

GILES WHITTELL

PODUL SPIONILOR

O POVESTE ADEVĂRATĂ A RĂZBOIULUI RECE

bestseller

Giles Whittell

Podul spionilor

O poveste adevărată a Războiului Rece

Bridge of Spies: A True Story of the Cold War
Giles Whittell

Copyright © 2010 Giles Whittell

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372;
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

Podul spionilor. O poveste adevărată a Războiului Rece
Giles Whittell

Copyright © 2011 Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză:
Marius Chitoșcă

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactor: Ovidiu Șerban
Copertă: Andrei Gamarț
Tehnoredactare și prepress: Anca Suciu

Podul spionilor
ISBN 978-606-600-640-8

Pentru Bruno, Louis și Enzo

CUPRINS

Distribuția	9
Nota autorului.....	15
Prolog	17
Partea I. Misiuni neverosimile	25
Tromba nucleară	27
Agentul	32
Pilotul	65
Inocentul	114
Partea a II-a. Vânători de spioni	121
Supravegherea	123
Justiție americană	140
O cădere de la mare înălțime	164
Partea a III-a. Prins asupra faptei	241
Orașul cowboy-lor și al indienilor	243
O panică de zile mari	247
Justiție sovietică	272
Bărbatul în mașina sport roșie	292
Partea a IV-a. Anatomia unei afaceri	303
Poker cu miză unică	305
Trei bărbați și un pod	330
Epilog	340
Notă cu privire la surse	351
Mulțumiri	353
Index	355

DISTRIBUȚIA

PERSONAJE PRINCIPALE

William Fisher: alias Rudolf Abel, Emil Goldfus, Martin Collins, Robert Callan, Frank, Milton și Agentul Mark: colonel KGB și cel mai important agent sovietic sub acoperire în America de Nord din 1948 și până în 1957.

Francis Gary Powers: pilot de avion U-2 instruit de Forțele Aeriene ale Statelor Unite și angajat de CIA să zboare în misiuni de recunoaștere deasupra Rusiei Sovietice; doborât pe 1 mai 1960.

Frederic Pryor: student doctorand la Universitatea Liberă din Berlinul de Vest, care a fost arestat de poliția secretă est-germană pe motivul suspectării de spionaj, dar eliberat și înapoiat părinților săi ca parte a schimbului de pe Podul Glienicke pe 10 februarie 1962.

KGB

Reino Hayhanen: alias Eugene Maki și Agentul Vik: subordonatul KGB al lui Willie Fisher în New York din 1952 și până în 1957 și cel care îl va trăda Statelor Unite.

Pavel Sudoplatov: general KGB care a organizat asasinarea lui Leon Troțki în 1940 și l-a adoptat pe Fisher ca protejat al său în al Doilea Război Mondial.

Iuri Drozdov: ofițer KGB desemnat să țină legătura cu James Donovan din Germania de Est în speranța aranjării unui schimb între Powers și Abel.

Aleksandr Orlov „Suedezul”: agent sovietic „ilegal” dinainte de război care a dezertat în Statele Unite, unde a fost singura persoană care cunoștea adevărata identitate a lui Fisher.

Ivan Şişkin: ofiţer superior KGB care a jucat rolul celui de-al doilea secretar al ambasadei sovietice în Berlinul de Est pentru a reprezenta Moscova în negocierile pentru schimbul Powers-Abel.

CIA

Marty Knutson: pilot de avion U-2 ale cărui fotografii din iulie 1956 făcute la Baza Engels a Forţelor Aeriene din Rusia au ajutat la demontarea teoriei unui „decalaj al bombardierelor” care ar fi ameninţat securitatea naţională a Statelor Unite.

Bob Ericson: pilot de avion U-2 care a participat la penultimul zbor deasupra teritoriului sovietic pe 9 aprilie 1960 şi care a fost pilotul de rezervă al lui Powers pe 1 mai.

Richard Bissell: şef civil al programului U-2 din cadrul CIA din 1954 şi până în 1962, în calitate de director adjunct al agenţiei, iar apoi de director de planificare.

Allen Dulles: director al CIA din 1953 şi până în 1961; a cerut preşedintelui Eisenhower să autorizeze zborurile U-2 în Uniunea Sovietică şi a fost responsabil pentru programarea zborului lui Powers pe 1 mai, 1960.

Stan Beerli: colonel al forţelor aeriene care s-a angajat la CIA pentru a deveni şeful civil al Detaşamentului B, unitatea de avioane U-2 cu baza în Adana, Turcia, unde a conceput procedurile de securitate ale Operaţiunii Quickmove pentru zborurile în Uniunea Sovietică.

Joe Murphy: ofiţer de securitate CIA în Adana care a fost ulterior însărcinat cu identificarea lui Powers pe Podul Glienicke din Berlin în ziua de 10 februarie, 1962.

LIDERII SOVIETICI

Nikita Hruşciov: premier sovietic din 1958 şi până în 1964; a abandonat planurile îndrăzneţe de dezarmare nucleară şi s-a retras de la summitul marilor puteri din 1960, după zborul peste Uniunea Sovietică al lui Gary Powers pe 1 mai 1960.

Roman Rudenko: procuror general sovietic și veteran al proceselor de la Nürnberg ale criminalilor de război naziști, care a prezidat la procesul lui Gary Powers din august 1960.

Serghei Biriuzov: mareșal al Forțelor Aeriene de Apărare Sovietice care a coordonat eforturile de interceptare a lui Gary Powers și care l-a anunțat pe Hrușciiov că avionul U-2 a fost doborât imediat ce vestea i-a fost confirmată.

Evgheni Savițki: general-colonel în cadrul Forțelor Aeriene de Apărare Sovietice care i-a ordonat lui Igor Mentiukov să se izbească în Powers cu avionul său de vânătoare Suhoi Su-9, știind că misiunea avea să fie una sinucigașă în situația în care era încununată de succes.

LIDERII AMERICANI

Dwight D. Eisenhower: președinte al Statelor Unite din 1953 și până în 1961; a autorizat programul U-2, dar a regretat amar zborul de pe 1 mai 1960.

John F. Kennedy: președinte al Statelor Unite din 1961 și până în 1963; a promis, în calitate de candidat prezidențial, să reducă „decalajul rachetelor” militare, care de fapt nu exista, și a refuzat să se întâlnească cu Powers la întoarcerea acestuia în Statele Unite.

William F. Tompkins: procuror însărcinat cu acuzarea lui „Rudolf Abel” (William Fisher) în 1957; a numit spionajul lui Fisher „o ofensă îndreptată împotriva existenței noastre”.

James Donovan: fost procuror american la procesele de la Nürnberg ale criminalilor de război naziști, însărcinat cu apărarea lui Fisher la procesul acestuia; a intermediat ulterior schimbul de pe Podul Glienicke în Berlin.

Llewellyn Thompson: ambasador american la Moscova din 1957 până în 1962; a aflat de supraviețuirea lui Powers după prăbușire prea târziu pentru a mai preveni publicarea unei povești false de acoperire de către NASA.

Frank Meehan: diplomat american însărcinat să asiste familia lui Frederic Pryor în Berlin în 1961; ulterior a devenit ultimul ambasador american în Germania de Est.

PERSONAJE SECUNDARE

Burt Silverman: artist din Brooklyn și prieten al lui „Emil Goldfus” (William Fisher), a cărui mașină de scris a fost utilizată ca dovadă în condamnarea lui Fisher pentru spionaj împotriva Statelor Unite.

James Bozart: băiat din Brooklyn care livra ziare și a găsit pe jos o „monedă goală de cinci cenți” scăpată de Reino Hayhanen, conținând un microfilm care în cele din urmă a fost decodat și a îndreptat ancheta către Fisher.

Oliver Powers: miner, cizmar și tatăl lui Gary Powers; a solicitat un schimb între „Abel” și fiul său într-o scrisoare trimisă lui Hrușciiov și a călătorit la Moscova pentru a fi prezent la procesul fiului său în 1960.

Millard Pryor: om de afaceri și tatăl lui Frederic Pryor; a călătorit la Berlin în 1961 pentru a obține eliberarea fiului său din vestita Închisoare de Investigație Stasi de la Hohen-schönhausen.

Wolfgang Vogel: avocat est-german care a servit ca intermediar în eforturile lui Millard Pryor de a contacta autoritățile est-germane.

Carl McAfee: avocat din Virginia care a călătorit împreună cu Oliver Powers la Moscova pentru procesul lui Gary Powers și a pledat fără succes pentru indulgență față de acesta în biroul lui Leonid Brejnev, viitorul premier sovietic.

Kelly Johnson: fondatorul hangarului secret „Skunk Works” al companiei Lockheed din Burbank, California, proiectant al avionului U-2 și angajatorul lui Gary Powers după ce acesta a plecat de la CIA.

Dave Clark: pionier în utilizarea țesăturilor elastice în lenjeria intimă feminină și proiectant al costumelor presurizate

purtate de piloții de pe avioanele U-2, între care și Gary Powers la momentul ultimului său zbor deasupra Rusiei.

Marvin Makinen: student american de la Universitatea Liberă din Berlinul de Vest care a fost condamnat la opt ani de închisoare pentru spionarea instalațiilor militare sovietice în 1961, dar eliberat după doi ani la cererea lui James Donovan.

NOTA AUTORULUI

Oriunde a fost posibil, am căutat și am intervievat persoanele încă în viață care au jucat roluri în această poveste, așa cum s-a derulat ea în urmă cu cincizeci de ani. Remarci din aceste interviuri sunt relatate la timpul prezent, pentru a le distinge de materialele regăsite în documente, jurnale sau surse secundare.

PROLOG

10 FEBRUARIE 1962

Drumul în afara Berlinului era practic pustiu. Dimineața de sâmbătă te întâmpina cu un frig mușcător. Prognoza meteo anunța zăpadă, iar zvonurile îi țineau pe oameni în oraș. Toate birourile de știri trimiseseră reporteri la Punctul de Control Charlie pentru că acesta părea locul potrivit. Însă prognoza a fost greșită, la fel și zvonurile.

În jurul orei nouă și jumătate, un taxi singuratic a trecut de ultimele semafoare din Wilmersdorf și s-a îndreptat către vest pe Königstrasse, mărinđ viteza. Pentru o vreme a gonit prin pădurea virgină de pe o insulă mare, în formă de diamant aflată între localitatea Wannsee și râul Havel. După care a ajuns în vârful unui deal, a coborât 800 de metri într-o curbă lină la stânga și a oprit la o barieră de trafic. Dincolo de barieră erau un turn de pază și un pod – o structură solidă de grinzi din oțel vopsite în verde, aruncată peste Havel, ce avea la jumătate o linie albă, subțire. Dincolo de pod se afla un alt turn de pază și o altă barieră, iar după ele era o zonă de tragere liberă pentru poliția de frontieră est-germană. Mai departe se ridica zidul – nu segmentul scurt care diviza inima Berlinului, ci secțiunea lungă care izola sectoarele aliate de Est. Linia albă despărțea sectorul american de cel sovietic. Era cea mai bună aproximare de pe planetă a unei frontiere terestre între două superputeri nucleare ale lumii.

Taxiul a întors și s-a pregătit să facă drumul înapoi în oraș. Din el a coborât o femeie tânără cu un blocnotes. Avea păr blond, ochii albaștri și tremura de neliniște.

A aruncat o privire polițiștilor militari care păzeau bariera și s-a gândit că e mai bine să nu se apropie de ei. În schimb, a pus ochii pe un ofițer care venea spre ea în uniforma

regulamentară a poliției vest-germane. Ducea cu el o servietă și un termos și părea să fie tânăr, la fel ca ea.

„Ajută-mă, te rog“, i-a spus.

Ofițerul s-a oprit suficient cât să o audă zicând că aceasta era șansa ei unică în viață, că dacă se întorcea cu un blocnotes gol cariera ei se încheia înainte de a începe. El a răspuns că nu putea să se oprească pur și simplu acolo și să discute cu ea. Polițiștii militari îi urmăreau din priviri.

„Atunci mergi alături de mine“, a spus ea.

La nord de drum, un povârniș triumfiular, acoperit cu iarbă, cobora spre apă, cu o cărare la deal ce ducea către o casă de vară de culoare crem. Polițiștii militari aveau o vedere clară în lungul cărării, dar nu asupra întregului povârniș. Copacii și arbuștii o delimitau de drum, iar femeia a observat că, pe măsură ce cobora în josul povârnișului, era mai bine ferită de ochii iscoditori. A început să meargă pe cărare, iar tânărul ofițer de poliție a urmat-o.

„Poate că i-a fost milă de mine“, spune ea după jumătate de secol. „L-am luat la o plimbare în spatele tufelor și mi-a depănat întreaga poveste.“

Se întâmplase devreme – imediat după ivirea zorilor, a spus el. Zărise un mic convoi de mașini care se apropiau de pod din partea americană și un altul din partea est-germană. Grupuri de bărbați se împrăștiaseră la fiecare capăt al podului și așteptau. După care trei indivizi din fiecare grup s-au apropiat de linia albă și au schimbat câteva cuvinte. Se produsese o întârziere, apoi s-a auzit un strigăt, iar după asta două siluete au traversat linia, fiecare în direcții opuse.

Annette von Broecker a notat totul. Povestea nu era completă, dar era mai mult decât avea să afle oricine altcineva în acea zi, inclusiv reporterii de la rețelele mass-media americane. A dorit mai multe detalii, și au existat câteva pe care le-a putut adăuga ea însăși – o deschizătură în norul de deasupra podului, lumina soarelui care a pătruns prin ea, două lebede care pluteau înainte și înapoi sub pod.

„Inima îmi bătea cu putere“, își amintește ea. „M-am tot gândit ce să scriu. „Lebede, soare, spioni. Lebede, soare,

spioni.“ După care a fugit înapoi pe povârniș până la o cabină telefonică cu plată și a sunat la birou. Redactorul ei i-a spus să se calmeze, iar pe măsură ce ea a relatat știrea, el i-a oferit câteva elemente de fundal pentru articol, însă lebedele au rămas.

La ora 3:00 după fusul orar al Washingtonului, secretarul de presă al președintelui Kennedy l-a informat despre cele văzute de ofițerul de poliție. Acest lucru a făcut ca președintele să fie mai bine informat decât cititorii lui von Broecker, dar nu cu mult și nu pentru multă vreme. Articolul pe care l-a redactat ea în acea dimineață a ajuns pe prima pagină a tuturor ziarelor din lumea liberă. Articolul a relatat o rocadă între spioni care nu mai fusese încercată anterior, în care protagoniștii au trebuit să fie aduși în același loc, în același timp și schimbați cu cea mai mare grijă sub privirile fixe, tăcute ale lunetiștilor ascunși în pădurile de pe fiecare parte a râului. Era un trafic de persoane ce purta binecuvântarea a două superputeri.

A fost o poveste care începuse prin căutarea unor arme de distrugere în masă. Personajele ei principale au fost simpli soldați. Ei au urmat ordine, însă nu ordine obișnuite. Timp de aproape șapte ani, au fost profund implicați în cursa dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică, în încercarea de a stabili care dintre cei doi inamici se afla mai aproape de obținerea mijloacelor de anihilare a celuilalt. Când i-a părăsit norocul, consecințele ar fi putut fi mai mult decât dezastruoase. Doar prin faptul de a fi umani, ei au putut schimba cursul istoriei, iar unul dintre ei a făcut-o.

Ceea ce i-a relatat polițistul lui von Broecker în acea dimineață s-a centrat pe trei personaje, nu două. Cel mai tânăr dintre ele, la acel moment, își revedea părinții pentru prima oară în trei ani, străduindu-se să accepte faptul că de acum era liber și putea să nu se mai gândească la sinucidere. Era un doctorand de douăzeci și opt de ani al Universității Yale, interogată zilnic de poliția secretă est-germană – Stasi – în ultimele cinci luni pentru bănuiala de spionaj, de care era într-un totul nevinovat. Era un tânăr cu o minte curioasă, căruia îi plăcea să hoinărească, și care intrase vesel și lipsit de griji în vârtejul paranoiei din Berlin într-o mașină sport roșie, marca Volkswagen. Tipul său

de personalitate nu era unul pe care Stasi, un monstru hrănit cu suspiciuni și obsedat de conformitate, să îl înțeleagă cu ușurință. Era un spirit glumeț, predispus la meditație, liber. Numele lui era Frederic Pryor.

Următorul în ordinea vârstei a traversat podul dinspre partea est-germană în cea americană într-un costum rusesc ieftin, purtând o valiză din carton. Era o întoarcere acasă bizară pentru un pilot, în special pentru acest pilot. El intrase în spațiul aerian sovietic cu doi ani mai devreme purtând un costum presurizat făcut la comandă de compania David Clark din Worcester, Manhattan, cu scopul de a preveni evaporarea fluidelor din corpul său în eventualitatea în care în carlinga avionului se producea o spărtură. Misiunea lui era cunoscută doar de Casa Albă și de o mică echipă de agenți operativi din CIA împrăștiați între Langley și extremele mai sălbatice ale Eurasiei. Avionul său, un Lockheed U-2, traversase stepa cazacă la o altitudine de două ori și jumătate mai mare decât cea a Everestului, după care se dezmembrase și se prăbușise pe teritoriul rusesc în apropiere de Sverdlovsk¹.

Atunci când cazi de la 21 000 de metri, nu mai există ordine de urmat. Pentru început, tot ce există e sâsâitul oxigenului, cupola de un albastru întunecat a stratosferei, care se rotește lent, și conștientizarea extrem de tăcută că acul altimetrului începe să se învârtă în sens invers. Acestea au fost singurele informații pe care le-a avut la dispoziție pilotul. Acestea și timpul necesar pentru a cădea 21 de kilometri pe verticală la o viteză medie de 160 de kilometri pe oră, ceea ce înseamnă mai puțin de zece minute. Nu ar fi trebuit să supraviețuiască. Dacă fusese lovit de o rachetă, explozia ar fi trebuit să-l spulbere împreună cu avionul. Chiar dacă lucrurile s-au petrecut altfel, șansele de a fi salvat de costumul presurizat au fost aproape nule. La 21 000 de metri, sângele începe să fiarbă în zece secunde. Era regretabil, au fost cu toții de acord – cei din grupul restrâns care au știut aceste detalii –, însă pilotul era condamnat la moarte.

¹ Actualul Ekaterinburg (n.tr.)

Dar acel pilot a supraviețuit exploziei. În vreme ce cădea, s-a forțat să gândească. Pe măsură ce carlinga sa a început să se rotească, el a eliminat strategii care l-ar fi ucis cu siguranță. Pe durata unei căderi de 9 000 de metri, a îndepărtat calm geamul carlingii. Continuând să se rotească, s-a desprins de rezerva de oxigen și a plutit liber. A respirat aerul rarefiat de la altitudinea de 9,5, apoi 8, apoi 6,5 kilometri. Când i s-a deschis parașuta, a mulțumit în gând persoanei care i-o împachetase. A privit regiunea rurală de sub el și s-a gândit că semăna puțin cu peisajul Virginiei. A ales un loc și a avut o aterizare dură. Cei din Washington nu aveau de unde ști, însă el supraviețuise întregului episod.

Numele lui era Francis Gary Powers, Frank pentru prieteni, fiul unui miner din Virginia care a sfidat dorința fierbinte a tatălui său de a deveni medic și s-a făcut în schimb pilot pe avioane de vânatoare. Nu s-a gândit niciodată la sinucidere, deși au existat destui oameni care și-au dorit ca el să o fi făcut. Lunga sa cădere spre pământ de pe 1 mai 1960 a condus imediat și direct la cea mai severă ruptură în relațiile dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică de la Blocada Berlinului din 1948. A compromis summitul de la Paris, de la sfârșitul lunii mai, la care Eisenhower și Hrușciov speraseră să lanseze o eră nouă a unei politici de relaxare între superputeri. A accelerat cursa înarmărilor, care a adus lumea pe picior de război nuclear pe durata crizei rachetelor din Cuba, din 1962 și nu s-a încheiat până la colapsul imperiului sovietic, după aproape trei decenii. Din momentul în care Powers a fost raportat dispărut în misiune, au existat sceptici bine plasați în ierarhia conducerii din ambele tabere care au bănuțit că întreaga lui misiune fusese plănuită pentru a eșua, prevenindu-se astfel începutul unei perioade de pace între superputeri. E o teorie care s-a menținut până în prezent.

Cel mai în vârstă personaj din povestea lui von Broecker s-a deplasat din sectorul american spre fâșia morții¹, iar apoi către

¹ Porțiune de teren situată în spatele Zidului Berlinului, de partea est-germană, care era presărată cu tranșee antivehicul, „paturi de fachir” și alte sisteme de apărare pentru a-i opri pe fugari. (n.tr.)

zid, simbolul ideii de libertate. Mergea puțin gârbovit și fuma prea mult, fapt care îi provoca o tuse severă și o sinuzită gravă. Conform publicației *New York Times*, CIA și Curții Supreme a Statelor Unite, el era un maestru al spionajului sovietic. A fost o descriere care i-a încântat pe intermediarii lui și o reputație pe care a luat-o cu sine în mormânt. Numele lui, din câte s-a pretins, a fost Rudolf Abel. În cei nouă ani de rătăcire prin America de Nord și-a spus în multe feluri: Emil Goldfus, Martin Collins, Robert Callan, Frank și Milton, sau Milt, așa cum îi spuneau complicitii și admiratorii săi. La pensionare și după moartea lui a dobândit aura ultimului dintre marii agenți „ilegali”¹ sovietici, nu că Rusia nu a mai încercat ulterior să aducă pe ascuns în Statele Unite oameni ca el. Moștenitorii lui profesionali îi includ pe cei zece „agenți neînregistrați” ai Moscovei, descoperiți de FBI și trimiși imediat acasă în 2010, printre care s-a numărat seducătoarea roșcată cunoscută sub numele de Anna Chapman și imortalizată imediat de tabloidele newyorkeze. Acestea și tribunalele au aflat repede cam tot ceea ce era de știut despre domnișoara Chapman. Au fost însă mai puțin meticuloase cu Abel. În ciuda a cinci ani de proceduri americane exhaustive, nimeni din Occident nu știa cine era el, de unde provenea sau ce anume spionase. Unele dintre aceste aspecte rămân încă necunoscute, dar, cel puțin, se știe că numele lui a fost William Fisher. Se pricepea extraordinar de bine să micșoreze mesaje codificate în formatul micropunctelor² și era de origine britanică.

* * *

Peste treizeci de ani – în 1992 – am avut ocazia să călătoresc într-un camion militar rusesc de-a lungul acoperișului lumii. Acesta era numele pe care îl folosea șoferul, însă cartografii

¹ Agenți neprotejați de imunitatea diplomatică, ce operau independent de misiunile diplomatice și comerciale sovietice. (n.tr.)

² În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, micropunctul era o fotografie micșorată până la dimensiunea punctului de la sfârșitul unei propoziții. (n.tr.)

occidentali au dat regiunii denumirea de platoul Pamir. E un peisaj selenar cu iarbă brună, subțire, și zăpezi permanente, cu altitudini care nu coboară niciodată sub 4 570 de metri. Pe cuprinsul lui șerpuește un drum de 650 de kilometri construit de paznicii de frontieră sovietici cu singurul scop de a-și proteja granița. La estul platoului începe Tibetul, la sud, o fâșie îngustă a Afghanistanului, iar dincolo de asta culmile extrem de zimțate ale Pakistanului de nord.

După trei ore pe drum, camionul s-a oprit. Soldații aflați cu mine în cabină au arătat cu degetul frontiera afghană și un mic grup de domuri albe în interiorul a ceea ce fusese, cu doar câteva luni înainte, teritoriu sovietic. Domurile erau stații radar. „Acolo l-am detectat noi pe Powers“, au spus soldații. Au folosit cuvântul „noi“ deși cel mai în vârstă dintre ei ar fi fost bebeluș la vremea respectivă. Mândria lor moștenită era la fel de memorabilă ca și pustietatea înghețată a locului.

Pe același traseu, am parcurs într-un taxi jumătate din Kazahstan până la Baikonur, Cosmodromul sovietic, pentru a urmări lansarea nocturnă a unei rachete Proton cu un satelit german în conul din vârf. Ulterior m-am deplasat către nord prin stepă, de-a lungul unei căi ferate singuratică desprinsă din Transsiberian și am bătut la cap o echipă de birocrați somnoroși să mă lase în zona de testări nucleare de la Semipalatinsk. În cele din urmă i-am înduplecat. O organizație caritabilă a înfipt un indicator cu patru laturi în țărâna de la intrare cu mesajul FIE CA PACEA SĂ DOMNEASCĂ PE PĂMÂNT într-o limbă diferită pe fiecare latură. Înăuntrul instalației, un colonel rus de armată m-a acuzat iritat de „radiofobie“ pentru faptul că adusesem cu mine un aparat Geiger de măsurare a radioactivității.

Vremurile s-au schimbat. În 1960, singura modalitate pentru un străin de a vedea Baikonurul sau Semipalatinskul era un periscop poziționat invers prin care piloții avioanelor U-2 priveau în jos către țintele lor de la altitudinea de 21 000 de metri. Doar Powers și un număr redus de persoane au avut acel privilegiu. Același lucru era valabil și pentru Celiabinsk, o metropolă din Urali, plină până la refuz de armament, care

a fost unul dintre ultimele locuri pe care le-a fotografiat Powers înainte să fie doborât – și unul dintre primele locuri pe care le-am vizitat în calitate de reporter la Moscova în 1999. Am fost duși acolo de Crucea Verde Internațională (președinte: Mihail Gorbaciov). Înainte de asta, documentându-mă pentru articole pe teme din industria de divertisment, precum și despre alte subiecte la fel de serioase din Los Angeles, am intervievat femei care au spus că fuseseră răpite de extratereștri la câțiva kilometri de locul în care Powers fusese instruit în deșertul Nevada și am jucat cricket în zona din San Fernando Valley în care el a murit. Oriunde am mers, fantoma lui a părut să fi ajuns acolo înaintea mea.

Moștenirea lui Francis Gary Powers este, oricum, semnificativă pentru felul în care a schimbat lumea. Ea ne-a dat treizeci de ani de Război Rece care ar fi putut fi la fel de bine evitați. Dar ne-a oferit totodată lucrul la care a fost martor tânărul polițist pe Podul Glienicke – un ecou slab al armistițiului de trei ore din ziua de Crăciun a anului 1916, când soldați din armate diferite care luptau în noroiul Flandrei au ieșit din tranșeele lor pentru a juca un meci ireal de fotbal. Înainte și după acele momente, nebunia umană a deținut supremația. Pryor, Powers și Fisher au avut din plin parte de ea. Aceasta este povestea lor.

PARTEA I

Misiuni neverosimile

CAPITOLUL 1

TROMBA NUCLEARĂ¹

Doctrina „Șoc și groază” nu a fost inventată pentru Saddam Hussein. Ea a fost concepută pentru Iosif Stalin și a funcționat destul de bine.

Pe 24 iulie 1946, în timp ce mare parte a Rusiei dormea, o echipă de scafandri din marina americană au ghidat un container de oțel către locul său de veci în apele limpezi ale lagunei Bikini, la 4 000 de kilometri vest de Honolulu. L-au stabilizat cu cabluri la o adâncime de 27 de metri sub o navă amfibie de asalt ancorată, numită *LSM-60*. Containerul era fabricat din chioșcul lui *USS Salmon*, un submarin ieșit din uz al marinei, iar în interiorul său se afla o replică a bombei cu plutoniu care ucisese optzeci de mii de oameni la Nagasaki în anul anterior. În acea seară, pe o navă de sprijin din afara lagunei, scafandrii au mâncat cotelete cu diverse garnituri.

În jurul navei *LSM-60*, ca niște umbre gigantice ale lunii pe suprafața calmă a apei, alte optzeci și cinci de nave au petrecut noaptea golite de echipaje și provizii, fără altă misiune rămasă decât cea de a se scufunda. Una dintre cele mai apropiate de bombă a fost *USS Arkansas*, o navă de luptă de 27 000 de tone, care îl transportase pe președintele Taft în Panama înainte de Primul Război Mondial și bombardase Cherbourg și Iwo Jima în al Doilea Război Mondial. În cea mai mare parte a existenței sale, singura modalitate ca o navă de război să se scufunde fusese lupta într-o confruntare militară, însă era nucleară a schimbat acest lucru. Dintr-o dată, cu ajutorul unei bombe nucleare, o navă de luptă se putea scufunda ca o jucărie pe fundul unei căzi de baie. Putea fi lovită în proră și izbită de fundul

¹ În original *waterspout*, referire la coloana de apă aruncată în aer de explozia nucleară submarină din apropierea lagunei Bikini (n.tr.)

oceanului cu atâta forță, încât superstructura ei se dezmembra ca și cum nu ar fi fost niciodată nituită.

La scurtă vreme după micul dejun în dimineața zilei de 25, *Arkansas* a fost fotografiată din toate unghiurile în timp ce bomba din containerul de oțel a fost detonată la o distanță de 155 de metri de coca ei. Camere de fotografiat aflate într-un bombardier B-29 la 7 620 de metri deasupra lagunei și puțin mai la sud au surprins imaginea unui disc uriaș în mijlocul oceanului, albindu-se într-o clipă. Era apa vaporizată de sub *Arkansas*.

Unda de șoc a exploziei inițiale a întors nava pe o parte și i-a smuls elicele. O coloană de apă și abur cu înălțimea de 1 830 de metri, creată în aproximativ două secunde și jumătate, a înălțat apoi vasul în poziție verticală, astfel încât două treimi ale lungimii sale au putut fi văzute clar de la o distanță de 16 kilometri, nava căpătând dimensiuni liliputane în raport cu cea mai mare coloană de apă creată de om în istorie. De atunci, ea a rămas cu fața în jos pe fundul lagunei.

Arkansas a fost una dintre cele zece nave scufundate pe loc de ceea ce a ajuns să fie cunoscut ca „testul Baker“. A fost ultimul dintre cele două teste nucleare efectuate în atolul Bikini în mod fățiș, în timp ce lumea se adapta la o nouă tehnologie uluitoare (și la îndrăznețul costum de baie pe care l-a inspirat; primul bikini fabricat vreodată, prezentat la Paris în acea lună, a fost numit *l'atome*, iar al doilea a fost un slip sumar care descoperea fesele, descris de un jurnalist de modă ca singurul articol de îmbrăcăminte pe care se mai putea aștepta să-l poarte supraviețuitorul unei explozii nucleare după domolirea mingii de flăcări).

Participarea la teste de către personalul armatei americane a fost voluntară, dar s-a bucurat de popularitate. În cămăși și cu ochelari de soare, 37 000 de bărbați și-au prelungit serviciul militar cu un an pentru a ajuta la organizarea testelor și pentru a vedea cu ochii lor puterea armei care a îngenucheat Japonia.

Pat Bradley se afla acolo, în atolul Bikini, urcat într-un copac cu o cameră în mână, pentru a filma explozia și valul

tsunami pe care l-a produs – un singur val de peste 27 de metri, care s-a domolit înainte să lovească insula, apoi trei valuri mai mici. „A durat vreo două minute până când primul val a ajuns la atol“, și-a amintit el. „Al doilea a fost mai înalt, iar al treilea a inundat complet insula cu ape de 1,2–1,8 metri înălțime.“

Un tânăr căpitan din forțele aeriene, zvelt și atent la toate, pe nume Stan Beerli, s-a aflat la rândul lui acolo. El a supraviețuit celui de-al Doilea Război Mondial în bombardiere B-17 deasupra Italiei și va supraviețui și Războiului Rece în costumul standard închis la culoare al CIA. Sarcinile sale aveau să includă încercarea de a-i menține pe Gary Powers și avionul U-2 în umbră, acolo unde le era locul, dar, pentru moment, Războiul Rece nu era decât spectacol pur.

Presa străină și cea națională erau bine-venite în atolul Bikini. Testul Baker a fost urmărit de 131 de reporteri, printre care un întreg contingent sovietic. Cu ajutorul companiei Warner Bros., Pentagonul a lansat un film de propagandă despre explozie pentru cei care rataseră reportajul inițial, iar amiralul William „Spike“ Blandy, care a supravegheat operațiunea, a pozat împreună cu soția sa tăind o brișă cu glazură gigantică, de forma unei ciuperci atomice.

Răspunzând neliniștii publice dinaintea exploziei, Blandy și-a dat cuvântul că el nu era „un playboy atomic“ și a promis că bomba „nu va face să crape fundul mării, iar apa nu se va scurge prin fisură“. Acest lucru era adevărat, dar explozia putea totuși să producă multe daune. În vara anului 1947, revista *Life* a publicat un articol lung bazat pe studii oficiale ale precipitațiilor radioactive concentrate care au căzut după bomba Baker. Articolul concluziona că, dacă s-ar întâmpla ca o armă similară să explodeze la marginea Manhattanului, în condițiile unui vânt dinspre sud, două milioane de oameni ar muri.

America pusese capăt războiului cu o pereche de bombe atomice și demarase perioada de pace în același mod. Mesajul președintelui Truman către Stalin nu ar fi putut fi mai clar nici dacă ar fi fost scris cu sânge. Era un avertisment pentru Stalin să nu se gândească la începerea unui nou război în Europa, în care să mizeze pe demodata forță numerică a Armatei Roșii.

Și a semnalat într-o manieră mai concisă decât orice discurs că Truman acceptase argumentul central al vestitei „Telegrame Lungi” pe care George Kennan a trimis-o de la ambasada americană din Moscova cu șase luni înainte de teste: „Dacă ar fi posibil ca Stalin și băieții lui să vadă una dintre aceste explozii atomice, nu s-ar mai pune problema unui alt război.”

Stalin a refuzat să se lase intimidat. El nu sacrificase douăzeci de milioane de oameni pentru a înfrânge fascismul doar ca să i se spună unde aveau să se oprească hotarele stalinismului. Și totuși el avea o problemă.

La momentul testelor din atolul Bikini, Uniunea Sovietică mai avea încă trei ani și o lună până la detonarea primei sale arme nucleare. Eforturile ei de a construi o astfel de bombă erau în desfășurare pe un cot al râului Șagan, în estul Kazahstanului, sub îndrumarea unui tânăr erou bărbos al științei sovietice (și homosexual în mare taină), pe nume Igor Kurceatov. Stalin considerase că bomba reprezintă „Problema Numărul Unu”. Crease un comitet special pentru a se asigura că erau puse la dispoziție toate resursele necesare rezolvării ei. Munți întregi din Bulgaria au fost surpați pentru a-i oferi lui Kurceatov uraniul de care avea nevoie. Însă Kurceatov nu era un inovator. El era un plagiator nuclear, aproape complet dependent de informațiile primite de la savanții de orientare stângistă ai Proiectului Manhattan din Los Alamos. După cum a recunoscut într-un memorandum din 1943 către Sovietul Comisarilor Poporului, acest flux informațional avea „o importanță imensă, cu adevărat incalculabilă pentru Statul și știința noastră” –, dar în 1946 șuvoiul de informații se redusese brusc la un firicel.

Cu doar un an mai devreme, nu una, ci două descrieri ale primei bombe testate la Los Alamos se aflau la Kremlin, cu aproape două săptămâni înainte ca ele să explodeze. După acel test, la Moscova au ajuns diagrame ale dispozitivului mai detaliate decât cele oferite în primul raport nuclear oficial înmănat Congresului Statelor Unite. Una dintre ele a fost scoasă pe furiș din Albuquerque într-o cutie de Kleenex. Spionajul atomic nu a fost niciodată mai dezvoltat ca atunci. Însă, pe 7 noiembrie

1945, Elizabeth Terrill Bentley, o absolventă Vassar și agentă sovietică plătită în vârstă de treizeci și șapte de ani, a mers la FBI cu o descriere de 107 pagini a activităților de spionaj sovietic în America de Nord. În ziua următoare, J. Edgar Hoover a trimis un memorandum secret la Casa Albă, bazat pe materialul oferit de Bentley. El a condus la puține arestări, pentru că agenta a oferit dovezi sumare, însă dezertarea ei a forțat Moscova să închidă majoritatea canalelor prin care îi erau furnizate secrete nucleare lui Kurceatov.

Au existat și alte motive din cauza cărora spionajul sovietic în Statele Unite a ajuns într-un impas. Victoria obținută în război înlăturase cea mai puternică motivație a savanților de la Los Alamos de a împărtăși schițe tehnice cu foștii lor aliați sovietici – înfrângerea nazismului. Iar armata americană începuse, în sfârșit, să decodeze traficul sovietic de telegrame codificate, prin operațiunea cu nume de cod Venona, punând la un loc astfel multe dintre declarațiile lui Bentley.

Fără informații de spionaj vitale de la adevărații pionieri ai fisiunii nucleare din New Mexico, Kurceatov nu era în măsură să finalizeze bomba. Fără bombă, tot ceea ce putea spera să facă imperiul sovietic era să-și apere uriașele-i frontiere. În timp ce laguna Bikini era martora exploziei nucleare, perspectivele de viitor pentru comunismul internațional păreau într-adevăr sumbre. Totuși, din măruntaiele clădirii Lubianka – sediul central al KGB și adevărata sală a motoarelor revoluției – s-a ivit un licăr de speranță.

CAPITOLUL 2

AGENTUL

„Există multe țări în sângele nostru, nu-i așa, dar numai
o singură persoană.“

Graham Greene (prin intermediul domnului Wormald, într-o telegramă către sediul MI6, în *Omul nostru din Havana*)

Cu puțin înainte de prânz, pe 14 noiembrie 1948, o navă de croazieră Cunard care dădea semne de îmbătrânire, încărcată cu imigranți, s-a oprit să ia la bord un pilot pentru ultimii ei kilometri din traversarea Atlanticului. S-a îndreptat către Canalul Maritim Sfântul Laurențiu, a trecut pe sub întunecimea mohorâtă a Câmpiilor lui Abraham și a acostat în Québec la ora 13.05. Un vânt rece biciuia cheiurile. Vasul SS *Scythia* se aflase nouă zile pe mare de când plecase din Cuxhaven, de pe coasta de nord a Germaniei. Majoritatea pasagerilor erau grupați pe familii, fiind întâmpinați de cei care parcuseseră călătoria înaintea lor. Cei mai mulți erau refugiați, fugind de austeritatea posomorâtă a unei țări distruse de război și ocupate de învingătorii ei. Ei au pășit cu grijă pe scara de acces la bord a vasului *Scythia*, îmbrăcați în haine groase, ținând strâns în mâini lucrurile de care urmau să aibă nevoie în primele ore ale noii lor vieți.

Pentru o clipă, probabil că Andrew Kayotis s-a remarcat printre ei. Fiind un bărbat singur, între două vârste, cu o înălțime peste medie în ciuda spinării lui încovoiate, acest lucru era inevitabil. Dar el nu a ieșit în evidență pentru multă vreme. Nu l-a așteptat nimeni. Ducea cu sine o singură valiză, astfel încât nu avea nevoie de un hamal. Actele lui au fost în ordine. Și-a arătat pașaportul, s-a îndreptat sprinten către gara de pe Rue

Saint-Pierre și a cumpărat un bilet pentru primul tren către Montréal.

„Kayotis“ petrecuse traversarea oceanului citind liniștit în cabina sa, făcând plimbări pe puntea vasului *Scythia* și vorbind foarte puțin. Voiajul fusese un hiatus între două lumi și două identități. Numele său real era William Fisher. Viitorul său nume avea să fie Emil Goldfus. Actele sale de identitate pe numele Kayotis erau necesare tranziției, ele putând fi rupte și aruncate imediat ce Goldfus era gata să prindă viață. Numele său de cod a fost „Arach“, iar timp de nouă ani din momentul în care a pășit pe țărmul din Québec el a fost cel mai important spion sovietic din America de Nord.

* * *

La procesul său, Fisher avea să fie numit o amenințare pentru lumea liberă și pentru civilizație. E mult mai adecvat să ne gândim la el ca la un Forrest Gump al spionajului sovietic de peste hotare. Majoritatea americanilor care au avut relații cu el au ajuns la concluzia că a fost „genial“ și au confirmat faptul că vorbea cinci limbi și se putea distra ore întregi cu tabele de logaritmi matematici și cu numere vechi ale publicației *Proceedings of the National Academy of Sciences*. Însă inteligența lui sclipitoare nu i-a fost niciodată de prea mare folos. Norocul a fost cel care l-a dus mult mai departe. Era un bărbat blând, stoic, generos, cu o fire mult prea bună în raport cu profesia lui, care a fost ajutat de noroc în deceniile îngrozitoare de la mijlocul secolului XX, până a ajuns direct în siguranța sanctuarului numit Penitenciarul Federal din Atlanta.

Până la momentul în care revista *Life* a publicat articolul despre exploziile din atolul Bikini, Fisher fusese instruit timp de aproape un an pentru cea mai dificilă sarcină a carierei sale. Aceasta îl va duce în inima și în sufletul Dușmanului Principal – Statele Unite –, țara vastă și derutantă care a produs, în mod paradoxal, arme și unt (și pe Rita Hayworth) în lipsa unei îndrumări și a unui control al economiei sale.

Sarcina principală a lui Fisher a fost să refacă rețeaua de spioni din America. Dacă reușea, fluxul de informații de la Los Alamos și de la laboratorul secret de îmbogățire a combustibilului din Oak Ridge, Tennessee, ar fi început să curgă din nou. Savanții staliști aveau să intre în posesia secretelor fisiunii nucleare, după care să o ia înaintea Occidentului, transformând în realitate fuziunea nucleară și bomba cu hidrogen. Berlinul, Washingtonul și Londra urmau să se cutremure, fără să fie tras un singur foc de armă. Aceasta era o fantezie, iar atâta vreme cât Fisher a fost ascuns în siguranță în tabăra de instruire a KGB din pădurile de lângă Moscova, fanteziile nu au făcut rău nimănui.

Superiorii lui Fisher îl aleseseră pentru cariera și personalitatea sa. Din câte își dădeau seama, ei puteau să spună că Fisher era un bărbat de o loialitate și o disciplină statornice. Era educat, dar nu depășea limitele normalității. În război, el a aplicat fidel metodele spionajului și a dat dovadă de curaj în situații de luptă. Era un geniu al radiourilor și era capabil să devieze atenția celor din jur de la persoana lui precum o oglindă.

Fisher era destul de diferit de cei mai cunoscuți recruți britanici ai KGB, așa-numitul Grup al Celor Cinci de la Cambridge, pe care el îi detesta. Kim Philby, Donald Maclean, Guy Burgess, John Cairncross și Anthony Blunt erau copii alinați ai sistemului de clasă englez. Lui Fisher îi erau străine privilegiile. Se considera un patriot sovietic, în timp ce ceilalți erau trădători ai patriei lor. Ei erau decadenți și libidinoși. El era ascetic. Ei erau amatori. El era un bolșevic pursânge – rămânând totuși irezistibil de uman. „Exista ceva – pot să spun asta? – plăcut la el.” Acesta a fost verdictul unui bărbat pe care Fisher l-a păcălit în cea mai mare măsură cu privire la identitatea sa reală, artistul newyorkez Burton Silverman.

Fisher era slab ca o scândură, cu un chip de nevăstuică și o rezistență mentală care încă îi uimește pe cei care l-au cunoscut. A schimbat identități de-a lungul activității sale profesionale, dar nu și-a uitat niciodată identitatea proprie. Putea să vorbească ore întregi despre teoria muzicală sau despre matematică, pe care le-a învățat singur. Era un interpret pasionat la

chitară clasică și un pictor acceptabil, ale cărui lucrări Robert Kennedy a încercat ulterior să le expună la Casa Albă.

S-a născut la Newcastle upon Tyne în nordul Angliei, în 1903, din părinți germani. S-a mutat împreună cu ei în Rusia la vârsta de optsprezece ani. Acele date simple ale biografiei sale i-au conferit fluența în cele trei limbi de care un agent secret al epocii sale avea cea mai mare nevoie. Tatăl i-a inspirat vocația: Heinrich Fisher era deja un revoluționar devotat când l-a întâlnit prima oară pe Lenin în anii 1890. Crescând pe moșia unui aristocrat din centrul Rusiei, el s-a orientat către marxism cu zelul și aroganța unui autodidact. El și Lenin au predat și au agitat spiritele la Institutul Tehnologic din Sankt-Petersburg până când Fisher seniorul a fost arestat pentru răzvrătire și exilat în 1896 la Arhanghelsk, în nordul extrem al Rusiei. După asta, în calitate de etnic german, s-a confruntat cu deportarea și serviciul militar obligatoriu în armata germană. Anglia i-a oferit refugiu. Heinrich a călătorit pe mare cu tânăra lui soție până la Newcastle upon Tyne, unde au avut doi fii. Pe primul l-au numit Henry, după tatăl său. Pe cel de-al doilea l-au botezat William, dar i-au spus Willie.

După ce Revoluția Rusă din 1905 a eșuat, tatăl lui Willie s-a implicat în contrabanda cu arme și muniții pentru a ajuta proletariatul pe care îl lăsase în urma lui. (Într-un transport care a fost descoperit înainte de a fi trimis în zona baltică se aflau peste un milion de gloanțe, printre care unele pentru tipul de pistol Mauser, utilizat la asasinarea țarului Nicolae.) După succesul Revoluției din 1917, membrii familiei Fisher au revenit în Rusia pentru a se pune în slujba țării.

Willie Fisher a îmbrățișat experimentul sovietic de construire a unei utopii și a fost îmbrățișat la rândul lui de acest experiment. S-a alăturat Ligii Tineretului Comunist, care i-a oferit sarcina de traducător. După care a făcut un stagiul de doi ani în Armata Roșie ca operator radio. Era suficient de tânăr pentru ca stăpânirea unor limbi străine și experiența lui de peste hotare să constituie o calificare profesională, nu motive de suspiciune. Până la vârsta de douăzeci și patru de ani, în ochii aparatului sovietic aflat în veșnică expansiune, el era

copt pentru recrutare. Era totodată căsătorit cu fiica ilegitimă a unui conte polonez.

Elena Lebedeva, o balerină convertită în harpistă la Conservatorul din Moscova, l-a întâlnit pe Fisher la o petrecere în 1926. Ea a întrezărit în el o singurătate și o încredere în sine care au intrigat-o și în același timp i s-au părut amenințătoare, neprietenoase, trăsături pe care el le-a purtat cu sine tot drumul până la Podul Glienicke. Când el a cerut-o în căsătorie, ea l-a întrebat: „Dar mă iubești?”

„Cum știi dacă te iubesc?” a răspuns el. „Caracterul tău e blând și cald. Eu sunt opusul, dar vom fi un cuplu reușit. Ne vom completa unul pe celălalt.”

Ne vom completa unul pe celălalt. O detașare atât de rece e posibil să-l fi ajutat să facă față presiunilor vieții de agent sub acoperire, dar ea își avea originea într-o tragedie. La câteva săptămâni după sosirea lor în Rusia, în vara anului 1921, Willie și Henry ajutaseră la supravegherea unui grup numeros de copii care au mers în tabără pe malurile unui râu din afara Moscovei. Unul dintre copii fusese tras sub apă de un curent nevăzut. Henry a plonjat și a salvat copilul, dar s-a înecat imediat după. Willie, care nu a învățat niciodată să înoate, nu a putut face altceva decât să stea pe mal și să privească. Durerea lui a fost de nemângâiat.

Alături de Elena, el putea cel puțin să găsească mulțumire și siguranță. Datorită legăturilor ei de familie, Fisher a ocupat primul său post în cadrul OGPU, precursorul KGB. În 1931, au plecat din Moscova cu o fetiță nou-născută în prima lui misiune peste hotare. Destinația: Norvegia.

Când membrii familiei Fisher au traversat frontiera în Finlanda în septembrie 1931, ei au trecut în lumea întunecată a agenților sovietici „ilegali”. Termenul e amăgitor, de vreme ce toți spionii care își merită titlul încalcă legea. Dar în limbajul CEKA, primul aparat bolșevic al terorii, „ilegal” avea o semnificație specială. El amintea de mediul revoluționar subteran în care fondatorii partidului înfruntaseră prima oară poliția secretă țaristă, de numele de cod pe care ei le adoptaseră și de faptele vitejești ale primei generații de agenți sovietici trimiși

peste hotare să răspândească revoluția atunci când nici o altă țară europeană nu recunoștea noul regim criminal.

„Lenin“ a fost numele de cod al lui Vladimir Ulianov. „Stalin“ a fost cel al lui Iosif Djușașvili. Pentru început, numele de cod al lui Fisher a fost Frank. Nu l-a păstrat multă vreme, dar șefii din spionaj care îi îndrumau cariera au rămas cu obsesia cultului agenților ilegali cu mult după ce aceștia își pierduseră utilitatea, și erau convinși că Fisher reprezenta candidatul ideal pentru această sarcină.

Într-un fel, era. Întocmai unui submarin nuclear, el a dovedit că putea sta ascuns o perioadă aproape nedeterminată. Dar faptul de a sta ascuns i-a consumat energiile în asemenea măsură, încât e îndoielnic că îi mai rămăsese vloga necesară pentru a afla ceva util despre inamicul lui. „A fost un spion genial și conștiincios“, insistă până în prezent un general KGB care a jucat un rol central în obținerea în cele din urmă a eliberării lui Fisher. „E un fapt evident că el coordona agenți despre care americanii încă nu știu nimic.“ De fapt, acest lucru nu e deloc evident. Nu există dovezi că Fisher ar fi recrutat vreun agent folositor care nu a fost încă identificat sau că ar fi transmis informații semnificative adunate de cei identificați. Acest fapt nu a împiedicat ambele tabere să urzească împreună legenda lui Willie Fisher – cu un alt nume – ca fiind cel mai eficient spion sovietic din timpul Războiului Rece.

În Oslo, munca lui l-a protejat. Era simplă și discretă: sarcina lui a fost să își creeze acoperirea ca importator de dispozitive electrice și să elaboreze o rețea de stații de rele radio pentru a ajuta Moscova să comunice cu alți spioni din nordul Europei. Vreme de trei ani a lucrat în mansardele simpatizanților comuniști și ale clienților nebănuitori, ascunzând și testând echipament radio. El și tânăra sa familie au dus o viață liniștită pe coasta baltică, în vreme ce, în Rusia, CEKA a început să-și devoreze propriii membri.

Timp de decenii întregi, regimul de teroare al lui Stalin a fost înțeles ca o expresie a nebuniei ciudate. Dar purificarea de către el a aparatului de spionaj pe care s-a bazat pentru a-și controla imperiul se poate să fi avut o explicație mai

rațională – anume că fusese el însuși un trădător. Această afirmație a fost publicată prima dată în anii 1990 într-o biografie rusă a lui Stalin, scrisă de Edvard Radzinski. Tezaurul de documente al lui Vasili Mitrohin în domeniul spionajului extern, sustras din Rusia în timp ce Uniunea Sovietică se destrăma, a conținut de asemenea dovezi cum că e posibil ca Stalin să fi fost un informator plătit al poliției secrete țariste înainte de 1917. Dacă acest lucru e adevărat, informațiile ar explica cel puțin într-o anumită măsură paranoia lui nemiloasă față de oricine avea legătură – oricât de puțin – cu vechea gardă bolșevică.

Ca cekist al cărui tată îl cunoscuse pe Lenin, Fisher a fost norocos să nu fie trezit în miez de noapte și executat sumar la întoarcerea lui la Moscova. În schimb, a fost doar concediat. Un prieten al tatălui său i-a găsit un loc de muncă într-o fabrică de avioane, înainte ca Hitler să schimbe totul prin invadarea Rusiei. Din momentul în care panzerele au intrat huruind pe străzile din Minsk, supraviețuirea națională sovietică a căpătat prioritate în raport cu cea individuală – iar supraviețuirea națională avea nevoie de un serviciu de spionaj funcțional. În septembrie 1941, Fisher a fost repus în funcția de locotenent în cadrul CEKA, redenumită Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne sau NKVD. „A fost norocos“, a remarcat mai târziu biograful său rus. „Rusia era ineficientă. Dacă s-ar fi aflat în Germania, ar fi fost împușcat.“

Cariera lui a înregistrat o ascensiune neobișnuită pe durata războiului. Devenind protejatul lui Pavel Sudoplatov, creierul din spatele asasinării lui Troțki în Mexic cu un an înainte, Fisher s-a strecurat, în stilul lui Forrest Gump, pe scena principală a vastului teatru de război de pe Frontul de Est. Pe 7 noiembrie 1941, o zi încă gravată în aur în istoria oficială a Rusiei, el s-a aflat în viscolul din Piața Roșie.

Era aniversarea revoluției. Germanii avansaseră până la o zi de marș de Kremlin, dar Stalin a decretat că parada anuală a Armatei Roșii avea să se desfășoare ca de obicei. „Permisul meu de trecere la paradă avea ștampila PROHOD VEZDE, care însemna că aveam acces la membrii conducerii aflați în tribună,

deasupra mormântului lui Lenin“, și-a amintit Sudoplatov. Primise ordin de la Lavrenti Beria, omul de încredere al lui Stalin, să vină pe platforma mausoleului lui Lenin și să-i raporteze imediat orice activități militare. „Situția era critică: armata germană era la doar 48 de kilometri de Moscova. Am adus cu mine în Piața Roșie un căpitan tânăr, William Fisher, șeful secției de comunicații radio a departamentului meu... Am păstrat contactul cu sediul central al NKVD și cu brigada care apăra Moscova. Ningeă cu atâta putere, încât germanii nu au putut să-și trimită avioanele să bombardeze Piața Roșie. Cu toate acestea, ordinul pentru trupele care participau la paradă au fost foarte stricte: indiferent ce se întâmplă, rămâneți calmi și mențineți disciplina.“

În timp ce parada ajungea la final, căpitanul Fisher a primit de pe front o cerere pentru întăriri. El a transmis-o lui Sudoplatov, care i-a comunicat-o lui Stalin. Acesta a dat apoi poate unul dintre cele mai teatrale ordine ale carierei sale. Prin zăpadă, mai multe batalioane au mărșăluit direct din Piața Roșie pe front, unde s-au acoperit cu laurii gloriei respingând înaintarea germană.

În anul următor, Fisher a fost implicat în ceea ce Sudoplatov a numit „cea mai reușită înșelătorie radio a războiului“. Farsa a fost jucată în cooperare cu locotenent-colonelul Heinrich Scherhorn, un comandant german de artilerie prins de forțele sovietice în pădurile Bielorusiei în vara anului 1944. Pe 19 august, un agent dublu sovietic cu numele de cod Max a raportat spionajului german că Scherhorn era înconjurat de 2 500 de oameni, dar încă în măsură să lupte. De fapt, el fusese luat prizonier de ruși, și a rămas astfel pentru tot restul războiului, în vreme ce Înaltul Comandament german a irosit resurse prețioase realimentând cu provizii această forță militară fictivă. Un transport de provizii a implicat șaiszeci și șapte de avioane de marfă, treisprezece radiouri portabile și zece milioane de ruble în numerar. Unora dintre avioane li s-a permis să aterizeze și să se întoarcă pentru a prelungi farsa. Restul au fost sechestrate, iar membrii echipajelor lor au fost luați prizonieri.

Fisher a fost un om extrem de modest și, ulterior în viață, nu a făcut niciodată greșeala de a crede în propria lui publicitate. Dar dacă fiica lui l-a întrebat vreodată ce a făcut în război, el a putut răspunde pe bună dreptate că și-a adus contribuția la victorie. Aceasta a fost cu siguranță viziunea șefilor săi din KGB. Recompensa lui a fost cel mai prestigios post din spionajul sovietic extern: America.

* * *

„Mai degrabă aș pieri decât să trădez secretele care mi-au fost încredințate... Cu fiecare bătaie de inimă, cu fiecare zi care trece, jur să-mi servesc Partidul, patria și poporul sovietic.“

La sfârșitul lunii octombrie 1948, Willie Fisher a depus jurământul agenților „ilegali“ la o întâlnire solemnă cu agenții care îl coordonau în Lubianka, unde își avea sediul central NKVD-ul. A fost chemat atunci în biroul lui Viaceslav Molotov, fostul ministru de externe sovietic. Au discutat despre misiunea lui Fisher, iar apoi membrii familiei sale li s-au alăturat pentru masa de seară. I se acorda o atenție uluitoare, de care nu ar fi beneficiat un simplu agent ilegal. Indiferent ce i s-a întâmplat în America, el se remarcase deja în Rusia.

În afară de Stalin însuși, nimeni altcineva nu mai personifica puterea și viclenia sovietică precum Molotov. El a luat cina alături de Hitler, a semnat pactul de neagresiune nazisto-sovietic prin care a cedat Polonia și țările baltice, a mobilizat imperiul sovietic pentru a opune rezistență invaziei lui Hitler și a inspirat cocktailul care-i poartă numele, bomba cu benzină antisovietică. Acum îl miruia pe Willie Fisher ca arma lui secretă în noul război împotriva Americii. Bătrânul Heinrich Fisher ar fi fost mândru de fiul lui.

După cină, Willie s-a întors împreună cu soția și fiica sa la *dacea* lor și și-au luat rămas-bun. Avea să nu-și mai revadă familia vreme de șapte ani.

A fost condus la gara din Leningradski într-o limuzină neagră și petrecut din priviri de Viktor Abakumov, fondatorul organizației SMERȘ (în română, Moarte Spionilor, al cărei

acronim Ian Fleming l-a împrumutat în căutarea unui rival demn de James Bond)¹. De acolo, Fisher a luat un tren spre Varșovia și un altul către Cuxhaven. Singur și cu siguranță în-singurat, el a urcat la bordul vasului SS *Scythia*. Pașaportul său autentic american purta fotografia lui, dar numele de Andrew Kayotis. Fisher nu și-a mai folosit niciodată numele real.

Adevăratul Kayotis, un lituanian născut și crescut în Detroit, murise, în mod convenabil, cu prilejul unei vizite pe care le-o făcuse rudelor din Vilnius în anul precedent. Actele sale au fost trimise în secret la Moscova. Povestea vieții lui, culeasă de la familia sa lituaniană care a supraviețuit, fusese însușită de pasagerul înalt, uscățiv, care a mâncat de unul singur și a citit ore în șir în liniștea cabinei, în vreme ce *Scythia* a luat drumul Lumii Noi prin Le Havre.

* * *

Pe hârtie, îndatoririle lui Fisher erau copleșitoare. În afară de a revitaliza rețeaua de spioni care demarase programul nuclear sovietic, el era însărcinat cu pregătirea pe cont propriu a continentului nord-american pentru al Treilea Război Mondial. „Misiunea sa urma să fie obținerea accesului la instalații militare, depozite și provizii de muniții“, a scris Sudoplatov, ca și cum nici una dintre sarcinile respective nu ar fi fost o problemă pentru un radioamator competent sub acoperire. „Aveam mare nevoie să știm cât de repede puteau să apară din nou întăriri militare americane în Europa.“ Ulterior, biograful lui Sudoplatov a descris rolul lui Fisher în termeni chiar mai grandioși: „El a îndrumat pregătirile pentru ocuparea emisferei vestice în cazul în care tensiunile în creștere

¹ Abakumov ocupa poziția a doua, după Lavrenti Beria, în structura de conducere a aparatului de securitate sovietic, fiind un personaj nu prea plăcut. Când sora lui a fost arestată pentru obținerea de profituri în război, se crede că el i-a spus ofițerului care l-a întrebat cum ar trebui să procedeze în cazul respectiv: „De ce mă întrebi pe mine? Nu-ți cunoști datoria...? Împușc-o.“ (n.a.)

dintre Statele Unite și Uniunea Sovietică se transformau într-un nou război mondial.“

În practică, Fisher fusese trimis în lumea occidentală cu puține obligații realiste și fără termene-limită serioase. El a avut la dispoziție zece zile în care să meargă cu autobuzul prin New England pentru a ajunge la o întrevvedere dinainte programată la New York. Acolo, o persoană de contact de la consulatul general sovietic i-a dat o mie de dolari bani gheață și o nouă identitate, sub numele Emil Goldfus. Iar de atunci a devenit Emil Goldfus.

Willie Fisher împlinise patruzeci și cinci de ani, avea o căsnicie fericită și era un comunist de un devotament profund. Era în același timp mai singur ca niciodată, fiind nevoit să se bazeze pe el însuși la fel ca un cosmonaut căruia i se rupsesse cordonul ce îl lega de stația lui orbitală. E greu de imaginat starea lui mentală în vreme ce căuta prin țară depozite de muniție și lupta să reconcilieze caricatura comunistă a Americii cu primele sale impresii asupra realității – o realitate a celei mai bogate națiuni de pe pământ, ferită de cicatricile războiului. El trebuie să fi avut conștiința amplificată a călătorului solitar, să fi resimțit salivarea abundantă a muncitorului sovietic pe jumătate înfometat lăsat slobod într-un loc de o bogăție inimaginabilă și paranoia tot mai redusă a unui spion ajuns pe tărâmul celor liberi.

Sunt chiar mai greu de știut cu siguranță locurile în care a mers Fisher și activitățile lui – deși toate indiciile arată că el s-a îndreptat către soare. A fost atras mai întâi spre California. Avea ordine să afle dacă Statele Unite încă mai livrau arme lui Chiang Kai-shek și naționaliștilor săi chinezi din portul Long Beach (era adevărat). Câtă vreme s-a aflat în California, Fisher a avut, de asemenea, timpul necesar pentru a crea o rețea nouă de „agenți informatori” recrutați în principal din rândurile emigranților politici evrei, conform lui Sudoplatov. Rolul lor în eventualitatea unei „Perioade Speciale” (a unui război între Statele Unite și Uniunea Sovietică) ar fi fost să se alăture agenților ilegali deghizați ca muncitori sezonieri venind din America Centrală pentru a paraliza uriașii contractanți

furnizori ai apărării naționale de pe Coasta de Vest, printr-o campanie de sabotaj coordonat. Totuși, nu a existat niciodată o Perioadă Specială, așa că probabil nu vom ști în ce măsură agenda ambițioasă a lui Fisher a fost reală și în ce grad ea a fost doar un camuflaj pentru o vacanță meritată din plin.

La întoarcerea sa în New York, el a făcut probabil un popas în Santa Fe.

Piața cu clădiri din chirpici, aflată în destinația turistică preferată din New Mexico, era locația cea mai apropiată de Los Alamos în care putea ajunge un ofițer de spionaj sovietic fără să atragă atenția FBI. Era, prin urmare, un noroc că exista acolo o casă conspirativă, deghizată în farmacie, deținută de KGB. Aceasta fost identificată ca fiind Zook's Drugstore de către Jerrold Schecter, un fost șef de birou din Moscova al publicației *Time*, care a adus pe furiș din Rusia autobiografia lui Hrușciiov pentru a o publica în anii 1960. Farmacia nu mai există, dar ea se afla acolo în anii 1940. Avea o teighea unde se servea o mâncare decentă și există motive să credem că a fost folosită în scopul despre care vorbește Schecter: Sante Fe fusese un punct de organizare vital pentru echipa NKVD care l-a ucis pe Troțki într-o vilă din afara orașului Ciudad de México în 1940.

Santa Fe a fost totodată punctul evident de colectare a di-agramelor furate din cadrul Proiectului Manhattan, iar o fostă elevă a lui Fisher petrecuse acolo un an pe durata războiului, înmânând curierilor sovietici secrete de la fizicieni. Numele ei era Kitty Harris. Soția bigamă a șefului Partidului Comunist din Statele Unite și fosta amantă a suavului trădător britanic Donald Maclean, Harris fusese recrutată de spionajul sovietic la începutul anilor 1930. Ca parte a instruirii ei de bază, ea fusese învățată de Willie Fisher cum să folosească un radio.

Atât de multe drumuri duceau către Santa Fe, încât el s-a oprit cu siguranță acolo, măcar din curiozitate. Și, după toate probabilitățile, vârful de lance al operațiunii staliniste de spionaj extern, bărbatul căruia Molotov îi ordonase să dezlănțuie infernul pe cuprinsul Statelor Unite în cazul în care ciocnirea ideologiilor degenera într-un război, a coborât dintr-un autocar

Greyhound în lumina limpede și aerul tare din New Mexico pe la începutul primăverii, în anul 1949. Îi plăcea să poarte o pălărie de paie care să-i acopere chelia din vârful capului. Pantalonii săi Daks erau un indiciu al stilului și al faptului că nu ducea lipsă de bani. Își tampona constant nasul cu batiste albe de in și purta cu el o valiză. Dacă îl întrebai, locuise pe cuprinsul Vestului Mijlociu. Muncise ca inginer, contabil și într-un laborator foto, dar acum era „pe jumătate la pensie și liber profesionist”. Locuia în New York.

Forțați să trăiască în țări nefamiliare și sub mai multe straturi de camuflaj, mulți agenți ilegali fie au cedat, fie au trecut în cealaltă tabără, fie au devenit agenți dubli. Fisher nu a făcut acest lucru. Devotamentul său fățiș față de comunism a fost unul dintre motive. Devotamentul față de familia sa a fost un alt motiv: soția și fiica lui erau garanția KGB că el nu va dezerta. Dar e posibil să mai fi existat o a treia motivație: dorința de a-i imita pe marii agenți ilegali, al căror exemplu îl urma. Unul dintre aceștia a fost Arnold Deutsch, cel care i-a recrutat pe membrii Grupului Celor Cinci de la Cambridge, cărora le-a trecut cu vederea rătăcirile sexuale. Deutsch fusese recompensat în timpul războiului cu postul de agent ilegal senior în New York – de fapt, sarcina lui Fisher –, dar se înecase pe drum când nava sa a fost torpilată în mijlocul Atlanticului. Un altul era Aleksandr Orlov „Suedezul”, cu numele de cod „Schwed”. Orlov fusese îndrăgit de Kremlin pentru că trimisese la Moscova toate rezervele de aur ale guvernului spaniol pe durata războiului civil din Spania. După care îl înfuriase pe Stalin prin dezertarea la Chicago și amenințarea că îl va denunța ca informator țarist în cazul în care s-ar fi întâmplat ceva membrilor familiei pe care Orlov îi lăsase în urmă.

Dacă Fisher a fost uluit de o asemenea indolență, el nu a lăsat să se vadă. În jurul datei de 11 iulie 1949 – la cea de-a patruzeci și șasea aniversare a sa – el s-a întors la New York pentru o altă întâlnire programată, de această dată cu un rezident KGB „legal” la consulatul general sovietic, care i-a umplut iarăși portofelul cu bani și l-a luat la o plimbare în parcul Bear Mountain. La un moment dat, rezidentul era cât

pe ce să întrebe un pădurar din parc cât e ceasul, când Fisher a intervenit și a purtat conversația pentru ca persoana lui de contact să nu fie nevoită să-și dezvăluie accentul rusesc.

Doi spioni fără nici un ceas la ei.

La scurtă vreme după, lui Fisher i s-a ordonat să reactiveze rețeaua de Voluntari, care se ocupau de majoritatea operațiunilor logistice implicate în contrabanda cu secrete nucleare către Rusia. Asta era mai ușor de spus decât de făcut. Majoritatea surselor din rețea își încetaseră colaborarea. Măsurile de securitate de la Los Alamos fuseseră intensificate după război, iar principala preocupare a lui Fisher era să nu fie prins. Chiar și așa, el a încercat să urmeze ordinul. Prima sa mișcare a fost să o contacteze pe Lona Cohen, o fostă menajeră a unei familii bogate din Manhattan, acum căsătorită cu Morris Cohen, și jumătatea unui vestit cuplu KGB. Lona și Willie au aranjat să se întâlnească la Grădina Zoologică din Bronx, dar pe drum ea a simțit că era urmărită. Și a avut dreptate; Willie era pe urmele ei, exersându-și abilitățile de spion. Ea s-a deplasat în direcția opusă pentru a-l induce în eroare, a schimbat liniile de metrou, a intrat și a ieșit din vagoane în timp ce ușile se închideau, dar nu a reușit să-i scape. În cele din urmă, s-au așezat unul lângă altul pe o bancă din fața coliviei cu păsări și au făcut cunoștință.

Soții Cohen conduceau rețeaua Voluntarilor și erau ei înșiși curieri veterani. De fapt, Lona a fost cea care ascunsese diagrama bombei folosite în testul Trinity din iulie 1945 într-o cutie de șervețele, pentru situația în care ar fi fost percheziționată pe drumul înapoi către New York. La fel ca Fisher, soții Cohen ar fi fost mult mai ocupați în 1949 dacă Elizabeth Bentley – spioana sovietică ce și-a dezvăluit secretele FBI-ului în 1945 – și J. Edgar Hoover nu ar fi închis gura multora dintre cele mai bune surse de spionaj ale Moscovei, ai căror intermediari au fost ei. Totuși, aceste surse nu secaseră complet.

La scurtă vreme după război, Niels Bohr, geniul danez al structurii atomice, a acceptat timorat să-l ajute pe Kurceatov să obțină o reacție nucleară stabilă. Klaus Fuchs, fizicianul de origine germană, încă dezvăluia informații valoroase, deși el făcea până acum acest lucru din laboratorul său de cercetare

de la Harwell, din afara Londrei. Și totuși, o altă cârțiță sovietică, George Koval, care nu a fost demascată până în 2007, a furnizat rețeta de importanță critică pentru un inițiator de reacție pe bază de poloniu fără de care echipa de la Los Alamos descoperise că o bombă cu plutoniu nu genera o reacție în lanț. Kurceatov fusese de multă vreme axat pe plutoniu – își dăduse seama că, în pofida întregii cantități de uraniu din Bulgaria, lui nu îi era de ajuns –, iar pe 29 august 1949, bomba lui cu plutoniu a explodat în sfârșit. Willie Fisher aproape că nu a avut nici o contribuție, dar acesta a fost totuși punctul culminant al carierei sale în spionaj.

Ciuperca atomică ce s-a ridicat în acea zi deasupra stepei a pus capăt monopolului nuclear american și a determinat un gest rar de generozitate din partea Kremlinului. Din ordinul personal al lui Lavrenti Beria, până atunci al doilea om din structura puterii sovietice, copiilor agenților ilegali străini care fuseseră implicați în marele furt al bombei capitaliste li s-au oferit automat locuri la universitate. Pentru că s-au aflat aproximativ la locul și la momentul potrivit, Fisher și soții Cohen au fost, de asemenea, decorați cu Ordinul Steagul Roșu, o onoare în mod normal rezervată eroilor militari. Dar pentru Fisher în special, petrecerea luase sfârșit chiar înainte de a începe. Ted Hall, una dintre cele mai bune surse din Los Alamos ale Lonei Cohen, se mutase la Chicago și renunțase la spionaj. „Gata“, le-a spus el lui Fisher și lui Cohen, când aceștia au încercat pentru ultima dată să îl convingă să renunțe la decizia luată. „V-am ajutat în timpul războiului, dar acum s-a terminat.“ Klaus Fuchs a fost identificat în telegramele de spionaj sovietic decriptate în cadrul proiectului Venona și a fost arestat la Londra în ianuarie 1950. El și-a numit persoana principală de contact, care l-a rândul ei a numit doi spioni comuniști ideali, dar în realitate ineficienți, Julius și Ethel Rosenberg. Aceștia au fost judecați și condamnați la moarte în 1951. Recursurile lor au durat doi ani și au eșuat. Soții Cohen fugiseră deja din țară. Fisher a încercat, dar nu a reușit să recruteze un tânăr căruia Lona Cohen îi fusese menajeră pe

durata identității ei anterioare. El putea să le fie recunoscător soților Rosenberg – aceștia nu dezvăluiseră nimic care să îl aducă în vizorul FBI, dar chiar și așa, perspectivele de viitor ale noii lui rețele curajoase de spioni nu ar fi putut fi mai sumbre.

Asta până când a apărut o piuneză albă pe un indicator din Central Park, New York, în octombrie 1952.

* * *

Agenții ilegali sovietici și-au petrecut ani întregi elaborându-și acoperirea și aproape la fel de mult practicând comunicațiile securizate. În anii 1950, securitatea comunicațiilor nu însemna utilizarea unor chei de criptare digitală pe șaizeci și patru de biți. Ea consta în creioane și foi de hârtie (care erau distruse după o singură utilizare), monede și șuruburi goale pe dinăuntru, role și foițe minuscule de microfilm, livrări de informații în locații secrete prestabilite și semnale folosite pentru astfel de livrări. În afara radiourilor de frecvențe scurte, KGB nu prea mai folosea, la mijlocul secolului XX, alt gen de echipament, care să nu fi fost de asemenea disponibil la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Americanii s-au comportat diferit. Confrunțați cu noile realități ale erei nucleare, CIA a început să caute dispozitive noi. A cerut crearea de mașini extraordinare care probabil nu puteau fi construite, dar care ar fi rezolvat probleme mari dacă deveneau realitate. Roosevelt făcuse asta cu bomba atomică. Kennedy avea să o facă cu racheta care a dus primul echipaj uman pe Lună. Nu era oare acesta stilul american?

Era, dar birocrații americani încă puteau fi luați prin surprindere.

Don Flickinger, ulterior general al Forțelor Aeriene, se afla la biroul său de la Divizia de Științe ale Naturii din cadrul Comandamentului de Cercetare și Dezvoltare Aeriană, aflat în Baltimore, într-o dimineață de ianuarie a anului 1955, când ofițerul său comandant l-a chemat urgent. Lui Flickinger i s-a spus că secretarul Forțelor Aeriene dorea să-l vadă „cât mai repede cu putință”. El a răspuns că putea veni cu mașina până

la Washington oricând în ziua următoare. Ofițerul comandant a spus că nu: trebuia să se prezinte acolo într-o *oră*. Îl aștepta o mașină.

Cursa a fost scurtă. După sosirea la Pentagon, Flickinger a fost dus direct la secretar și a fost informat pe scurt că un nou avion de recunoaștere pentru zboruri la înaltă altitudine era construit în regim de urgență pe Coasta de Vest.

După care secretarul i-a pus lui Flickinger întrebări legate de costumele presurizate. Ar fi putut costumele pe care forțele aeriene le utilizau la avioanele lor cu reacție să protejeze viața unui pilot în situația în care carlinga se depresuriza la o altitudine de 21 000 de metri? Ar putea, a spus Flickinger, atâta vreme cât pilotul cobora rapid la o altitudine de 3 000 de metri.

„Să presupunem că pilotul nu poate cobori de la altitudinea specificată de 21 000 de metri“, a rostit secretarul.

„De ce nu?“ a întrebat Flickinger.

„Pentru că sub el se află un teritoriu neprietenos, strict interzis“, a răspuns secretarul.

„De ce teritoriul îi este interzis pilotului?“

„Pentru că sub el e Uniunea Sovietică.“

Această discuție a conferit o nuanță nouă problemei și întâlnirii. Flickinger a explicat că cele mai bune costume disponibile în acel moment erau cele care presupuneau o coborâre în siguranță. Dacă ajungerea la sol nu era o opțiune, atât pilotul, cât și avionul erau pierduți. Dar *acest* rezultat nu constituia o opțiune, a remarcat secretarul. Cât de mult ar dura producerea unui costum mai bun? Între trei și cinci ani, a spus Flickinger, în condițiile asigurării fondurilor necesare. Secretarul s-a ridicat, a ocolit biroul și a spus că nu avea la dispoziție trei ani. Avea doar zece luni.

* * *

Piuneza fusese lăsată în Central Park de un bărbat care susținea că era un fost fierar din Lapland. Era adevărat că locuise în Lapland și că lucrase pentru scurtă vreme ca fierar, însă ar fi

fost mai util pentru FBI (și pentru Willie Fisher) să fi știut că el fusese totodată un alcoolic care își bătea soția și poate cel mai prost spion din istoria KGB. Acest bărbat a fost cel care, mai mult decât oricine, l-a pus pe Fisher într-o lumină favorabilă. Numele lui era Reino Hayhanen și abia coborâse de pe vasul de croazieră *Queen Mary*.

În 1952, Hayhanen avea treizeci și doi de ani și lăsase în urmă cei mai buni ani ai tinereții. Motivul pentru care unui om cu rezultate atât de slabe i s-a încredințat un rol central în colectarea de informații nucleare și subminarea a ceea ce acum e cunoscut sub numele de securitate națională a Statelor Unite rămâne un mister. Există explicații, dar nici una nu e suficientă. Părinții lui erau cetățeni sovietici, dar de etnie finlandeză, astfel încât el vorbea finlandeza, iar în cele din urmă va trece drept finlandezo-american. A fost un școlar silitor care își câștigase un loc la Institutul Pedagogic din Leningrad, de unde a fost racolat în rangurile inferioare ale NKVD, în vreme ce gradele superioare ale organizației erau decimate în purificările îngrozitoare ce au ajuns să fie numite Teroarea. Poate cel mai important aspect, el a ajuns să fie cunoscut de noul șef al directoratului pentru agenți ilegali din cadrul KGB, Aleksandr Korotkov. Un om de o ambiție extraordinară, dar aparent lipsit de judecată, Korotkov a avut parte de propria ascensiune în ierarhia birocrăției la doi ani după ce a supravegheat asasinarea troțkiștilor în Paris înainte de război și și-a renegat soția evreică și copiii pe durata purificărilor.

Hayhanen putea cel puțin să pretindă că își asumase câteva riscuri în misiuni secrete. Până la momentul în care se imbarca pentru New York, el petrecuse doi ani de zile bătând fierul și mituindu-și vecinii în Finlanda de nord pentru a-și elabora alibiul ca Eugene Maki, fiul unor emigranți finlandezo-americani reîntorși în țară. A fost o dovadă suficientă pentru a obține un pașaport american de la consulatul din Helsinki. S-a căsătorit apoi cu o tânără finlandeză pe nume Hannah Kurikka (fără să fi divorțat de prima sa soție, pe care o lăsase în Rusia). A trecut totodată granița sovieto-finlandeză nedescoperit în portbagajul unei mașini KGB nu o dată, ci de trei ori. Nu era un laș.

A anunțat că sosise fără incidente. După cum fusese înstruit, la o săptămână după ce debarcase de pe *Queen Mary*, el a făcut o plimbare până în partea de vest a Manhattanului și a intrat în parcul de pe 79th Street. Acolo se afla restaurantul Tavern on the Green, exact locul în care i se spusese că va fi. A observat drumul pentru trăsură și indicatorul de lemn vopsit în alb. Piuneza din buzunarul său, de asemenea albă, ar fi fost invizibilă pentru toată lumea cu excepția unei persoane care ar fi căutat-o. A înfipt-o și a continuat să meargă. Nimeni nu a observat.

Absolut nimeni. Vreme de șase luni, pe data de douăzeci și unu a fiecărei luni, Hayhanen lua metroul către ieșirea spre Lincoln Road din stația Prospect Park din Brooklyn. Fuma o pipă și purta o cravată albastră cu dungi roșii. Dacă oricare oficial sovietic avea nevoie să stabilească un contact cu noul agent ilegal numărul doi din America de Nord, acesta era locul și momentul în care să o facă. Dar nu s-a prezentat nimeni. Singurul răspuns la piuneza lui a venit într-o monedă de nichel goală pe dinăuntru lăsată la o locație secretă de livrare, a cărei amplasare, la fel ca cea a indicatorului, o memorase în perioada de instruire. Dar înainte ca Hayhanen să aibă șansa de a deschide moneda, el fie a cheltuit-o, fie a pierdut-o.

Vreme de șapte luni moneda goală din nichel a rătăcit prin economia orașului New York. A fost găsită în după-amiaza unei vineri toride din vara următoare pe o scară circulară din Vanderveer Estates din Brooklyn, în fața unui apartament ocupat de două profesoare, doamnele Donnelly și Ash.

James Bozart, pe atunci în vârstă de treisprezece ani, blond și pistruiat, aduna banii pentru ziarul *Brooklyn Eagle*, pe care îl livra în fiecare dimineață și pentru care era plătit săptămânal. „Ziarul era treizeci și cinci de cenți pe săptămână, iar oamenii îmi ofereau diferite bacșișuri“, își amintește el. „Zgârciții îmi dădeau monede de cinci cenți, însă doamnele Ash și Donnelly nu erau zgârcite. Ele ofereau cincizeci de cenți – de obicei două monede de un sfert de dolar –, dar de această dată am primit o monedă de douăzeci și cinci de cenți, două de zece și una de cinci.“

„Am luat banii și m-am întors. Ele au închis ușa. La început nu m-am uitat la bacșiș – gestul ar fi fost nepolitic. Am coborât scările. Nu era lumină și mi-am prins călcâiul într-o treaptă, astfel încât m-am împiedicat și am scăpat moneda de cinci cenți, iar ea a sărit de pe marginea unei trepte și s-a rupt în două. Bâjbâi după ea pe întuneric și în cele din urmă găsesc partea din spate a monedei, iar în interiorul ei se afla ceva mic, pătrat. Am mers la fereastră, am ținut pătrățelul la lumină și mi-am zis: *ce naiba e asta?*“

Era o întrebare pertinentă. Cu doar câteva zile mai devreme, Ethel și Julius Rosenberg fuseseră electrocuțați la închisoarea Sing Sing, la 48 de kilometri în amonte de fluviul Hudson. Liberalii îndurerați de pe toate continentele credeau (în mod eronat) că soții Rosenberg erau nevinovați de acuzația că ar fi spionat pentru Rusia, dar senatorul Joseph McCarthy i-a considerat vinovați. În ciuda celor mai mari eforturi ale lui Edward R. Murrow de a-l ridiculiza în emisiunea sa de televiziune de la CBS, McCarthy se bucura încă de prea multă popularitate pentru a fi renegat chiar și de către Eisenhower, noul președinte republican. După câte știa lumea din Vanderveer Estates, conspirația comunistă de a distruge America era reală și devenea mai puternică cu fiecare monedă goală de cinci cenți care se întâmpla să se desfacă în fața ta.

Bozart avea o prietenă de la școală, Carolyn Lewind, al cărei tată era detectiv la Departamentul de Poliție din New York. Când băiatul vânzător de ziare a terminat de strâns banii, el a trecut pe la Carolyn. Detectivul Lewind nu era acolo, astfel încât Bozart a păstrat moneda și s-a dus acasă să i-o arate mamei sale. Ea plecase la biserică pentru partida de bingo de vineri seara, așa că băiatul i-a arătat moneda tatălui său. După o discuție neconcludentă, el a pus moneda în buzunar și a ieșit afară să joace stickball.¹

Mai târziu în acea seară, detectivul Lewind a ajuns acasă și soția i-a spus că tânărul Jim Bozart trecuse pe la ei cu

¹ Formă de baseball jucată cu o minge de cauciuc și un băț în loc de bătă, precum cel făcut dintr-o coadă de mătură. (n.tr.)

ceea ce părea a fi un mesaj secret pe o bucatăică de microfilm. Adulmecând un caz de urgență națională, detectivul i-a spus soției că a fost nebună să lase copilul să plece din casă. „Apoi tatăl meu se trezește cu detectivul Lewind și cu colegul său la ușa casei mele întrebând unde sunt“, își amintește Bozart, „iar tatăl meu se uită la el și îi spune că joc stickball.“

Ieșind din clădirea apartamentului lui Bozart, Lewind și colegul lui au percheziționat două furgonete care vindeau înghețată în apropiere pentru cazul în care ar fi primit ca plată o monedă goală de cinci cenți. După care au întrerupt jocul de bingo al doamnei Bozart și au sechestrat toți banii din biserică.

„Așa că toată lumea e supărată pe mine“, își amintește Bozart. „Apoi Lewind și partenerul său mă văd jucând stickball și aleargă spre mine.“

* * *

Cazul monedei goale de cinci cenți a avut un final fericit pentru tânărul vânzător al ziarului *Brooklyn Eagle*. El a predat moneda, dar a primit alta în loc – „ca să nu pierzi nimic“, după cum s-au exprimat detectivii. După patru ani, își va întrerupe cursurile de la facultate pentru a depune mărturie în vestitul proces al unui spion rus cunoscut doar sub numele de Rudolf Abel. Un admirator anonim l-a recompensat cu o mașină nouă, un Oldsmobile 98, pe care a vândut-o, clădind pe baza sumei inițiale o avere substanțială în industria divertismentului.

Cazul nu s-a terminat prost nici pentru doamnele Ash și Donnelly, care au fost interogate, dar niciodată bănuite de o colaborare secretă cu inamicul. (Ele au presupus că primiseră moneda ca rest fie de la magazinul local A&P, fie de la casa de bilete din metrou.) Dar pentru Fisher și Hayhanen deznodământul nu a fost deloc unul fericit.

Mesajul din monedă consta din șiruri suprapuse de cifre, aranjate în grupuri de cinci și reduse la dimensiunea unei floricele mici de porumb. Când a fost decodat, el s-a dovedit a fi mesajul oficial de întâmpinare a lui Hayhanen în New York. Fusese codificat, transferat pe microfilm și ascuns în

monedă de Fisher. Fără să știe că prima lor comunicare fusese interceptată și transferată urgent către FBI, ambii bărbați s-au apucat de singurul lucru pe care l-au făcut vreodată cu certitudine – s-au îngropat tot mai adânc sub identitatea de acoperire. Fisher a fost mult mai bun la asta decât partenerul său. Abandonat de soții Cohen și, fără îndoială, alarmat de soarta înfiorătoare a cuplului Rosenberg, el a început să dea identității sale de acoperire – cea a unui lucrător într-un studio foto – o anumită consistență reală. S-a furișat de partea cealaltă a East River, departe de West Side, unde a închiriat un apartament cu o cameră și a ieșit din nou la suprafață fără să facă prea multe valuri ca artist fără ambiții sau talente mari, cu un studio într-un depozit reamenajat din Brooklyn.

Avea puține de raportat Moscovei. În intervalul dintre 1952 și 1953, doi ani critici pentru dezvoltarea bombei cu hidrogen americane, singura informație demnă de menționat pe care principalul agent ilegal sovietic din Statele Unite a transmis-o superiorilor săi a fost un raport născocit în care afirma că devenise cetățean american naturalizat.

„Nu am putut să-mi dau seama niciodată ce naiba făcea el acolo“, a spus mai târziu prietenul său Kiril Henkin. Se punea o întrebare reală: care persoană era mai autentică – ofițerul KGB de carieră și fostul expert radio din timpul războiului sau familistul separat de soția și fiica sa, care privea cum cariera sa intra în declin odată cu trecerea timpului? Și există un răspuns evaziv, dar adecvat: într-un oraș care era destul de confortabil pentru escroci și inadaptați, Fisher a adoptat comportamentele celor din jurul său.

Burt Silverman l-a întâlnit prima oară în 1954. Se aflau într-un lift vechi, ale cărui mecanisme huruiau, în clădirea de studiouri Ovington de pe Fulton Street, unde ambii aveau spații de lucru la etajul cinci. Urcau, în timp ce Silverman își citea corespondența, iar Fisher îl privea. „S-a uitat la mine într-o manieră foarte directă, a înclinat din cap și m-a salutat, apoi nu a mai spus altceva. I-am răspuns la salut. Îmi amintesc că întâlnirea a fost neobișnuită, pentru că erau o grămadă

de oameni în acea clădire care nu salutau niciodată. Avea un anumit gen de îndrăzneală care era neobișnuită.“

Silverman părăsise recent armata, după efectuarea stagiului militar, și dorea să își câștige iarăși traiul din pictură. Îl irita faptul că, la optzeci de kilometri mai la est, în Long Island, un alcoolic în blugi negri, pe nume Jackson Pollock, începea să domine piața. Făcea acest lucru prin stropirea la întâmplare cu vopsea a unor pânze uriașe întinse pe podeaua unui șopron, iar acesta nu era stilul lui Silverman. Din punct de vedere politic, el înclina către stânga, dar în plan artistic era conservator. Voia să picteze lucrurile așa cum erau ele și îl considera pe Pollock un obiect de joacă al americanilor superficiali din Manhattan cărora le păsa doar de modă sau un escroc care îi prostise, ceea ce în final era unul și același lucru. În privința lui Pollock, Silverman și Fisher au împărtășit aceleași păreri.

După aproximativ o săptămână de la întâlnirea lor din lift, Silverman își mătura studioul, când Fisher a bătut încet în ușa deschisă, a intrat și s-a prezentat ca Emil Goldfus.

„Sunt ieșit la pensie“, a spus cu un accent pe care Silverman l-a considerat a fi ușor scoțian. A adăugat că rămăsese cu destule economii după conducerea unui laborator fotografic pentru a renunța la post și a picta. A făcut ocolul încăperii, admirând pânzele lui Silverman și arătând „ca o pasăre“, după spusele bărbatului mai tânăr. Au discutat despre pictură. Silverman s-a lamentat de fenomenul Pollock și Fisher a spus că lui îi plăcea Leviatan, realistul rus din secolul al XIX-lea. A fost o întâlnire autentică și inteligentă, și debutul unei relații destul de neobișnuite.

Următoarea lor întrevvedere a fost de asemenea inițiată de Fisher. Târziu într-o noapte, Silverman se relaxa în studioul său, pe jumătate dezbrăcat alături de o iubită al cărei portret începuse să-l picteze. S-a auzit o bătaie răsunătoare în ușa și a apărut Fisher cerând o ceașcă de terebentină. Silverman s-a amuzat ulterior: „Nu sunt sigur unde s-a produs trecerea de la un tânăr iritat de apariția unui bărbat mai în vârstă care cerea terebentină la o experiență foarte caldă și plăcută... dar transformarea s-a produs destul de repede.“

Tatăl lui Silverman murise în anul precedent, iar Burt a găsit în „Emil” un fel de substitut. Fisher nu își mai văzuse propria familie de șase ani; el a găsit în Burt și în prietenii acestuia interese comune și un refugiu care să-l ferească de bănuieli. Povestea istorioare născocite despre experiențele sale de viață anterioare în calitate de contabil în Boston sau chereștegiu în Pacificul de Nord-Vest. A vorbit despre nopți petrecute cântând marșuri în jurul focurilor de tabără alături de Big Bill Haywood, fondatorul sindicatului internațional Industrial Workers of the World. Îl invita pe Silverman împreună cu iubita lui în studioul său la o „cafea din junglă” și la conversații mărunte (și uneori pentru muzică; el era interesat de sfaturi în domeniul picturii și oferea cunoștințe de chitară). Nimic nu era ascuns și nimic nu părea mai excentric ca zecile de batiste albe de in pe care le fierbea și le atârna afară la uscat – nu radioul de unde scurte marca Hallicrafters amplasat în capătul studioului, aparent pentru piese de schimb; nici colecția lui amplă de echipamente optice făcute la comandă, ce includea un trepied în miniatură neobișnuit cu o fantă pentru o lentilă puternică de mărire; nici măcar grămezile de hărți și fotografii ale parcului Bear Mountain.

Nu toată lumea credea ceea ce Emil spunea despre el însuși. Jules Feiffer, un dramaturg, prieten al lui Silverman, a hotărât că fusese „un vagabond”. Un alt prieten, ilustratorul Jerry Schwartz, care știa câte ceva despre fotografie, nu putea crede că Emil făcuse bani din această activitate. Dar dacă era ceva în neregulă cu poveștile sale, asta nu însemna că era ceva în neregulă cu bărbatul. După cum s-a exprimat Schwartz: „Oamenii inventează povești despre identitatea și despre viața lor.”

Privind în urmă, Silverman a ajuns să-l vadă pe Fisher ca pe câștigătorul norocos al unui permis de a hoinări și de a explora America pe cheltuiala guvernului sovietic, cu așteptarea neoficială că el va transmite o parte din ceea ce a aflat la întoarcerea sa. E un rezumat fermecător și foarte plauzibil al intenției reale a lui Fisher, deși Silverman recunoaște o anumită naivitate în graba cu care l-a acceptat pe „Emil” așa cum părea să fie la prima vedere. „Pot fi păcălit la fel ca oricine”, mărturisește el.

„Dar, stând în acel studio ore întregi în compania lui, trâncă-nind despre o varietate de subiecte, pot spune că exista ceva la el dincolo de rolul de escroc.“

* * *

Artistul curtenitor care s-a făcut atât de îndrăgit de Silverman l-a băgat în sperieți pe Reino Hayhanen.

Ei nu s-au întâlnit vreme de optsprezece luni – planificarea temporală a unor astfel de întrevederi a fost lăsată în seama Moscovei –, dar atunci când au ajuns față în față a fost clar cine era șeful. Până la începutul anului 1954, lui Hayhanen i se alăturase în New York a doua lui soție. Ei se mutaseră în afara orașului într-o casă cu verandă de pe malul unui lac în apropiere de Peekskill. Senzația de irealitate din primele luni petrecute de Hayhanen în America, creată de o absență totală a comunicării din partea superiorilor săi, s-a risipit în cele din urmă când un rezident „legal“, atașat în cadrul delegației sovietice de la Națiunile Unite, l-a întâlnit la stația de metrou Prospect Park și l-a recunoscut după pipa sa.

Aceste întâlniri au continuat pe durata verii. Nu există indicii că ele ar fi avut urmări, altele decât să-i dea lui Hayhanen o scuză pentru a ieși din Peekskill într-o mașină Studebaker cumpărată cu bani pe care el ar fi trebuit să-i cheltuie cu înființarea unei afaceri din care să facă acoperirea sa. A colectat banii din locații de livrare pe care le învățase în Moscova. Locația Numărul Unu a fost o gaură într-un zid din Bronx. Locația Numărul Doi a fost o pasarelă în apropiere de 95th Street din Central Park. Locația Numărul Trei a fost sub un felinar în Fort Tryon Park, la nord de podul George Washington. El a știut la care să meargă după numărul de semne cu creta lăsate pe un zid în stația de metrou din 80th Street și din Central Park West.

Pe durata iernii banii au continuat să vină – câte cinci sute de dolari pe lună, pe lângă o tranșă unică de patru mii de dolari destinați creării acoperirii sale. După cum a recunoscut el însuși, a cheltuit mare parte a sumei pe băutură. Între timp,

întâlnirile au încetat. Bărbatul de la Națiunile Unite i-a spus că, dacă oricine altcineva încerca să ia legătura cu el, acest lucru urma să fie făcut prin intermediul punctelor de livrare, după care a întrerupt contactul. Au urmat încă șase luni fără un singur mesaj de la angajatorul său. În rarele lui momente de luciditate, incapabil să se destăinuie nici măcar soției sale însingurate și consternate, Hayhanen trebuie să se fi gândit că acesta era un mod ciudat de a pregăti cel de-al Treilea Război Mondial și chiar un mod mai ciudat de a-și câștiga traiul. Chiar și așa, la venirea primăverii, când cireșii au înflorit în Fort Tryon Park, el a cules mai degrabă cu groază decât cu entuziasm un mesaj în care i se cerea să se întâlnească cu un bărbat pe nume „Mark“ la cinematograful RKO Keith's din Queens.

Clădirea tristă a cinematografului RKO Keith's se află acum în apropiere de aeroportul La Guardia. La acea vreme era un loc aglomerat, închinat fanteziei hollywoodiene.

Mark, în realitate Willie Fisher, era nerăbdător. Dosarul personal al lui Hayhanen era deja plin de remarci negative despre viața sa personală, însă Fisher nu îl citise și nu putea înțelege de ce Moscova îl făcuse să aștepte atât de mult până când să-și întâlnească asistentul. La instrucțiunile lui, ei s-au întâlnit în toaleta bărbaților de la subsolul cinematografului, dar s-au mutat repede într-o cafenea situată la trei străzi depărtare. A trecut peste parole. „Știu că ești cel cu care trebuie să mă întâlnesc“, a spus el. Dar mai știa deja că Hayhanen nu era omul potrivit pentru sarcina pe care o avea de îndeplinit.

Hayhanen a purtat aceeași cravată cu dungi pe care o puse-se în excursiile lui în Prospect Park, însă nu i-a fost de nici un folos. A fumat aceeași pipă, dar asta îl făcea să iasă în evidență ca un agent de proastă calitate la un rendez-vous. A comandat în engleză, numai că accentul său era groaznic. Își organizase afacerea care să-i servească drept acoperire? Nu. Fisher i-a spus să se ocupe de asta și l-a avertizat că de atunci înainte se vor întâlni cel puțin o dată pe săptămână.

În săptămânile care au urmat, Fisher a trecut mai frecvent de la noua lui viață de artist la cea de spion, oferindu-i lui Hayhanen instruire în codul Morse, fotografie și tehnica

micropunctelor și observând cu dispreț că elevul său nu era interesat deloc de învățătură. A fost cât se poate de nedumerit în privința motivelor pentru care Centrala din Moscova ar fi trimis un astfel de idiot stângaci într-o misiune de o importanță atât de vitală (și la fel de nedumerit a fost Vasili Mitrohin, dezertorul KGB care ulterior a văzut dosarul lui Hayhanen și a putut concluziona doar că a fost păstrat în activitatea de spionaj de către KGB „cu orice preț, în pofida indiciilor care arătau că nu se descurca“ de teamă că, altfel, el ar fi putut trăda agenți mai utili).

Nu că abilitatea profesională a lui Fisher ar fi fost fără cusur. Disperat, el l-a luat de două ori pe Hayhanen într-o magazie pe care o închiriasse împreună cu studioul din Fulton Street, pentru a-i da un radio și un aparat foto. În ciuda stării sale de confuzie, Hayhanen a fost în măsură să-și amintească adresa, iar acest lucru avea să-i fie util.

Senatorul McCarthy avea dreptate, desigur. Existau comuniști sub pat; spioni profesioniști plătiți de comuniști. Existau, mai precis, doi la număr. Apoi a rămas unul. În iunie 1955, Fisher a strecurat un bilețel pe sub ușa lui Silverman în care îl anunța că va fi plecat câteva luni și a dispărut.

* * *

A fost o vreme în care oamenii apăreau și dispăreau în ambele tabere ale Războiului Rece. Existau tot atât de multe motive pe cât existau proiecte secrete, iar Tony Bevacqua a făcut parte dintr-un asemenea proiect. În timp, proiectul îl va duce ca fulgerul peste Islanda cu o viteză de trei ori și jumătate mai mare decât cea a sunetului. Îi va îngădui să citeze versetul modificat al Psalmului 23 pe care îl preferau piloții din Regimentul de Recunoaștere Strategică 4080 al Forțelor Aeriene americane: „Chiar dacă ar fi să zbor prin valea umbrei morții, nu mă tem de nici un rău, căci sunt la altitudinea de 25 000 de metri... și urc în continuare.“ Același proiect îl va îmbrăca în costume presurizate cu inele de titan la gât și vizoare cu foițe de aur translucide între straturile de sticlă ranforsată

pentru a reflecta razele ultraviolete care îi loveau direct carlinga din spațiul cosmic. În timp, proiectul își va dezvălui majoritatea secretelor, dar în primii ani ai erei bombeii cu hidrogen, Tony Bevacqua nu era încă familiarizat cu cele mai importante dintre ele.

Era un pilot tânăr care promitea – suficient de mult, la douăzeci și trei de ani, pentru a fi încheiat stagiul de instruire pe avioane de vânătoare la baza aeriană Luke din Arizona și a fi transferat în Escadrila 408 a Regimentului 508 de la baza aeriană Turner din Georgia. Se afla în programul de pregătire ca pilot ce putea lansa arme nucleare asupra oricărei ținte stabilite de Pentagon. De vreme ce nu existau suficiente bombe atomice pentru instrucția tuturor piloților, sistemul implica demodatul foc de artilerie aeriană și înlocuirea bombardamentului cu explozibili convenționali și cu avioane F-84F Thunderstreak. „Mergeai cât de jos voiai“, își amintește Bevacqua. „15 sau chiar 7,5 metri.“

Având grad de locotenent, putea părăsi baza oricând dorea. Dormitoarele ofițerilor burlaci de la baza aeriană Turner erau atât de sinistre, încât el și trei prieteni s-au hotărât să împartă o casă. Acei prieteni erau Victor Milam, Wesley Upchurch și un alt pilot care era mai în vârstă cu un an decât restul și cu un avans de un an în instrucție; el era deja calificat să lanseze focoase nucleare, ceea ce însemna că i se încredințase oficial un anumit gen de secret.

Într-o dimineață de ianuarie a anului 1956, Bevacqua, Milam și Upchurch au coborât la micul dejun și au descoperit că prietenul lor plecase. Nu existase nici un avertisment. Ceea ce li s-ar fi părut mai ciudat, dacă ar fi știut, ar fi fost că în aceeași zi un bărbat tânăr care semăna cu prietenul lor s-a cazat într-un hotel din Washington sub numele de Francis Palmer. Era un nume de care ei nu mai auziseră.

* * *

24 mai 1956, Newark, statul New Jersey: la puțin timp după ora 8:30 dimineața, poliția a răspuns la un apel de urgență

efectuat de la adresa Bergen Street nr. 806, o casă cu trei niveluri dintr-un cartier decăzut, la jumătate de oră cu mașina de Manhattan. Un bărbat cu accent scandinav și care spunea că numele lui e Eugene Maki suferise o tăietură profundă la picior și fusese dus la spital unde i se pusese trei copci.

Raportul superficial de poliție nu a menționat o băltoacă de sânge în fața casei. Nu a menționat nici dâra de sânge din hol până la ușa din spate sau stropii de sânge – în stilul picturilor lui Pollock – pe pereții interiori. Poliția a ales să creadă povestea relatată de bărbatul rănit, cum că se tăia se cu un cuțit în timp ce împacheta niște lucruri. Vecinii lui știau mai bine. Ei văzuseră sticlele goale și auziseră certurile tot mai zgomotoase într-o limbă europeană bizară. Nevasta bărbatului se săturase. Încă incapabilă să rostească mai mult de câteva cuvinte în engleză și extrem de nefericită, Hannah Maki fusese cuprinsă de furie și tăia se piciorul soțului ei până la os.

Nu era genul de viață sub acoperire pe care Fisher îl implorase pe Hayhanen să o ducă. Era implozia unei vieți smulse din rădăcini și căreia îi era refuzat orice scop real în afară de cel de a se ascunde. Ultima picătură a fost înlăturarea fațadei de autodisciplină impusă cu forța lui Hayhanen de șeful său rece și disprețuitor.

Cu puțin înainte de dispariția lui Fisher în vara precedentă, cei doi bărbați au mers cu mașina în parcul Bear Mountain și au îngropat cinci mii de dolari bani gheață lângă o cărare de munte izolată. Fisher i-a ordonat lui Hayhanen să revină la o dată ulterioară, să dezgroape banii și să îi dea lui Helen Sobell, soția lui Morton Sobell. (Un alt spion sovietic demascat, Sobell fusese găsit vinovat împreună cu soții Rosenberg și condamnat la treizeci de ani de închisoare, din care șaisprezece i-a petrecut la Alcatraz. Nu și-a mărturisit vinovăția până în 2008, la nouăzeci și unu de ani.) Hayhanen a scos banii din ascunzătoare, dar nu i-a dat doamnei Sobell. I-a păstrat pentru el și i-a folosit ca garanție pentru clădirea plină de igrasie, deprimantă pe care a închiriat-o în toamna anului 1955 în Newark, New Jersey.

Ideea era să pună pe picioare un atelier de procesare fotografică a cărui funcție reală ar fi fost cea de nod pentru o rețea

nouă de spioni și de curieri. Cuplul nefericit s-a mutat din Peekskill pentru a locui deasupra atelierului. În timp ce pregătea biroul din față, Hayhanen a uns fereastra principală cu ceară opacă pentru sticlă. Nu a curățat-o niciodată. În schimb, el a folosit spațiul pentru a depozita sticle goale de vodcă, mărturisind ulterior sub jurământ că golea câte una pe noapte.

Hayhanen a devenit cunoscut pe Bergen Street pentru faptul că avea bani, deși nu lucra niciodată, și pentru că-și bătea fără milă frumoasa nevastă. „Țipetele care se auzeau din acel loc în timpul nopții erau îngrozitoare“, avea să declare un vecin unui detectiv particular trimis de un prestigios birou de avocatură din Brooklyn. „Oamenii chemau mereu poliția. Am chemat și eu polițiștii într-o noapte, dar nu au putut să intre înăuntru.“

După o încăierare cu cuțite care l-a adus la spital, Hayhanen și-a dat seama că atrăgea prea mult atenția asupra sa. Lăsând clădirea din Bergen Street încuiată și cu ceara încă pe geamuri, el și-a luat soția și mașina Studebaker înapoi în amonteale fluviului Hudson la Peekskill. Mașina s-a dovedit încă o dată vitală în activitatea lui Hayhanen de verificare a punctelor de livrare din New York pentru a găsi sumele de bani, dar strategia a eșuat. Vecinii au observat că el s-a întors dintr-o călătorie fără o aripă din spate, dintr-o altă fără un far, iar dintr-o a treia fără apărătoarea din față. Când a fost în cele din urmă acuzat de conducere în stare de ebrietate și i s-a luat permisul, nu i-a rămas decât să folosească taxiurile. Soții Hayhanen au început să stea din ce în ce mai mult în casa lor cu verandă și să se îngrașe.

* * *

A existat un motiv bine întemeiat pentru sârguinciosul Fisher să îl abandoneze pe Hayhanen viciilor sale. El îi spusese credulului Burt Silverman că pleca în California pentru a vinde drepturile de utilizare a unui dispozitiv inventat de el pentru producerea de copii color multiple cu un singur negativ fotografic. De fapt, el pleca acasă în concediu. Acest lucru a atras după sine o odisee incredibil de romantică cu trenul, automobilul și Air France Constellation prin Ciudad de México, Paris

și Viena. Călătoria a produs fotografii picante pentru albumul familiei Fisher, în care poate fi zărit colonelul într-o cămașă cu mâneci scurte, relaxându-se pe șezlonguri în afara Moscovei, împreună cu soția și prietenii lui. Și aproape că l-a ferit de ceea ce urma să vină: probabil că superiorii lui Fisher s-au gândit să-l țină la Moscova ca să predea metodele spionajului, mai curând decât să-l trimită înapoi la ceea ce se dovedise a fi o misiune neproductivă peste hotare.

În cele din urmă, Fisher a revenit totuși în New York. L-a sunat pe Burt Silverman din senin într-o după-amiază de la începutul anului 1956 și a spus că avusese parte de o călătorie plăcută în California. Pentru a-și explica durata excursiei – fusese plecat vreme de șapte luni –, a adăugat ca un gând întârziat că suferise un atac de cord în Texas. Ca întotdeauna, Silverman a renunțat la bănuielele sale și l-a crezut pe cuvânt pe bizarul și bătrânul Emil. A fost îngrijorat de atacul de cord, dar în rest a răsuflat ușurat. Prietenul său revenise, iar pentru cineva care tocmai păcălise moartea, el părea să aibă o dispoziție remarcabil de bună.

Înapoi în Brooklyn, artistul cunoscut ca Emil s-a aruncat cu o încredere nouă în pictură și în viața socială a studiourilor Ovington. A fost ca și cum ciudata și îndelungata lui absență îi confirmase statutul de bărbat cu fațete multiple, ce alesese în sinea lui care vor fi părțile pe care le putea discuta și care vor fi cele pe care nu le putea destăinui. Se vaccinase împotriva bârfei și a început să-și testeze imunitatea. Într-o seară, când Silverman a glumit cu un prieten la telefon că el și Emil „ascultaseră frecvența Moscovei” la un radio cu unde scurte, Fisher i-a spus încruntat să nu mai facă niciodată acea afirmație la telefon, nici măcar în glumă. Era un gest complet în afara caracterului său, dar un sfat bun date fiind vremurile. Incidentul nu a mai fost menționat. Într-o altă seară, în timp ce schița un nud la un curs de artă cu o femeie ca model real, Fisher s-a înclinat către un coleg pe care se gândea că îl cunoaște bine și i-a șoptit: „Mamă, ce i-aș trage-o.”

Renunțase oare complet la activitatea de spionaj? Tot ce e posibil. Stalin era mort de trei ani. Fisher știa din lunga sa

vizită acasă că Rusia era o țară schimbată; mai puțin paranoică, mai puțin înclinată să împuște un agent ilegal inefficient sau să-i trimită membrii familiei în Gulag. O știa și restul lumii. Discursul „secret“ al lui Hrușciiov din februarie 1956, în care a denunțat cultul personalității al lui Stalin, a ajuns departe peste hotare în decurs de o lună. El a îngăduit unui bolșevic îmbătrânit ca Fisher să spere că nebunia stalinismului ajunsese într-adevăr la capăt, dar totodată a dezvăluit acea nebunie simpatizanților occidentali care speraseră că nu a fost reală – inclusiv celor din Partidul Comunist American. Mulți dintre prietenii lui Silverman erau membri de partid, dar nu ar fi putut exista un moment mai nepotrivit pentru încercarea de a-i recruta.

„E destul de rău când rămâi pe dinafara lumii artistice“, a spus Silverman, privind în urmă. „Dar indivizii din grupul Ovington care erau oameni de partid au fost mereu ușor cinici în privința eficienței Partidului Comunist în America, iar în celula lor de partid apartenența politică era o glumă.“ Calitatea de membru devenise o scuză pentru ca oamenii „să se întâlnească și să mănânce pizza. Revoluția era amânată.“

Această situație i-a convenit lui Hayhanen. Dată fiind existența lui de țărănoi alcoolic cu surse de venit misterioase, ultimul lucru de care avea nevoie era să fie monitorizat de fanatici. Totuși, asta avea în minte Fisher pentru el. La întoarcerea sa de la Moscova, Fisher a aruncat o privire siluetei grăsuțe, îndesate și convulsive care devenise între timp Hayhanen și a trimis o telegramă la Centrală în care cerea ca acesta să fie chemat acasă de urgență. Iar lui Hayhanen i s-a ordonat să se întoarcă. Metoda preferată de KGB a fost să-l promoveze pe Hayhanen la gradul de locotenent-colonel și să-i sugereze într-un limbaj ferm să-și ia un concediu, dar mesajul a fost limpede chiar și pentru destinatarul său.

Hayhanen s-a înfricoșat. A sfidat în mod repetat instrucțiunile lui Fisher de a-și cumpăra un bilet către Europa, spunând că era mereu urmărit de FBI și se temea să nu fie arestat dacă încerca să părăsească țara. Fisher a bănuțit că Hayhanen căzuse la învoială cu agenții federali. Înaintea uneia

dintre ultimele lor întâlniri în Fort Tryon Park el s-a ascuns în tufișurile de lângă punctul de întâlnire înainte să se arate, temându-se de o capcană. De fapt, Hayhanen nu a fost urmărit niciodată de FBI. Agenții habar nu au avut cine sau unde era până când, în sfârșit, el a plecat pe mare către Le Havre și a intrat în ambasada americană din Paris. Era pe 1 mai 1957 și purta cravata lui în dungi.

CAPITOLUL 3

PILOTUL

Se înserează în Turcia, la o zi de mers călare pe măgar de locul de naștere al Sfântului Pavel. În timp ce luna se înalță din spatele munților Taurus, aceștia aruncă o umbră tot mai întunecată, iar străvechiul oraș Adana nu prea izbutește să împrăstie întunericul cu luminile sale firave. Suntem în anul 1960. Caravanele de cămile vin pe acest drum încărcate cu baloturi de lână vopsită din Kurdistan, iar tinerii sunt încă uciși cu pietre pentru furt. Nu cu multă vreme în urmă, un presupus violator – martorului american nu i s-a spus niciodată adevărul – a fost aruncat de pe un pod peste râul Seyhan cu un capăt al funiei legat de gâtul său și cu celălalt de balustradă. Trupul neînsuflețit i-a fost lăsat să atârne acolo o zi întreagă.

Valorile comune și apropierea de granița Armeniei sovietice au dus la un pact de apărare reciprocă între Turcia și Statele Unite. Unul dintre rezultate, la opt kilometri est de Adana, este o suprafață netedă de beton dur, cu o lungime de 2 740 de metri. E orientată dinspre nord-est către sud-vest. De-a lungul laturii ei sudice, cu fața către munți, se află un șir ordonat de barăci, hangare și rulote. Întregul complex este înconjurat de un gard înalt din sârmă.

Într-una dintre rulote doarme un astronaut. De fapt, astronautii proiectului Mercur nu au depășit încă limitele spațiului aerian al Statelor Unite¹, ci au fost pregătiți pentru costumele lor spațiale, iar această siluetă seamănă foarte mult cu unul dintre ei. Astronautul poartă cizme negre, grele și un costum de zbor de culoarea măslinii, voluminos, dar în același timp strâns pe corp, cu tuburi pe jumătate ascunse și rânduri de cusături încrucișate

¹ Primul zbor spațial orbital american cu echipaj uman a fost realizat ulterior, pe 20 februarie 1962, în cadrul misiunii Mercur-Atlas 6, de către astronautul John Glenn. (n.tr.)

în partea de jos a fiecărui triceps și a fiecărui picior. Costumul e închis ermetic cu o cască ce lasă să se vadă doar ochii purtătorului ei în spatele unui geam ovoidal pentru față. Gura și nasul îi sunt acoperite cu o mască atașată la un tub pornit dintr-un recipient de oxigen pur, pe care l-a respirat în ultimele două ore.

Un bărbat intră în rulotă, îi face astronautului un semn și ridică recipientul cu oxigen. Rămânând aproape unul de altul pentru ca tubul să atârne lejer, aceștia ies afară.

Îi așteaptă o dubă. Ea îi duce într-un hangar aflat la jumătatea pistei de beton, în fața căruia stă un avion vopsit în negru, cu trenul de aterizare atât de aproape de sol, încât un bărbat situat în capătul din față îl poate atinge ca pe un bot de cal. Aripile se îngustează rapid, devenind invizibile în întuneric, arcuindu-se către extremități, sub greutatea combustibilului pe care îl transportă.

Pilotul a mâncat un mic dejun întârziat compus din friptură de vită și ouă. Există oameni staționați aici care vor jura în anii următori că ouăle și carnea nu erau disponibile în această zonă a Turciei în 1960, însă dovezile sugerează că astfel de produse ajungeau în regiune, transportate de avioanele de marfă C-47 ale Forțelor Aeriene americane de la baza Wiesbaden, din Germania, tocmai pentru a se asigura faptul că acestor bărbați în costume presurizate nu li se va face foame în aer.

Ieșit din dubă, dar conectat încă la recipient, pilotul ia o ultimă gură de aer și își ține respirația. Deconectat apoi de la oxigen, el urcă o scară scurtă cu trepte din metal și intră în carlinga avionului negru, unde e reconectat imediat la oxigen pur din rezerva proprie a aeronavei. Începe iarăși să respire, în vreme ce asistentul îi strânge curelele, fixându-l în scaun. Costumul îi îngreunează chiar și cele mai mici mișcări, astfel încât asistentul efectuează majoritatea verificărilor de dinaintea zborului. Acoperișul transparent al cabinei se închide deasupra căștii pilotului. Motorul unic ce ocupă mare parte a spațiului din spatele său demarează cu un vuiet de frecvență joasă, a cărui intensitate urcă rapid la cea a unui urlat.

Turcia anului 1960 e o țară liberă, cel puțin teoretic. Nu există nimic care să oprească pe cineva de la ambasada sovietică, situată la 480 de kilometri depărtare, în Ankara, să parcurgă drumul pitoresc prin munți până la Adana cu un binoclu sau cu ochelari pentru

vedere nocturnă în torpedou, prin care să privească ce se întâmplă în continuare.

Avionul nu folosește întreaga pistă de decolare. Nu folosește nici măcar a zecea parte din ea. În timp ce aripile se curbează sub efectul forței ascensionale, stabilizatoarele aflate sub ele se retrag și avionul pare să stea în coadă. De fapt, el urcă într-un unghi de cincizeci și cinci de grade, dar poziția e încă atât de abruptă, încât e nevoie de o înălțime de 3,2 kilometri până iese din perimetrul bazei și de o altitudine de două ori mai mare decât cea a muntelui McKinley¹ înainte ca el să efectueze primul viraj la stânga deasupra periferiei Adanei. Pentru pilot, singura priveliște e cea a stelelor.

Misiunea planificată pentru acest bizar avion negru, cu pilotul său tăcut, îmbrăcat în costum de astronaut, e un tur de peste 11 000 de kilometri al Eurasiei, care se va sfârși tot aici, între munți și Marea Mediterană, într-un interval ceva mai lung de douăzeci și patru de ore. În timp ce avionul e plecat, membrii personalului de la bază se vor abține de la majoritatea ironiilor obișnuite și poate chiar de la unele pahare de băutură. Ei vor cronometra timpul scurs până când avionul va reapărea ca o linie neagră deasupra orizontului estic. Doar că în acest caz el nu mai apare. După cincizeci de ani, fragmentele sale fac parte dintr-o expoziție permanentă din cadrul Muzeului Forțelor Armate Rusești din Moscova, aflată alături de Marea Sală a Victoriei, unde mii de elevi încă mai contemplă an de an sacrificiile uriașe făcute de buncii lor pentru a înfrânge nazismul. Încăperea plină de aluminiu american contorsionat e mai mică; lecțiile care ar trebui învățate sunt mai puțin clare. Ambele tabere susțin că aceasta e o dovadă a victoriei. Fiecare are propriile sale motive. Dar considerate ca rămășițe ale unui moment, mai curând decât ale unei competiții, tuburile de aer boțite din camera 20 sunt un monument ridicat aroganței, momentelor de noroc și de ghinion – nenumărate, bune și rele, acumulate de-a lungul unor ani de politică agresivă, de asumare a unor riscuri maxime și de gafe în epoca Războiului Rece. Aceste bucăți de avion sunt totodată un semn de întrebare. Ce-ar fi fost dacă? Ce-ar fi fost dacă

¹ Situat în Alaska, McKinley (6 194 m) este cel mai înalt vârf montan din America de Nord. (n.tr.)

avionul – pe care producătorul l-a denumit oficial „Article 360” („Articolul 360”) – ar fi rămas întreg și nevătămat în aer, și-ar fi încheiat misiunea conform planului și ar fi îngăduit pilotului să-și dezmoștească picioarele după crampele zborului și să bea un martini lung în baraca de lângă pista de beton situată în afara Adanei, care avea destinația de club pentru ofițerii americani? Chiar dacă abia îndrăznim să ne gândim la această întrebare, îi putem da un răspuns. Dacă Article 360 ar fi rămas în aer, s-ar fi păstrat șanse de ameliorare a relațiilor dintre națiuni la summitul superputerilor programat la mijlocul lunii mai din acel an la Paris.

Parisul primăvara; Eisenhower, Hrușcirov, Macmillan și de Gaulle erau cu toții dornici să participe la această întâlnire, considerând-o ultima șansă de pace pentru superputeri. Existau motive în acea primăvară pentru un optimism tăcut cu privire la cursul evenimentelor internaționale, dar pe 1 mai, la mare altitudine deasupra Rusiei, acel curs a fost modificat abrupt și ireversibil. Unul dintre beneficiari a fost John F. Kennedy, în campania dusă împotriva lui Richard Nixon pentru președinția Statelor Unite și în încercarea lui de a convinge electoratul că deținea experiența necesară în sfera relațiilor internaționale. După cum s-a dovedit ulterior, pierderea avionului Article 360 a contribuit în mare măsură la erodarea încrederii în politica externă a lui Nixon, precum și a lui Eisenhower, și e posibil ca incidentul respectiv să fi fost un aspect decisiv într-o cursă electorală agonizant de strânsă. Dar existau și alții care aveau motive să fie mulțumiți de dispariția aceluia avion ciudat – spionii profesioniști care se bucurau de influența fără precedent conferită lor de cultul secretomaniei practicat pe durata Războiului Rece; ofițerii superiori aflați în fruntea unor forțe armate ce consumau încă o zecime din produsul intern brut al națiunii la șapte ani după sfârșitul Războiului din Coreea; și mai ales producătorii de rachete – Convair, Douglas, Lockheed, Martin Company –, pregătindu-se toți pentru o cursă a înarmărilor cu final deschis, prin care să-i întrecă pe sovietici în producerea de tehnologii ale unui sistem de apărare națională nou și exotic căruia doar Eisenhower părea a fi pregătit să-i țină piept. Nu e de mirare că au fost multe persoane care au crezut că pierderea avionului

Article 360 nu a fost un accident din partea americanilor; mai sunt încă oameni care cred asta.

* * *

Cu cinci ani mai devreme, un inspector de la Serviciul Poștal al Statelor Unite a primit o cerere neobișnuită din partea unui diriginte de poștă din Los Angeles.

Zeci de colete grele, unele de la contractanți furnizori din sistemul de apărare națională, erau trimise săptămânal către o casuță poștală pe numele companiei C&J Engineering din comunitatea rezidențială Sunland, aflată la poalele munților San Gabriel. C&J Engineering nu apărea în nici o carte de telefoane, însă coletele erau ridicate regulat de o dubă neînregistrată. Era oare amabil inspectorul poștal să vină într-o zi și să o urmărească? Inspectorul s-a conformat și a intrat într-o ambuscadă. A urmărit duba pe drumul de la sud de Sunland către Burbank, în regiunea studiourilor de film de la intrarea în valea San Fernando. După care a cotit la stânga într-o zonă industrială de pe partea de est a Aeroportului Burbank. „Oamenii noștri de la securitate l-au înșfăcat chiar lângă fabrică și l-au pus să semneze formulare de păstrare a unor secrete privind apărarea națională până când i-a amorțit mâna“, a scris ulterior Ben Rich.

Rich era la acea vreme un proiectant senior în cadrul companiei Lockheed. „Fabrica“ nu exista oficial, dar e mai bine cunoscută acum sub numele inițial de Skunk Works¹, adoptat de către angajații ei pentru că mirosul provenit de la o fabrică de materiale plastice din apropiere le amintea de sconcsul pe care Al Capp l-a numit Skonk Works în benzile sale desenate intitulate *Li'l Abner*. Compania Lockheed a fost – dacă legenda aproximează cât de cât realitatea – hipotalamusul vibrant al complexului industrial militar american, un loc de descătușare

¹ Sintagma *skunk works* sau *skunkworks* e utilizată în prezent pe larg în afaceri, inginerie și în domeniile tehnice pentru a descrie un grup în cadrul unei organizații căruia i se oferă un grad înalt de autonomie, neîngrădit de birocrație, însărcinat cu lucrul la proiecte avansate sau secrete. (n.tr.)

a energiilor unor tineri cu șublere în mâini, muncind câte o sută de ore pe săptămână într-o atmosferă permanent îmbăcșită de transpirație și fum, răpiți din brațele iubitelor și din mijlocul familiilor lor, aflați în serviciul unei cauze mai nobile.

Într-o sală de asamblare vopsită în bej, Skunk Works era punctul de intersecție a tot ceea ce era ingenios, de nereprimat, patriotic și strict secret în cei mai tensionați ani ai Războiului Rece. A fost locul de naștere a avionului invizibil, nedetectabil de radar, ca o alternativă la distrugerea reciprocă garantată; a bombardărilor inteligente, selective ca o alternativă la bombardarea sistematică intensivă; a fanteziei ca alternativă la realitate. A fost leagănul tehnologiei de absorbție a frecvențelor de radar, a avioanelor care puteau să traverseze Siberia la o viteză egală cu de trei ori viteza sunetului și a albatrosului negru, bizar, parte avion cu reacție, parte planor care, în lipsă de orice imaginație poetică printre inginerii care l-au construit, a ajuns să fie cunoscut sub denumirea de U-2. Kubrick¹ nu a lucrat în compania Skunk Works, și nici colonelul Dan Dare².

Producția fabricii a fost legendară. La fel și misterul din jurul ei. Kelly Johnson a fost geniul irascibil responsabil pentru ambele; bărbatul care ar juca rolul lui Q dacă istoria ar fi un film cu James Bond. Născut în Michigan din părinți suedezi, el a câștigat primul premiu pentru proiectarea unui avion la vârsta de treisprezece ani. Ca șef al companiei Skunk Works, îi făcea plăcere să le spună potențialilor angajați că dacă semnav contractul de muncă vor exista lipsuri în CV-urile lor pe care nu le vor putea completa niciodată. A încasat cecuri personale de peste un milion de dolari de la CIA pentru a ajuta agenția să ascundă fluxul de fonduri către avionul pe care îl construia. El a fost inițiatorul unui tip special de secretomanie, mai mult instinctivă decât învățată, care părea la fel de naturală celor din cercul său pe cât era rock and roll-ul pentru cei din mediul artistic al lui Elvis Presley.

¹ Regizor, scenarist și producător american de film, autor, printre altele, al lungmetrajului *Dr. Strangelove*, satiră cu subiectul plasat în vremea Războiului Rece (n.tr.)

² Personaj al unor benzi desenate americane din anii 1950 (n.tr.)

Oamenii de la CIA care au zburat în avioane U-2 din Adana se aflau pe orbita lui Johnson, și la fel erau și colegii lor din forțele aeriene care ocupau barăcile și hangarele de la fiecare capăt al pistei de decolare. „În ceea ce privea restul angajaților din forțele aeriene, noi eram Escadrila Numărul Doi de Recunoaștere a Condițiilor Meteo, iar asta le convenea, cel puțin majorității dintre ei“, își amintește superiorul care a reprezentat acolo agenția. Un alt ofițer de securitate spune că, deși în bază mișunau angajați atât ai forțelor navale, cât și ai forțelor aeriene, „nimeni nu punea întrebări“ referitoare la avioanele negre care intrau și ieșeau din hangarul din mijloc aparent la întâmplare. „Cineva i-a spus comandantului bazei: «Pur și simplu, fără întrebări», și nimeni nu a întrebat nimic.“

Piloții instruiți pe avioanele U-2 erau informați încă din start de Johnson în privința păstrării secretului. Chiar și acum, la bătrânețe, ei încă refuză să spună cât de sus au zburat. Când au fost confundați cu OZN-uri, oamenii le-au asigurat acoperirea. Ridicându-se deasupra Văii Morții (Death Valley) și deasupra localității Jackass Flats din statul Nevada la o altitudine de 21 000 de metri sau mai sus, pânțele argintii ale avioanelor U-2 (la început nu au fost vopsite în negru) reflectau razele soarelui cu mult după ce el apunea sub linia orizontului în raport cu avioanele de pasageri aflate la peste 11 000 de metri sub ele. Oamenii au observat fenomenul. În iarna dintre anii 1955 și 1956, a crescut numărul de comentarii nedumerite către controlorii de trafic aerian ale piloților comerciali care priveau în sus în timp ce traversau zona de sud-vest a Statelor Unite. Aceste rapoarte erau transmise bazei aeriene Wright-Patterson din Ohio, unde erau colectate și analizate informațiile despre OZN-uri. Unei echipe asamblate la repezeală sub numele Operațiunea Blue Book i s-a dat un număr de telefon din Washington la care să sune când nimic altceva nu mai putea explica un punct argintiu care se mișca pe cerul vestic. În Washington era consultat un jurnal de zbor și cel mai adesea punctul luminos se dovedea a fi explicabil. Cei de la Operațiunea Blue Book nu mai puneau alte întrebări și inventau o poveste de acoperire.

Un loc pe care aceste povești nu l-au menționat niciodată a fost Groom Lake, cunoscut de asemenea ca Watertown sau Aria 51. Primele două sunt nume legitime în lista de denumiri geografice din lumea secretă a lui Kelly Johnson. Al treilea nu este. Aria 51 a apărut pe hărțile părții de sud a Nevadei, dar nu a fost niciodată utilizat oficial de armata Statelor Unite. Numele identifică utilizatorul ca fiind probabil o persoană care crede în extraterestri gelatinoși și în roiiuri secrete de elicoptere. Mai mult decât orice altceva, e un loc din imaginația americană – deși el există în realitate: o albie de lac dură, plată, mărginită de munți complet arizi, aflată în deșert, la o distanță de 120 de kilometri de Las Vegas, la limita unei călătorii cu mașina și a vizibilității unui binoclu de mare putere. Zona a fost aleasă de șeful de testări al lui Johnson ca un teren experimental adecvat pentru avioanele U-2.

Willie Fisher ar fi trebuit să știe de Groom Lake. Dacă ar fi fost spionul experimentat care a fost instruit să fie, el ar fi trebuit să se întoarcă din misiunile sale în teren cu praful deșertului în panglica pălăriei și cu imagini ale unor avioane de spionaj pe microfilmele din monedele sale goale. Nu există dovezi că a ajuns vreodată în apropierea acestui loc sau că a avut cea mai mică bănuială referitoare la ce s-a întâmplat acolo. În această privință, politica de discreție a lui Johnson a făcut minuni. Dar adevărul e că Fisher, afabilul călător pe banii statului sovietic, nu era un spion prea sofisticat. U-2 era pe cât de secret putea fi un avion construit la zece minute de Hollywood. Era un secret american. Destul de repede, a devenit un secret pe care îl știa toată lumea.

Primul zbor peste hotare al avionului U-2 a fost în Anglia, în anul 1956. În decurs de câteva zile, amatorii de avioane ce dețineau teleobiective lungi au fost atrași treptat de gardul ce înconjură perimetrul bazei Lakenheath a Royal Air Force, din Suffolk. În decurs de un an, publicația londoneză *Daily Express* raporta, cu mai multă sau mai puțină acuratețe: „Un avion Lockheed U-2 de mare altitudine a zburat la o înălțime de 19 800 de metri, în afara razei dispozitivelor sovietice de interceptare, cartografiind regiuni largi din spatele Cortinei

de Fier prin intermediul unor camere aeriene de luat vederi noi și revoluționare.“ Imediat ce un detașament U-2 a sosit în Germania, emisarii KGB în berline negre au venit pentru a-l urmări. Când detașamentul a fost transferat în Turcia, posturile de ascultare și stațiile radar din Caucaz au început să urmărează fiecare incursiune către granița sovietică. Avionul a penetrat prima dată spațiul aerian sovietic pe 4 iulie 1956 și, deși publicația *Express* a avut dreptate când a spus că nu putea fi doborât, el a fost detectat imediat de radar.

O astfel de activitate nu se încadra în nici o definiție anterioară a spionajului. În raport cu obsesia sovietică pentru o acoperire atent organizată, acțiunea era neobrăzată, mult prea fățișă. Era inteligentă, îndrăzneată, stăruitoare și periculoasă, dar totodată extrem de simplă. Era chiar genul de spionaj care i se potrivea lui Francis Gary Powers.

* * *

Când Jessica Powers-Hileman își amintește maniera în care fratele ei a fost primit în Statele Unite la întoarcerea sa din 1962, ea afirmă, după ceea ce pare a fi o pauză lungă: „Nu cred că s-a așteptat să fie așa. Cel puțin, presupun că nu s-a așteptat să fie așa cum a fost. Știa câteva dintre lucrurile pe care bătrânul ziar *New York Times* le scrisese despre el în timp ce s-a aflat în închisoare, însă noi veneam dintr-o regiune a țării unde aveai încredere în toată lumea. Nu încuiam ușile. Eram săraci, însă dacă aveai nevoie de un pat în care să dormi o noapte, noi te primeam în casă și te ajutam să te simți în largul tău. Nu avea importanță cine erai.“

Regiunea țării din care provenea familia Powers era colțul sud-vestic extrem al Virginiei, la câteva mile de Cărarea Pinului Singuratic. Dâmburile împădurite ale munților Apalași se înalță treptat către granița statului Kentucky, iar în pliurile dintre ele este amplasat orașul Pound, cu o populație de 1 075 de locuitori, aflată în scădere. Pound e o localitate care are tendința să iasă în evidență pe plan național. Vreme de douăzeci de ani, până în 2001, reporterii de la Associated

Press au efectuat periodic călătoria prin peisajele pitorești din Kingston, Tennessee, pentru a se întâlni cu cei care luau masa la Golden Pine și a-i privi cum dansau, pentru că dansul era ilegal. (Interzicerea de către primăria orașului a dansului în locurile publice a fost decretată ca fiind neconstituțională, dar, din respect față de bisericile locale, o ordonanță solicită încă permise pentru dans.)

Gary Powers s-a născut și a murit înainte de interzicerea dansului. Iar înainte de Gary fusese bunicul său, tâmplarul, care a călărit la o distanță de opt kilometri pe dealurile din marginea estică a orașului cu ceva vreme înainte de Primul Război Mondial și a găsit un petec de pământ neted pe care a decis că se va stabili familia sa.

Și așa s-a întâmplat, dar nu fără eforturi. „Oliver Powers a muncit toată viața lui pentru a plăti pământul ăla“, își amintește ginerele său, Jack Goff. Oliver a fost tatăl lui Gary. El a trebuit totodată să crească șase copii, printre care un singur fiu, despre care s-a jurat că nu va fi nevoit să muncească vreodată în mină.

Bătrânul Powers a muncit la mină – un aspect pe care mai târziu a descoperit că îl avea în comun cu prim-secretarul Partidului Comunist Sovietic. Dar, între timp, minele aproape l-au ucis. Un vagon de cărbune care a deraiat la mare adâncime sub Harman, Virginia, l-a zdrobit de tavanul unui tunel și l-a lăsat pentru totdeauna cu un mers șchiopătat și cu o motivație puternică de a-i asigura lui Gary o viață mai bună. „Oliver a dorit ca Gary să fie bogat; aceasta a fost motivația lui principală“, a spus Goff. În acest scop, Oliver a muncit pe brânci. Când singurele locuri de muncă erau în Harman, el s-a mutat împreună cu familia acolo, conducând iarăși vagoane de cărbune în ciuda mersului său șchiopătat. Când munca la mină s-a împușinat, el a deschis o cizmărie la care să lucreze soția lui cât era el în mină. Când prea puține perechi de pantofi au intrat în magazin, el a câștigat sume suplimentare ducând poșta. Când războiul a adus locuri de muncă mai bine plătite în Michigan, el s-a deplasat acolo cu familia. Când războiul a luat sfârșit, s-au întors în Pound.

Jack Goff a fost cel mai bun prieten al lui Gary Powers. Ca pentru a dovedi acest lucru, el a devenit ucenicul tatălui lui Gary, s-a însurat cu una dintre cele cinci surori ale lui Gary după război și încă locuiește cu ea pe Gary Powers Road, pe terenul cumpărat de Oliver Powers.

Cei doi s-au întâlnit în Harman într-o școală cu patru săli de clasă „și au zburdat prin împrejurimi vreme de douăzeci de ani“, spune el. S-au jucat cu aceeași minge de fotbal din piele de cal după orele de școală, au vânat iepuri și au explorat împreună peșterile vechi ale contrabandiștilor cu alcool aflate sub Pine Mountain în apropierea Apalașilor. Powers va spune ulterior despre el că era un singuratic deoarece crescuse ca unicul băiat între cinci surori. În realitate, el a crescut împreună cu Jack, care are o fotografie a prietenului său destul de diferită de multe în care Jack e pilot. Gary stă pe un bolovan de granit sus în munții Cumberland, singur, cu excepția lui Jack Goff și a aparatului său foto, având pe chip o expresie de evidentă mulțumire.

Mai erau alți băieți în vale. Jessica Powers-Hileman deapănă povestea a doi dintre ei, care l-au convins pe fratele său, împotriva dorințelor tatălui, să-i ajute să împingă un automobil Ford Model A ramolit pe drumul de țară ce ducea înapoi către Pound. Direcția s-a blocat. Mașina a ieșit de pe drum și s-a prăvălit în vale, iar Oliver și-a croit toți cei șase copii cu o nuia de arțar, inclusiv pe tânăra Jessica, chiar dacă ea se aflate în pat dormind la momentul respectiv. „A fost singura dată când am mâncat bătaie și a fost din vina lui Gary“, spune Jessica. Totuși el era ușor de iertat. Era calm, tăcut, cu o fire bună și o înfățișare plăcută. Avea pielea netedă, un păr negru precum cărbunele și „ochi visători“, în special în intervalul pe care prima lui soție l-a numit „perioada lui înfloritoare, în care adora hamburgerii“. Întoarcerile lui acasă, de la facultate și apoi de la forțele aeriene, erau evenimente însemnate. Acesta e primul și ultimul lucru pe care îl menționează sora lui atunci când își amintește de el: „Noi am avut un singur frate. Nu pot spune exact cum a fost. Nu pot exprima acest lucru, dar când el venea acasă eram toate fericite.“

Powers era athletic și mândru de asta, Juca fundaș pe partea stângă în echipa de fotbal din liceu în Michigan și participa la cursa de o sută de yarzi la facultate. Chiar și acasă dădea dovadă de abilități sportive. Familia ținea în cuști veverițe albinoase care odată i-au salutat întoarcerea acasă scăpând și urcându-se în arțarii din care tatăl său rupsese nuiiele pentru a-și pedepsi copiii după pozna cu Fordul care a luat-o la vale. Astfel încât Gary s-a cățărat în copaci și a recuperat toate veverițele. „Asta era el”, își amintește Jessica. „Asta îi plăcea să facă.”

Pentru o vreme a existat, de asemenea, un crocodil pe proprietatea lui Powers. A sfârșit în grădina zoologică din Knoxville, dar a fost chiar de pe atunci un indiciu al micilor excentricități ale lui Oliver Powers și al încăpățânării sale.

A dorit foarte mult ca fiul său să devină medic. „Tatăl meu a reușit să facă doar patru clase, dar nu era ușor de prostiț”, afirmă Jessica. „Când l-a trimis pe Gary la facultate, el a dorit să ocupe un post care îi va aduce un salariu gras. Știa că medicii câștigă o grămadă de bani.”

Pe Oliver Powers îl aștepta o mare dezamăgire. Când nu se cățărau pe munți și nu-și azvârleau unul altuia mingi de fotbal, fiul său și Jack Goff erau copii autentici ai erei aviației. Ei se jucau de-a „agenții de trafic aerian”, colecționând și comparând forme de avioane confecționate din cutii de floricele de porumb până când nu a mai fost avion care să fi trecut pe deasupra munților Cumberland și pe care ei să nu-l fi identificat până la o altitudine de 9 000 de metri. Pe când avea paisprezece ani, Gary îl implorase pe tatăl său să-l lase într-un avion Piper Cub la un târg din West Virginia. Nu a mai coborât niciodată cu adevărat din el. A mers ascultător la școala de medicină după colegiu, dar a renunțat la cursuri, s-a înscris în forțele aeriene, iar până în primăvara anului 1954, cu un an înaintea lui Tony Bevacqua, se calificase pe avioanele F-84 și primise permisiunea de a încărca și a lansa o bombă nucleară de dimensiuni medii.

Mai târziu, i-a spus prietenului său Jack, într-o pauză de pe durata unei vânători de iepuri: „Dacă mi se va întâmpla ceva

vreodată, amintește-ți doar că am făcut ceea ce am crezut că e cel mai bine pentru majoritatea oamenilor.“

Era o expresie cât de poate de adecvată a altruismului utilitar la care te puteai aștepta din partea unui filosof, dar nu a unui pilot – și nu există nici o îndoială că Gary Powers a fost ceea ce clienții de la Golden Pine ar considera un om bun. Dar firea lui nu era atât de simplă. Putea să aibă toane. A fost extrem de gelos pe soția lui, iar în felul său tăcut el era la fel de ambițios ca tatăl lui.

Până la sosirea la baza aeriană Turner, în afara localității Albany, Georgia, Powers era, la douăzeci și patru de ani, pilot de vânătoare cu diplomă, locotenent secund și avea o viață promițătoare înaintea sa. A fost impresionat la Milligan College în Kentucky de colegi boboci care își începeau studiile după ce luptaseră și câștigaseră războiul din Pacific. A dorit să se înroleze și să își facă stagiul militar în Coreea, dar a mers în schimb la Facultatea de Medicină pentru a-i face pe plac tatălui său. Coreea încă îi atrăgea pe tineri, când el s-a înscris la școala de artilerie din Arizona în 1953, dar de această dată a fost împiedicat de o apendicită. „Din nou, am simțit că am pierdut șansa de a lupta, de a demonstra ce pot“, a scris el.

În iulie 1954, Powers a fost promovat la gradul de prim-locomotenent și a primit o leafă lunară de patru sute de dolari. Pentru cineva care culesese bucăți de cărbune de lângă șinele din Harman pentru bani de acadele, aceasta era o sumă considerabilă. Însă nu era salariul visat de tatăl său, iar el nu avea perspectivele unui medic. Nu e de mirare că atunci când numele lui a apărut pe o listă de bărbați cărora li se cerea să se prezinte la sediul regimentului de la baza aeriană Turner într-o dimineață de ianuarie a anului 1956, el i-a acordat atenție.

* * *

Powers era pe cale să fie atras în cel mai îndrăzneț spectacol de spionaj de la confruntarea decisivă din secolul al XIX-lea între imperiile britanic și rus. Întreaga lui viață va deveni un secret, apoi îi va fi întoarsă pe dos și îi va fi scuturată până nu

va mai rămâne nimic din ea care să nu fie public. Va ajunge în locuri în care nici un fiu de miner din Virginia nu a ajuns vreodată, ridicându-se deasupra culmilor muntoase pe care imperiile britanic și rus s-au înfruntat cu telescoape de alamă și revolve Enfield cu aproape un secol mai devreme.

La acel moment, motorul istoriei era pus în mișcare prin căutarea de către Rusia a unor frontiere naturale. În 1956, atitudinea fermă a Uniunii Sovietice de a le menține închise era cea care conta.

Orice persoană destul de curajoasă, chiar și acum, să urce spre nord către granița afgano-pakistaneză de la trecătoarea Khyber va observa o schimbare frapantă în mediul construit la aproximativ treizeci și șase de grade nord și șaptezeci și două de grade est. Tadjikistanul intră în câmpul vizual de-a lungul coridorului Wakhan. Iar, spre deosebire de linia nepăzită dintre Afghanistan și Pakistan, frontiera tadjikă este marcată cu un gard de sârmă ghimpată înalt de trei metri. Este o relicvă a trecutului sovietic pe care actualul guvern tadjik pune mare preț. (El chiar a delegat sarcinile de patrulare trupelor ruse de frontieră care îi străbat întreaga lungime 365 de zile pe an purtând căciuli de blană sintetică care le apără de frigul mușcător al Pamirului, cu automate AK-47 autentice peste umăr.) Gardul tadjik are doar câteva sute de kilometri, dar face parte dintr-un efort epic de autoapărare rudimentară care delimitează fosta graniță sovietică de-a lungul a aproape 10 000 de kilometri de teren sălbatic de la Marea Caspică la Oceanul Pacific.

Între acel gard și Polul Nord, în 1956, se aflau peste 22 de milioane de kilometri pătrați de teritoriu interzis – aproape de trei ori suprafața celor patruzeci și opt de state americane continentale, situate însă la o latitudine mai joasă. În aceste întinderi vaste, un străin putea călători doar sub supravegherea strictă a KGB și a filialelor sale, în caz că i se permitea accesul. La nord de gard sunt păduri a căror traversare cu trenul dura șapte zile și râuri cu lungimea de aproape cinci mii de kilometri care se varsă pe sub ghețuri în Oceanul Arctic. Erau acolo lanțuri muntoase pe care omul nu pusese niciodată piciorul. Exista în scoarța pământului o mare fisură plină cu

apă, cunoscută sub numele de lacul Baikal, oceanul continental nesfârșit al stepei și pustietatea înghețată și colosală a taigalei. Și mai erau rampe de lansare, locuri de testare și orașe nucleare închise dedicate în întregime conceperii și fabricării instrumentelor Armaghedonului. Atât știau cei de la CIA din precautele zboruri de recunoaștere de-a lungul marginilor spațiului aerian sovietic și de la un mic grup de dezertori și informatori. Dar nu era destul.

În august 1953, o explozie care a zguduit pământul la aproximativ 160 de kilometri de Semipalatinsk, în Kazahstan, a marcat intrarea Uniunii Sovietice în era superbombei – bomba cu hidrogen. Americanii deja detonaseră una. Ea a vaporizat atolul Eiwetok din apropiere de Bikini și a produs o ciupercă atomică de 40 de kilometri înălțime, surprinsă într-un portocaliu glorios pe peliculă Tehnicolor pentru președinte. Americanii i-au spus Ivy Mike. Rușii au numit-o pe a lor prăjitură în straturi sau *sloika*: s-a bazat pe „prima idee” a lui Saharov de a pune una peste alta fisiunea și fuziunea în straturi, în căutarea celei mai mari explozii din istorie. Rezultatul nu a fost o bombă cu hidrogen în adevăratul sens al cuvântului, după definiția unor puriști, dar a fost o bombă făcută în întregime de sovietici și a avut o putere respectabilă, de treizeci de ori mai mare decât cea care a ucis 140 000 de oameni la Hiroshima.

În 1954, sovieticii au revenit la tipar și au copiat modelul american al bombei. Putere: 1,6 megatone, sau o sută de bombe de la Hiroshima. Cursa înarmărilor lua viteză, iar stepa începea să trădeze costurile prin cratere gigantice și arsuri concentrice. (Fetușii deformați aveau să apară mai târziu, colectați de medicii din Semipalatinsk și depozitați în secret în borcane.)

Nu doar stepa a fost cea care a avut de suferit. La 1 600 de kilometri către nord, după insula Novaia Zemlia, marina sovietică a încărcat un focos nuclear pe o torpilă și l-a tras într-o flotă de peste treizeci de nave încărcate cu cinci sute de oi și capre. Animalele au murit repede, iar distrugătorul aflat cel mai aproape de explozie s-a scufundat fără urmă. La timpul

cuenit, vestea noii locații nordice de testare s-a strecurat peste hotare, iar profilul munților ei glaciali înconjurați de nori albi a servit drept țintă pentru Regimentul de Bombardiere 843 al generalului Jack D. Ripper, dispărut în uitare în lung-metrajul *Dr. Strangelove*.

În film, președintele „Dmitri”, întrerupt în mijlocul unei divisiuni muzicale zgomotoase, este cel care generează surpriza la capătul estic al liniei telefonice prezidențiale. În realitate, era vorba de Nikita Hrușciov, om de spectacol, războinic și premier sovietic, în încercarea sa constantă de a nu fi depășit de colegii săi mai agresivi din Politburo.

În noiembrie 1956, Hrușciov a găzduit o recepție la Moscova, cu ocazia vizitei premierului polonez. Cu câteva săptămâni mai devreme, el ordonase tancurilor sovietice să zdrobească revolta maghiară de la Budapesta. Condamnarea occidentală încă era la intensitate maximă, iar diplomații vestici invitați la recepție au avut grijă să nu fie prea recunoscători față de gazdele lor. Încurajat de vodcă, Hrușciov s-a oprit emfatic în mijlocul încăperii, a cerut să se facă liniște și a ținut capitaliștilor din încăpere o predică moralizatoare improvizată.

„Suntem bolșevici!” a început el. „Dacă nu vă place de noi, nu acceptați invitațiile noastre și nu ne invitați la voi! Indiferent dacă vă place sau nu, istoria e de partea noastră! Vă vom îngropa!” În rusă: *Mî vas pohoronim!* Acele trei cuvinte au fost pură fanfaronadă; o predicție socioeconomică iluzorie, bazată pe adagiul marxist că proletariatul va fi groparul burgheziei. Dar oratorul era unul dintre cei doi oameni din lume care puteau ordona declanșarea unui cataclism nuclear. Cuvintele sale au fost interpretate greșit de multă lume ca sugerând îngroparea sub munți de moloz radioactiv. Mai mult decât oricare altă amenințare singulară, ele păreau să confirme că intenția lui Hrușciov era să intensifice și să câștige cursa înarmării cu arme termonucleare. Dar putea el să facă asta?

Era o singură cale de a afla. Fotografia aeriană din baloane fără echipaj uman fusese testată, însă baloanele fotografiau doar din locurile în care le purta vântul și adesea cădeau pe teritoriul Rusiei. În 1953, Royal Air Force (RAF) a trimis un

bombardier B-57 simplificat pe deasupra unei zone de testare a rachetelor în apropiere de delta Volgăi, dar avionul a aterizat în Iran ciuruit de gloanțe și s-a întors cu puține fotografii utile. Rezultatul a fost un raport National Intelligence Estimate din 1954 care afirma că nu deținea nici o informație legată de raza de testare sau de producția rachetelor și, în consecință, nu a oferit nici o estimare. Nimeni din comunitatea americană de spionaj nu s-a gândit că soluția la problemă ar fi fost un număr mai mare de spioni. Singura sugestie serioasă a fost cea a unui nou avion de spionaj. Așa cum i-a spus generalul Philip Strong șefului său, Robert Amory, șeful departamentului de colectare a informațiilor din cadrul CIA: „Trebuie doar să urcăm mai sus.“

Inițial, reprezentanții forțelor aeriene au insistat să preia conducerea proiectului. Ei au solicitat propunerea de schițe pentru un nou avion de recunoaștere în 1953 și au susținut ideea frumoasă, dar fragilă, a unui avion cu două motoare gemene, avansată de unul dintre rivalii lui Kelly Johnson. A fost numit Bell X-16 și nu a zburat niciodată. Apoi, charismaticul inventator și întreprinzător Edwin „Din“ Land, inventatorul milionar al camerei foto Polaroid, l-a sunat pe Allen Dulles, șeful CIA, și l-a îndemnat să preia controlul. Într-o scrisoare trimisă în urma discuției dintre ei, el a insistat că venise vremea unei reinventări totale a jocului de spionaj.

„Nu sunt sigur dacă am transmis clar faptul că, după părerea noastră, există multe motive din care această activitate e potrivită pentru CIA“, a scris el. „V-am spus că nouă ni se pare că acesta e tipul de acțiune și de tehnică adecvată unei versiuni moderne a CIA; o cale modernă și științifică pentru o agenție despre care se presupune că e mereu în căutarea unor mijloace noi pentru a-și face datoria.“

Land a condus o subcomisie strict secretă, din cadrul unei comisii semiscrete, numită de președintele Eisenhower pentru a rezolva cea mai presantă problemă de securitate națională a epocii – cum să fie prevenit un Pearl Harbor nuclear. El a fost un Thomas Edison al vremii sale: un inventator promiscuu și un întreprinzător înnăscut, ale cărui acțiuni în compania Polaroid l-au făcut multimiliardar în termenii secolului

al XXI-lea și ale cărui sprâncene negre imaculate l-au făcut să semene puțin cu Cary Grant. A atașat la scrisoarea lui către Dulles un rezumat al argumentelor în favoarea recunoașterii aeriene, rezumat care a reușit să fie atât concis, cât și deosebit de pompos: „Într-o perioadă în care Rusia are acces liber la geografia tuturor bazelor și instalațiilor noastre nucleare majore, precum și la întreaga noastră economie militară și civilă, noi nu avem o cunoaștere corespunzătoare a Rusiei... Din nefericire, Statele Unite sunt țara mai matură, mai civilizată și mai responsabilă care trebuie să poarte povara de a nu ști ce se întâmplă [acolo].“

Land credea că modul matur, civilizată, responsabil de a purta această povară provenea din paginile revistei *Popular Mechanics*: „un planor dotat cu motor cu reacție“, „un vehicul extraordinar și neortodox“ pe care bunul său prieten Kelly Johnson de la compania Lockheed deja îl concepușe și se oferise să îl construiască într-o discreție totală pentru a zbura deasupra Uniunii Sovietice la o altitudine de 21 000 de metri și a fotografia în detaliu, pe parcursul fiecărei misiuni derulate în condiții meteo prielnice, o fâșie din Rusia de 320 de kilometri lățime și 4 000 de kilometri lungime.

„Superplanorul Lockheed“, a continuat Land, avea să zboare „cu mult în afara razei de acțiune a mijloacelor de interceptie rusești din prezent și la o altitudine suficient de mare pentru a exista șanse bune de evitare a detecției“. Însă chiar și dacă ar fi fost detectat, a declarat el cu tărie și în manieră destul de eronată, el avea să fie „în mod evident atât de inofensiv și de lipsit de utilitate militară, încât ar minimaliza afrontul adus rușilor“.

Pentru un inventator, Land deținea un nivel impresionant de cunoștințe din sfera echilibrului strategic militar. El era, totodată, un agent de vânzări excepțional. Timpul trecea, a spus el: avioanele de vânătoare și rachetele antiaeriene rusești zburau tot mai sus, ceea ce însemna că „oportunitatea de a zbura în siguranță deasupra lor ar mai putea dura numai câțiva ani... Prin urmare, noi recomandăm întreprinderea de acțiuni imediate prin canalele speciale ale comitetului de

experți de la CIA. Nici unul dintre programele pe care le-am văzut în domeniul planificării activității de spionaj nu poate să aducă informații vitale atât de repede, cu un risc atât de scăzut și la costuri atât de mici“.

Scrisoarea a fost trimisă pe 5 noiembrie 1954. Peste două zile, un avion B-29 (altitudine operațională maximă de 11 000 de metri) a fost doborât deasupra Mării Japoniei în vreme ce fotografia o bază sovietică din insulele Kurile. Pe 24 noiembrie, la ora 8:15 dimineața, Eisenhower s-a așezat în Biroul Oval în vreme ce consilierii săi militari și de spionaj de cel mai înalt rang, printre care și Dulles, mâna lui dreaptă de la CIA, și un general ranchiunos pe nume Nathan Twining, din forțele aeriene, au intrat unul cât unul și au susținut proiectul avionului U-2. La ora 8:30 ei ieșeau din birou, din nou unul câte unul. La ora 16:00 în acea după-amiază, Pentagonul l-a sunat pe Kelly Johnson în biroul său fără ferestre din Burbank. Se putea apuca să-și construiască planorul.

* * *

În povestea de dragoste dintre Frank și Barbara Powers, ambele personaje s-ar fi simțit ca acasă pe un afiș de film cu dimensiunile de 3x2,5 metri. El era pilotul pe avioane de vânătoare cu ochi visători, care a roșit până în vârful urechilor atunci când i s-a făcut cunoștință cu Barbara, la cantina cu autoservire de la baza forțelor aeriene, unde mama ei lucra în schimbul de noapte. Barbara era o secretară de optsprezece ani, care intra acolo aproape în fiecare seară când se întorcea acasă de la muncă. S-au îndrăgostit nebunește unul de celălalt, în pofida reputației negative pe care ea o avea printre prietenii și camarazii lui de zbor. Sau poate tocmai din această cauză.

S-au căsătorit în primăvara anului 1955 și, cel puțin, prima noapte din noua lor viață a fost fericită. „Doamne, dar băiatul meu din Apalași se pricepe să facă dragoste, nu glumă!“ avea să scrie Barbara (I-a recunoscut mereu performanțele deosebite din pat, chiar și atunci când nu i-a recunoscut alte merite).

Dezamăgirea s-a făcut simțită curând. La nouă luni după o lună de miere de vis în insulele Bahamas, soțul ei a venit acasă pentru a-i spune că părăsea forțele aeriene – în ziua următoare. Iar, pentru moment, o părăsea și pe ea. Urma să fie plecat trei ani, dar nu putea să spună unde și de ce; doar că va zbura în continuare.

Amândoi își vor pleda cazul la curtea pentru divorțuri a opiniei publice. În povestea Barbarei, „bomba” e un fapt împlinit. După ce a lansat-o, soțul ei are chiar tupeul de a o acuza că își face griji mai întâi pentru cum își va plăti facturile. În versiunea lui Frank, lui i se oferă o „sarcină riscantă, dar patriotică” în afara forțelor aeriene, dar prima lui reacție e să o refuze de dragul Barbarei. Se răzgândește doar atunci când ea subliniază faptul că nu le-ar strica banii în plus pe care i-ar aduce slujba respectivă: „Am plătit de curând un avans pentru o mașină nouă; restul de plată nu e încă achitat.”

E explicația rațională perfectă pentru spionul imperfect. Banii au fost mereu o preocupare pentru soții Powers, iar surorii lui, Jessica, i s-a reamintit acest lucru când el a vizitat-o în Washington curând după ce și-a început noua slujbă.

„Aveam nouăsprezece ani, munceam în Washington DC și locuiam acolo împreună cu sora mea Janice”, își amintește ea. „El a trecut pe la noi ca să ne vadă și singurul lucru pe care l-a menționat vreodată despre munca lui a fost că: «Plătesc mai multe taxe decât banii pe care îi câștigi tu.» Și m-am gândit că hei, ăsta e un post bun. Nu divulgă nimic. Dar puteai să-ți dai seama că era cumva mândru de munca lui sau mândru că făcea atât de mulți bani.”

Sau, cel mai probabil, mândru de ambele. Powers era fiul tatălui său, mînat de un sentiment al obligației de a-și susține financiar familia. Dar în gândurile sale neexprimate, el era totodată un erou american pursânge, frate a cinci surori adorabile, o vedetă a pistei de alergare de la colegiul din Kentucky și acum stăpîn al unei bombe de aproape 3 200 de kilograme, pe care o putea lansa dintr-un avion Thunderstreak. Pe baza unui asemenea debut, realizările importante erau cu siguranță

posibile. Poate că la exterior el era un speolog amator cu vorba domoală, dar acest lucru ascundea un potențial semnificativ.

Întâlnirea de la sediul regimentului de aviație de la baza aeriană Turner era la ora 8 dimineața. Apăruseră și alți piloți. Un superior de la comandamentul regimentului a făcut un anunț simplu. Pe baza calificărilor lor excepționale ca piloți și a autorizațiilor cu caracter strict secret pe care le dețineau, cei prezenți erau invitați să candideze la posturi nespecificate, care nu aveau legătură cu sarcinile aeriene. Nu mai erau disponibile alte indicații, dar tuturor celor care voiau informații suplimentare li s-a spus unde și când să meargă. Powers a dorit să știe mai multe. La ora 19 în acea seară, el a bătut timid în ușa primei camere de la Radium Springs Motel, nu departe de baza Turner. După cum fusese instruit, purta haine civile și a întrebat de domnul William Collins.

Domnul Collins nu era singur. El făcea parte dintr-un grup de bărbați tineri în haine civile îngrijite, care se cazaseră la motel ca și cum s-ar fi prezentat la o convenție a clonelor. Nu exista nimic remarcabil la nici unul, cu excepția asemănării dintre ei și a calmului lor profesional.

„Explicația pentru întâlnirea în afara bazei era asigurarea unui mediu în care pilotul să se poată simți liber să vorbească, în cazul în care exprimă un interes față de renunțarea la activitatea lui normală din forțele aeriene“, spune unul dintre cei care au jucat din când în când rolul lui Collins. Poate. Dar mai existau încă două motive pentru acest loc ciudat de întâlnire: păstrarea secretului și generarea unui anumit entuziasm. Cine naiba era Collins? Ce voia să spună cu șansa de a face „ceva important pentru țara voastră“? De ce acest decor cu paturi mari și dușuri cu perdea?

Era de la CIA, a declarat Collins la o întâlnire ulterioară de a doua zi, ca și cum acest lucru explica situația.

Într-un fel, chiar o explica. În 1956, Agenția Centrală de Informații era încă un adevărat mister pentru toată lumea, cu excepția celor care o conduceau, sau chiar și pentru unii dintre ei. Aproape nimeni nu îi putea indica adresa pe hartă, de vreme

ce sediul ei din Virginia încă nu fusese construit. Nimeni nu știa cu siguranță unde începeau responsabilitățile ei și unde se terminau cele ale Pentagonului și ale Departamentului de Stat, pentru că era pe cale să fure teritoriul de la ambele organizații. Și nimeni nu o putea egala în privința aroganței dezastruoase sau a spiritului de aventură extrajudiciară, pentru că Golful Porcilor era încă un petec frumos de natură puțin cunoscut, pe coasta de sud a Cubei. Pentru cei ca Gary Powers, agenția nu exista decât ca un acronim și ca un sentiment de bine pe care i-l inspira.

Agenția construia un avion nou-nouț, a spus Collins. El avea să zboare mai sus decât oricare alt avion pe care îl pilotaseră înainte. Urma să penetreze adânc teritoriul rusesc. Să fotografieze lucrurile pe care sovieticii le construiau acolo și pe care domnul Hrușciiov voia să le țină secrete, și avea nevoie de piloți dispuși să îl ducă până acolo pentru un salariu de 2 500 de dolari pe lună.

„Am rămas uimit“, a scris Powers mai târziu. „Și foarte mândru, nu doar pentru că fusesem ales să particip la o astfel de întreprindere, dar, chiar mai mult, mândru de țara mea... pentru că avea curajul și îndrăzneala de a face ceea ce credea că este esențial și corect.“ Aceste cuvinte au fost scrise în 1970, având în minte un public sceptic, dar ele par sincere. Putea uita de Coreea – aceasta era șansa pe care o așteptase. Aceasta era chemarea care se potrivea ambiției sale tăcute, care avea să-l catapulteze din marea turmă a prim-locotenenților gata de luptă, dar netestați, în elita specialiștilor. Oportunitatea era reală. Discreția din jurul ei o făcea să fie autentică, pentru că discreția era moneda de schimb în conflictul existențial cu comunismul, care a adus metoda de supraviețuire numită „apleacă-te și acoperă-te“¹ în școlile din Minnesota și ciuperci atomice tot mai mari în edițiile de seară ale televiziunilor. Powers avea să zboare într-un avion a cărui formă Jack Goff nu ar fi putut-o

¹ Duck and Cover a fost o metodă de protecție personală față de efectele unei arme nucleare pe care guvernul Statelor Unite a predat-o unor generații întregi de elevi americani de la începutul anilor 1950 și până în anii 1980. (n.tr.)

recunoaște nici măcar dacă l-ar fi văzut, privind în sus din orașul Big Stone Gap sau de oriunde muncea el în prezent. Iar salariul avea să fie de cinci ori mai mare decât cel pe care Frank îl câștiga la baza Turner. A fost de acord să participe la program. A spus asta atunci și acolo, la Radium Springs Motel, deși Bill Collins a insistat să mediteze peste noapte la decizie.

Și astfel Francis G. Powers a părăsit baza aeriană Turner cu ordinele unei însărcinări temporare în afara bazei, iar Francis G. Palmer s-a cazat la hotelul Dupont Plaza din Washington. A mers în camera lui și a așteptat să sune telefonul.

A lăsat în urmă o soție a cărei lume fusese complet dată peste cap. Dacă lui Powers i s-ar fi permis să dezvăluie soției lui mai multe detalii despre munca sa, poate că acest lucru ar fi ajutat căsniciei lor, dar Bill Collins i-a interzis să facă asta. El furnizase un număr de casuță poștală din California pentru soțiile care doreau să trimită scrisori și un număr de telefon pentru urgențe în Virginia. Totuși, din câte știa Barbara, soțul ei ar fi putut fi recrutat să transporte droguri din Caraibe. Era nefericită.

Același lucru era adevărat pentru mulți dintre cei rămași în urmă, atât piloți, cât și rude. La scurtă vreme după dispariția lui Powers, comandantul de zbor, locotenentul Jerry McIlmoyle, a revenit la postul de la Escadrila 515 Piloți de Vânătoare de la baza aeriană Malmstrom din Great Falls, Montana. Fusese acasă în concediu. În absența sa, trei prieteni plecaseră. Locotenenții Barry Backer și Jim Barnes și căpitanul Frank Grace demisionaseră și dispăruseră fără să spună o vorbă nimănui.

„Pur și simplu nu mi-au mai vorbit niciodată“, va scrie McIlmoyle. „Am crezut că Frank, Barry și James îmi fuseseră prieteni buni și apropiați. Luptaserăm împreună în Coreea; am fost împreună la petreceri, am jucat bridge și am mers în excursii împreună. A venit Crăciunul și nu am primit nici o felicitare, nici un telefon, absolut nimic din partea lor. Nu am înțeles cu adevărat de ce.“ Au existat întâlniri întâmplătoare în deceniile care au urmat, „dar nu a fost camaraderie, ci doar o strângere de mână și un zâmbet, fără conversații amicale.

Mi-am adus aminte de vechiul eufemism al Pentagonului: acei prieteni «se evaporaseră».

Nimic nu stârnește mai multe zvonuri decât destinația unui pilot după dispariția lui. Când unul dintre ei a murit – el s-a dovedit a fi Frank Grace – acele zvonuri s-au intensificat. Lui McIlmoyle și altora li s-a ordonat să piloteze patru avioane Thunderstreak în Texas pentru înmormântare. Ei au aflat pe drum că Grace lovise un stâlp de telegraf în vreme ce decola noaptea de pe o pistă neiluminată, dar li s-a ordonat să „nu pună întrebări despre accident, despre unde, ce, cum, când și, mai ales, despre tipul de avion pe care îl pilotase”.

Prin urmare, *ce pilotase?* Natura umană cerea un răspuns. CIA a făcut eforturi eroice de a păstra secretul. Fără orașe împrejmuite, garduri de 10 000 de kilometri, fără o cale de a pune botniță presei și fără amenințarea reală a unui glonț care ar executa fără alte întrebări pe cei bănuiți de trădare, asta nu era o sarcină ușoară, acesta fiind motivul pentru care Powers era cazat la hotelul Dupont Plaza sub un alt nume, stând pe pat și așteptând să sune telefonul. S-a simțit „mai mult decât ridicol”. Când telefonul a sunat, era din nou Bill Collins, îndrumându-l către o altă cameră din același hotel, pentru o prezentare mai detaliată a misiunii și o lecție introductivă de spionaj rudimentar. Mai existau câțiva recruți în cameră. De fiecare dată când vorbea Collins, el ținea radioul deschis. Când Powers l-a oprit pentru a auzi mai bine – lucru pe care l-a făcut o singură dată –, Collins a tăcut.

Întâlnirea de prezentare fiind încheiată, piloții au fost invitați individual într-o cameră alăturată pentru a fi testați la detectorul de minciuni. Powers s-a supus până la capăt procedurii, deși a considerat-o un afront impardonabil adus integrității sale. După care a fost trimis în New Mexico – prin Saint Louis, Omaha și iarăși Saint Louis, pentru ca potențialii spioni să-i piardă urma.

La Clinica Lovelace din Albuquerque, colonelul Flickinger de la Comandamentul de Cercetare și Dezvoltare Aeriană elaborase un examen medical pentru a testa forța musculară și sănătatea mentală a celor mai robuști piloți din aviație.

Asta era, desigur, în interesul lor – Flickinger depusese o muncă de pionierat în „medicina la mare altitudine” pentru a ajuta piloții care transportau mărfuri pe deasupra munților Himalaya pe durata războiului. Numai că nu aceasta a fost senzația pe care au avut-o de data asta.

Testele au durat o săptămână. În memoriile sale, Powers le-a numit „incredibil de dure” și s-a rezumat la această descriere, dar a recunoscut față de prietenul său, Jack Goff, că, după o verificare ulterioară, el a dat greș la un exercițiu important și a trebuit să zboare înapoi la Albuquerque pentru a-l reface. Era amăgitor de simplu: trebuia să stea pe un scaun într-o cameră fără zgomote vreme de două ore, dar a adormit.

Tony Bevacqua își amintește unele dintre teste mai puțin confortabile. „Trebuia să punem un braț într-o găleată cu gheață până la limita rezistenței și ne cereau să hiperventilăm în mod intenționat pentru a vedea dacă trecem printr-o criză sau printr-un atac de apoplexie. Sfârșeam cu brațele rigide încrucișate pe piept, ca niște cadavre, iar apoi ei încercau să le deschidă iarăși cu forța.”

Erau mai multe teste. Piloții erau roțiți în centrifuge, uneori până leșinau. Aveau electrozi atașați de scalp timp de ore întregi și bariu introdus în „toate locurile imaginabile”. Li se cereau chiar mostre de spermă. De ce? S-a dovedit că băieții de pe avionul U-2 erau folosiți drept cobai de laborator pentru examenele fizice ale astronautilor din programul Mercury, deși încă nu se știe dacă numărul de spermatozoizi sau motilitatea lor a fost sau nu vreodată un factor în selecția lui John Glenn.

Glenn a fost recompensat pentru privațiunile lui de la Lovelace cu zboruri în spațiu, o faimă de durată și o carieră de senator american. Piloților U-2 li s-a cerut să sufere în tăcere. Doar un pilot din grupul lui Powers a fost eliminat în acest stadiu. Celorlalți li s-au dat bilete de avion și li s-a ordonat să se prezinte la un producător de lenjerie intimă pentru doamne aflat cu două fusuri orare mai la est.

Biletele i-au dus, rând pe rând, la compania David Clark în Worcester, Massachusetts. Domnul Clark încă mai producea lenjerie intimă. El fabrica totodată costume presurizate.

Ca parte a instruirii lor, piloților li se va arăta de ce. Ei au fost plasați într-o cameră de depresurizare din laboratorul aeromedical de la Wright Field purtând un costum presurizat și ținând un prezervativ umplut cu apă. Pe măsură ce pilotul respira oxigen pompat și costumul se umfla treptat, aerul era aspirat din încăperea pentru a simula o altitudine crescătoare. La aproape 17 000 de metri, apa din prezervativ începea să fiarbă. La 21 000 de metri, depresurizarea bruscă a carlingii ucidea un pilot neprotejat în zece secunde, iar depresurizarea subită se producea mereu în avioanele U-2: sursa de curent pentru presurizarea carlingii era motorul, iar opririle motorului cauzate de întreruperea combustiei, datorată aerului rarefiat, erau practic la ordinea zilei.

De unde vizita colonelului Flickinger la Pentagon în anul precedent. Modelul era potcoava calului regelui Richard al III-lea din bătălia de la Bosworth din 1485; fără o potcoavă, acesta și-a pierdut regatul. Fără un costum de presurizare decent pentru CIA, Războiul Rece se putea încinge. Mizele nu erau mai mari decât cele ale lui Kelly Johnson, dar ele erau încă importante. Fiindu-i oferite zece luni atunci când el a spus că avea nevoie de cel puțin trei ani, primul număr de telefon pe care l-a format Flickinger a fost cel al lui Clark.

Pe atât de modest pe cât era de încăpățânat, David G. Clark se lăsase de școală la vârsta de cincisprezece ani fără vreo altă calificare în afara unui interes profund față de științe. El a canalizat acest interes în afacerile cu țesături elastice și tricotaje. Rezultatele au inclus șase brevete de invenții și o fabrică prosperă, ce producea genul de lenjerie intimă pentru femei care era la mare căutare în anii îmbelșugați ai lui Eisenhower. Începând din anii războiului, Clark a clădit, de asemenea, o afacere de nișă în cadrul căreia producea costume antigravitaționale pentru piloții avioanelor de vânătoare. Însă, după cum îi spusese Flickinger secretarului nerăbdător al forțelor aeriene, cel mai bun costum presurizat pe care Clark sau oricine altcineva îl produsese până atunci aparținea categoriei costumelor de coborâre; o vestă de salvare pentru zburătorul de mare altitudine, strict pentru urgențe.

Noua specificație a fost pentru un costum care putea fi purtat fără să fie umflat vreme de douăsprezece ore și care să furnizeze toate cele necesare supraviețuirii pilotului vreme de patru ore. El urma să se umfle când presiunea din carlingă cobora sub echivalentul a 8 500 de metri (aproximativ înălțimea vârfului Annapurna).

Primul costum al lui Clark fusese bazat pe un prototip conceput de un anume dr. James Henry de la University of South California. Prototipul a fost testat de însuși dr. Henry în cadrul unor sesiuni îndelungate din camera de joasă presiune de la Wright Field. Masochismul lui a avut o trăsătură distinct victoriană, pe care Clark a descris-o cu o atenție maximă la detalii: „Câțiva dintre noi am privit prin geamurile încăperii în vreme ce dr. Henry a demonstrat cum funcționează costumul la variate altitudini simulate de până la 27 000 de metri“, a scris el.

A rămas la 20 000 de metri mai bine de jumătate de oră. Costumul a fost evident intenționat să stea strâns pe corp și îi ajungea până sus pe gât. „Casca“ a fost concepută pentru a se suprapune cu costumul la gât, dar acest lucru nu prea s-a întâmplat. Pe măsură ce dr. Henry urca la altitudini mai mari, carnea lui ieșea în afară cât oul de găină, iar apoi își reducea dimensiunile.

„Casca“ nu era o cască în sensul modern al termenului. Mai curând,

ea consta din plexiglas curbat cu o închidere etanșă gonflabilă din cauciuc negru la margini pentru a acoperi ochii, nasul și gura [doctorului Henry]... Un material textil strâns croit îi acoperea bărbia și ceafa. Creștetul capului și urechile nu-i erau acoperite. În timp ce se mișca, scalpul lui se ridica, în mod clar, cu până la 2,5 centimetri. Dr. Henry nu a părut să observe acest fenomen. Nici ceilalți spectatori nu l-au menționat.

Piloților U-2 trebuia să li se îngăduie să-și păstreze scalpul. Pentru ei, Clark a folosit un material elastic pentru a crea o închidere etanșă între costum și cască. Însă ideea de bază a doctorului Henry de utilizare a oxigenului comprimat pentru a aplica o presiune directă asupra întregului corp prin intermediul unor tuburi gonflabile a supraviețuit. Când toate celelalte mergeau prost la altitudinea de 21 000 de metri, piloții puteau fi destul de siguri că beneficiau de o presiune de un kilogram pe centimetru pătrat corp de la gât în jos, 200 de grame pe centimetru pătrat corp la nivelul capului și o rezervă stabilă de oxigen respirabil.

Supraviețuirea în stratosferă se făcea cu prețul confortului. Singura cale de a înghiți ceva era printr-un pai introdus printr-o gaură autoetanșă în capătul de jos al vizorului căștii. Secreția și excreția erau chiar mai dificile. Dacă un pilot trebuia să stea în soare mai mult de câteva minute înainte de decolare, indispensabilii lui se îmbibau cu sudoare pe toată durata zborului. Dacă trebuia să urineze, ei bine, trebuia să urineze. Și așa mai departe. După cum spune Tony Bevacqua, savurând niște ouă Benedict la un mic restaurant de lângă locuința lui din California: „Se mai întâmplă și rahaturi de-astea.”

Forma a urmat funcției. Tuburile ieșeau inevitabil în afara costumului. A fost principiul utilizat mai târziu de arhitecții Renzo Piano și Richard Rogers când au decorat exteriorul Centrului Pompidou din Paris cu piesele sale interioare. În ambele cazuri, efectul a fost spectaculos de modern. Nu sunt mulți oamenii care au văzut piloții de avioane U-2, dar cei care i-au văzut știau că aveau în față o imagine a viitorului.

Pentru cazul în care rușii supravegheau fabrica lui Clark din Worcester, urmărind intensificări ale producției de lenjerie intimă sau alte indicii, membrii personalului ei fuseseră înștiințați cu privire la măsurile de securitate. Ei au fost instruiți să nu fraternizeze cu piloții care vizitau întreprinderea și nici măcar să nu arate că îi recunoșteau. Asta însemna că măsurătorile dimensiunilor corporale puteau fi epuizante. După cum își amintește Jerry McIlmoyle la multă vreme după ce fusese în cele din urmă admis în program, camera costumelor

presurizate era accesată pe la parterul de tip open space al fabricii, plin cu femei care coseau lenjerie intimă și corsete și care aveau grijă să evite contactul vizual. O scară de lemn ducea de acolo într-un coridor care se termina cu o ușă verde. Dincolo de ușă se afla departamentul obișnuit al costumelor de zbor, iar după el exista o ușă neagră ce dădea într-o altă cameră, unde i s-a spus să se dezbrace complet și să stea pe un podium de lemn cu înălțimea de 60 de centimetri.

„Un bătrân adus din umeri și zbârcit“ a intrat în încăpere și a măsurat fiecare centimetru – „și nu exagerez când spun fiecare centimetru“ – al corpului său, folosind o cupă pentru a determina volumul organelor sale genitale.

Întâlnirea s-a încheiat cu: „Bine, am terminat. Revino mâine dimineată.“ După care oamenii lui Clark au muncit peste noapte pentru a finaliza două costume presurizate care se mulau perfect pe corpul pilotului. Un reprezentant al companiei i-a înmănat apoi alte bilete de avion. În loc să se întoarcă direct la baza aeriană Malmstrom, lui McIlmoyle i s-a ordonat să petreacă un sfârșit de săptămână în Manhattan pe cheltuiala contribuabililor, „ca și cum ai fi un turist“. Dacă ideea a fost păcălirea unor oameni precum Fisher și Hayhanen, ea ar fi funcționat. Însă după toate dovezile disponibile, ei nu ar fi putut fi mai puțin interesați.

* * *

Dacă programele de fidelizare ale companiilor aeriene ar fi existat în 1956, Powers ar fi fost campionul lor.

Îmbrăcat în costum și îndoctrinat cu metodele agenției, el și-a dat demisia formal din postul său în forțele aeriene și a zburat pe Coasta de Vest pentru a se prezenta, în calitate de civil, la baza aeriană March de la poalele munților San Bernardino. Alți cinci foști piloți pe avioane de vânătoare făcuseră aceeași călătorie: bărbați tineri, competenți, în cămăși cu modele, cu tunsori scurte și genți grele de umăr oferite gratuit de compania lui David Clark. Au urcat într-un avion Douglas C-47 cu geamuri fumurii și au zburat spre nord-est către ceea

ce urma să devină cel mai celebru fund de lac din istoria teoriilor conspirației.

Fâșia Watertown de la Groom Lake mai fusese utilizată înainte pentru aterizări de urgență de către piloții stagiați în timpul războiului. A fost redescoperită după zece ani de Tony LeVier, pilotul-șef de testări al companiei Lockheed. Ordinele primite de el au fost să ia avionul Beechcraft al companiei și să caute spații larg deschise în Nevada, în care să fie testat un avion secret.

De fapt, nu era nimic deschis în zona Groom Lake, iar asta nu doar din cauza munților care mărgineau fostul lac. Spațiul aerian de deasupra sa era închis traficului aerian din cauza locului de testări nucleare situat imediat la vest. Acest lucru va complica instrucția pilotului U-2, deoarece întreaga operațiune trebuia să fie evacuată în Phoenix de fiecare dată când se desfășura un test la Jackass Flats. Dar, pentru moment, albia lacului arăta perfect. În primul său zbor de recunoaștere, LeVier a trecut la joasă altitudine și a lansat o minge de șapte kilograme pe fereastra carlingii sale. Mingea a săltat. La scurtă vreme după, el a revenit împreună cu Johnson și cu un pasager înalt și cu mină aristocratică. Era îmbrăcat în pantaloni chino, pantofi de tenis și un sacou sport cu pătrățele, iar Johnson îl numea Domnul B.

„B” venea de la „Bissell” – Richard Bissell –, dar fi putut la fel de bine să vină de la „sânge albastru”¹. Fiul unui mogul de asigurări din Connecticut care crescuse în casa în stil victorian a lui Mark Twain din Hartford, Bissell era un economist de clasă mondială căruia îi plăcea să afirme despre sine că era un rechin ce devora oameni atunci când se confrunta cu sistemul birocratic. Aceasta era prima sa călătorie la Groom Lake, dar în nici un caz primul drum în vest legat de afacerea privind avionul U-2. El era omul pe care Allen Dulles, directorul CIA, prefera să-l însărcineze cu rezolvarea problemelor, iar Bissell împărtășea fascinația șefului său față de operațiuni

¹ În original *blue blood*, sintagmă utilizată pentru a desemna un membru al aristocrației, nobilimii sau pe cineva provenind dintr-o familie cu un important statut social. (n.tr.)

guvernamentale secrete într-o societate liberă. Fusesse însărcinat să conducă departamentul intern de forțe aeriene al agenției din momentul în care Eisenhower aprobase planul avionului U-2 în 1954.

În acest stadiu al carierei sale, Bissell semăna destul de mult cu tânărul Donald Rumsfeld. Era genial, arogant, iconoclast, amuzant și un om de succes. Avea totodată tendința de a împinge lucrurile puțin prea departe. Bissell a fost găsit vinovat, pe merit, pentru dezastrul din Golful Porcilor. Au existat și înainte persoane care l-au criticat, printre care un pilot senior de avion U-2 pe care l-a disperat orbirea lui Bissell față de problemele de moral și de securitate tot mai mari apărute la 6 500 de kilometri depărtare, în Turcia. „Bissell a refuzat să accepte sfatul meu sau al altcuiva“, a scris Harry Cordes cu amărăciune. „Credea că le știe pe toate.“ Dar au fost anumite lucruri pe care le-a știut mai bine decât oricine altcineva în guvern, iar unul dintre ele era cum să rezolve problemele. Numărul său de telefon era singurul pe care Johnson avea nevoie să-l știe pe întreaga Coastă de Est, iar fără acest număr avionul U-2 ar fi putut să nu mai fie construit niciodată.

Nu a rămas nici o fotografie a lui Bissell, Johnson și LeVier pășind din avionul lor Bonanza în căldura uscată a primăverii din Nevada și discutând liniștit despre cum puteau să construiască un aeroport inexistent. Dar dacă ar exista astfel de imagini, ele și-ar merita un loc în panteonul Războiului Rece.

Văzut din aer, și-a amintit Bissell, Groom Lake „avea aproximativ 5–6,5 kilometri în diametru și era neted ca o masă de biliard“. În timp ce LeVier a coborât cu avionul, ei au văzut conturul vechii piste aeriene terminându-se în marginea de sud a lacului. Fiindcă își făcuse temele dinainte, LeVier a aterizat pe albia lacului, nu pe fosta pistă. „Odată ajunși jos, am mers la pista aeriană pentru a vedea dacă e viabilă“, a spus Bissell. „Cu cât ne apropiam de ea, cu atât ne afundam mai mult în solul moale, acoperit cu pelin. Dacă am fi încercat să aterizăm pe vechea pistă, cu siguranță ne-am fi prăbușit.“

Totuși, Bissell a fost de acord că acesta era locul potrivit. Au zburat înapoi la Los Angeles (pe deasupra unei bombe atomice

cocoțată pe o schelă și amorsată pentru a exploda peste nouă ore), iar Bissell s-a întors la Washington. El a vorbit cu Dulles, care a discutat cu Eisenhower, care într-o singură ședință din Biroul Oval a căzut de acord să adauge lacul și împrejurimile sale la regiunea învecinată a testărilor. Johnson avea acum cutia lui secretă cu nisip. Bissell a denumit zona Watertown, în cinstea locului de naștere al lui Dulles din nordul statului New York. Johnson a numit-o Paradise Ranch.

În următoarele trei luni, un contractant furnizor care credea că lucra pentru C&J Engineering a pavat pista aeriană, a acoperit o fântână de pe marginea ei și a ridicat trei hangare, o popotă și spații simple de locuit pentru două sute de oameni, toate pentru suma de 800 000 de dolari. Muncitorii și materialele de construcție au fost transportate pe calea aerului din Burbank.

Majoritatea clădirilor au fost poziționate pe o suprafață de teren proaspăt pavată de la capătul nordic al pistei de decolare, în apropiere de albia lacului, unde exista, de asemenea, loc pentru a parca avioanele care aterizau. Aici, în mai 1956, la poalele aridului lanț muntos Belted Mountain, Powers a văzut primul său U-2. În memoriile sale îl descrisese astfel: „Era un aparat de zbor cu aspect bizar, diferit de tot ceea ce văzusem înainte... un avion cu reacție, dar cu forma unui planor. Deși era un hibrid, avea totuși un aspect unic, cu o frumoasă simetrie.”

Jerry McIlmoyle a fost mai entuziasmat: „Ce am simțit când am văzut primul U2? Am simțit o exaltare desăvârșită, nestăpânită... Cum era să decolezi și să urci până la 21 000 de metri? Era o euforie totală; am fost încântat până în adâncul sufletului, într-o stare de concentrare absolută și completă asupra a ceea ce făceam.”

Marty Knutson, ale cărui isprăvi vitejești în avioanele U-2 au devenit legendare, „aproape că a murit de dezamăgire” când l-a văzut prima oară. „M-am uitat în carlingă și am văzut că drăcovenia avea manșă... A fost picătura care a umplut paharul. Fie zburai cu o manetă, ca un pilot militar care se respectă, fie erai un șofer amărât de bombardier – ceva de ocară, la naiba.”

Adevărul e că U-2 nu era atrăgător pentru orgoliul masculin al unui pilot militar sau pentru simțul său estetic interior. Nu era ultimul răcnet. Nu era drăguț sau sexy. Nu ar fi aterizat pe un transportor, cel puțin nu în această formă, și nu ar fi trecut niciodată de bariera sunetului. Arăta ca un avion desenat de un copil, cu aripi de dimensiuni exagerate și o coadă universală, care ar fi putut fi adăugată la urmă, ca un gând întârziat. Era totodată un proiect în dezvoltare.

Privind înapoi în timp, impresia despre avionul U-2 este una favorabilă, pentru că el s-a achitat de sarcina pentru care fusese construit. Dar când a fost livrat prima oară la Lake Groom și a rulat pe ușile unui camion dublu Globemaster în iulie 1955, arăta ca o cocoasă împachetată în laude și acoperită de o prelată.

La fel ca Burt Rutan, proiectantul rebel de avioane din Mojave care a câștigat Premiul X pentru zboruri cosmice private cu un vehicul spațial alimentat cu gaz ilariant, Kelly Johnson a trăit pe baza reputației, precum și a istețimii sale. El ajutase la proiectarea avionului de pasageri Electra și a celui de vânătoare F-104 Starfighter în cadrul companiei Lockheed, astfel că, atunci când i-a spus generalului Philip Strong că ar fi o treabă ușoară să pună „aripi ca un cort” pe corpul unui Starfighter, intuiția a căpătat substanță. Când s-a lăudat că putea produce un prototip U-2 în fix opt luni și mai multe versiuni operaționale într-un an și jumătate, oamenii de pe Coasta de Est au avut încredere în el. Însă acea încredere nu era bazată pe organigrame și scheme ale procesului tehnologic. Era bazată pe experiența lui Kelly în motivarea inginerilor de a depune eforturi maxime sub presiunile unui război „fierbinte” și pe cutezanța sa intimidantă. Când aripile și fuzelajele dezasamblate ale primelor avioane U-2 au ajuns în Watertown, nu exista nici o garanție că ele vor zbura, ca să nu mai vorbim de faptul că o vor face pe o distanță de 6 500 de kilometri, la o altitudine de 21 000 de metri. Acel miracol urma să se producă. Primul miracol consta în faptul că exista un prototip.

Johnson e vestit pentru faptul că a produs primul plan detaliat al avionului U-2 *după* ce a obținut contractul, nu înainte.

A fost un document de douăzeci și trei de pagini conceput în șapte zile, care a servit drept schiță pentru trei duzini de proiectanți care vor lucra câte o sută de ore pe săptămână, în schimburi, zi și noapte, pentru a se încadra în termenul de opt luni. Membrii echipei lui Johnson erau toți bărbați, toți de rasă albă și toți fumători înrăiți. De vreme ce oamenilor de serviciu nu le era permis accesul la Skunk Works, proiectanții trebuiau să-și curețe singuri toaletele și să-și golească singuri scrumierele în timp ce salvau lumea liberă. Iar pentru că femeile nu erau prezente în carne și oase, fotografiile în care ele nu purtau prea multe haine erau lipite pe pereți.

Problemele de proiectare aveau toate de-a face cu altitudinea. Regula de aur a lui Johnson era că fiecare 450 de grame în plus costau 30 de centimetri din înălțime, aducând avioanele mai aproape de rachetele antiaeriene sovietice. El a insistat să folosească aluminiu cu o grosime de până la două treimi mai mică decât de obicei și titan acolo unde era posibil. Ampenajul a fost atașat cu ajutorul a trei bolțuri de mici dimensiuni (o decizie de inginerie care urma să aibă un impact spectaculos asupra cursului evoluției omenirii). Existau doar două roți de aterizare, forțând piloții să oprească la sol avioanele U-2 ca pe o bicicletă cu anvergura aripilor de aproape 25 de metri. În scopul de a reduce greutatea și de a elibera spațiul pentru camerele foto, nu existau lonjeroane centrale care să unească cele două roți prin fuzelaj. Aripile erau pur și simplu fixate cu bolțuri, dar fiecare dintre ele trebuia să susțină greutatea a aproape 2 300 de litri de combustibil. Lungimea și fragilitatea lor creau un pericol serios odată ce se aflau în zbor. Inginerii au numit fenomenul divergență aeroelastică, el putând duce la un eșec catastrofal. Alții i-au spus fluturarea aripilor până la desprinderea lor. De unde rezultă însemnarea din jurnalul lui Johnson pe data de 20 iunie 1955: „Suntem foarte ocupați pentru că mai avem doar 650 de ore până la momentul finalizării avionului. Ne chinuim îngrozitor cu aripa.” Însă trei săptămâni era un interval lung la Skunk Works. „Avionul e în mare parte terminat” a scris Johnson pe 15 iulie. „Ore groaznic de lungi. Toată lumea aproape moartă de oboseală.”

În final, singura soluție realistă la problema dezintegrării în aer a fost ca piloții să nu forțeze avionul și să rămână deasupra oricărei turbulențe atmosferice. Dar rezolvarea unei categorii de probleme de altitudine crea o alta. Cu cât U-2 zbura mai sus, cu atât mai rarefiat era aerul prin care îi treceau aripile și care îi intra în motor. Asta însemna un decalaj din ce în ce mai scurt între turația critică¹ și „șocul Mach”², precum și o șansă tot mai mare ca motorul să moară, blocându-se. Acestea erau riscurile meseriei, cu care piloții trebuiau să se obișnuiască.

Powers a făcut exact acest lucru. Se simțea în largul lui în avionul U-2. Spre deosebire de Marty Knutson, el nu s-a plâns niciodată de manșă. A ajuns la capătul celor două luni ale sale la fermă fără nici un incident (și cu laude speciale pentru hrană care, pentru moralul piloților, era „excepțională”). Mai târziu a scris despre o „singurătate specială” în carlingă, care părea să se potrivească temperamentului său. Au existat neplăceri suportate în schimbul calității de membru al elitei U-2, ce au inclus ore lungi petrecute în costumul presurizat și respirarea de oxigen pur înaintea fiecărui zbor pentru a elimina azotul din corp, ca o măsură de protejare împotriva stării de rău provocate de o eventuală depresurizare. Dar le-a îndurat cu ușurință, minunându-se în schimb de extraordinarele priveliști ale Vestului american pe care i le oferea altitudinea de 21 000 de metri. Pe durata unui zbor, când periscopul i-a arătat fluviul Colorado străbătând sub el statul Arizona, a putut zări în fața lui curbura de aproape 1 000 de kilometri a Coastei de Vest, de la peninsula Monterey și până la Baja California.

Instruirea pentru zbor a fost dură. Trebuia să fie. Singurul aspect ușor la pilotarea avionului U-2 era decolarea, despre care Tony LeVier a descoperit cu ocazia primului zbor că se producea automat la șaptezeci de noduri³ (el nu intenționase să se desprindă de la sol). Urcușul inițial era spectaculos, dar

¹ Viteza minimă necesară, astfel încât aripile să producă suficientă portanță pentru a ridica avionul (n.tr.)

² Mach – unitate de măsură pentru viteză, utilizată în aerodinamică și în tehnica rachetelor, egală cu 340m/s (n.tr.)

³ 130 kilometri/oră (1 nod=1,85 km/oră) (n.tr.)

dacă pilotul uita să își tempereze unghiul de atac la altitudinea de 10 600 de metri, avionul risca să explodeze din cauza dilatării combustibilului din aripile sale. La 21 000 de metri, uriașul motor Pratt & Whitney, care ocupa marea parte a fuzelajului, funcționa la doar șapte procente din capacitatea cu care se mândrea la nivelul mării. La o astfel de înălțime, marja dintre pierderea de viteză și descentrarea (pendularea) avionului datorată vitezei nu era mai mare de cinci noduri, ceea ce însemna că, într-un unghi drept, extremitatea unei aripi putea oscila dintr-un motiv, iar extremitatea celeilalte din alt motiv, fapt simplu comparativ cu aterizarea. U-2 se încăpățâna să nu piardă altitudine. A fost conceput să aibă o rază de planare de 400 de kilometri în eventualitatea unei defecțiuni de motor, iar unii piloți au descoperit că pot să dubleze această distanță. Aproape de sol, în special de solul fierbinte din Groom Lake, avionul sfida legile lui Newton. Un pilot putea fi la trei metri de sol și să nu aterizeze. Chiar și cu motorul oprit, albatrosul domnului Johnson plutea lin peste albia lacului cu excepția cazului în care era forțat să coboare. Johnson a presupus că metoda prin care putea fi realizat acest lucru era prin înclinarea mai întâi a botului, dar prototipul aproape că s-a dezintegrat când LeVier a încercat acest lucru. LeVier a reușit în cele din urmă să facă aterizarea să pară ușoară cu o abordare mai convențională de coborâre mai întâi a roții din spate, dar chiar și atunci era o manevră delicată, necesitând o numărătoare inversă dintr-o mașină care urmărea avionul și o reducere treptată a vitezei, apropiată de perfecțiune. Pentru el, ca și pentru cei care au urmat, nu exista simulator, copilot sau scaun care se catapultează.

În cele din urmă, fiecare pilot a trebuit să se descurce singur cu avionul U-2. Putea fi o treabă periculoasă. Într-o după-amiază, Bissell se afla în biroul său din Washington când cei de la Groom Lake au sunat pentru a-i spune că pilotul U-2 raportase că îi murise motorul deasupra statului Tennessee și că avionul plana către o bază aeriană din apropiere de Albuquerque.

„Credea că putea ajunge la bază în aproximativ jumătate de oră cu o planare lungă“, și-a amintit Bissell. „L-am sunat pe

comandantul bazei din Albuquerque și i-am spus că în aproximativ 30-40 de minute ar trebui să se aștepte la aterizarea unui avion special, un U-2; avea ordin să îl mute într-o zonă îndepărtată a bazei cât mai repede cu putință, să îl învelească cu o prelată pentru a-i camufla forma și să pună un paznic lângă el. Pot doar să-mi imaginez surpriza lui când a primit un telefon de la CIA, dar după 45 de minute telefonul a sunat și el a raportat că avionul a aterizat într-adevăr... și că pilotul putea vorbi cu mine.“

Când Bissell a zburat la Groom Lake pentru a inspecta motorul defect, el a scos de la capătul cozii rămășițele unei lame de compresor care se cristalizase și se dezintegrase în frigul extrem de la 21 000 de metri altitudine.

Powers a fost norocos. Nu a înregistrat riscuri de coliziune cu alte avioane în zbor în timpul instruirii și fără îndoială că era capabil să planeze până la sol și să-și repornească motorul dacă acesta se bloca deasupra Statelor Unite. Ceea ce nu îi dădea pace era cum ar trebui să procedeze dacă incidentul avea loc deasupra Rusiei, dar aceasta era o întrebare pe care nimeni nu o adresa – sau la care nimeni nu răspundea.

Fiecare grup care a trecut pe la Paradise Ranch a petrecut o săptămână la o unitate CIA în est, din care o parte fusese convertită pentru a semăna cu un post de frontieră sovietic. Piloții au învățat să se strecoare pe sub un gard și să meargă pe un teren arat fără să lase urme de pași, dar nu se referea nimeni la situația în care granița s-ar fi aflat la 1 600 de kilometri depărtare. Powers a concluzionat că exercițiul era mai mult în scopuri psihologice decât practice. Avea cu siguranță dreptate. Și ar fi fost la fel de sigur tulburat să știe că atât Bissell, cât și Dulles îl asiguraseră pe Eisenhower că era „ceva de la sine înțeles“ că nici un pilot nu ar fi supraviețuit unei prăbușiri pe teritoriul sovietic.

Până la sfârșitul perioadei sale de la Watertown, la CIA ajungeau rapoarte în care se vorbea de testarea de către sovietici a unui motor monstruos de rachetă conceput să genereze o forță de 450 de tone – suficient pentru a arunca un focos termonuclear 8 000 de kilometri prin spațiu. Un post de ascultare

al Agenției Naționale de Securitate (NSA) situat în Iran, în munții din apropiere de Mashhad, receptase semnale ale testelor de rachete derulate adânc în inima teritoriului sovietic nepopulat și mai departe către est decât zona cunoscută de testare de la Kapustin Iar. Nu mai era timp pentru a afla unde.

Grupul lui Powers a primit un concediu de două săptămâni, apoi a fost trimis în Turcia. El s-a dus în Pound și a evitat întrebările legate de munca lui, dar nu a reușit să domolească bănuielele tatălui său. Când a sunat de la aeroport pentru a-și lua un ultim rămas-bun, Powers seniorul a spus că își dăduse seama că Frank lucra pentru FBI. Sora lui, Jessica, a fost mai puțin suspicioasă, deși a avut mai multe dovezi la dispoziție. Frank i-a făcut și ei o vizită. „Aveam o canapea extensibilă și l-am întrebat dacă dorea să rămână”, spune ea. „El a zis că da și s-a dezbrăcat de cămașă, iar mie mi s-a părut că puteai să joci dame pe spatele lui. Nu am întrebat – ar fi putut fi vorba de o încăierare. Dar cred acum că urmele erau de la acel costum.”

* * *

Plecarea lui Powers în străinătate a avut un efect bizar asupra prietenilor și familiei sale. Mulți dintre ei l-au urmat. Jessica se va număra printre aceștia, în împrejurări greu de crezut și care încă i se par ireale. Dar înaintea ei a fost soția fratelui său.

Barbara Powers avea multe în comun cu socrul ei, inclusiv o spontană antipatie reciprocă. La fel ca el, ea muncea pe brânci, era temperamentală, în mare parte autodidactă și nu se lăsa ușor intimidată. Întocmai lui, ea compensa lipsurile din educație cu o intoleranță feroce față de oricine ar fi putut ascunde ceva de ea. În categoria aceasta intra Frank, dar și întreaga organizație blestemată pentru care el lucra. Era o agenție care nu ținea morțiș să audă de ea.

În departamentul de forțe aeriene al lui Richard Bissell, negarea era totul. Avionul său zbura fără marcaje. Piloții lui zburau fără plăcuțe de identificare. Lenjeria lor intimă nu avea etichete, iar numele de firmă erau șterse de pe fermoarele

costumelor lor presurizate. Sediul său din Washington era în câteva birouri vechi amplasate deasupra unui bordel de pe E Street, iar afacerea lui, în caz că întreba cineva, era meteorologia.

Povestea de acoperire pe care a aprobat-o pentru primul său detașament de avioane U-2 și piloți trimiși peste hotare a fost că ei urmau să adune date meteorologice la mare altitudine pentru Comitetul Consultativ Național pentru Aeronautică (NACA). O declarație de presă neclasificată anunța că, prin înțelegere cu Serviciul Meteorologic din cadrul Forțelor Aeriene ale Statelor Unite, avioanele aveau să studieze curenții de aer, norii convectivi și efectele razelor cosmice la altitudinea de 16 700 de metri. Aceeași poveste a fost utilizată și pentru detașamentul lui Powers, Detașamentul B, care urma să-și aibă baza în „Grecia“. NACA a acceptat explicația și la fel au făcut familiile majorității piloților.

Dar nu și Barbara. Abandonată de soțul ei, ea a părăsit baza aeriană Turner și a plecat acasă la Milledgeville, Georgia, pentru a locui împreună cu mama sa. Planul fusese să stea liniștită și să încaseze câștigurile neverosimile ale lui Frank pentru un avans la o casă. Acest plan s-a risipit repede. Frank era plecat de trei luni, când ea a sunat la numărul pe care el i-l lăsase pentru urgențe și a anunțat un agent surprins că urma să ia avionul a doua zi către Atena pentru a-și căuta bărbatul.

Agentul a încercat să o oprească, dar era prea târziu. Biletele erau cumpărate: Air France prin Paris.

„Bine, atunci“, i-a spus el. „Ai instrucțiuni să mergi la hotelul King George imediat după sosire.“

Ulterior în ziua respectivă, după fusul orar turcesc, Powers a coborât dintr-un U-2 după un zbor de antrenament, cu indispensabilii năclăiți de sudoare și amețit de hărțile tactice de pilotaj ale graniței sovietice, când i s-a înmănat un bilet de către un comandant de detașament nervos, un colonel pe nume Perry. Powers nu a priceput de la început despre ce e vorba, astfel încât colonelul Perry i-a explicat pe îndelete: Barbara era în drum spre el.

Până la urmă, a fost timp destul. La câteva ore după decolarea din Washington, Barbara s-a trezit și a constatat că două dintre cele patru motoare ale avionului companiei Air France Constellation au luat foc. A rămas izolată în Newfoundlands vreme de cinci zile.

În final s-a întâlnit cu soțul ei, după cum fusese instruită, la cel mai luxos hotel din Grecia – un cuplu tânăr care s-a bucurat de priveliștile fără pereche ale Acropolei și de toate libertățile Pax Americana. Ei s-au bucurat totodată de compania reciprocă, până când Frank i-a dezvăluit că baza lui nu se află în Grecia; și nici nu îi putea spune de unde venise cu avionul.

Barbara a fost descurajată, dar nu înfrântă. El zburase o dată în Grecia. Putea să o facă încă o dată. Ea avea să rămână în Atena.

Agenția pare să își fi dat curând seama că ar fi fost contraproductiv să se împotrivească redutabilei doamne Powers. Prin unele aranjamente discrete i s-a găsit un post de secretară la un procuror militar al forțelor aeriene staționat în Atena, un căpitan pe nume Reuben B. Jackson. A fost un aranjament plin de omenie, care s-a transformat în scurt timp în ceva mai mult. Căpitanul Jackson, a cărui soție împreună cu cei trei copii se săturaseră de viața de expatriați și se întorseseră acasă, a rugat-o pe Barbara să joace rolul de gazdă la petrecerile lui. Ea s-a conformat; el s-a îndrăgostit.

Barbara a pretins ulterior că nu a avut deloc habar de sentimentele nutrite pentru ea de căpitanul Jackson până când acesta a uluit-o cu o scrisoare în care îi spunea că divorțează. Frank a dorit să o creadă, dar prietenii lui care o cunoșteau nu puteau. „Cum să îi spui prietenului tău“, comentează Tony Bevacqua, „că nevastă-sa e o bețivancă?“

* * *

Powers pilotul a încercat să-și separe viața de Powers soțul, măcinat de conflicte interioare. Nu a fost atât de ușor. În primele sale trei luni petrecute în Turcia, nu a avut mare lucru de făcut în afară de a participa la instruirii, a juca poker și

a aștepta unda verde din partea Washingtonului pentru tipul de misiune pentru care avionul U-2 fusese construit. Hrana era îngrozitoare, și-a amintit el. Există mica problemă a Crizei Suezului care trebuia monitorizată, iar faptul că Eisenhower nu a fost informat dinainte de mișcările de trupe britanice în apropiere de Canalul Suez, când piloții de pe U-2 puteau să le vadă destul de clar din aer prin periscop, a adăugat cu siguranță tensiune relației dintre președintele american și Sir Anthony Eden, prim-ministrul britanic. Dar iluziile de grandoare post-imperiale ale Europei nu priveau în realitate proiectul U-2. Avioanele negre cu aripi înclinate de la Adana se aflau acolo pentru a penetra teritoriul unui gen de imperiu mai nou și mai înspăimântător.

Emiterea ordinului a fost doar o chestiune de timp. Pe 4 iulie, încadrat în buget, la termen și de Ziua Independenței, vânătoarea armelor de distrugere în masă a lui Richard Bissell a demarat cu vuietul unui motor J-45 și un plan de zbor de o impertinență monumentală. Pilotul desemnat să zboare a fost Harvey Stockman din prima Escadrilă de Recunoaștere Meteo a NACA.

Mai puțin de zece oameni din întreaga lume știau cu exactitate încotro se îndrepta Harvey Stockman și de ce, și nici unul dintre aceștia nu se afla la Casa Albă. Singurii oameni cu adevărat în cunoștință de cauză erau Bissell, un grup mic de planificatori de zbor de pe E Street, comandantul de detașament al lui Stockman și Stockman însuși.

Unda verde a constat într-o telegramă codificată de un singur rând trimisă prin linii securizate ale CIA către o încăpă de comunicații atent păzită de la baza aeriană Wiesbaden din Germania. Zborul era autorizat de Eisenhower, dar ruta și ora exactă au rămas în seama lui Bissell. Acesta a lansat misiunea la scurtă vreme, pe 3 iulie, după miezul nopții, ora Washingtonului. În Germania, avionul lui Stockman a fost alimentat cu 4 542 de litri de cherosen, special modificat pentru a nu îngheța la temperaturile subarctice de la 21 000 de metri.

Stockman a decolat de la Wiesbaden în zori, fortificat, ca de obicei, cu friptură, ouă și oxigen pur. În timp ce a ridicat

botul avionului până la unghiul de ascensiune absurd de cinci-zeci și cinci de grade și a stabilit cursul către Poznan, probabil că nu a meditat la semnificația istorică a momentului. Totuși, aceasta era considerabilă. Ținut laolaltă de costumul elastic al lui Dave Clark, pe jumătate ascuns în spatele căștii și al măștii cu oxigen, închis într-o capsulă presurizată din titan și îndreptându-se către platforma de observație amețitoare din stratosfera superioară, el întruchipa încrederea de sine și totodată ipocrizia americană; încrederea că nu era problemă care să nu poată fi depășită prin ingeniozitate și muncă trudnică, și ipocrizia spionului al cărui președinte profita de reputația lui pentru deschidere și sinceritate în relațiile sale cu o lume de altfel duplicitară.

Stockman a zburat către nord-vest peste Polonia și Minsk înainte de a vira la stânga către Leningrad. În spațiul de încărcătură utilă, o cameră foto Hycon B de dimensiunea și greutatea unei sobe mărișoare, încărcată cu 1 830 de metri de film Mylar ultrasubțire pe două role contrarotative, a fotografiat în voie trei baze pentru bombardiere cu rază lungă de acțiune din apropierea orașului. După care și-a îndreptat atenția asupra unei serii de șantiere navale de pe coasta baltică, ce erau extinse cu repeziciune pentru a construi submarine nucleare. În timp ce Stockman revenea acasă, ambasadorul american din Moscova îi oferea lui Hrușciiov un grătar tradițional de 4 iulie la reședința sa oficială. Hrușciiov nu a fost informat de incursiunea aeriană în vreme ce era oaspetele americanilor, dar a aflat destul de curând.

Nici măcar Dulles nu a știut că Stockman s-a îndreptat către Leningrad. Când Bissell a pășit tacticos în clădirea sediului de pe atunci al CIA de pe H Street în dimineața zilei de 5 iulie și i-a spus, Dulles s-a albit ca varul. „Prima oară e cel mai sigur“, l-a calmat Bissell.

Era atitudinea unui echilibrist pe sârmă care e atât de încrezător în forțele proprii, încât evoluează fără plasă de siguranță. U-2 era o mostră uluitoare de improvizație aeronautică ce își depășise de mai multe ori propriile recorduri de altitudine pe durata zborurilor de antrenament din Watertown

și a înfuriat pe cei câțiva ofițeri superiori ai forțelor aeriene care știau de avion, dar nu au putut să pună mâna pe el. Dar încrederea de sine a lui Bissell contrazicea realitatea. El nu știa dacă radarul sovietic va detecta sau nu avionul. Ceea ce știa *în mod sigur* era că, dacă lui Stockman îi murea motorul, deasupra Leningradului, prețul avea să fie usturător de scump.

Stockman nu a avut probleme cu motorul. După opt ore și patruzeci și cinci de minute petrecute în aer, el s-a întors la Wiesbaden și a ieșit clătinându-se din carlingă, în vreme ce tehnicienii au transferat cele două role mari de film din camera sa fotografică într-un avion aflat în așteptare, care a decolat imediat către Washington.

În vreme ce Stockman a recuperat timpul pierdut la clubul ofițerilor, un alt pilot încerca să doarmă. Carmine Vito a fost următorul. În zorii zilei de 5 iulie, el era introdus în costum, i se strâneau bine curelele în scaun și era expediat la Moscova. A fotografiat Kremlinul, instalațiile de apărare aeriană ale orașului și un loc de testări pentru motoare de rachetă aflat în suburbia de nord-vest cel mai bine cunoscută în prezent pentru magazinul ei de mobilă IKEA.

Avioanele U-2 au continuat să zboare, fiecare dintre ele fiind un enorm risc calculat, fiecare fiind o expresie a curiozității de nestăpânit a lui Bissell. Pe 9 iulie, Marty Knutson, care fusese dezgustat de manșa avionului U-2, a trecut peste obiectele sale și a zburat într-o misiune istorică pe deasupra coastei baltice și peste o bază aeriană de la sud-est de Leningrad. A identificat-o ca aerodromul Engels. De atunci, a fost confundată de istorici cu o altă bază aeriană Engels din apropiere de Saratov pe Volga. Cea pe care a văzut-o Knutson i-a rămas întipărită în memorie din cauza a ceea ce a observat, prin periscopul care ieșea în exteriorul tabloului său de bord, pentru a oferi o imagine a teritoriului situat direct sub el. Scânteind în lumina soarelui la 21 de kilometri mai jos se aflau treizeci de bombardiere Bison cu rază lungă de acțiune, așezate lângă pista de decolare.

„Aur curat“ și-a numit Knutson fotografiile pe care le-a făcut în acea zi, dar era o descoperire alarmantă. Bison era un

bombardier cu o înfățișare răuvoitoare, o rază de acțiune de 8 000 de kilometri și loc în cală pentru douăzeci și patru de tone de armament nuclear. La un zbor de antrenament pe deasupra Pieței Roșii, de Ziua Muncii, pe 1 mai 1955, jurnaliștii și atașatii militari occidentali au privit în sus cu uimire cum zeci de astfel de aeronave au trecut tunând peste ei. În realitate, un număr mic trecuseră de mai multe ori peste oraș, însă șiretlicul a fost suficient pentru a-i înspăimânta pe strategii responsabili cu securitatea națională de la Washington în privința unui „decalaj al bombardierelor” între Statele Unite și Uniunea Sovietică, ce era neglijat de un președinte prea încrezător în măsurile sale de securitate.

Senatorul Stuart Symington, magnat din industria oțelului inoxidabil și membru democrat al Comitetului Forțelor Armate din Senatul Statelor Unite, a acuzat oficial administrația că „induce în eroare poporul american... în legătură cu forța militară relativă a Statelor Unite în raport cu comuniștii”. În calitate de fost secretar al forțelor aeriene, el era cu deosebire vexat de decizia lui Eisenhower de a încetini producția de Big Ugly Fat Fella (Tipu’ Mare, Urât și Gras), cum era cunoscut de admiratorii săi bombardierul american cu rază lungă de acțiune B-52.

Fotografiile lui Knutson au părut să confirme că sovieticii aveau, într-adevăr, o mulțime de bombardiere Bison. Însă acestea au fost singurele depistate în cele nouă zboruri U-2 peste Rusia europeană în acea lună de iulie. Mai mult, se aflau la vedere și era improbabil ca ele să fi fost expuse la o bază și ascunse la celelalte. Concluzia se impunea de la sine: dacă acestea erau toate bombardierele pe care le aveau sovieticii, ele erau mai puțin de o treime la număr decât susținuseră Symington și prietenii săi de la forțele aeriene. În fix cinci zile, U-2 eliminase decalajul din sfera bombardierelor.

Filmele din avioanele întoarse din misiune au fost duse urgent la Washington și analizate deasupra unui atelier auto din apropiere de Mount Vernon Square. După care, cele mai bune fotografii au fost trimise la Casa Albă, prinse pe panouri de 1,5 metri lățime și prezentate președintelui.

Acesta a fost fascinat. Dulles a spus ulterior că el și Eisenhower s-au concentrat asupra imaginilor împrăștiate pe podeaua Biroului Oval „ca doi copii care assemblează un trenuleț de jucărie“. Aveau în fața lor inamicul, după cum le fusese promis, dezbrăcat de emfaza lui Hrușciiov, în alb și negru.

Nu doar locațiile militare au fost cele care i-au fascinat. După cum a scris Herb Miller, un oficial superior al CIA, într-un memorandum entuziast după primul zbor peste Uniunea Sovietică: „Nu mai depindem de o «estimare» sau de o «evaluare» a situației. Dispunem acum de o secțiune transversală a unei părți din întregul vieții sovietice de la acest moment – sistemele lor militare, fermele lor, sistemele lor de irigații, fabricile lor, rețeaua electrică ce le alimentează fabricile, clădirile de locuințe pentru oamenii care lucrează în fabricile lor, activitățile lor de recreere, rețeaua lor de căi ferate și mărimea traficului feroviar.“

Imaginile au dezvăluit totodată că, deși radarul sovietic supraveghea în permanență avioanele U-2, „aeronautele de vânătoare de la cinci dintre cele mai importante baze acoperite de radar erau adunate în șiruri ordonate, ca pentru inspecție oficială înaintea paradei“. Bombardierele nu erau dispersate pentru propria lor protecție. Tunurile antiaeriene nu erau îndreptate către avioanele altcuiva de pe cer. Ele erau pe loc repaus, la orizontală. „Acestea sunt doar câteva exemple ale multora dintre lucrurile care ne fac cunoscute intențiile, obiectivele și calitățile reale ale Uniunii Sovietice, pe care noi trebuie să le înțelegem și să le apreciem pe deplin dacă dorim să negociem cu succes o pace durabilă în lume“, a concluzionat Miller.

În termeni financiari, imaginile valorau miliarde, la propriu: Congresul ceruse cel puțin patru miliarde de dolari pentru modernizarea forțelor aeriene împotriva amenințării apocaliptice susținute de cei care făceau lobby pentru decalajul bombardierelor. După ce a văzut fotografiile realizate din U-2, președintele a îngăduit alocarea unei sume mai mici de un miliard. Mai mult, ei scăpaseră fără să piardă vreun avion sau pilot. Willie Fisher și coordonatorii lui din Moscova nu

visaseră niciodată să adune informații pe o scară atât de largă, cu rezultate atât de rapide și de palpabile.

Asta era vestea bună. Vestea proastă era că, spre deosebire de Fisher, acoperirea avionelor U-2 fusese spulberată din momentul în care ele deveniseră operaționale.

Protestul oficial a fost înmănat personal Departamentului de Stat de către ambasadorul sovietic la Washington, pe 10 iulie. Nu era precis în fiecare detaliu, dar era destul de aproape. Înregistrase momentul intrării lui Stockman în spațiul aerian est-german la ora 8:18 dimineața, pe 4 iulie, și i-a trasat ruta peste Grondo, Minsk, Vilnius, Kaunas și Kaliningrad.

Avioanele de vânătoare care s-au străduit să intercepteze intrusul nu reușiseră să se apropie de el la o distanță mai mică de 4 500 de metri din altitudinea sa de croazieră, dar CIA știa de la radioreceptorii montați pe U-2 că radarul sovietic îl urmărise tot drumul. La fel s-a întâmplat cu toate zborurile ulterioare. La un moment dat, pe parcursul incursiunii lui către Leningrad, Knutson a numărat în periscopul său cincisprezece MIG-uri urcând către el și căzând apoi, pe măsură ce suprafețele lor de control au pierdut priza în aerul rarefiat.

Pe 19 iulie, Eisenhower l-a chemat pe Dulles în biroul său și i-a reamintit că fusese asigurat în privința faptului că U-2 era practic nedetectabil. Chiar mai mult decât golful, lui Ike îi plăcea ideea de a lăsa moștenire în urma mandatului său o pace adusă lumii de superputerea americană. Din start, programul U-2 i s-a părut a fi un potențial distrugător și, totodată, un creator al acelei păci. A admis că, dacă o putere ostilă încerca să piloteze avioane deasupra Statelor Unite, el ar considera gestul un act de război. Cu mult după ce era prea târziu, a scris în memoriile sale: „Am fost mereu singurul care a declarat în mod constant că, dacă unul dintre avioane s-ar fi prăbușit vreodată pe teritoriul sovietic, lumea ar fi fost cuprinsă de un val al frământărilor care s-ar fi apropiat de intensitatea panicii.”

Hrușciiov trebuie să se fi simțit extrem de stânjenit că a fost nevoit să trimită acea notă de protest, întrucât prin ea recunoștea în mod implicit că nu izbutise să doboare avionul U-2. Dar el va reuși destul de curând acest lucru, după cum

subliniaze Edwin Land în discursul său inițial de promovare a „superplanorului.“ („Oportunitatea unui zbor în condiții de siguranță pe deasupra Uniunii Sovietice va dura probabil numai câțiva ani“, a avertizat Land, „pentru că rușii vor dezvolta radare și interceptoare sau rachete teleghidate pentru altitudinea de 21 000 de metri. Prin urmare, recomandăm întreprinderea de acțiuni imediate.“)

După doi ani, Eisenhower i-a spus lui Dulles că deja nu mai era încântat de programul U-2. De acum încolo el urma să aprobe personal fiecare zbor. Nu vor mai exista autorizații de acoperire a domnului Bissell și nici alte zboruri, decât în situația în care beneficiile erau în mod clar mai mari decât costurile potențiale. Iar în acel punct programul ar fi putut muri, dacă nu ar fi fost tendința lui Hrușciiov de a-și supraaprecia forțele proprii.

Pe 5 noiembrie 1956, în timp ce Barbara Powers își pierdea vremea în Atena, iar soțul ei în Adana, trupele sovietice au zdrobit revoluția maghiară, ucigând douăzeci de mii de civili și înregistrând ele însele o mie cinci sute de victime. Hrușciiov a agonizat timp de două săptămâni înainte să decidă că alternativa la invazie era colapsul imperiului sovietic. „Trebuie să acționăm“, a spus el celui mai apropiat aliat al său. „Nu există o altă linie de conduită.“ Peste două săptămâni, a compensat ezitarea de mai devreme prin lansarea celebrei sale amenințări că va îngropa capitalismul. Către finalul discursului său emfatic, ținut în fața diplomaților occidentali, aceștia au început să părăsească încăperea, dar cuvintele sale le-au răsunat în urechi și au fost imprimate pe telegramele trimise în capitalele țărilor lor. Acesta era conducătorul de stat care mai devreme în anul respectiv afirmase că era „destul de sigur că vom avea în curând o rachetă teleghidată armată cu o bombă cu hidrogen care ar putea lovi orice punct din lume“.

Kremlinul era condus de un sălbatic, nu încăpea vorbă.

Eisenhower era mai atent decât oricine altcineva să nu-l provoace. Dar știa totodată mai bine ca majoritatea în ce măsură politica externă a lui Hrușciiov era o cacealma și cât de

mult aveau nevoie Statele Unite să cunoască realitățile din spatele ei.

Bissell a răspuns prompt la vestea că președintele era nemulțumit că forțele sale aeriene secrete fuseseră detectate atât de rapid. El trimisese Detașamentul B în Turcia. De acolo, a susținut el, avioanele U-2 aveau să întâlnească stații radar mai adormite și mai puține escadrile de avioane de vânătoare decât grupul din Wiesbaden. Eisenhower a avut atunci o altă presimțire rea, dar era furios pe călăul Budapestei și încrezător pe plan politic, de vreme ce abia fusese reales la Casa Albă. S-a lăsat convins.

Powers și ceilalți șapte piloți dormeau câte doi într-o ruhotă. Clubul ofițerilor era o baracă Quonset cu un singur bec atârând din tavan. Agenția procesa o cerere pentru schiuri de apă și o barcă cu motor, însă ele nu sosiseră, iar vara fusese fierbinte. Jocurile de poker ale piloților se puteau lungi câte trei zile. Adana era un Watertown fără hrana de calitate.

Pe 18 noiembrie sau în jurul acestei date, Powers s-a întâlnit să se plimbe pe lângă unitatea criptografică securizată a bazei, la care erau trimise ordinele din Washington. Comandantul de detașament l-a zărit. „Ți-a venit rândul, Powers“, a spus el. În situația în care condițiile meteo o permiteau, el urma să facă primul zbor din Turcia. Fiul de miner din Virginia urma să fie primul american care arunca o privire dincolo de Rusia europeană, în spațiile pustii în care unii oameni spuneau că era câștigată cursa înarmărilor.

Agenția încă nu îi spusese cum ar fi trebuit să procedeze în cazul în care era doborât. Existau doar indicii, aluzii. Trusa de supraviețuire plasată sub scaunul pilotului includea mai multe ceasuri din aur pentru bărbați și femei, echipament de vânătoare în condiții de iarnă grea, două duzini de napoleoni din aur, un mesaj în peste douăsprezece limbi în care pilotul cerea ajutor și promitea să nu rănească persoanele pe care le întâlnea și o armă de calibrul 22, manevrabilă cu o singură mână, pentru cazul în care mesajul nu era înțeles.

Lui Powers i s-a oferit totodată o pilulă L. „L“ era inițiala de la letală. Era o capsulă din sticlă plină cu cianură, pe care

trebuia să o zdrobească între dinți dacă dorea să se sinucidă, iar el nu era în nici un caz primul american căruia i se oferea această opțiune. Membrilor echipajului B-29 care au lansat bombe atomice asupra orașelor Hiroshima și Nagasaki li s-au dat pilule L pentru cazul în care ar fi fost capturați și torturați pentru aflarea de informații legate de armele din compartimentele bombelor. Agenților americani din Războiul din Coreea li s-au oferit, de asemenea, adesea pilule cu cianură pentru cazul torturilor. Un manual CIA din acea epocă afirma că, după ce zdrobea pilula, un pilot trebuia să inspire aer pe gură. Manualul continua: „Se estimează că nu va fi resimțită nici o durere, dar poate apărea o senzație de contractare în zona pieptului. Va urma decesul.”

Recent, în 2007, s-a susținut într-un studiu, de altminteri influent, despre cursa timpurie a înarmărilor, că piloții U-2 erau „instruiți să nu supraviețuiască”. De fapt, singurul aspect potențial amenințător al acestor zboruri, în privința căruia CIA exprima un mesaj cât se poate de clar, era că luarea pilulei L în călătorie – ca să nu mai vorbim de ingerarea ei – era strict opțională.

Joe Murphy a fost ofițer de securitate CIA la Adana, atunci când s-a aflat acolo și Powers, în 1956 și apoi în 1958. El declara: „Acești băieți nu au fost niciodată instruiți să-și ia viața. Ei aveau posibilitatea de a face asta dacă se aflau într-o situație de tortură, dar nu a fost dată niciodată o astfel de instrucțiune.”

Pentru acest zbor, Powers nici măcar nu a luat cu el pilula. Pe 20 noiembrie, a decolat din Adana, a virat către est și a intrat în Iran. Apoi, în timp ce soția, surorile sale și majoritatea lumii libere dormea, el a verificat periscopul, și-a înclinat cu mare grijă manșa către stânga și s-a îndreptat spre nord, prin mijlocul Mării Caspice, afundându-se în necunoscut.

CAPITOLUL 4

INOCENTUL

Machu Picchu, situat la mare altitudine în Anzii peruvieni, atrage ambele categorii de călători occidentali – turiștii și hoinarii. Ei îi explorează precauți zidurile străvechi. Se recunosc unii pe alții după pantofii sport și după cizme. Pot uita pentru scurtă vreme cine sunt, răpiți de priveliștea magnifică a munților și a râului Urubamba, dar vin și pleacă aproape întotdeauna pe drumuri diferite. Doar ocazional călătoresc împreună.

În vara anului 1955, doi frați gemeni în vârstă de douăzeci și doi de ani din Mansfield, Ohio, au zburat la Lima și au parcurs itinerarul spectaculos până la Cuzco și orașul pierdut al incașilor într-o călătorie finanțată de tatăl lor, cu ocazia recentei absolviri a facultății. Erau băieți de care puteai să fii mândru: înalți și chipeși, dar totodată tăcuți, curioși și de o politețe deosebită. Aveau amândoi simțul umorului, unul dintre ei mai pronunțat decât celălalt. Ambii beneficiaseră de o educație costisitoare. Numele lor erau Millard și Frederic Pryor.

După câteva zile pe munte ei au plecat, Millard îndreptându-se spre casă.

„Gata“, a spus el. „Am o treabă de făcut.“

„Urma să fie asistentul unui președinte de companie mică, ceva legat de afaceri“, își amintește Frederic. „Fratele meu era un burghez tradițional foarte muncitor, care câștiga o grămadă de bani.“

Cât despre Frederic, el s-a îndreptat către sud. Avea un rucsac în spate, dar nici o idee legată de ce voia să facă cu viața lui și fără vreo bănuială că drumul avea să-l ducă surprinzător de repede într-un loc mult mai neliniștit și mai neliniștitor

decât America de Sud. A luat un tren cu care a străbătut platoul înalt bolivian și a coborât din regiunea muntoasă în direcția Paraguayului, unde își imagina că va găsi utopia transformată în realitate.

Dictatura generalului Alfredo Stroessner, „El Excelentísimo“, abia dacă împlinea un an, și capitala Asunción era plină de parade militare pe care Pryor nu era interesat să le privească. În vreme ce rătăcea pe străzile dosnice ale orașului, a văzut un indicator pe care scria SOCIEDAD DE HERMANOS.

„Așa că am bătut la ușă.“

„Was wollen Sie?“

Tânărul american studiasse ceva germană la facultate. „*Ich will mit Ihnen arbeiten*“, a spus, privind în sus. Vreau să lucrez cu voi. I s-a dat voie înăuntru, a primit îndrumări, iar a doua zi a prins un bac în amonteale fluviului Paraguay către Rosario. Era un drum de 130 de kilometri, străbătut peste noapte.

„De la Rosario mai erau 80 de kilometri până la *sociedad*, în mare parte prin pădure“, spune Pryor. „Mi-au zis unde să cobor de pe vas, mi-au arătat direcția în care să mă îndrept și am rămas pe cont propriu. Am început să merg pe la nouă dimineața și am ajuns acolo în jur de zece dimineața a doua zi. 80 de kilometri nu e o distanță mare când nu ai altceva de făcut.“

„M-am rătăcit de două ori pe drum, a doua oară destul de aproape de comunitate, după cum s-a dovedit în cele din urmă. Iar în timp ce mă rătăcisem a doua oară, am văzut această fetiță blondă plimbându-se prin pădure. Am întrebato în germană dacă știa unde era Sociedad de Hermanos, iar ea s-a uitat la mine cu o privire inexpressivă. Astfel încât am încercat în spaniolă, apoi în franceză. În cele din urmă ea a spus: «Vorbiți engleză?»“

Sociedad de Hermanos a fost întemeiată sub numele de Bruderhof într-o Germanie devastată de Primul Război Mondial. A fost un vis al predicatorului anabaptist Eberhard Arnold de a crea o frăție creștină „care să dețină toate proprietățile în comun, să privească munca tuturor ca având o valoare egală, să afirme cu tărie o credință radicală în pace, însoțită de

refuzul categoric de a participa la vreun război... să practice o viață simplă, să fie guvernată prin consimțământul unanim al membrilor fiecărei comunități și să fundamenteze calitatea de membru pe unitatea credinței în Hristos, indiferent de rasă, clasă sau naționalitate“.

Societatea Bruderhof a fost prea comunistă pentru naziști, care i-a expulzat pe membrii ei din Germania în 1937. Era prea germană pentru britanici, care au îngăduit membrilor refugiați să întemeieze o comunitate în Cotswolds, dar i-a amenințat cu lagărul de concentrare atunci când a izbucnit războiul. Ea a fost bine primită în mod necondiționat – așa cum vor fi înșiși naziștii ulterior – doar în Paraguay.

Fred Pryor citise despre amestecul bizar din Paraguay al enclavelor utopice pe când era student la Oberlin, Ohio. S-a specializat acolo în chimie, dar cel mai important lucru pe care l-a învățat a fost că nu voia să devină chimist. Nu era oare cu mult mai fascinantă, într-o lume altminteri bipolară capitalist-comunită, ideea anarhiștilor, menoniților și anabaptiștilor cu perspectivă ecumenică, punându-și cap la cap viziunile paradiziace în inima întunecată a Americii de Sud? „Cum puteau trăi împreună acești oameni? De ce nu se destrămau lucrurile?“

Destul de curând ele s-au destrămat, dar pentru o vreme, la mijlocul anilor 1950, Societatea Fraților din pădurea paraguayana a prosperat și a crescut, primind în sânul ei pe aproape oricine ajungea la casele sale cu verandă, curate și albe.

Fetița blondă l-a dus pe Pryor acolo și el a găsit de lucru ca văcar. „Au întrebat dacă știam să călăresc, iar eu știam“, spune el. „Au mai întrebat dacă știam să mânuiesc lasoul, iar eu știam. Dar ce nu m-au întrebat a fost dacă știam să călăresc și să arunc lasoul în același timp, ceea ce nu știam.“ A fost dat jos de pe cal și pus la vărut casele. A stat trei luni, minunându-se de activitatea de la spitalul Societății, care trata câte zece mii de indieni paraguayeni anual în mod gratuit și era finanțat în întregime prin vânzarea de jucării din lemn, și adaptându-se fără dificultăți prea mari la realitățile proprietății comune și ale vieții simple. Acestea au inclus folosirea în comun a gramofonelor

printr-o rotație strictă, pentru că societatea deținea doar șase bucăți.

După care Pryor a făcut autostopul înapoi spre Asunción, alături de un fermier menonit, care i-a dat să mănânce ceva despre care el a spus ulterior că i-a provocat o hepatită gravă. Dar înainte ca boala să pună stăpânire pe el, a călătorit la Buenos Aires, și-a lăsat barba să crească și a luat un vas către Anglia, câștigându-și accesul la bordul navei *Ovington Grange* după ce l-a convins pe căpitan că deținea cunoștințe legate de motoare: „Deșteptul de mine, i-am spus că am studiat termodinamica, ceea ce era adevărat.” Vasul transporta semințe pentru păsări. Din câte și-a dat el seama, căra destule semințe cât să hrănească toate păsările din Marea Britanie pentru următoarea sută de ani.

La Oberlin, Pryor și-a câștigat o reputație de clovn intelectual. Un contemporan care a lucrat în câteva administrații prezidențiale spune despre el că a fost un student „neserios” (deși va deveni „extrem de serios” ca profesor). Alții spun povești – neadevărate, susține el – despre cum odată a petrecut o vară testând colaci de toaletă pentru compania Dow Chemical, și despre episodul în care a încercat să demonstreze că alegerea de către studenții de sex masculin a cabinei de toaletă în băile din campus depindea de dispoziția lor afectivă și de nivelul de încredere în sine pe care îl posedau.

Bolnav de icter, Pryor s-a întors în America în primăvara anului 1956. Încă nu avea planuri ferme. Știa doar că voia să se însănătoșească și să-și demonstreze sieși – și posibil fratelui și tatălui său – că putea fi serios. Descoperea deja că „umorul din facultate nu merge la adulți” și era nerăbdător să arate că, deși părea să fi moștenit întreaga plăcere pentru călătorii din familie, el încă putea să găsească un loc de muncă decent. A dat și a luat un examen de funcționar public și a petrecut câteva luni examinând brevete din domeniul chimiei la Federal Trade Comission în Washington. De fapt, aproape că a pierdut postul înainte să se prezinte la lucru, din cauza unor reduceri de buget, dar a fost salvat de o întâlnire întâmplătoare cu

fiica unui oficial superior de la Civil Service Commission, care a intervenit în favoarea lui.

Oricum, brevetele îl plictiseau. În septembrie, încă fascinat să afle ce anume făcea o comunitate paraguayana să funcționeze în timp ce alta se dezmembra, el a mers la Yale pentru a demara un program de doctorat în economie.

În acest punct al peregrinărilor sale, Carolyn Cooper, o prietenă din Oberlin, îl descria pe vechiul ei coleg de clasă ca având „o anumită naivitate... o anumită lipsă de precauție, o anumită credulitate”. Un alt contemporan din facultate, care i-a rămas apropiat timp de multe decenii, îl descrie ca fiind unul dintre cei care a simțit că o „neprihănire fundamentală a inimii” îl va proteja de ambuscadele vieții.

Pryor a urât Yale. De la început, el a considerat universitatea sufocantă și extenuantă. S-a dovedit că economia tradițională îl plictisea aproape la fel de mult ca brevetele din domeniul chimiei, iar pentru că nu o studiasese aproape deloc ca student, se străduia să țină pasul cu economiștii pursânge ale căror doctorate urmau să îi catapulteze pe înălțimile posturilor de conducere ale capitalismului. S-a ținut de materie vreo doi ani și jumătate, dar când a venit vremea să aleagă o temă pentru teza sa, a vrut să se retragă. „Pur și simplu am ales o temă care să mă ducă cât mai departe cu puțință de New Haven, Connecticut”, spune el.

A ales Berlinul.

* * *

Nu era greu să te înscrii ca student american la Universitatea Liberă din Berlinul de Vest către sfârșitul anilor 1950. Universitatea fusese înființată de generalul Lucius Clay, eroul Podului Aerian al Berlinului, în prima zi a blocadei orașului în 1948. La fel ca blocada, universitatea a fost o expresie a sfidării americane, finanțată în mare parte de contribuabili americani, vest-berlinezii rămânând profund recunoscători pentru ambele. Taxa era de cincizeci de dolari pe semestru pentru toți cei înscriși.

Pryor nici măcar nu a telefonat înainte. „Am plecat la Berlin. M-am prezentat la birourile lor de admitere. Am fost primit pe loc“, spune el. Probabil l-a ajutat faptul că era încă doctorand la Yale cu o teză pe tema comunismului, dar el și-a abandonat subiectul ales pentru teză imediat după sosire pentru a se specializa în comerțul exterior al blocului sovietic. Va ști în curând mai multe decât oricine altul în lume despre cum fixau prețurile de export guvernul est-german și cel sovietic, iar acest lucru îi va crea probleme. Dar mai întâi el trebuia să-și îmbunătățească germana. S-a înscris la un curs rapid pentru începători. „Am citit zilnic în germană. Am mers la cursuri în germană. Am depus un efort colosal, memorând zece sau douăzeci de cuvinte pe noapte și uitând jumătate din ele până a doua zi“, povestește el.

Revista *Time* a vizitat universitatea în timp ce el se afla acolo și a concluzionat că cei unsprezece mii de tineri din corpul studențesc alcătuiau „un grup fericit, înclinat spre jazzul și blugii americani“. Totuși, în pofida întregii lor deschideri către America și a efortului său de a le învăța limba, primul an al lui Pryor la Berlin a fost unul singuratic. Nu existau cămine, astfel că el locuia într-o cameră închiriată din apropiere de centrul orașului. Studenții care nu se cunoșteau între ei se adresau unul altuia în manieră politicoasă cu formalul „Sie“. Când se ridica într-un amfiteatru de prelegeri pentru a discuta în contradictoriu cu un profesor ale cărui remarci despre Blocul Estic el le considera ridicole, colegii săi se grăbeau să-l apere pe profesor, iar germana lui precară îi îngreuna contraargumentarea.

Totuși, și-a păstrat buna dispoziție. „Germana nu e greu de învățat“, a hotărât el, când tehnica celor douăzeci de cuvinte pe noapte a început să dea roade. Pe măsură ce a devenit mai încrezător, a început să sune la telefon profesori universitari est-germani de la Hochschule für Planökonomie, creierul economiei planificate și administrate de stat, despre care Hrușciiov încă mai credea că va cuceri lumea. A început să ceară să fie primit pentru a realiza diferite interviuri. Cei de la Ministerium für Staatssicherheit (Ministerul Securității Statului) – pe scurt „Stasi“ – nu dispuneau de reguli în această

privință. Nici celei mai meticuloase forțe polițienești din lume nu i se mai întâmplase ca simpla curiozitate să îndemne un occidental să deschidă cartea de telefon și să înceapă să întrebe cum funcționa economia centralizată, care nu era bazată pe principiile economiei de piață. Oamenii erau nerăbdători să-i spună. (S-a dovedit, de pildă, că prețul pe care Germania de Est îl plătea pentru grâul sovietic nu era scos din burtă, ci bazat pe prețul de pe piața mondială, stabilit la Newport News, Virginia.) Unii dintre oamenii pe care i-a întâlnit Pryor i-au devenit prieteni pe viață. În total, el a realizat treizeci și cinci de interviuri cu economiști est-germani, care slujeau ca mari preoți ai planificării cincinale, iar interviurile au constituit baza tezei sale.

Intrarea în Berlinul de Est era ușoară. „Pur și simplu săreai în metrou și ajungeai“, spune el. „Ori în S-Bahn.“ Sau mergeai cu mașina până acolo, iar forța dolarului făcea neobișnuit de simplu șofatul chiar și pentru un student. În 1960, Pryor a cumpărat un Volkswagen Karmann Ghia de un roșu aprins și s-a mutat la o adresă mai atrăgătoare într-o veche clădire de apartamente pe Viktoria-Luise-Platz. Existau din belșug cluburi de noapte în insula de libertate care era Berlinul de Vest, însă Pryor nu era genul petrecăreț. După o zi lungă de transcrieri ale opiniilor legate de stabilirea prețurilor din economia planificată, el prefera să asculte Brahms sau Bach la Hochschule für Musik, iar acolo se cânta destulă muzică clasică.

Pe măsură ce paginile tezei sale au început să se înmulțească, el a publicat un anunț într-un ziar studentesc prin care căuta o persoană care să i-o scrie la mașină. La anunț a răspuns o studentă pe nume Eleonora, iar cei doi au dezvoltat un interes reciproc care a mers dincolo de economie, deși nu s-a ajuns chiar până la căsătorie. Singurătatea lui a devenit o amintire. Una peste alta, a spus el, „am avut o viață plăcută“. Dar fericirea nu avea să dureze.

PARTEA a II-a

Vânători de spioni

CAPITOLUL 5

SUPRAVEGHEREA

„Sunt locotenent-colonel în serviciul de spionaj sovietic. În ultimii cinci ani am operat în Statele Unite. Acum am nevoie de ajutorul vostru.“

Când Reino Hayhanen a intrat în ambasada americană din Paris și a început să vorbească, în mai 1957, Stalin era mort de patru ani. Lagărele sovietice de prizonieri se animaseră pentru scurtă vreme în urma zvonurilor că dezghețul politic de după moartea dictatorului va aduce cu sine amnistii în masă. Dar zvonurile s-au risipit și lagărele au continuat să existe. Era încă destul loc în Gulag pentru un spion ratat.

Hayhanen o știa. Nu ducea lipsă de motive pentru care să dezerteze. Îl detesta pe Willie Fisher, superiorul său direct, și îi era teamă de el. Displăcea sistemul pe care Fisher îl reprezenta, care nu îi oferise un post respectabil în cadrul unei ambasade. Dar era totodată timid; încrederea în sine a mai tânărului kaghebigist, care trecuse de mai multe ori granița sovieto-finlandeză în portbagaje de mașină, fusese erodată de alcool și perioade de șomaj. Doar cunoașterea faptului că drumul său către Moscova se putea încheia în Siberia ar fi putut să îl oblige să întreprindă pasul extrem de riscant al trădării KGB.

Era un bărbat slab aflat într-o situație disperată, iar tensiunea se vedea pe chipul lui. Când s-a prezentat la ambasada de pe Avenue Gabriel în dimineața zilei de 4 mai, părea a fi beat. Când cererea lui de a-l vedea pe ambasador nu a fost satisfăcută imediat, s-a înfuriat.

Fața lui umflată și felul de a vorbi gătit nu au fost convingătoare. Nici mirosul respirației sale sau pașaportul său american fals pe numele de Eugene Maki. Astfel încât a scos din buzunar o monedă finlandeză de cinci mărci falsificată.

A desfăcut moneda cu un ac cu gămălie și a scos la iveală un microfilm ca cel pe care tânărul Jimmy Bozart îl găsisese cu patru ani mai devreme pe o scară circulară a unei clădiri din Brooklyn, iar americanii au început în sfârșit să îl ia în serios. L-au lăsat să vorbească, iar el a turuit o săptămână: despre instrucția sa, despre trecerea lui în America și despre viața sa alcoolică și pătată de sânge de acolo. În fiecare seară, detaliile mai însemnate erau trimise prin telegrame la Washington, iar majoritatea dintre ele erau verificate. A cerut azil politic și i s-a spus că s-ar putea să-l obțină dacă continua să coopereze. E posibil ca abia atunci să fi văzut adevăratul preț al alegerii pe care o făcuse. Fie asta, fie îi era teamă să zboare cu avionul, iar perspectiva l-a adus mai aproape de vechea sa prietenă, sticla de vodcă nocturnă. Când a fost escortat la bordul unei aeronave Constellation pentru a se întoarce în Statele Unite pe 11 mai, el a încercat să spargă geamul cu piciorul.

Hayhanen vorbise destul la Paris pentru ca vestea dezertării sale să fie transmisă lanțului de comandă până aproape de vârf. Allen Dulles („incompetentul Dulles“, cum l-a numit Kim Philby) a luat avionul către New York pentru a fi prezent la sosirea cursei transatlantice și pentru a-l preda pe Hayhanen celor de la FBI. Trebuie să fi fost o călătorie plină de satisfacții pentru el: CIA descoperise un nou cerc sinistru de spionaj sovietic, dar, de vreme ce opera pe teritoriul american, el era problema FBI.

Oamenii lui Hoover s-au pus pe treabă. L-au sechestrat pe Hayhanen într-un hotel și l-au supus unui interogatoriu sever timp de încă șapte zile. El le-a oferit toate informațiile de care aveau nevoie, începând, pe 12 mai, cu adresa casei sale din Peekskill. La ora 12:25 în acea zi, el și-a dat acordul de a-i fi percheziționată casa. Pe la ora 17, agenții speciali Edward F. Gamber și John T. Mulhern se aflau la proprietate, dezvăluindu-i lui Hannah Maki faptul că soțul ei era spion sovietic.

Doamna Maki bea când au sosit agenții și a băut ceva mai cu sete după ce ei au plecat, deși nu a fost lăsată singură. Din acel moment ea va trebui să îndure prezența permanentă

a gărzilor de corp ale Biroului, desemnate pentru a o proteja de brațul lung și în mod presupus criminal al răzbnării sovietice.

Agenții Gamber și Mulhern au dorit să afle nume, nu doar adrese. Fără ele, nu ar fi existat un „cerc“. Și în această privință, Hayhanen și-a dat toată silința. Prima sa persoană de contact sovietică în New York se numise „Mihail“, a spus el. Mihail era între două vârste, de constituție medie, avea un nas lung și părul negru. Când i s-au arătat fotografiile cu toți oficialii sovietici ce se potriveau acelei descrieri și care fuseseră rezidenți legali în Statele Unite între anii 1952 și 1954, Hayhanen l-a ales pe vechiul său coordonator, Mihail Svirin. Însă chiar în clipa în care cercul părea că urmează să se extindă, el s-a contractat din nou. Svirin era demult plecat. El se întâlnise într-adevăr cu Hayhanen o dată sau de două ori la stația de metrou din Prospect Park, dar se afla la Moscova de doi ani.

Agenții federali au continuat investigația. Cine a venit după Svirin? Trebuie să fi fost cineva.

A fost. Numele său era „Mark“, a mărturisit Hayhanen. Acesta era singurul nume pe care îl putea oferi, pentru că era unicul pe care Moscova sau Fisher i-l dăduse. Dar s-a dovedit mai util atunci când a fost vorba de locația aproximativă a lui Fisher. Știa de studio și de magazia închiriată pe Fulton Street, în Brooklyn, deoarece odată Fisher, exasperat, îl dusese acolo pentru a-i da un radio pe unde scurte și un aparat foto. Hayhanen, în schimb, i-a adus cu el pe Gamber și Mulhern. Pe 16 mai sau în jurul acestei date, agenții FBI s-au mutat în două camere de la hotelul Touraine, aflat peste drum de Studiourile Ovington. Dotați cu bani de cafea și binocluri 10x50, ei s-au pus pe așteptat.

Discursul oficial al FBI în privința arestării lui Rudolf Abel – chiar și acum – descrie evenimentul ca fiind punctul culminant al unor eforturi triumfătoare de patru ani de a decoda mesajul găsit de Jimmy Bozart în moneda scobită pe dinăuntru. Nici pe departe. Mesajul a fost într-adevăr descifrat, dar numai cu ajutorul lui Hayhanen; el a oferit propria sa parolă, „snegopad“ (ninsoare), care a dezlegat cifrul și a dezvăluit nouăsprezece

rânduri dezamăgitoare de la Moscova, în care era felicitat pentru sosirea sa la New York și era asigurat că „pachetul a fost livrat personal soției tale“. Mesajul se sfârșea cu: „Salutări de la tovarăși. Numărul 1. 3 decembrie.“ O identificare pozitivă a mașinii de scris folosite la versiunea codificată a înlesnit condamnarea lui „Abel“, dar nu a avut nimic de-a face cu arestarea sa.

Adevărul e că Willie Fisher, superspion sovietic, a fost prins pentru că el a fost predat oficialilor americani pe tavă și a ales să rămână pe tavă în loc să dispară.

* * *

În dimineața zilei de 26 aprilie 1957, într-o vineri, Fisher era ocupat. A plecat de la un hotel ieftin de pe Broadway, unde stătuse în acea săptămână sub numele de Martin Collins, a plătit în avans chiria pe două luni pentru studioul lui din Brooklyn și a spus prietenilor săi de pe Fulton Street că mergea în sud la recomandarea medicului pentru o vacanță lungă. A dat vina pe sinusuri. După care a revenit în Manhattan pentru a prinde trenul Silver Meteor de la Penn Station spre Florida.

Ce a avut de gând? Sarcinile lui inițiale nu prea îi justificau călătoria. Pregătirile pentru al Treilea Război Mondial se îndeplăteau mult de agenda sovietică de la sosirea lui Hrușciov la Kremlin. Și nimeni nu se aștepta în mod serios la un progres subit al lentului agent Mark – cum era numit Fisher de angajatorii săi – în recrutarea unei rețele noi de informatori nucleari.

Ne putem imagina că el spera să stabilească legătura cu mediul revoluționar cubanez, aflat în ilegalitate, care urma să preia puterea în Havana peste doi ani. Sau această călătorie ar fi putut fi o vacanță reală. Unul dintre motivele principale pentru care Fisher s-a întors la New York după lungul său concediu, în pofida unor afecțiuni bronhice care se înrăutățeau (din cauza obiceiului său de a fuma), a fost să facă ordine în harababura creată de Hayhanen. Acest obiectiv a părut să fie îndeplinit. Scăpase în sfârșit de jalnicul finlandez, care se afla de două zile pe Atlantic la bordul navei franceze de croazieră

Liberté. El urma să intre în posesia unor acte noi la Paris, care să-l ducă la Moscova prin Cehoslovacia, iar apoi avea să primească ceea ce merita.

Probabil că Fisher pur și simplu și-a pus întrebarea: *acum încotro?* Un lucru pe care îl putea face era să picteze, iar el și-a împachetat într-adevăr pensulele pentru călătoria în sud.

Dacă șederea lui în America se apropia de sfârșit, această excursie era perfectă ca ultim capitol. Începuse cu o lungă călătorie în California, privind îndelung către Pacific în vreme ce număra transporturile militare suspecte de la Long Beach către China naționalistă. Urma să-și încheie itinerarul admirând priveliștile Atlanticului.

Și-a rezervat cu siguranță timp pentru aceste priveliști. După ce s-a cazat la hotelul Plaza din Daytona Beach pe 28 aprilie, el și-a montat șevaletul, iar în următoarele trei săptămâni a pictat un peisaj marin de mari dimensiuni, care i-a plăcut suficient de mult încât să-l ia cu sine înapoi la New York. Acesta e singurul lucru pe care a recunoscut vreodată că l-a făcut în Florida și e posibil ca asta să fi fost tot ce a făcut, în afară de a sta și a fuma. Însă viața lui de până atunci – firea lui meticuloasă – ne spune că e ceva în neregulă cu această explicație; o indolență prea mare chiar și pentru semipensionatul povestitor cunoscut lui Burt Silverman și prietenilor săi ca Emil Goldfus. Iar întâmplarea face că există o altă explicație pentru lunga sa vacanță. Eliberat de plecarea lui Hayhanen și energizat de evenimentele mondiale, e posibil ca Fisher să fi întreprins cu adevărat unele activități de spionaj.

În luna decembrie cu un an înainte, o rachetă gigantică, având o înălțime de șapte etaje, fusese culcată într-o poziție orizontală într-un hangar special construit în San Diego și împachetată într-o prelată albă. Apoi a fost încărcată într-un camion și tractată la 4 000 de kilometri către est. Fisher ar fi știut asta – nu din investigațiile sale de spion, ci din lectura revistei *Time*. Devora presa. Dat fiind cât de mult dezvăluiau publicațiile și cât de puține erau celelalte lucruri pe care le avea de făcut, rumegarea presei reprezenta o mare parte a muncii sale. După cum a scris Matthew Brzezinsky într-un studiu

al programului spațial sovietic inspirat din activitatea sa de corespondent la Moscova pentru *Wall Street Journal*: „Pentru sovietici era uluitoare cantitatea de informații pe care americanii, în naivitatea lor, o lăsau la îndemâna agenților KGB.“

Articolul principal din ediția de pe 1 aprilie a revistei *Time* a dedicat opt pagini triumfului apropiat al rachetelor balistice asupra bombardierelor drept cel mai bun mod de a ajunge la un holocaust nuclear. Un progres major fusese realizat cu cinci ani înainte prin bomba cu fuziune: raza exploziei unui focos nuclear era atât de mare în raport cu cea a unei bombe atomice demodate, încât rachetele nu mai trebuiau să fie foarte precise pentru a-și distruge țintele. Dintr-odată, greutatea, dimensiunea și complexitatea sistemelor de teleghidare ale rachetei balistice intercontinentale păreau ușor de administrat. Sistemele de combustibil încă scăpau oxigen lichid, iar conurile vârfurilor de rachetă încă ardeau la reintrarea în atmosferă, dar, prin comparație, acestea erau provocări minore. Odată ce erau depășite, nici un loc de pe pământ nu mai avea să se afle la o distanță mai mare de douăzeci de minute de apocalipsă.

Articolul din *Time* a identificat racheta de sub prelată ca fiind prima rachetă balistică intercontinentală Atlas. Destinația sa era Centrul de Testare a Rachetelor de la Cape Canaveral. „Curând, într-una din aceste zile“, observa plin de speranță articolul, „poate la sfârșitul lui aprilie, poate la începutul lui mai, «Pasărea» va pleca în primul ei zbor. De pe o rampă de lansare în formă de seceră din apropierea unui stațiuni de vacanță însorite de pe litoral, «Pasărea» va fi trimisă, fără focosul ei nuclear, într-un test pe o distanță de 2 900 de kilometri, către sud-est peste insule tropicale și într-o porțiune de mare nepopulată“.

Fisher citea, de asemenea, *New York Times*. Deși condiționat ideologic să-i disprețuiască valorile, el cumpăra ziarul zilnic și i-a cerut avocatului său să-i facă abonament când s-a aflat ulterior în închisoarea din Atlanta. E improbabil ca el să fi ratat un articol de cinci mii de cuvinte scris de Richard Witkin pe 7 aprilie, începând de pe prima pagină și continuând cu opt coloane în interiorul publicației, cu titlul „Un program pentru

construcția de rachete diminuează amploarea proiectului primei bombe atomice – Statele Unite vor cheltui peste 4 miliarde de dolari pentru dezvoltarea a cinci arme balistice“.

Time a oferit reportaje utile pe tema progreselor înregistrate de programele Atlas și Titan, cealaltă rachetă balistică intercontinentală, care mai avea încă un an până la primul ei test. A furnizat descrieri detaliate ale rachetelor cu rază medie de acțiune Thor și Jupiter, care erau mai avansate: una dintre ele (Thor) chiar a decolat. În primul ei test din ianuarie, ea a atins o altitudine de 15 centimetri înainte să se prăbușească înapoi pe rampa de lansare și să explodeze. În cele din urmă, publicația a menționat racheta Polaris, lansată de pe submarin, care prezenta neajunsul unei lansări dificile de pe mările agitate.

La prima vedere, articolul conferea siguranță unui cititor rus. Oriunde ar fi ajuns programul rachetelor sovietice – și doar o mână de oameni de pe întreaga planetă știau acest lucru –, americanii nu erau prea avansați. Nu era de mirare că fusese alocat un buget de patru miliarde de dolari pentru a grăbi dezvoltarea programului american.

Însă orice reasigurare era strict superficială. Aceste rachete erau totodată nave spațiale. Cursa pentru producerea uneia care să plaseze un satelit pe orbită fusese declarată prin intermediul provocărilor pe care superputerile și le fixaseră pentru Anul Geofizic Internațional, o inițiativă ciudată bazată pe Anii Polari Internaționali din deceniile trecute, însă cu interese politice întemeiate pe forță mai mult decât pe cooperare științifică. Anul Geofizic Internațional nu era, la propriu, un an calendaristic – el a început în iulie 1957 și a ținut până în decembrie 1958 –, și a avut puține de-a face cu geofizica. El a dobândit o semnificație complet disproporționată în raport cu țelurile sale inițiale, deoarece a oferit civililor o scuză convenabilă pentru a construi nenumărate prototipuri de rachete balistice intercontinentale și a le testa puterea de distrugere. Ambele superputeri și-au luat angajamentul să lanseze sateliți „științifici“ pe durata Anului Geofizic Internațional – Rusia pentru a studia radiația solară, iar America atmosfera. Când

James Hagerty, secretarul de presă al Casei Albe, a făcut anunțul în numele lui Eisenhower, nici unul dintre bărbați nu știa cum urma să fie atins obiectivul. Consiliul Național de Securitate hotărâse că „miza de prestigiu implicată face din această cursă una pe care nu ne putem permite să o pierdem”.

După doi ani, încă nu exista un vehicul de lansare cu o funcționalitate dovedită în arsenalul american. Rușii erau cu un pas în față prin colosala lor rachetă R-7, însă acest lucru nu l-a oprit pe proiectantul lor șef, maniacul Serghei Koroliov, să nu se îngrijoreze profund că americanii vor face subit saltul în spațiul cosmic.

Amanta lui Koroliov – o interpretă de la biroul său de proiectare – l-a aprovizionat cu traduceri ale fiecărui articol publicat conținând știri pe tema programului spațial american. Litania de eșecuri a acestui program nu l-a convins. Adversarul său, la urma urmei, era Wernher von Braun, specialistul german în rachete adus în Statele Unite după război, a cărui rachetă V-2 fusese punctul de plecare pentru saltul către spațiu al lui Koroliov. Dacă von Braun a putut lovi Londra cu o rachetă teleghidată peste Canalul Mânecii în 1944, el putea pune cu siguranță o minge de baschet în spațiu în 1957.

De fapt, bănuielile lui Koroliov erau bine întemeiate. Racheta Redstone ar fi putut aproape sigur să câștige cursa sateliților dacă ar fi fost adaptată acestui scop. Însă Redstone era o armă militară. Von Braun era un angajat al armatei, iar Eisenhower dorea să mențină cursa către spațiu cât mai mult posibil ca pe o întreprindere științifică. În acest fel, în situația și la momentul în care un avion U-2 era doborât, sateliții puteau să preia în manieră destul de inocentă sarcina de importanță vitală a spionării Uniunii Sovietice.

În 1956, revista *National Geographic* prezisese încrezătoare că primul satelit artificial va fi lansat la bordul rachetei Vanguard construită de compania Glenn Martin. *New York Times* confirma acea veste. Dacă știrea era exactă, Koroliov încă mai avea timp. Primul test al rachetei Vanguard era abia în decembrie. Dar de ce era prelata trasă peste Atlas când atâtea alte detalii legate de programul american de construcție

a rachetelor erau atât de fățișe? Urma oare „Pasărea“ să facă un ou pe orbită, câștigând cursa spațială în cursul acestui proces? Pentru Moscova, era o întrebare care necesita un răspuns mult mai urgent decât cea referitoare la ce aveau de gând Castro și prietenii lui, și e greu de imaginat că subiectul nu a fost abordat în telegramele codificate recepționate de radioul cu unde scurte al lui Willie Fisher.

Pe tema separată, dar încă supărătoare a securității sovietice, *Time* observa că ritmul de producție a rachetei balistice Thor cu rază medie de acțiune (2 400 de kilometri, concepută să lovească ținte rusești din Marea Britanie) se înteeja. „Deplasarea rachetelor Thor în zona de lansare de la Cape Canaveral e mai simplă decât transportarea rachetelor balistice intercontinentale“, a scris îndatoritorul Witkin. „Arma de rază medie încapă într-un C-125 Globemaster al Forțelor Aeriene.“

A fost un lucru bun că Fisher și-a împachetat pensulele. Aveau să existe multe lucruri după care se putea uita un pictor.

Pe 19 aprilie, o rachetă Thor a decolat de la Cape și a zburat vreme de treizeci și cinci de secunde în direcția greșită înainte să fie distrusă de la sol.

În cazul în care Fisher nu își făcea deja bagajele, ar fi aflat citind presa din dimineața zilei de 21 aprilie despre construcția „unei platforme uriașe capabile să supună rachetele balistice cu rază medie de acțiune la aceleași mișcări prin care ar trece dacă ar fi lansate de pe mări agitate“. Articolul avea sub el un desen simplificat, copilăresc, al unei rachete Thor amplasate deasupra unei mașinării înfricoșătoare cu patru picioare într-un siloz fortificat cu înălțimea a zece oameni. Locația: Cape Canaveral.

Pe data de douăzeci și patru, Associated Press a relatat că o rachetă Lockheed X-17 lansată de la Cape atinsese o viteză maximă de 15 000 de kilometri pe oră la revenirea ei pe pământ. Zborul s-a încheiat cu o prăbușire în apă, dar Fisher îi va fi cunoscut semnificația: pentru a le testa toleranța la temperaturi extrem de ridicate, forțele aeriene experimentau cu vârfuri conice de rachete la viteze apropiate de cele atinse de rachetele balistice intercontinentale la reintrarea în atmosferă.

Nici un spion sovietic care se respecta nu putea să citească această știre și să rămână în Brooklyn zdrăngănind la chitară. Rolul de portal către spațiu al Cape Canaveral nu va fi dezvăluit până în decembrie, însă motelurile cu teme inspirate de rachete începeau deja să apară în apropiere. Restaurantele organizau petreceri pe plajă sincronizate în așa fel încât clienții să poată închina paharul în cinstea luminii strălucitoare a motoarelor de rachete care săgetau cerul în noapte. Nu avea să-i fie greu unui bărbat cu pălărie de paie să se amestece în mulțime.

La două zile după zborul X-17, o altă rachetă a zdruncinat bungalourile aflate de-a lungul Cocoa Beach, de această dată în prezența secretarului apărării Charles E. Wilson. Iar Willie Fisher s-a îndreptat spre locuri mai însorite.

Dacă ar fi vrut să contacteze cubanezi, ar fi rămas în Silver Meteor tot drumul până la Miami. În schimb, el a coborât din tren la 400 de kilometri nord de Miami, la o mică distanță cu autobuzul de tribuna naturală pe care plajele de pe Space Coast o ofereau pentru urmărirea celui mai mare spectacol tehnologic de pe pământ. Într-un fel, urma să beneficieze de companie. Cu o zi înainte de plecarea lui Fisher din New York, senatorul Styles Bridges, republican din New Hampshire și membru al Comitetului Forțelor Armate, a declarat la un prânz oficial de la American Legion că „în jur de o duzină” de submarine sovietice erau bănuite că stau ascunse în apele de mică adâncime dintre Cape Canaveral și insulele Bahamas. „Povestea nu e confirmată prin dovezi concrete”, a recunoscut el, „dar noi știm că rușii nu precupețesc nici un efort pentru a afla ce facem”.

* * *

Dosarul KGB al lui Fisher nu a fost niciodată pus la dispoziția oamenilor de știință. Teoria că în aprilie 1957 el s-a dus să privească cu palma streășină la ochi către cerul însorit la rachetele spațiale e bazată pe ceea ce a citit, pe locul în care a mers și pe momentul în care a plecat acolo. Ea explică

o excursie care altfel ar nedumeri – deși ea nu va fi mai enigmatică decât ceea ce i s-a întâmplat lui Fisher în continuare.

Burt Silverman probabil că s-a apropiat de adevărul privind capturarea lui Fisher la fel de mult ca oricine altcineva. „În intervalul de timp în care l-am cunoscut, a existat ceva autentic la el“, spune Silverman. „Chiar și atunci când a fost demascat, a avut o atitudine de genul «Oh, am dat-o-n bară»“.

Allen Dulles l-a abordat pe Fisher și pe cei ca el cu mult mai multă seriozitate, nu în ultimul rând pentru faptul că agenția lui depindea de luarea în serios a spionilor. „Impresia mea e că ofițerul de spionaj sovietic reprezintă specia *Homo sovieticus* în forma sa cea mai pură și mai reușită“, a scris el în *The Craft of Intelligence*, o lucrare caracterizată ocazional de unele opinii valoroase, dar, în mare parte, de o infatuare considerabilă. „E ca și cum ofițerul de spionaj sovietic a fost un tip de produs final și extrem al sistemului sovietic... El manifestă o dedicare orbească și necondiționată față de cauză, cel puțin la început. A fost complet îndoctrinat cu credințele politice și filosofice ale comunismului.“ Se supune constant unei discipline rigide, a continuat Dulles (uitând de Hayhanen). „Pe de o parte, el aparține unei elite și deține privilegii și puteri foarte speciale... Pe de alta, nici rangul, nici vechimea, nici rezultatele din trecut nu îl vor proteja în cazul în care comite o greșală.“

Dulles nu a știut niciodată cât de ineficient a fost în realitate Fisher. Odată a spus: „Aș vrea să avem vreo trei sau patru ca el la Moscova.“ FBI era, de asemenea, impresionat de el doar din descrierea lui Hayhanen. Agenția nu se aștepta la greșeli din partea lui. Când Fisher a revenit în cele din urmă din Florida și a aprins lumina în studioul său, treizeci de agenți se ocupau de cazul lui. Unul dintre ei, Neil Heiner, se afla peste drum, la etajul al doisprezecelea al hotelului Touraine, cu ochii în patru.

Heiner a marcat sosirea lui Fisher la ora 22:45. L-a urmărit mai bine de o oră. „O lumină a fost aprinsă în studio“, a mărturisit el. „Puteam să văd o siluetă masculină mișcându-se prin cameră. Din când în când revenea în lumina aprinsă.“ Heiner a descris bărbatul ca fiind chel și între două vârste. „Avea păr

grizonant pe marginile capului. Purta ochelari.“ Cu un minut înainte de miezul nopții și-a pus pe cap o pălărie de paie închisă la culoare, cu o bandă de un alb strălucitor, și a stins lumina. Heiner a transmis acest lucru prin radio. La 00:02 un bărbat cu aceeași pălărie a ieșit din clădirea cu numărul 252 de pe Fulton Street și a luat-o la dreapta. Agentul Joe MacDonald aștepta în umbra unui mic parc de pe partea opusă. L-a urmărit, pe Clinton Street și până în stația de metrou Borough Hall.

Era o noapte de joi spre vineri. În capătul platformei se afla un mic grup de persoane care se întorceau în Manhattan. Fisher și MacDonald s-au alăturat grupului, dar, în timp ce trenul oprea în stație, Fisher s-a îndepărtat și a urcat în antepenultimul vagon. MacDonald l-a urmărit din ultimul vagon. Amândoi au ieșit din metrou la primărie și au urcat la nivelul străzii, unde Fisher a prins un autobuz către nord, pe Broadway, spre 27th Street. MacDonald l-a urmărit cu taxiul, dar când Fisher a coborât din autobuz și a început să meargă, MacDonald l-a pierdut din ochi.

Aceasta a fost prima întâlnire de aproape dintre FBI și Fisher. Ar fi trebuit să fie și ultima. Trecuseră trei săptămâni de la dezertarea lui Hayhanen. Chiar dacă se admitea posibilitatea foarte reală ca el să fie mort de beat sau să cedeze tentațiilor de la Place Pigalle, ar fi trebuit să ajungă demult la Berlin, să treacă în sectorul sovietic și să se prezinte la sediul european al KGB din Lichtenberg. Când nu a mai apărut, s-a declanșat o alarmă. Conform documentelor KGB văzute de Vasili Mitrohin, dezertorul KGB, Moscova a pus răul în față și l-a rechemat pe Fisher în mai sau la începutul lui iunie. Mitrohin susține că Fisher pur și simplu nu s-a supus ordinului, însă fuga era complicată. Dacă exista un pericol ca el să fi fost compromis în calitate de „Mark“, exista totodată un pericol ca și celelalte identități ale sale să aibă aceeași soartă. Nu putea risca să părăsească țara ca Martin Collins, Emil Goldfus sau chiar ca acel lituanian, Andrew Kayotis, demult uitat. Centrala – sediul moscovit al KGB – a ezitat să acționeze. Cu ajutorul Partidului Comunist Canadian și al rezidentului KGB din Ottawa, serviciul a organizat procurarea a două pașapoarte

noi pentru Fisher pe numele de Robert Callan și Vasili Dzogol. Însă procesul avea să ia timp. Fisher trebuia să aștepte.

Există alte teorii. Conform uneia dintre ele, Fisher s-a lăsat prins pentru a testa loialitatea celebrului Aleksandr Orlov, marele hoț al rezervei de aur spaniole și șantajist al lui Stalin. După ce dezertase în 1938, Orlov locuia acum în Michigan, fiind singura persoană care cunoștea identitatea reală a lui Fisher. Dacă Fisher era arestat, iar fotografia lui apărea în ziare, Orlov urma să o vadă și avea șansa de a dezvălui totul. Dacă se folosea de ocazie, trădarea lui urma să fie completă. Dacă nu, Centrala va ști că, în adâncul sufletului său, el își păstrase credința. Așa sună teoria. E extraordinar de încălcită și presupune un Înalt Comandament al KGB obsedat de personalități și de trecut, iar în această măsură e o teorie plauzibilă. Dar ea presupune totodată că Moscova era dispusă să îl sacrifice pe Fisher pentru rezolvarea, în mare parte inutilă, a unui conflict mai vechi, și ignoră faptul concret al rechemării lui la vatră.

O altă teorie susține că Fisher a șovăit în New York din cauza banilor – nu ai săi, ci banii ascunși pe numele lui în seifuri și conturi de economii de prin oraș, alocați pentru plățirea informatorilor KGB. Dar nu există dovezi că el ar fi avut vreun informator, nici că ar fi depus vreun efort pentru a distribui banii. S-a sugerat că printre norocoșii beneficiari auți în vedere s-au numărat Morris Cohen și Kim Philby. Ambii erau spioni sovietici care petreceau timp pe Coasta de Est, însă erau plecați de mai bine de cinci ani – Cohen la Londra, Philby prin Londra la Beirut.

Fără îndoială, Fisher știa că trebuia să fugă. Pe 21 mai, la trei zile după întoarcerea sa din Florida, el a trecut pe la cabinetul doctorului Samuel Groopman, din hotelul său (Latham, la intersecția străzilor 28th și Fifth) pentru o vaccinare împotriva variolei. Dacă ar fi plănuț să rămână în New York, nu ar fi avut nevoie de un astfel de vaccin – ultimul caz cunoscut de variolă în Statele Unite fusese în 1949. Fisher era pregătit să plece, probabil pe o rută pe care variola era endemică. Își aștepta doar pașaportul.

FBI aștepta și el. După ce îl pierduse undeva între Broadway și Fifth Avenue, nu avea încotro.

Echipa de supraveghere a rămas la hotelul Touraine în Brooklyn: studioul 505 din clădirea Ovington de peste drum era încă singura adresă a lui „Mark” pe care o avea Biroul. Pe 28 mai, agenții au văzut un bărbat care semăna cu el în parc, unde agentul MacDonald se ascunsese cu zece zile mai devreme. Bărbatul arăta agitat, au declarat agenții. Se scula din când în când de pe bancă și se plimba prin jur, ca și cum căuta pe cineva, și a plecat pe jos la ora 18:50, neurmărit.

Timp de încă două săptămâni, Fisher a așteptat. În vreme ce CIA trimitea avioane de spionaj în Rusia la o altitudine de 21 000 de metri, KGB a încercat să trimită un pașaport la un hotel din Manhattan. Pașaportul nu a ajuns niciodată.

Camera lui Fisher de la etajul opt al hotelului Latham costa douăzeci și opt de dolari pe săptămână. Avea o baie cu geamul orientat către vest pe pervazul căruia el atârnamea o antenă extinsă pentru radioul lui cu unde scurte. Avea sisteme de codificare de unică folosință pentru descifrarea mesajelor provenite de la Moscova și o rezervă impresionantă de șuruburi goale pe dinăuntru și de creioane pentru trimiterea răspunsurilor sale prin intermediul locațiilor secrete de livrare. Dar, în cele din urmă, i-a trebuit un anumit lucru sau a decis că spațiul său închiriat peste East River avea nevoie de curățenie sau pur și simplu se săturase să stea în camera lui. Deși știa aproape sigur că fusese urmărit din Brooklyn după ultima sa vizită și că studioul se afla încă sub supraveghere, el s-a întors totuși acolo.

„Orele lungi de așteptare ale agenților au fost răsplătite în noaptea de 13 iunie 1957”, menționează relatarea FBI. Agentul Heiner era din nou la pândă în hotelul Touraine. MacDonald fie era în alt schimb, fie fusese retras din caz. Intrarea clădirii cu numărul 252 de pe Fulton Street era urmărită de agentul Ronald Carlson, nu din parc, ci dintr-un oficiu poștal din apropierea sa, care găzduia, totodată, sala de judecată unde se va desfășura procesul lui Fisher.

Lumina s-a aprins în studio la ora 22:00 și s-a stins la 23:52. Purtând aceeași pălărie căreia îi luase urma MacDonald și un sacou sport ușor, Fisher a apărut pe Fulton Street cu câteva minute înainte de miezul nopții și s-a îndreptat către metrou. Carlson l-a urmat. De această dată, urmărirea lui Fisher a fost ușoară. A stat în stația de metrou către 28th Street și l-a dus pe Carlson direct la hotel.

FBI a organizat o a doua echipă de supraveghere și a continuat să aștepte. Fisher nu le-a pus nici o problemă. El a rămas la hotelul Latham, cu excepția unor plimbări ocazionale în care a purtat pălăria lui de paie. Hayhanen era cel care le cauza agenților probleme. Dorea azil politic, cazier curat, dar protectorii săi insistau ca el să depună mărturie împotriva bărbatului pe care acum îl numeau Collins (numele pe care Fisher îl dăduse la hotel). Hayhanen a refuzat. L-au mutat din Manhattan înapoi în Peekskill alături de soția lui nedumerită, dar tot a refuzat.

Chiar și în condițiile unei cooperări a lui Hayhanen, nu exista garanția unei condamnări pentru spionaj a lui Fisher. Fără această cooperare nu exista nici o speranță pentru o condamnare. O bucățică de microfilm descoperită în casa din Peekskill a condus FBI-ul la singurul alt martor potențial în proces, un fost sergent responsabil cu mentenanța autovehiculelor la ambasada americană din Moscova, pe nume Roy Rhodes. Rhodes era un individ fără scrupule: un trădător de cea mai joasă speță, care își vânduse țara după ce căzuse într-o capcană întinsă de o domnișoară tânără și atrăgătoare de la KGB. Plățile cu bani lichizi începuseră să se deplaseze într-o direcție, iar plicurile de manila burdușite cu informații secrete despre mișcările membrilor de rang inferior ai ambasadei în cealaltă direcție. Înregistrările tribunalului urmau să confirme toate aceste detalii rușinoase. Problema, din punctul de vedere al procurorilor, a fost că nu exista nimic care să-l lege pe Rhodes de Fisher, cu excepția lui Hayhanen.

Biroul Procuraturii Federale din Washington a trimis doi procurori care să-l ia cu vorba bună pe bețivanul Hayhanen. Ei au petrecut zilele de 18 și 19 iunie cu el, fără să ajungă la nici

un rezultat; se temea pentru soarta mamei și a rudelor lui, așa cum se temuse pentru pielea lui în Paris. Procurorul federal William F. Tompkins a decis că nu exista decât o singură cale. Îl aduseseră pe Al Capone în fața justiției ca evazionist. Îl vor aduce și pe Martin Collins ca agent ilegal străin.

Era un șiretlic legal, dar a părut justificat. Vremurile nu erau blânde. Collins sau Goldfus sau oricine era el avea să rămână nevinovat până îi era dovedită vinovăția, de vreme ce acesta era modelul american, dar între timp era treaba lui Tompkins și a celor de la FBI, în pofida absenței oricăror dovezi concrete, să ia foarte în serios ideea că această siluetă umană gârbovită, asemenea unei păsări, și care purta pălărie cu panglică, fura secretele termonucleare ale Americii și îi sabota rachetele. Sau, cel puțin, cineva părea să facă asta. Mostrele atmosferice culese de avionul U-2 de deasupra Alaskăi și a insulelor Aleutine au arătat că sovieticii detonau bombe cu hidrogen tot mai mari, aproape câte una pe săptămână. Și toată lumea știa cât de prost mergeau lucrurile la Cape. La mai puțin de o săptămână după întoarcerea lui Fisher de la Daytona Beach, următorul test al rachetei Thor s-a terminat aproape înainte să înceapă cu o minge de foc pe rampa de lansare, „luminând cerul în zorii unei zile la țară și slobozind un muget ca tunetul de-a lungul plajelor“. Iar voinicul Atlas, adus cu camionul de la San Diego, cu suta lui de tone de combustibil și cele peste 160 de tone forță? Decolase pe 11 iunie și explodase după un urcuș de un kilometru și jumătate. „Întregul spectacol nu a durat mai mult de un minut“, a spus cineva unuia dintre zecile de reporteri care s-au întrecut să ajungă la fața locului.

Târziu, în seara zilei de 20 iunie, cinci bărbați s-au întâlnit în birourile de la Serviciul de Imigrări și Naturalizare (INS) de pe Columbus Avenue din New York. Trei erau din oraș. Doi veniseră cu avionul de la Washington. După miezul nopții, s-au deplasat în centrul orașului, la biroul local al FBI și au petrecut două ore cumpănind operațiunea planificată pentru mai târziu în acea dimineață.

A fost o noapte înăbușitoare de la sfârșitul unui val de căldură care a durat o săptămână. Dinspre ocean nu a venit nici

o alinare, pentru că singura briză provenea dinspre uscat, și nu exista aer condiționat pentru Fisher la hotelul Latham. Nu era acel gen de hotel. A dormit dezbrăcat – în caz că a reușit să pună geană pe geană. Echipa de supraveghere îl înconjurase. Acum începea să semene cu un asediu: opt bărbați de la FBI la etajul opt pândind cu rândul coridorul și ascultând din camera 841, aflată lângă cea a lui Fisher.

Cu puțin înainte de ora șapte dimineața, bărbații de la INS au sosit la hotel. Instrucțiunile lor erau să aștepte în camera 841 până erau chemați. FBI urma să deschidă procedura.

La ora 7 fix, agentul Ed Gamber a bătut la ușa camerei 839 și a întrebat de domnul Collins. Fisher s-a trezit și a spus că el era. Nici măcar nu își purta dinții falși. Nu a opus rezistență și nici nu a fugit. După ce a răspuns la câteva întrebări simple despre el (ca Martin Collins), a amuțit. Gamber l-a privit stând gol pe patul dublu, care aproape că umplea camera, și i-a observat mărul lui Adam ridicându-se și coborând involuntar în gât.

CAPITOLUL 6

JUSTIȚIE AMERICANĂ

În tratatul său despre „Homo sovieticus“, Allen Dulles a scris: „De vreme ce abordarea sovietică împământenită a problemelor vieții și politicii e conspirativă, nu e de mirare că această abordare își găsește împlinirea supremă în activitatea de spionaj. Când un astfel de bărbat se trezește în cele din urmă la realitate, după cum s-a întâmplat, dezamăgirea lui e copleșitoare.“

Vremea ca Fisher să se simtă copleșit a venit în acea dimineață, în acel pat. *Nouă ani*. Petrecuse nouă ani în această țară, ascunzându-și propria identitate în adâncul minții și întrupând oamenii imaginari creați pentru el de Centrala din Moscova într-un mod atât de desăvârșit, încât nimeni nu l-a auzit măcar șoptind în somn numele soției sale. Soția, o harpistă dintr-o orchestră de copii din Moscova, se obișnuise cu viața unei mame singure. Fiica ei, o adolescentă atunci când el o părăsise, crescuse și se măritase. Urmase ordine. Călătorise de-a lungul și de-a latul Adversarului Principal, încercând să reînvie rețelele de spioni din anii războiului. Eșuase, dar acest lucru nu prea era din vina lui și nu a fost învinuit. Stăpânirea de către el a metodelor spionajului fusese perfectă – nici măcar o singură livrare secretă descoperită sau vreo telegramă interceptată –, iar acoperirea lui a fost la fel de profundă și de incontestabilă ca oricare alta din istoria agenților ilegali. Era un erou de război, un comunist devotat și un colonel în KGB. Fusese decorat, la fel ca Stalin și Jukov înaintea lui, cu Ordinul Steagul Roșu. După care i-a fost trimis Reino Hayhanen, care cedase nervos și îl trădase. Având nevoie de un pașaport fals, el fusese lăsat să aștepte acest moment într-o cameră dintr-un hotel ieftin din New York, unde singurele sale opțiuni erau

să-și păstreze speranța și să plătească prețul sau să cedeze el însuși.

„Colonele, am primit informații referitoare la implicarea ta în activități de spionaj“, a spus agentul Gamber.

Fisher și-a păstrat încrederea. Utilizarea de către Gamber a cuvântului „colonel“ confirma că informațiile au venit de la Hayhanen, de vreme ce nimeni altcineva din afara Rusiei nu cunoștea gradul lui Fisher. Dar el nu avea să se alăture deplorabilului Vik – Hayhanen – în acel cerc special al iadului rezervat trădătorilor. Nu va admite nimic, nu va dezvălui nimic, nu va oferi nici un fel de informații. Acesta era modelul cekist, iar Fisher îl înțelegea perfect.

Urma să fie arestat dacă nu coopera, a spus Gamber. Fisher, acum în lenjerie intimă, pur și simplu a stat acolo. A părut pasiv, dar a fost cea mai mare, mai inspirată decizie din viața sa. Din acel moment, legenda maestrului spion a început să ia amploare; își descoperise vocația de spion care refuza să colaboreze.

De fapt, nu a fost o decizie dificilă. Parte a raționamentului lui Fisher a fost că toată această încurcătură jenantă ar putea face parte dintr-un plan de convertire a lui Hayhanen, un individ altfel inexplicabil, în agent dublu. În pofida a toate, el încă avea încredere în angajatorii săi; când avocatul lui a sugerat ulterior că Rusia renunțase la el, Fisher a răspuns răstit că nu credea asta și că era ofensat de idee. A fi abandonat și a fi sacrificat pentru cauză erau lucruri foarte diferite.

Dar mai existau totodată familia lui Fisher și respectul lui de sine. „Cooperarea“ cu FBI era singura cale garantată de a nu-și mai vedea niciodată soția și fiica. Dacă păstra tăcerea exista șansa, oricât de slabă, ca în anii următori să fie schimbat cu cineva pe care americanii îl doreau înapoi. În plus, dacă nu dădea nici un fel de informații, nimeni nu afla că el nu are aproape nimic de dezvăluit. Americanii nu puteau decât să-și imagineze ceea ce nu știau.

După douăzeci și trei de minute în care l-a privit ținând pe Willie Fisher și i-a urmărit mărul lui Adam fără să scoată nimic de la el, agentul Gamber și un alt agent s-au sfătuit în șoaptă

într-un colț. I-au chemat înăuntru pe cei de la INS, ca să facă arestul, și gata. Cea mai secretă armă a Kremlinului fusese reținută în virtutea articolului 242 din Legea privind imigrația și naționalitatea. De pe poziția pe care se afla Fisher, situația părea atât de defavorabilă, încât nu mai putea decât să se îmbunătățească, și chiar așa s-a întâmplat.

A reușit să-i păcălească pe cei de la INS aproape imediat după arestare, sau așa a pretins peste ani într-un interviu acordat ziarului *Moskovskii Komsomoleț* din Moscova. Amintindu-și că lăsase o foaie de hârtie potențial incriminantă dintr-o cheie unică de decodare pe o masă sub fereastră, el a întrebat dacă putea să pună în ordine unele vopsele și alte materiale aflate deasupra ei pe pervaz. Ei au spus că poate, astfel încât și-a curățat paleta cu foaia de hârtie, după care a aruncat-o la closet și a tras apa. Odată cu ea a dispărut și ultimul său mesaj de la Moscova.

I s-a spus să se îmbrace și să își plătească factura, apoi a fost dus la biroul INS pentru a fi înregistrat, fotografiat și pentru a i se pune mai multe întrebări. A părut iritat, dar dezinvolt în fotografia lui de cazier, la fel ca un reporter înfuriat.

Timp de șapte ore, în vreme ce valul de căldură s-a estompat în cele din urmă afară, i s-au oferit motive și oportunități de a coopera. Timp de șapte ore el le-a refuzat, ceea ce a însemnat că statutul lui a rămas neschimbat. Categoriile improvizate de acuzații, precum cea de „combatant inamic“, urmau să apară în viitor. Fisher era un agent ilegal străin suspectat și supus unor proceduri bine stabilite. La căderea nopții, el a fost dus cu mașina peste Hudson și urcat într-un avion DC-3, care a decolat și s-a îndreptat către sud prin sud-vest, avându-l la bord doar pe el împreună cu doi ofițeri INS. Fisher a vrut să știe unde era dus, dar nimeni nu i-a spus, astfel încât și-a dat seama singur. A urmărit stelele și a făcut estimări legate de timpul petrecut în aer și de viteza de deplasare. Când avionul s-a oprit pentru a realimenta la ora 23, el a spus: „Suntem în Alabama“, și avea dreptate. Au continuat zborul peste Golful Mexic spre Brownsville, Texas, apoi au mers cu mașina prin întuneric până la McAllen, la 16 kilometri de Rio Grande.

După plecarea din New York, Fisher a dispărut din toate înregistrările oficiale vreme de cinci zile. Era aceasta o pronunțare a unei sentințe înainte de a fi judecat? Avocatul său a încercat să folosească aspectul respectiv la procesul său, dar judecătorul n-a fost impresionat. Fisher a fost lovit în față în timp ce era interogată în McAllen, dar nu a fost niciodată legat la ochi, drogat sau torturat. Aceste metode urmau și ele să aparțină viitorului. Adevărul a fost că cei de la INS aplicau procedurile de manual: McAllen a fost locul în care era amplasată Închisoarea Federală pentru Străini, iar Fisher a fost ținut acolo vreme de șase săptămâni.

În acel timp, speranțele sale au crescut pentru scurtă vreme când și-a dat seama că majoritatea colegilor săi deținuți erau deportați în Mexic. În Mexic! Ultimul refugiu al lui Troțki era prima alegere a rutei de evadare pentru orice spion sovietic care intra în bucluc în America. Dacă Fisher putea ieși din detenția solitară, el era practic în stare să înoate până acolo.

A ajuns la McAllen într-o sâmbătă și a fost interogată în schimburi de-a lungul sfârșitului de săptămână de către cei de la INS care zburaseră împreună cu el, și de către Gamber și agentul special Paul Blasco de la FBI, care au ajuns în urma lor. Nu le-a dezvăluit nimic. Apoi, în dimineața zilei de luni, i s-a înmănat o foaie cu drepturile unui agent ilegal străin, care includea o audiere de deportare promptă. Fisher a schimbat tactica; a spus o poveste.

„M-am decis să fac cunoscut faptul că numele meu real era Rudolf Ivanovici Abel“, a scris el într-o declarație dată sub jurământ, „că eram cetățean rus; că găsisem o sumă mare de dolari americani într-un bloc de locuințe în ruine din Rusia; că apoi am cumpărat în Danemarca un pașaport american falsificat, iar cu acest pașaport am intrat în Statele Unite prin Canada în 1948“.

După două zile, el s-a prezentat la audiere și și-a depănat din nou povestea. Nimeni nu a crezut-o. Numele a prins, dar nimic altceva nu a convins, deoarece până în acest moment FBI găsisese în camera de hotel din New York a lui Fisher patru mii de dolari în bancnote de douăzeci împachetate în hârtie

maronie; o cutie de abanos ce conținea o carte de coduri ru-sești de 250 de pagini; un creion scobit pe dinăuntru plin cu mesaje codificate pe microfilm; și cheia către un seif burdușit cu încă cincisprezece mii de dolari. Agenții luaseră totodată două bucățele de hârtie pe care Fisher încercase să le ascundă în mânăca jachetei înainte să fie ridicat. Pe fiecare dintre ele erau îndrumări pentru întâlniri din Ciudad de México, dintre care prima ar fi trebuit să aibă loc în fața unui cinematograf, situat pe Avenida Oberón, în care rula filmul *Balmora*, și ar fi debutat cu un dialog prestabilit:

I: E interesant filmul?

L: Da. Doriți să-l vedeți, domnule Brandt?

(L fumează o pipă și are o carte roșie în mâna stângă.)

Povestea cu blocul comunist putea explica banii, dar nu îndrumările și microfilmul. Lui Fisher i-a fost refuzată deportarea. Timp de încă o lună, Blasco și Gamber au încercat să-l facă să se răzgândească. I-au oferit hrană mai bună și băutură în schimbul cooperării sale, apoi o cameră de hotel, aer condiționat și o slujbă în cadrul guvernului plătită cu zece mii de dolari pe an. Nimic nu a funcționat. Maestrul spion era curtenitor și răbdător, dar cu o fermitate de sfinx. „Nu puteai să nu-l admiri“, a spus Gamber.

Nimeni nu-l prea admira pe Hayhanen – chiar și atunci când s-a răzgândit. În prima săptămână din august, el a fost de acord să depună mărturie împotriva șefului său. În Washington, procurorul-adjunct federal William Tompkins și-a schimbat brusc strategia și a înlocuit acuzația de prioritate ridicată că Fisher ar fi agent ilegal străin cu cea de o prioritate chiar mai ridicată că el ar fi spion. Pe 7 august, Fisher a fost adus cu avionul înapoi la New York pentru a răspunde incriminării. De această dată presa îl aștepta, iar bărbatul care își spunea Rudolf Abel a privit direct spre aparatele de fotografiat.

* * *

Burt Silverman – artist, ilustrator, fost soldat și liberal de stânga din Brooklyn – pleca la Roma. Mergea și în alte părți ale Europei, dar Roma avea să fie începutul și sfârșitul unui mare traseu turistic în stil vechi, și din vechile motive, anume că Lumea Veche o zămislise pe cea Nouă și încă avea ceva de oferit spiritelor iscoditoare.

Călătoria va fi, printre altele, și luna sa de miere. Pe 27 martie, Silverman se căsătorise cu Helen Worthman, iubita lui de multă vreme, alături de care „Emil” îl găsisese pe jumătate dezbrăcat pe un divan din studioul lui Silverman cu trei ani în urmă, când i-a cerut o ceașcă de terebentină. Emil se numărase printre invitații la petrecerea de la hotelul Bolivar din Central Park West, dinainte de ceremonie, și plecase ultimul. A fost o nuntă evreiască. Bărbaților li s-a cerut să poarte *kippe*, iar mirele a spus după nuntă că Fisher arăta „ca un țap, adept al hasidismului, în zi de sărbătoare”.

De atunci fusese plecat multă vreme. Mai întâi a fost vorba de cura prelungită pentru sinusuri în Florida. Apoi abia dacă-și arătase fața în clădirea Ovington înainte să dispară din nou. Pe durata celei de-a doua absențe, Silverman și câțiva dintre prietenii lui au fost vizitați de agenții FBI. Dave Levine, un alt pictor, a primit o scrisoare de la Emil pe data de 24 iulie, în care îl ruga: „Ajută-mă să arunc tot ce mai rămâne în studioul meu de pe Fulton Street nr. 252.” Scrisoarea era plină de mister în stilul caracteristic al lui Emil, dar nu a încăput îndoială că el avea probleme. „Nu am vreo dorință specială, vreau doar ca tu să treci în revistă picturile mele și să le păstrezi pe cele care crezi că merită păstrate până când voi fi în măsură să le recuperez – în caz că va fi posibil.” Nu exista nici o explicație referitoare la adresa expeditorului – o firmă de avocați din McAllen, Texas.

Cât despre Silverman, cei de la Birou l-au contactat într-o seară fierbinte de iulie, când acesta s-a întors acasă după o zi de muncă în Manhattan la *New York Post*. Au fost doi agenți, ca întotdeauna. Ei i-au oferit opțiunea de a discuta în studioul

său sau în mașina lor. Silverman a ales mașina și s-a trezit pe mijlocul banchetei din spate fără posibilitatea de a ieși prea repede, răspunzând la întrebări despre Goldfus și un complice misterios („Ai văzut vreodată un grăsan care adormea în timp ce vorbea?”) și adresând el însuși unele întrebări. Nu a primit răspunsuri satisfăcătoare. Agenții spuneau doar că era o chestiune care ținea de „cel mai înalt nivel de securitate națională”. Primul gând al lui Silverman a fost că FBI se folosea de Emil pentru a ajunge la altcineva. Nebunia lui McCarthy atinsese apogeul, dar câțiva dintre prietenii lui erau membri ai Partidului Comunist – chiar dacă numai pentru întâlnirile cu pizza –, iar activitatea Comisiei pentru Cercetarea Activităților Antiamericane se desfășura încă în forță. Nu i-a trecut prin minte că însuși Emil ar putea fi o problemă de securitate națională. Fisher se pricepuse să-și acopere urmele, care fuseseră oricum destul de slabe.

Silverman nu mai călătorise peste hotare de când se întorsese din armată. Pentru a pleca la Roma, el și Helen aveau nevoie de pașapoarte, acesta fiind motivul pentru care se aflase din nou în Manhattan pe 8 august, trecând pe lângă chioșcul de ziare și dându-și brusc seama că se petrecuse ceva bizar și derutant.

„I-am văzut chipul pe prima pagină din *New York Times*,” spune el. „I l-am recunoscut imediat. I-l schițasem și i-l pictasem de multe ori, ore în șir. Trăsăturile sale erau atât de frapante și clar sculptate. Nu am cumpărat ziarul – nici măcar nu i-am citit titlul. M-am întrebat: «De ce apare Emil în presă?»”

Silverman a sunat-o pe soția lui, care a ieșit și a cumpărat un exemplar. Și l-au văzut pe Emil din albumul lor cu fotografii și schițe, desprins din amuzanta lor lume privată a picturii și redat într-un alb-negru granular sub titlul „Colonel rus acuzat că e spion la vârf în Statele Unite”. Purta un sacou închis la culoare, o cămașă albă încheiată până la gât, fără cravată și cu familiarii lui ochelari grei. Ochii din spatele lor erau neliniștiți, cu sprâncenele curbându-se către centrul frunții.

Mildred Murphy de la *New York Times* nu a fost de acord cu Silverman în privința înfățișării lui Fisher. Ea l-a numit

(paragraful unu, primul rând): „Un omuleț cu înfățișare normală“, al cărui chip obișnuit era cu atât mai extraordinar în raport cu acuzația care i se aducea de „cel mai important spion sovietic prins vreodată în Statele Unite“.

Nu i-a pus la îndoială identitatea sau originea: „E Rudolf Ivanovici Abel, de 55 ani, cetățean născut la Moscova, Uniunea Sovietică.“ A calificat drept afirmație nedovedită minciuna lui William Tompkins că „Abel“ se aflase sub investigare timp de un an, dar l-a citat fără comentarii în privința a ceea ce se presupunea că reprezintă Abel – „o operațiune la fel de profesionistă și de complexă ca și celelalte la care am lucrat până acum“. Legenda maestrului spion devenise un fapt acceptat de public, punctul de pornire pentru tot ceea ce va urma.

Silverman a venit acasă cu metroul, cuprins de o uluire care într-un fel nu s-a risipit nici până în prezent. Avea un răspuns la enigma lui Emil, dar era răspunsul altora, un răspuns anunțat de oameni care nici măcar nu îl cunoșteau. „Discrepanța dintre imaginea publică și cea privată a fost extrem de dure-roasă“, spune el după aproape cincizeci de ani. „De fapt, încă percep acest aspect ca pe o poveste pe care cineva a născocit-o despre viața mea, un capitol complet neadevărat.“

* * *

Desigur, poveștile închipuite erau toate ale lui Fisher. Cea mai recentă dintre ele – cea pe care a spus-o anchetatorilor săi despre găsirea unei sume de bani ascunse într-un bloc de locuințe din Moscova – a fost parțial intenționată ca un semnal pentru Moscova că, deși fusese prins, el nu dezvăluia nimic. Ea a oferit totodată ambasadei sovietice la Washington o șansă să îl recunoască ca cetățean sovietic pribeag și să ceară deportarea lui. Această șansă nu a fost utilizată. Soarta sa de agent ilegal urma să nu-i fie recunoscută atunci când lucrurile luau o turnură proastă, iar când asta s-a întâmplat, el a fost renegat.

Avea nevoie de noroc sau cel puțin de un avocat decent. Roțile justiției americane s-au mișcat și i-au găsit unul.

Jim Donovan a fost sunat la reședința sa de vară din Adirondacks la două săptămâni după incriminare. Telefonul a fost dat de un coleg, dar la îndemnul celor de la Brooklyn Bar Association, a căror sarcină era să se asigure că toți inculpații din oraș beneficiau de o apărare adecvată. Asociația era folosită în scopul de a găsi avocați pentru Mafie, mai puțin pentru spioni. Însă președintele comitetului ei ales era un vecin de-al lui Donovan de pe Prospect Park West și îi cunoștea cariera. Alegerea a părut evidentă.

James Britt Donovan era un stâlp al societății din Brooklyn și al instituțiilor legale newyorkeze. Înalt și corpulent, avea fața unui bărbat care boxase în facultate, dar s-a mulțumit să se oprească acolo. Prima sa diplomă era de la Fordham University, unde colegii săi de clasă l-au votat ca fiind „cel mai bun la toate”. După absolvire, a dorit să lucreze în presă, astfel încât l-a rugat pe tatăl său, un chirurg irlandezo-american înstărit, să îi cumpere un ziar. Tatăl său a fost de acord cu condiția ca el să obțină mai întâi o diplomă în drept, astfel încât a urmat Facultatea de Drept la Harvard. Visul lui Donovan de a deveni un mogul media s-a năruit odată cu declanșarea războiului, timp în care a fost consilier general în cadrul Biroului de Servicii Strategice (OSS), precursor al CIA. În 1946, el a asistat la procesul lui Göring și al lui Hess de la Nürnberg, prezentând curții materiale video sfâșietoare din lagărele de concentrare eliberate. Prin urmare, avea multe în comun cu bărbatul pe care era cerut să-l reprezinte. Amândoi fuseseră spioni în tabăra corectă împotriva fascismului. După care amândoi fuseseră atrași către Brooklyn, „Abel” aparent pentru a sabota capitalismul, iar Donovan pentru a-l susține. (El avusese foarte mare succes în activitatea privată și își petrecuse marea parte a anului 1957 apărând o companie de asigurări de viață împotriva unor acuzații aduse de guvernul polonez.)

Ar fi putut să refuze cazul lui Abel. Soția și cei patru copii ai săi cu siguranță și-au dorit ca el să îl fi refuzat, iar antrenorul său de golf de la clubul din apropiere de Lake Placid a fost de părere că ar fi trebuit să o facă.

„De ce naiba ar vrea cineva să-l apere pe acel om de nimic?“ a vrut să știe antrenorul în vreme ce clientul său a încercat simultan să cumpănească întrebarea și să execute o lovitură. Donovan i-a reamintit că potrivit Constituției americane „fiecare om, oricât de disprețuit, are dreptul la consiliere legală și la un proces cinstit“.

Lui Donovan îi plăcea să facă parte din grupuri și asociații. Existau clubul de golf, Montauk Club, cu incinta lui somptuoasă în Park Slope din Brooklyn, Muzeul Brooklyn (era guvernator), New York City Art Commission (era membru) și Rembrandt Club, „una dintre cele mai vechi societăți din Brooklyn“, ai cărui membri, toți bărbați, se întâlneau lunar în casa unuia dintre ei pentru prelegeri culturale însoțite de o cină cu șampanie. Era un club în care se purta cravată neagră, a observat el, „și extrem de plăcut într-o manieră discretă“.

Omul bun la toate de la Fordham și Harvard avea uneori un comportament rigid, dar aparențele pot fi înșelătoare. Era obsedat de muncă, iar micul său dejun, după ce lucra o noapte întreagă, era alcătuit din cafea neagră și apă cu gheață, însoțite de o țigară. Era un negociator neînfricat, care ulterior a eliberat aproape zece mii de cubanezi și americani din Havana, făcând ordine după aventura din Golful Porcilor. În pofida loialității sale față de Brooklyn, experiența lui din Europa înainte și după război îl transformase într-un autentic cetățean al lumii. Nu era orb la meritele lui Fisher din cauza ideologiei. De fapt, el a devenit un admirator devotat al său, ignorând torentul de abuzuri care a venit odată cu preluarea apărării în ceea ce un judecător superior a numit cel mai puțin popular caz legal de la cel al căpitanului Preston din Masacrul din Boston, în 1770. Donovan avea o părere foarte bună despre el însuși, dar nutrea un respect chiar mai mare pentru lege. După cum a spus avocatilor acuzării într-o conferință dinaintea procesului: „Vrem ca toate celelalte țări să recunoască faptul că nu există o justiție mai nobilă decât cea din tribunalele americane.“

După runda sa de golf, Donovan s-a deplasat cu mașina în satul Lake Placid și a apelat la biblioteca unui avocat local. Răsfoind prin statutele privitoare la spionaj, el a descoperit că,

de la cazul soților Rosenberg, spionarea în numele unei puteri străine devenise o infracțiune capitală chiar și în vremuri de pace. Poate că Abel sperase să fie deportat, dar risca în schimb să moară în scaunul electric.

Donovan a cinat împreună cu soția, după care a prins un tren de noapte către New York. „Am stat singur în vagonul-restaurant, cu un pahar de whisky scoțian în față“, a scris în jurnalul său. „Înainte ca trenul să ajungă în Utica, pe la ora 1 dimineța, m-am hotărât să preiau apărarea colonelului Abel.“

* * *

Pentru FBI nu a fost o mare onoare să fi găzduit fără să știe un colonel KGB vreme de nouă ani. Din punctul de vedere al imaginii și al relațiilor publice, nu a ajutat nici faptul că el nu ar fi fost prins niciodată fără ajutorul lui Hayhanen.

Biroul s-a prefăcut că e ocupat. Dovezile erau analizate în detaliu, piste erau urmărite, martorii potențiali erau localizați și interogați. Lucrurile din camera lui Fisher de la hotelul Latham, din studioul său și din magazie au fost așezate pe douăzeci și cinci de mese de la sediul FBI din Manhattan. Ele au inclus un pământ de bărbierit gol pe dinăuntru, un set complet de table cu coduri pe folie de argint comestibilă, un strung, trei perechi de ochelari de citit, un tezaur de echipamente fotografice specializate, o mică bibliotecă ce includea *The Ribald Reader* și un volum despre armele termonucleare, zeci de cutii de bomboane de tuse Sucrets și o cutie pe jumătate goală de prezervative marca Sheik. (Femeile cu care Fisher făcea sex, în caz că a existat vreuna, rămân un mister. Odată, când se plimba împreună cu unul dintre prietenii lui Burt Silverman, el a tresărit cu uimire la salutul unei femei pe care a pretins că nu o cunoștea, dar nu a fost niciodată văzut să invite pe cineva în studioul lui sau să facă propuneri modelelor de sex feminin care se dezbrăcau ocazional în orele de artă din clădirea Ovington, oricât de mult i-ar fi plăcut acest lucru. E posibil, desigur, ca el să fi plătit pentru serviciile unor dame de companie profesionale în altă parte, dar nici una nu

s-a prezentat atunci când el a fost demascat. Sau era o fire de ascet, așa cum a părut a fi, și a folosit prezervativele pentru a menține uscați banii în livrările din locațiile secrete ale lui Hayhanen.)

Agenții au găsit toate persoanele identificate de Hayhanen și pe multe dintre cele neidentificate de el. Au mers în Colorado și în Atlantic City. L-au interogat pe administratorul clădirii Ovington și pe doamnele Donnelly și Ash de la Vanderveer Estates, care au dat odinioară o monedă goală de cinci cenți unui băiat care livra ziare.

În cei patru ani în care moneda goală a stat nedescrifrată, James Bozart crescuse. În vara anului 1957, el era încă un roșcat pistruiat, dar avea șaptesprezece ani și plecase de acasă. După ce a absolvit liceul din Brooklyn, a fost admis la Rensselaer Polytechnic Institute din Troy, New York, unde se înscrisese pentru a studia ingineria. Venea acasă în weekenduri, întorcându-se luni cu trenul personal la Albany, de unde lua un autobuz spre Troy. Trenul pleca la ora unu noaptea din Grand Central și sosea la șase dimineața, iar el călătorea adesea singur în vagon.

Într-o vineri, curând după începerea cursurilor la Rensselaer, el a venit acasă și a găsit doi reporteri de la *Daily News* așteptându-l să-i pună întrebări despre moneda de cinci cenți și despre un spion rus. Le-a spus ce a știut despre monedă; nu i-a putut ajuta în privința spionului. În dimineața din luna următoare, el s-a trezit la sosirea în Albany și a văzut că avea companie – o altă pasăre de noapte moțâind într-un scaun din colț, sperând să nu rateze oprirea. Au coborât amândoi la Albany; amândoi au luat autobuzul spre Troy.

„Nu m-am gândit la nimic“, spune Bozart. „Dar acest lucru s-a întâmplat de două ori, iar a doua oară trenul a avut întârzieri și am ratat autobuzul. Cursul începea la nouă și jumătate. Eram stresat. Prin urmare, tipul din tren vine la mine și mă întreabă dacă totul e în regulă. «Mă aflu aici pentru a fi sigur că nu ți se întâmplă nimic“, zice el. Își arată insigna, sună la Departamentul de Poliție din Albany și am ajuns la curs cu o mașină de poliție.“

În vinerea următoare același bărbat era în trenul de întoarcere spre New York, iar în dimineața următoare era într-o mașină din fața casei lui Bozart de pe Avenue D în Brooklyn. Păzit de FBI și student la a treia școală de inginerie din țară, era greu de imaginat cum ar fi putut deveni mai bună viața lui. Bozart s-a întâlnit cu niște prieteni pentru a merge la Lynbrook în Long Island și le-a spus despre agentul FBI cu insignă. „«Hai să scăpăm de el», am spus și l-am făcut să ne piardă urma pe linia coastei. Dar mă aștepta când am ajuns acasă.“

Procurorul-adjunct federal William Tompkins hotărâse că Jimmy Bozart era un martor de importanță vitală în cel mai mare caz al carierei sale și nu a vrut să-l piardă în timp ce se juca de-a șoarecele și pisica pe Long Island Railroad. Bozart a primit citație și i s-a ordonat să nu părăsească orașul în vreme ce își aștepta rândul în boxa martorilor. „Am stat și am așteptat o lună“, își amintește Bozart. „Tribunalul mi-a aranjat participarea la cursurile de la Brooklyn Polytechnic, unde am rămas.“ Locul său de la Rensselaer a fost acordat altcuiva.

* * *

Burt și Helen Silverman au luat vaporul către Europa pe 12 august. Având în vedere apropierea lui Burt de spionul sovietic de rang înalt din America de Nord, el nu a fost deranjat prea mult. A primit un telefon de la un reporter de la *New York Times*, care a vrut să îi confirme că „Abel“ participase la nunta lor, iar FBI i-a făcut o a doua vizită, de această dată pentru a ridica o mașină de scris Remington portabilă, pe care el o împrumutase de la suspectul lor. În rest, nimic altceva.

Proaspeții înșurăței doreau să nu le fie întrerupt marele tur al Europei. Avea să dureze trei luni și jumătate, au transmis ei Biroului. Știau cu aproximație încotro se îndreptau, dar nu făcuseră prea multe rezervări la hotel. „Bine“, a spus agentul care a venit să ia mașina Remington. „Drum bun.“

Erau plecați de șase săptămâni, când cineva le-a înfipt un ac în cauciucul unei mașini închiriate. Incidentul a făcut ca intrarea în Roma să fie mai puțin triumfală: și-au dat seama

că aveau pană în timp ce treceau pe lângă Forul Roman. În timp ce Burt încerca să fixeze în şuruburi roata de rezervă, geanta lui Helen a fost şterpelită de pe scaunul din dreapta de un hoţ pe un scuter Vespa, iar odată cu ea şi-au pierdut atât paşapoartele, cât şi banii. Dacă n-ar fi fost acel ac, itinerarul lor turistic ar fi continuat mai mult sau mai puţin conform planului, iar procesul lui Rudolf Abel ar fi putut lua o turnură foarte diferită. În schimb, soţii Silverman au fost nevoiţi să ceară ajutor de la oficialităţi.

„A trebuit să mergem la consulat pentru a obţine paşapoarte noi, bani cu împrumut şi alte lucruri“, îşi aminteşte Burt. „Ne simţeam destul de jalnic.“

După două zile, un vizitator de la consulat a întrebat de ei la hotelul în care se cazaseră. Burt era cât pe ce să rămână impresionat de rapiditatea cu care Departamentul de Stat le eliberase paşapoarte noi. „Iar tipul ăsta vine şi spune că nu, sunt un ataşat special de la Departamentul de Justiţie american şi încerc să vă găsesc de trei săptămâni.“

Trebuie să fi fost trei săptămâni plăcute. Braţul lung al Biroului Procuraturii Federale îi urmărise pe soţii Silverman spre est de-a lungul Coastei de Azur de la Nisa la Monaco, iar de acolo la Veneţia, Florenţa şi acum la Roma, unde reprezentantul său petrecuse patru zile colindând hotelurile fără să-i treacă prin minte să verifice registrul de la biroul American Express. Dacă ar fi făcut acest lucru, el ar fi localizat imediat nefericitul cuplu, de vreme ce proaspeţii însuraţilor sperau să se întâlnească cu prietenii şi, după cum a subliniat Helen iritată, „ar fi pus să fim urmăriţi“.

Ataşatul a exprimat un avertisment vag că Burt ar putea fi solicitat să se prezinte la procesul în desfăşurare al lui Abel şi a plecat. A revenit cu un telefon la ora două noaptea în sâmbăta următoare. Cu sau fără paşaport, Silverman avea rezervat bilet în avionul de a doua zi către New York, unde urma să aştepte instrucţiunile tribunalului.

„Şi dacă nu mă duc?“ a întrebat Silverman.

„Vom obţine un mandat. Te vom aresta.“

Luna de miere se sfârşise.

* * *

În vreme ce soții Silverman se frământau în dormitorul lor din Roma, lumea se schimba în jurul lor cu 29 000 de kilometri pe oră. Mai devreme în acea noapte, o rachetă sovietică R7, scurtată pentru a-i reduce greutatea și pentru a-i maximiza viteza, s-a învâluit în flăcări albe în timp ce părăsea platforma de lansare din adâncul Kazahstanului, de unde proiectantul-șef, Serghei Koroliov, jurase să câștige cursa spațială cu orice preț.

R7 era un monstru gras și brutal, un con gigantic plin cu oxigen lichid și kerosen ce hrăneau cinci motoare principale de rachetă și încă doisprezece propulsoare direcționale. La decolare, pompe turbo au împins combustibil în motoare la o rată de aproape jumătate de tonă pe secundă *per motor*. Cu oxigenul lichid răcit până la -183°C , pompele și țevile de combustibil puteau să înghețe bocnă într-o clipă, dacă nu erau curățate mai întâi cu azot presurizat. Pentru o mașină concepută mai presus de orice să fie funcțională, existau foarte multe aspecte care puteau merge prost.

După opt secunde de zbor, la doar 300 de metri deasupra stepei, dispozitivele de măsurare ale rachetei au raportat o eroare într-unul dintre cele patru motoare auxiliare de patruzeci și două de tone. Timp de aproape două minute, Koroliov și echipa lui epuizată au urmărit în tăcere datele generate și cerul nocturn. Patru dintre ultimele lor șase lansări de testare se terminaseră dezastruos, iar motorul auxiliar care dădea rateuri putea distruge racheta în orice clipă.

Dar răul nu s-a produs. Primele stații de monitorizare de pe traseul de zbor al rachetei, ciorchine de antene parabolice îndreptate spre cer pe lângă vechiul drum imperial către Samarkand, au raportat rate de ascensiune și accelerare care se încadrau în marjele de eroare ale lui Koroliov. La 315,3 secunde și 402 kilometri deasupra Siberiei, conul din vârful rachetei s-a deschis și o sferă din aluminiu polizat a țâșnit în afară.

În momentul în care soții Silverman au primit telefonul nedorit de la atașatul special al Departamentului de Justiție, *Sputnik* se afla la al șaselea ocol al planetei Pământ. Koroliov

așteptase prima orbitare completă până să îi telefoneze lui Hrușciiov și o a doua până să informeze restul Politburoului. Dar până la 2 dimineața în Roma – ora 20 la Washington –, triumful sovietic era public și oficial, iar implicațiile sale curgeau ca adrenalina prin fiecare redacție de știri din lume. Serviciul de știri oficial sovietic a difuzat detalii despre traiectoria neregulată, ca un dans, cu altitudini ce variau între 240 și 800 de kilometri. Rețelele de televiziune au marcat traseul satelitului *Sputnik* de-a lungul emisferei nordice, iar milioanele lor de telespectatori au alergat afară pentru a scruta orizontul vestic în căutarea unui punct argintiu iute ca săgeata.

Eisenhower a mimat nepăsarea. Nu a convocat o întâlnire pentru a discuta despre satelitul *Sputnik* decât la trei zile după lansarea lui și a mai așteptat o zi până să răspundă la întrebările presei pe tema respectivă. A recunoscut că rușii obținuseră o „mare putere de propulsie la rachetele lor“, dar a insistat că, din punctul de vedere al securității, satelitul „nu îmi stârnește neliniștea“.

Problema era că *Sputnik* neliniștea restul lumii. Lyndon B. Johnson a spus că atunci când și-a ridicat privirile, el a văzut un cer care dintr-o dată „părea aproape străin“. A cerut depunerea unor eforturi supreme pentru construirea unei rachete cu o putere de propulsie care să depășească 450 de tone. Senatorul Stuart Symington s-a folosit de satelitul *Sputnik* pentru a lansa argumentul că sovieticii marcaseră un decalaj al rachetelor care era mai de temut decât orice decalaj anterior al bombardierelor. Symington nu se ridica deasupra unui discurs de paradă, prin care să impresioneze audiența, dar a înțeles perfect că *Sputnik* a fost, după cum s-a exprimat un administrator NASA peste o jumătate de secol, „un moment de rușine aproape inimaginabilă pentru Statele Unite“.

Toată lumea care citea presa știa că în spatele mesajului alarmist al senatorului de Missouri se afla un fapt brut: racheta care lansase satelitul *Sputnik* era în esență o rachetă militară. De fapt, motorul propulsor de stadiu doi adăpostit în miezul rachetei R7, și care i-a transportat încărcătura, a urmat satelitul *Sputnik* prin spațiu vreme de câteva săptămâni. Nu

emitea semnale, dar era acolo, nava-mamă inițială, de aproape 30 de metri lungime și călătorind la nouăzeci de secunde în spatele progeniturii sale cu o viteză de douăzeci și trei de ori mai mare decât cea a sunetului. (Pentru oricine se îndoia de acest lucru, astrofizicianul britanic Sir Bernard Lovell a realizat un truc. Alături de o echipă de asistenți de la Manchester University, el a lucrat non-stop vreme de patruzeci și opt de ore pentru a transforma radiotelescopul Jodrell Bank, de 76 de metri – pe atunci cel mai mare din lume – într-un scanner radar. L-a îndreptat către cer și a captat eco-ul rachetei transportoare ca o linie lungă pe un tub catodic, în vreme ce aceasta a trecut cu o viteză amețitoare peste English Lake District.)

În încercarea de a limita daunele, Eisenhower a pretins că, dacă i-ar fi permis lui Wernher von Braun să pună un satelit într-una dintre rachetele lui militare Redstone, Statele Unite ar fi câștigat cursa spațială. Probabil că acest lucru era adevărat. Însă era un mare „dacă” și, oricum, stilul lui de argumentare „dacă și cu parcă” nu s-a potrivit fostului comandant suprem al forțelor aliate în cel de-al Doilea Război Mondial. Ike a cum-pănit totodată dacă ar fi bine să dezvăluie că, spre deosebire de Uniunea Sovietică, Statele Unite își puteau spiona adversarul în siguranță din avioanele de recunoaștere de mare altitudine. A respins ideea.

Cert a fost că inclusiv avioanele U-2 nu reușiseră să alerteze Washingtonul cu privire la lovitura de maestru a lui Koroliov. Unul dintre ele zburase pe deasupra stației de lansare de la Tiuratam într-o perioadă de intense pregătiri la sfârșitul lui august, dar lansarea satelitului *Sputnik* a fost, totuși, o surprinză totală.

* * *

Odată ce agenții FBI au stabilit statutul lui Fisher ca presupus spion mai curând decât imigrant ilegal, ei l-au mutat înapoi în Brooklyn. Acolo l-a întâlnit prima oară pe James Donovan. Și-a privit avocatul în ochi și a spus: „Presupun că m-au prins cu pantalonii în vine.” Asta a simțit marea parte

a publicului american la începutul procesului lui Fisher, iar satelitul *Sputnik* a constituit unul dintre motivele principale. Cu sateliți care se plimbau pe deasupra lor și colonei KGB care trăiau în secret printre ei, juraților potențiali de la proces li se putea ierta faptul că își aminteau de Fratele cel Mare. El era, dintr-o dată, cu mult mai mult decât un opresor îndepărtat și un constructor maniac al bombelor cu hidrogen. Era un intrus, mai aproape de dușmanul din interior care îl obseda încă pe Joseph McCarthy. Iar acum era judecat. Procurorul federal William F. Tompkins simțea că nu își putea permite să piardă acest proces.

S-a desfășurat în octombrie 1957, la patru luni după arestarea lui Fisher, și a durat unsprezece zile. Tompkins s-a lăudat lui Donovan dinainte că era un proces cu un verdict de la sine înțeles, dar el nu mai acuzase un presupus spion înainte, iar matorii săi cheie erau totodată punctele slabe ale acuzării.

Hayhanen era o epavă umană. Era supraponderal și la limita coerenței, în pofida nenumăratelor ore de instruire din partea acuzării. A fost atât de îngrozit să depună mărturie, încât a făcut acest lucru deghizat, însă chiar și camuflajul a fost cumva patetic. A purtat ochelari negri și și-a vopsit într-un negru-închis părul alb, sprâncenele și o mustață special crescută. Ziarele l-au numit durduliu. Donovan, căruia i s-a îngăduit să-l viziteze în Peekskill înainte de proces, a spus că prezenta o asemănare remarcabilă cu regele Farouk al Egiptului, care a fost mazilit. Era, după cum a amintit Donovan juriului, un bigam, un bețiv, un mincinos profesionist, un trădător al țării sale și „cel mai stupid, mai autodistructiv și mai ineficient spion pe care l-a trimis vreodată orice țară în orice fel de misiune imaginabilă“.

Roy A. Rhodes a fost chiar mai impresionant. Era un fost sergent responsabil cu mentenanța autovehiculelor în cadrul ambasadei americane din Moscova, care a recunoscut la interogarea încrucișată a apărării că până la sfârșitul perioadei în care s-a aflat el acolo, Hayhanen era beat în fiecare zi. I se dăduse de urmă cu ajutorul unei adrese de pe un microfilm descoperit în casa din Peekskill, dar a spus că nu îi întâlnise

niciodată pe Hayhanen, „Abel“ sau pe oricare alt rus care avea legătură cu cazul.

Dacă au existat alți membri presupuși ai rețelei de spioni organizată de Rudolf Abel, acuzarea nu a reușit să-i găsească. În final nu a mai contat. Tompkins a avut un juriu dispus să creadă tot ceea ce a spus improbabilul martor-vedetă și să condamne un acuzat care nu a scos un cuvânt. El îi avea totodată pe Bozart și pe Silverman. În a doua zi de luni a procesului, Bozart a fost chemat să își spună din nou povestea și să identifice moneda scobită de cinci cenți. Mesajul pe care îl conținea pentru Hayhanen a fost citit ca să fie înregistrat de grefier. Mai devreme în ziua respectivă, Silverman depusese mărturie.

„M-am uitat către masa apărării unde era așezat și am schimbat o privire“, a spus el. „El a înclinat din cap către mine și a fost ca și cum ceva din acel gest ar fi spus «E în regulă. Știu de ce te afli aici.» Nu a fost defel un gest explicativ sau emoțional. Dar a fost acea privire. El a încuviințat din cap: «E în regulă.»“

După care Silverman a identificat mașina de scris marca Remington ca fiind a lui Fisher. A fost pe cât de vag a putut să fie, dar o legătură doveditoare a fost stabilită cu mesajul codificat și Hayhanen. Dacă erai convins că Hayhanen e spion, îți era greu să nu crezi că „Abel“ nu era și el unul.

Înainte de proces, Donovan a dezarmat reporterii printr-o conferință de presă informală organizată în apartamentul duplex din Prospect Park, servind băuturi și răspunzând la întrebări până după miezul nopții. În sala de tribunal, el și-a îmbrăcat clientul ca pe un bancher („unul din departamentul de împrumuturi mici“) și a încercat să-l reinventeze ca pe opusul oamenilor de nimic care depuneau mărturie pentru acuzare – un bărbat care „își servea patria într-o misiune extraordinară de periculoasă. Pe scurt, un om de familie excepțional, de tipul celui pe care îl avem în Statele Unite“.

Nu i-a mers. Efectul obținut a fost cel de amplificare a legendei maestrului spion care lua deja amploare mulțumită numeroaselor articole din presă în ultimele două luni și a celor douăzeci și cinci de mese pline cu echipamente de spionaj

aduse ca probe de către acuzare. Odată cu bilanțul lui William Tompkins, legenda a înflorit chiar mai mult.

Tompkins contrasta bine cu Donovan. Avea părul bogat negru, în vreme ce părul lui Donovan se împuțina și albea. Era combativ, în vreme ce Donovan era manierat. Își câștigase reputația acuzând afaceriști veroși din New Jersey, în timp ce Donovan câștigase bani apărând afacerile necinstite ale industriei de asigurări.

Tompkins știa că exista un risc ca unii dintre jurați să refuze să vadă o conspirație gravă într-o monedă goală de cinci cenți și s-a decis să pună accentul pe acest aspect. „Articolele de față au fost prezentate ca niște jucării“, a spus el. „Nu cred că există cineva care să le numească jucării pentru amuzament. Doamnelor și domnilor, acestea sunt instrumente pentru distrugere, pentru distrugerea țării noastre... Instrumente pentru distrugere, credeți-mă!“

Iar bărbatul care le-a folosit? Păi, a manifestat „viclenia unui profesionist... a unui maestru spion... a unui expert autentic... Cunoaște regulile jocului și nu are dreptul la milă.“

Nereușind să dovedească faptul că Fisher sustrăsese sau transmisese cu adevărat măcar un singur secret de orice fel în cei nouă ani în care se plimbaser liber prin Statele Unite, Tompkins a continuat: „Nu fac decât să spun următorul lucru – aceasta e o infracțiune gravă. E o infracțiune îndreptată către însăși existența noastră, iar prin noi împotriva lumii libere și a civilizației... Guvernul e îndreptățit să se apere pe sine atunci când descoperă oameni ce conspiră pentru a comite o infracțiune. Nu suntem neajutorați. Nu trebuie să așteptăm să apară un cadavru înainte de a căuta un criminal.“

O infracțiune îndreptată către însăși existența noastră... Nu suntem neajutorați. Cu aceste cuvinte răsunându-le în urechi, membrii juriului s-au retras pentru o dezbatere de trei ore și jumătate, și au revenit în sala de judecată în după-amiaza toridă a zilei de 25 octombrie pentru a-l declara pe Fisher vinovat de toate capetele de acuzare. El își petrecuse procesul mângâind pe foile unui carnețel, înclinându-se pentru a face în șoptă remarci amuzate membrilor echipei sale de apărare,

iar uneori, din câte și-a dat seama Donovan, visând cu ochii deschiși „într-o lume a lui“. Când verdictele au fost rostite cu voce tare, el nu a reacționat. După trei săptămâni, când judecătorul i-a cruțat viața, dar l-a condamnat la treizeci de ani într-o închisoare federală, el a înțeles că era posibil să nu-și mai revadă niciodată soția și fiica. Și totuși nu a tresărit. Acesta era, la urma urmei, momentul lui; clipa în care toate ițele unei vieți revoluționare se împreunau într-un singur punct și îl dezvăluiau ca pe un specimen autentic, triumfător al rasei *Homo sovieticus*. Nu realizase nimic util după război, dar nimeni din lumea liberă nu știa acest lucru. Ceea ce conta era că el se afla aici, un socialist-realist enciclopedic, încă extrem de misterios pentru cei de la Curtea Federală din Districtul de Est al New Yorkului, trădat și condamnat, dar neînfrânt și destul de posibil omniștient. Era întruparea voinței de fier, amenințarea în carne și oase, un fel de *Sputnik* uman.

În fața tribunalului, președintele juriului a spus că acesta fusese „cel mai important caz de spionaj care a existat vreodată“. Tompkins a afirmat că spionajul sovietic primise o lovitură gravă. Dar spionul însuși a părut să se afle pe culmile gloriei. După încheierea procesului, el a renunțat la masca sa de impasivitate și a devenit „neobișnuit de afabil“ cu reporterii, în timp ce era scos din sala de tribunal. Donovan l-a găsit într-o celulă de detenție de la subsol, fumând o țigară și plănuiindu-și recursul.

Toată lumea îl admira – Dulles, Gamber, chiar și Tompkins a afirmat acest lucru. Donovan l-a numit extraordinar și genial, posedat de o „sete intelectuală mistuitoare“.

Ca prizonier cu numărul 80016-A în Penitenciarul Federal din Atlanta, Fisher și-a ocupat timpul. A învățat imprimarea pe mătase și a jucat șah cu un coleg spion condamnat, Morton Sobell (cel pe a cărui soție Hayhanen o escrocăse de cinci mii de dolari, pe care i-a păstrat pentru sine). A scris tabele logaritmice pentru a se distra și a predat limba franceză unui coleg de celulă, Vincent „Jimmy“ Squillante, un fost rege al gunoiului din New York și finul de botez al unui cap mafirot din familia Gambino.

Dar faptul că își găsisse diverse preocupări nu însemna că era și mulțumit. Probabil că îi lipsea Rusia. Și, cu siguranță, îi era dor de familie. Voia să plece acasă.

Nici Fisher, și nici avocatul său nu și-au pierdut vreodată cu adevărat speranța că vor găsi o cale de a se asigura că el nu va muri în închisoare. Amândoi știau că exista cel puțin o probabilitate teoretică a unui schimb de spioni cândva în viitor. Donovan a menționat acest lucru în argumentarea sa scrisă împotriva pedepsei capitale, înaintată judecătorului procesului înainte de pronunțarea sentinței. Fisher a menționat aspectul în 1958, când a auzit că Donovan urma să-l viziteze pe Dulles în numele său. Dar exista o problemă: acum era în mod oficial un maestru spion. Un schimb cinstit ar fi necesitat doi spioni ca el, iar după cum Fisher însuși a observat ulterior, nu exista nimeni ca el în închisorile din Rusia. Această situație nu se va schimba. Nu a existat nimeni de calibrul lui Fisher în Rusia în întreaga perioadă a Războiului Rece. Ceea ce s-a schimbat a fost sosirea în afara Moscovei a unui echivalent: un spion vedetă de un gen diferit.

Cealaltă strategie de eliberare a lui Fisher, în afara trocului uman, era să facă recurs. Tot ceea ce ținea de procesul inițial – de la unanimitatea verdictului la ceea ce Donovan a numit satisfacția resimțită de publicul american la pronunțarea sentinței – sugera că recursul nu era posibil. Însă procesul se desfășurase rapid. Donovan abia dacă apucase să-și dregă glasul, cu atât mai puțin să demonstreze lumii de ce era în stare. Și chiar de la început el văzuse o slăbiciune în argumentarea acuzării, care i s-a fixat în minte și i-a ofensat simțul dreptății.

Era un detaliu, însă unul care ajungea până în inima Constituției. Fisher fusese arestat și incriminat de ofițeri de la imigrare, însă numai după ce FBI intrase în camera sa, o perchițiționase, ridicase probele și îl interogase în lipsa oricărui tip de mandat. Strategia constase în forțarea unei intrări și încercarea de a-l intimida pe Fisher pentru a coopera. Abordarea eșuase, iar procedura încălcase drepturile la protecție împotriva percheziției și confiscării neîntemeiate garantate de al Patrulea Amendament constituțional. Donovan a susținut

că acest lucru a făcut ca percheziția să fie ilegală și că toate dovezile prezentate la proces nu ar fi trebuit să fie acceptate în sala de judecată. Când a exprimat acest argument la proces și la primul recurs al lui Fisher, el a fost respins imediat. Apoi a făcut recurs la Curtea Supremă a Statelor Unite, care l-a luat mai în serios.

Pe 5 februarie 1959, îmbrăcat la patru ace, Donovan le-a adresat tuturor celor nouă judecători ai Curții Supreme o întrebare: „Care e apărarea noastră națională într-o epocă a rachetelor intercontinentale, a bombelor cu hidrogen și a sateliților artificiali?... Va fi ea oare stocul nostru de bombe atomice? Descoperirea de către noi a unui gaz otrăvitor sau a unor radiații letale? Sau va consta ea în faptul că noi am întreținut cu un curaj tăcut o credință fermă în adevărurile libertății care i-au îndemnat pe strămoșii noștri să emigreze pe acest pământ?”

Președintele tribunalului i-a mulțumit generos pentru eforturile sale „altruiste” și după o lună a mărturisit că tribunalul încă nu se hotărâse. Dorea ca procesul să fie rejudecat. De această dată, Donovan s-a cazat pe picior mare la hotelul Hay-Adams și și-a făcut timp să arunce o privire pe ziarele de dimineață înainte să se îndrepte către tribunal. Abel era din nou subiectul fierbinte al națiunii. Cazul său furniza ceea ce *Washington Post* și *Times-Herald* au numit „un spectacol rar al protecției legale oferite unui acuzat, oricare ar fi infracțiunea sa, de către Declarația Drepturilor.”

Tabăra de detenție temporară X-Ray¹ și deținuții ei în salopete portocalii largi se aflau încă la două generații în viitor. Însă un călător în timp ar fi fost interesat să observe că, în toate recursurile lui Fisher, nu a existat niciodată vreo îndoială că drepturile la protecție prevăzute în Constituție i-au fost aplicate ca unui străin.

Înapoi în fața judecătorilor de la Curtea Supremă, Donovan s-a inspirat din revoluție. Reușise să se convingă că arestarea

¹ Tabără din cadrul centrului de detenție de maximă securitate de la Guantanamo Bay, Cuba, aparținând Statelor Unite ale Americii (n.tr.)

lui Fisher sub pretexte false amintea de hărțuirea secesioniștilor americani de către britanici în anii 1770. Când hărțuirea a fost denunțată într-un tribunal deschis, „independența americană s-a născut atunci și acolo”, după cum se exprimase președintele John Adams.

De la independența americană la dreptul unui spion sovietic epuizat de a nu dezvălui nici o informație era o cale cam lungă, dar în mod clar un argument dătător de speranță. Donovan s-a simțit încrezător în discursul lui din acea zi. A împărțit o sticlă de whisky cu prietenii pe tren înapoi spre Boston și i-a spus lui Fisher într-o scrisoare că judecătorilor de la Curte „le este extrem de dificil să respingă argumentele noastre legale”.

Vreme de patru luni, judecătorii au cugetat. Pe 28 martie 1960, ei au optat cu un vot de cinci la patru în favoarea menținerii condamnării. Fisher a auzit rezultatul la postul de radio din Atlanta și l-a sunat imediat pe Donovan să-l întrebe dacă votul strâns însemna că putea face din nou recurs. Din păcate, nu. Însemna că urma să rămână în închisoare pentru încă douăzeci și șapte de ani, doar dacă bizara lui carieră nu-i mai rezerva vreo surpriză.

După o lună, Frank Powers era doborât de pe cer.

CAPITOLUL 7

O CĂDERE DE LA MARE ÎNĂLȚIME

„Nu există accidente și defecțiuni fatale la aparatele de zbor;
există doar piloți lipsiți de îndemânare.“

Tom Wolfe, *The Right Stuff*

„Era o zi frumoasă, cu cer senin“, spune Nikolai. „M-am sculat ca de obicei la ora șapte și am ieșit afară. Cerul era limpede, fără nici un nor. Mă pregăteam să mă prezint la post când am auzit sirena.“

Nikolai Batuhtin încă mai locuiește la câteva minute de mers cu mașina de baza de rachete unde a fost staționat în primăvara anului 1960. De la cea mai apropiată autostradă și chiar dinspre drumul de acces baza e camuflată de păduri dese; nici una dintre clădirile ei nu se ridică deasupra vârfurilor copacilor.

Iarna anului 1960 fusese aspră, „mai geroasă ca niciodată“. Ca locotenent, lui Batuhtin îi fusese repartizat un *domik* – o cabană din lemn cu sobă –, dar bărbății înrolați stătuseră în corturi din februarie. În această zi cu soare zăpada se topise în sfârșit. Soarele încălzea, iar ziua se anunța lejeră pentru toată lumea, de vreme ce era 1 Mai, Ziua Primăverii și a Muncii, o zi de sărbătorire a tovarășiei pentru socialiștii de pretutindeni. Se va scrie ulterior că un tânăr pe nume Boris Elțin s-a aflat printre cei care au mărșăluit sub steagul partidului în apropiere de Sverdlovsk.

Rachetele nou-nouțe erau pe loc repaus, aproape la orizontală în lansatoarele lor. Existau șase în total, câte una pentru fiecare lansator, poziționate într-un hexagon ordonat și conectate între ele prin șine tăiate printre copaci, care formau o Stea a lui David atunci când erau văzute de sus. Fiecare stătea

într-o zonă defrișată proprie, care se deschidea într-o poiană centrală mai largă, cu o cabină de control pe roți amplasată în mijloc. Cabina și lansatoarele erau vopsite în culoarea pădurii, un verde-închis și încă strălucitor, așa cum veniseră din fabricile unde fuseseră produse în grabă la ordinul personal al secretarului general. Rachetele erau cenușii. Batuhțin nu era un om ușor de impresionat, dar se mândrea cu Dvina – acesta era numele de cod al rachetei. Se spunea că în testele de la Sarî Șagan, ea întrecuse toate așteptările, iar lumea se așteptase la o rachetă ce putea lovi un intrus care călătorea cu 1 600 de kilometri pe oră la o altitudine de peste 24 000 de metri. Aripioarele ei de rechin și corpul lung, subțire aveau o frumusețe letală. Tovarășul proiectant Pavel Grușin se întrecuse pe sine.

Proaspăt livrate din fabrică, nici una dintre rachetele din bateria lui Batuhțin nu fuseseră încă trasă, nici măcar la instrucție, și, deși nu exista nimic mai patriotic ca apărarea patriei-mamă, erau puține șanse ca ele să fie trase de Ziua Muncii.

„Sirena a sunat curând după ora opt“, își amintește el. „A părut să fie o alarmă obișnuită de antrenament, dar asta nu conta. Din partea noastră erau așteptate aceleași acțiuni. Am avut la dispoziție șase minute în care să alergăm la posturile noastre și să ne verificăm echipamentul. Acesta era intervalul-limită fixat de guvernul nostru. Cei de acolo credeau că o perioadă mai mare de șase minute ar fi permis intrusului să scape. „Ne-am verificat echipamentul, apoi am așteptat. Nu s-a întâmplat nimic. Am stat acolo în cabină și nimeni nu a rostit o vorbă. Nu am auzit nimic de la comandant, astfel încât am stat acolo în tăcere preț de aproape o oră. După care cei din Celiabinsk ne-au furnizat coordonatele și am pornit radarul de fixare a țintei. La ora nouă comandantul nostru ne-a spus că exista un avion inamic pe cer.“

* * *

O altitudine de 21 000 de metri e greu de imaginat. Dacă ai putea să șofezi până acolo, ar fi punctul terminus al unui

drum de 21 de kilometri, care pleacă de pe planeta Pământ. 21 000 de metri înseamnă cinci vârfuri montane Matterhorn sau patruzeci și patru de zgârie-nori Sears Tower, iar acolo aproape că nu există nimic; atât de puțină atmosferă pentru a absorbi și reflecta razele soarelui, încât piloților le va fi cald printr-un costum presurizat chiar dacă în afara avionului temperatura poate coborî până la -160°C ; o presiune atât de mică, încât trupul uman are nevoie de la fel de multă protecție ca atunci când s-ar afla într-un vid perfect. Priveliștea e o chestiune diferită. Puținii oameni care au văzut-o spun că, privind în sus, au admirat un cerc de albastru cel mai pur adâncindu-se până aproape de negru, în vreme ce panorama de jos e sublimă și totodată misterioasă. E vastă – 645 de kilometri în orice direcție –, dar, în același timp, ea dezvăluie forma curbată, intimă a planetei.

De la 21 000 de metri înălțime, chiar și uriașii nori cumulonimbus sunt cu un întreg munte Everest mai jos sub avion și arată ca vata de zahăr. Singurii nori mari de la această altitudine sunt cei ai bombelor cu hidrogen. Aici ești deasupra condițiilor meteo, deasupra curenților de aer, aproape deasupra oricărui vânt, de vreme ce vântul e aer. E încă o cădere liberă rapidă înapoi pe Pământ – în jur de șase minute, de vreme ce primii 12 000 de metri vor fi într-adevăr foarte rapizi – și încă o cale lungă până în spațiul extraterestru. Dar o altitudine de 21 000 de metri e în mod implacabil ostilă vieții. E cu aproape 9 000 de metri mai sus de punctul în care fluidele din corpul uman încep să fiarbă de la sine.

Una e să ajungi acolo lent într-un balon, dar chiar și această întreprindere s-a dovedit a fi atât de presărată cu surprize, încât a ucis o serie de pionieri neînfricați care au încercat să parcurgă călătoria în prima jumătate a secolului XX. Iar alta e să mergi acolo într-o carlingă presurizată cu o viteză de înaintare de 833 de kilometri pe oră, de vreme ce, în situația în care carlinga crapă sau dacă geamul cabinei sare, bula de gaz de dimensiunea carlingii pe care aceasta o conține va dispărea într-o fracțiune de secundă, moleculele sale fiind smulse violent și instantaneu una de alta și redistribuite în stratosferă

la o densitate prea mică pentru a putea fi măsurată, în vreme ce pilotul, în cazul în care e conștient, va resimți o scădere a temperaturii și a presiunii mai bruscă decât cea care poate fi simulată de orice mașină de pe pământ. Mai mult, orice s-ar întâmpla în continuare, se va întâmpla repede. Ar putea cădea în spirală, ar putea leșina în urma hipoxiei, ar putea să-i fie retezat capul de un eleron din apropiere ori ar putea, pur și simplu, să intre în panică. Sau ar putea să fie norocos și să supraviețuiască în primele secunde, după care ar avea la dispoziție câteva momente în care să înceapă să gândească.

Din momentul în care i-a aprobat construcția, președintele Eisenhower a fost bântuit de ideea unei prăbușiri în Rusia a avionului U-2. A anticipat în mod foarte clar că, dacă acest incident ar urma să se producă în toiul negocierilor dintre superputeri, avionul „ar putea fi expus la Moscova și mi-ar putea compromite imaginea”. Susținătorii avionului insistau că, inclusiv în situația în care acest lucru se întâmpla, el putea să nege că ar ști ceva despre el, pentru că pilotul nu ar supraviețui căderii. Dacă printr-un miracol acesta ar supraviețui accidentului, au lăsat ei să se înțeleagă, el ar avea, cu puțin noroc, decența de a se sinucide sau de a se lăsa executat, aceasta fiind probabil opțiunea inamicului, în buna tradiție a eroului american revoluționar Nathan Hale, spânzurat pentru spionaj împotriva britanicilor în 1776.

S-au înșelat în toate privințele. Nu unul, ci doi piloți au arătat că poți supraviețui unei posibile catastrofe în aer a avionului U-2. Într-un zbor de antrenament din 1956, rezerva de oxigen a lui Bob Ericson s-a diminuat din cauza unei scurgeri, lăsându-l hipoxic și amețit în timp ce zbura pe deasupra Arizonei la întoarcerea la Groom Lake. Cu mintea încețoșată, el a uitat că avionul U-2 prefera să fie pilotat cu vârful ușor în sus pentru a i se controla viteza. L-a plasat într-o coborâre ușoară, avionul a prins o viteză prea mare, iar pilotul și-a redobândit conștiința când avionul s-a dezintegrat spontan în jurul lui la altitudinea de 8 500 de metri. Nu s-a ejectat, de vreme ce nu mai exista nimic din care să se ejecteze, iar parașuta i s-a deschis automat la 4 500 de metri.

Într-un alt zbor de antrenament, de această dată deasupra Texasului, colonelul Jack Nole s-a ejectat la 16 000 de metri și a supraviețuit. Era în septembrie 1957, o lună de defilare a avioanelor U-2 pe deasupra Rusiei și una fierbinte în Texas, deși nu la altitudinea de 16 000 de metri, unde, pe durata verificărilor de zbor obișnuite, flapsurile lui Nole fie au înghețat, fie s-au blocat complet, extinse ca pentru aterizare. Acest lucru l-a plasat într-o cădere aproape verticală, ca după prima pantă a unui montagnes russes monstruos, dar fără un deznodământ optimist. A raportat că-și pierduse coada și i s-a ordonat să abandoneze avionul, lucru pe care deja încerca să-l facă, deși ceea ce a urmat nu a fost genul de ejectare îndrăgită de piloții avioanelor de vânătoare. Tot ceea ce trebuiau să facă era să ia o decizie importantă și să tragă o dată cu forță de un inel dintre picioarele lor. Nole a fost nevoit să-și desfacă tubul cu oxigen și firul de radio cu niște mânuși rigide, groase, complet umflate pentru a împiedica pielea și vasele de sânge de pe dosul palmei sale să se întindă ca o gumă de mestecat. După care a trebuit să se strecoare afară din curelele care-l fixau în scaun, cu trunchiul strâns ca în menghină de costumul presurizat, și să îndepărteze geamul cabinei cu mâna. Ar fi fost o manevră ciudată la nivelul solului. La 15 000 de metri și în cădere s-a instalat acea veche slăbiciune a pilotului din forțele aeriene – faptul de a cădea pradă unui panici mortale.

Nole nu s-a lăsat totuși cuprins de panică. S-a eliberat din avion, iar pentru câteva secunde a căzut pe lângă el, cu vizorul de la cască acoperindu-se cu chiciură de la frigul siberian care l-a învăluit brusc, cu membrele rigide, în ciuda curentului de aer tot mai dens, meditănd. Trebuia să facă o alegere în privința parașutei sale. Dacă trăgea coarda de la parașută, oxigenul începea să-i alimenteze casca dintr-o rezervă pentru urgențe montată pe scaunul lui. Dar dacă ea se deschidea corect, parașuta i-ar fi redus totodată viteza de coborâre cu aproximativ 160 de kilometri pe oră, iar el se afla încă atât de sus, încât risca să înghețe bocnă pe durata unei coborâri atât de lente. (Cine putea să știe? Nimeni nu se mai ejectase anterior de la

o asemenea altitudine.) Alternativa era să mențină căderea în gol, dar fără oxigen respirabil. A tras coarda parașutei.

Nole nu a înghețat, dar s-a balansat violent în aer și a vomitat. Supraviețuirea sa, la fel ca în cazul lui Ericson, a tins să indice faptul că moartea nu era un fapt „de la sine înțeles“ în situația unei dezintegrări a avionului U-2. Ca un aspect mai particular, ea a arătat că o cădere atât de lungă îi lăsa, cel puțin pilotului care-și păstra sângele rece, destul timp pentru o recapitulare rațională a opțiunilor sale, și confirma faptul că David Clark fabricase costume presurizate care au fost pe măsura așteptărilor inițiale – cel puțin la o altitudine de 15 000 de metri.

Dar 15 000 de metri nu erau 21 000 de metri. Avea să reziste costumul în situația celui mai defavorabil scenariu? Cei de la forțele aeriene erau nerăbdători să afle. Ei nu făcuseră să zboare avionul U-2 până la altitudinea sa operațională maximă în scopul expres de a se dezmembra, dar au trimis totuși o serie de baloane din voal, umplute cu heliu și botezate cu numele de cod Excelsior I, II și III, care l-au dus pe căpitanul Joe Kittinger la marginea spațiului extraterestru.

Kittinger avea multe în comun cu Gary Powers. Se luase la trântă cu crocodilii în adolescență și participase la concursuri de bărci rapide în Florida când era tânăr. În cadrul forțelor aeriene el a dat dovadă de stăpânirea de sine necesară când a urcat în cărămizile zburătoare care înlocuiau avioanele de vânătoare la începutul Războiului Rece, dar a manifestat totodată o vulnerabilitate umană în momente de mare stres.

În Excelsior I, în noiembrie 1959, el a urcat până la 22 860 de metri deasupra statului New Mexico, apoi a sărit. A leșinat în căderea liberă, învărtindu-se în gol, dar a ajuns în siguranță la sol. În luna următoare a sărit iarăși de la 22 550 de metri și a rămas conștient până jos. În august 1960 a stabilit un record care a rămas până în prezent, parașutându-se de la 31 000 de metri; aproape de patru ori înălțimea vârfului Everest – într-un costum de protecție cu atâtea straturi, încât arăta ca un urs de pluș. La ascensiune aproape că s-a pierdut cu firea, când vederea unui strat gros de nori dedesubt, care l-a separat

de echipa de sprijin, l-a „confruntat cu un sentiment dezolant și înnebunitor de singurătate“. Dar în curând era iarăși întruparea nonșalanței. A declarat revistei *Time* că în prima parte a căderii sale a stat pe spate privind în sus la un cer înstelat (era ora 7 dimineața) cu „o senzație de nemișcare în vreme ce balonul se îndepărta repede de mine“. De fapt, el a accelerat până la o viteză de 988 de kilometri la oră, de cinci ori mai mare decât viteza maximă din stratul inferior al atmosferei.

La fiecare zbor, coborârea lui Kittinger s-a presupus a fi controlată printr-o secvență ingenioasă de parașute: ancora, pilotul, parașuta principală, pilotul de rezervă, parașuta principală de rezervă. În primul zbor, patru dintre ele i s-au încălțit în jurul gâtului, al corpului și între ele. La a treia săritură, mânușa dreaptă a costumului său presurizat s-a defectat, iar mâna i s-a umflat până la dublul dimensiunii normale. Dar aspectul cel mai important verificat în toate cele trei sărituri, pentru oricine e interesat de soarta probabilă a unui pilot forțat, ca măsură extremă, să se ejecteze din avion la mare altitudine, a fost că stratul principal al costumului său presurizat, protectorul elastic al creierului și al organelor sale vitale, a funcționat perfect de fiecare dată. Și de fiecare dată, la insistența lui Kittinger, a fost vorba de o ediție standard fabricată de David Clark. Garanția „sigură“ a lui Eisenhower – pilotul mort și mut de avion U-2 – a fost meticolos înlăturată de oameni bine intenționați de sub comanda sa, care au presupus în mod rezonabil că sarcina lor principală era să îi țină pe piloți în viață.

Cât despre scenariul sinuciderii, nimeni nu l-a cumpănit pe îndelete. Totodată, nimeni nu a discutat cu adevărat despre sinucidere cu președintele, pentru că au avut la dispoziție atâtea eufemisme – eufemisme reamintite de Eisenhower în memoriile sale: „Am fost asigurat că tinerii piloți care plecau în aceste misiuni făceau acest lucru cu ochii larg deschiși“, a scris el, „motivați de un înalt grad de patriotism, de o bravadă de aventurieri și de unele stimulente materiale“.

Patriotismul era cuvântul-cheie, desigur – o justificare neprețuită, nemăsurabilă, suficientă pentru aproape orice. Dar, în afară de faptul că, după cum a subliniat Joe Murphy, nu a existat „niciodată un ordin“ ca piloții să se sinucidă, nu a fost clar în ce împrejurări un pilot ar putea alege să facă acest lucru din patriotism. Ar putea să înghită pilula L ca o alternativă la tortură, dar asta era o situație diferită. S-au așteptat într-adevăr cei care au invocat cazul lui Nathan Hale ca un pilot de avion U-2 doborât să ia pilula înainte de contactul cu solul? În vreme ce se afla în carlingă, poate, dar după ce a setat cronometrul la încărcătura de explozibil de aproape un kilogram din spatele scaunului său pentru a se asigura că aparatul foto sau filmul nu ajunge în mâinile dușmanilor? Sau după ejectare în acea lungă cădere spre Pământ, unde seninătatea cerurilor și aerul rece, rarefiat al troposferei s-ar îmbina pentru a revela alegerea corectă bunului american, care apoi ar introduce mâna înmănușată în strâmtul buzunar exterior al costumului presurizat, ar scoate pilula și ar înghiți-o cumva, trăgând în piept ultima suflare, netulburat de instinctele de supraviețuire care ar urla în trupul lui sau fără să se întrebe ce s-ar putea de fapt întâmpla dacă ar ateriza viu? Nici atunci? Probabil că nu. Cu siguranță, ordinele exprese pentru ofițerii americani în cel de-al Doilea Război Mondial și de atunci încoace le cereau acestora să încerce să evadeze în situația în care erau capturați. Sinuciderea ar exclude această opțiune. Ar irosi totodată instruirea și familiarizarea pilotului la „ferma“ CIA din Maryland cu scenariul simulat al graniței sovietice. Poate că pilula era menită să fie ținută la îndemână împotriva momentului îngrozitor al recapturării pe durata unei încercări de evadare, când tortura și execuția ar fi urmat cu siguranță una după alta. Dar ce se întâmpla dacă, de fapt, el era capturat, dar nu era torturat, așa cum a fost Hale? Din această perspectivă, pilotul și-ar îngădui treptat să spere că ar putea supraviețui. În ce moment din procesul de zămislire a acestei speranțe se aștepta din partea lui ca el să lase optimismul la o parte și să-și pună țara pe primul loc? În ce moment trebuia el

să respingă în sfârșit, în mod irevocabil, gândul că ar putea fi capabil să ascundă de cei care l-au capturat orice informație pe care aceștia ar putea-o folosi împotriva țării sale și, în același timp, să rămână în viață? În ce moment trebuia el să respingă acea posibilitate și să se sinucidă? Erau multe aspecte care-ți dădeau de gândit dacă erai invitat să meditezi la „cel mai prost scenariu”, dar piloților de U-2 nu li s-a cerut niciodată acest lucru. Nici cei care au dat ordinele nu s-au sinchisit să analizeze în locul lor aceste aspecte.

* * *

Când Gary Powers a decolat în noiembrie 1956 din Turcia în primul zbor pe deasupra teritoriului sovietic, el nu a știut de incidentul prin care trecuse Ericson deasupra Arizonei sau de cel al lui Nole deasupra Texasului sau de săriturile lui Kittinger; ele încă nu se produsese. Dar știa ce se întâmplase *înainte*. Era ofițer de siguranță a zborului pentru singuraticul Detașament B și, deși agenția nu le furnizase încă piloților schiurile de apă sau barca cu motor, agenții i-au trimis lui Powers rapoartele accidentelor de avion U-2 de oriunde și oricând se produceau ele, în speranța că detașamentul ar putea învăța ceva din greșelile altora.

Astfel încât Powers știa mai bine decât majoritatea piloților de U-2 ce anume ar putea funcționa greșit. Știa, de pildă, că bunului său prieten Marty Knutson i se blocase motorul la 6 000 de metri, că s-a rotit prin aer într-un zbor de antrenament deasupra zonei Groom Lake și că nu se ejectase doar din cauză că i se blocase geamul de la carlingă. (Knutson a reușit să redreseze avionul.) Știa că un pilot care îl urmărea la fermă murise acolo încercând să dea jos de pe vârful aripii unul dintre stabilizatoarele detașabile ale avionului U-2, după ce acesta nu se desprinsese automat. (Specialiștii de la Lockheed au decis că o cantitate prea mare de combustibil trebuie să fi fost împinsă către un vârf de aripă la un viraj strâns prin aer, făcând imposibilă echilibrarea avionului.) Știa despre decesul lui Frank Grace, petrecut tot la fermă, și, spre deosebire de

prietenii lui Grace din Malmstrom care au zburat la Texas pentru a asista la înmormântare, lui i s-a permis să afle cum se produsese accidentul. (Grace a urcat prea abrupt la decolare după căderea întinericului și i s-a blocat motorul la 15 metri de sol. Vârful aripii sale stângi s-a înclinat și a agățat albia lacului, aruncând avionul într-o rostogolire care s-a încheiat atunci când aparatul de zbor a atins un pilon.) Și mai știa de Howard Carey. Powers și Carey se antrenaseră împreună la Watertown, însă Carey fusese trimis în Germania, în loc de Turcia. El se întorcea dintr-un zbor peste Europa de Est, când o stație de avertizare timpurie cu personal canadian din Franța l-a depistat la înălțime deasupra Poloniei centrale. Canadienii l-au considerat intrus și au mobilizat patru dintre avioanele lor de vânătoare CF-86 Sabre Jet pentru a-l intercepta. Carey a fost o pradă ușoară: ușurat să se afle iarăși în spațiul aerian occidental, el a coborât repede către Wiesbaden. Două avioane Sabre Jet s-au poziționat în dreptul vârfulor aripilor sale, iar un al treilea în spatele său. Vizitatorul era nemarcat, neidentificabil și nu a răspuns atunci când i s-a cerut să se identifice. Locotenentul de aviație John McElroy și-a armat mitralierele, dar nu a mai apucat să tragă; avionul U-2 deja se dezmembrase în turbulența creată de avioanele de vânătoare Sabre Jet.

Au fost oferite și alte explicații pentru moartea lui Carey, însă aceasta e cea mai completă și mai plauzibilă. Richard Bissell, cel mai înfocat admirator al avionului U-2 de la Washington, nu ar fi afirmat niciodată că a considerat acest lucru liniștitor, dar totuși l-a citat în 1960 ca dovadă că U-2 ar avea „șanse destul de bune să se dezmembreze la o avarie“.

Cunoașterea atât de intimă a punctelor slabe ale avionului U-2 ar fi paralizat un pilot plin de imaginație. Nimeni nu l-a acuzat vreodată pe Powers de faptul că ar fi avut o imaginație prea bogată. Când a văzut primele dăre de combustibil ars ale MIG-urilor, privind prin periscopul său în timp ce zbura peste Baku în dimineața zilei de 20 noiembrie 1957, el a avut încredere în faptul că acestea nu vor reuși să-l atingă și și-a continuat zborul. (A numărat cincizeci și cinci de avioane sovietice de vânătoare pe cer sub el în acea zi.) Când circuitele

sale electrice s-au defectat deasupra Erevanului, el a schimbat calm ruta către casă pe direcția muntelui Ararat, renunțând la un ocol prin Tbilisi. De această dată a ajuns în Adana întreg și nevătămat și și-a savurat paharul de martini.

* * *

În Turcia piloții au băut martini cu gin, uitând de moda lansată de actorii din grupul Rat Pack¹ și de predilecția lor pentru vodcă. Turcia nu era Las Vegas. Magazinul militar din Adana vindea sticle de gin englez Beefeater aduse cu avionul de la Wiesbaden, fără vreo altă ofertă mai bogată în departamentul spirtoaselor, iar băieții de pe U-2 au dezvoltat o anumită loialitate față de el.

Aveau timp liber berechet. Primul zbor al lui Powers a fost singurul zbor autentic pe deasupra teritoriului sovietic realizat de către Detașamentul B în primele sale luni petrecute la Adana. Dacă ar fi știut, contribuabilii americani și-ar fi exprimat, poate, mult mai devreme indignarea față de salariile anuale de 30 000 de dolari pe care le primeau piloții avioanelor U-2 – și e adevărat că tariful primit de Power, de cincisprezece dolari pe fiecare milă operațională zburată pe durata celor nouă luni, dădea o sumă frumoasă în raport cu orice standarde. Chiar și așa, privind în urmă, e greu de susținut că el nu și-a meritat banii.

Dintre membrii celor trei elite aeriene militare ale epocii, cei mai vestiți – astronautii din cadrul programului *Mercury* – și-au riscat viețile și au întreprins misiuni cu adevărat istorice, dar nu au zburat la propriu. După cum s-a exprimat Tom Wolfe, ei au stat în vârful unor petarde uriașe și au așteptat ca cineva să aprindă fitilul. Piloții de pe avioanele de vânătoare au zburat ei înșiși, dar niciodată în bârlogul ursului; spre deosebire de personajul Slim Pickens din filmul *Dr. Strangelove*, ei nu s-au aflat într-o situație de confruntare directă cu rusnăcii.

¹ Grup de actori, format din Frank Sinatra, Dean Martin, Sammy Davis Jr., Peter Lawford și Joey Lewis, care au apărut împreună pe scenă și în filme la începutul anilor 1960 (n.tr.)

Doar piloții de pe U-2 au făcut ambele lucruri. Nu au cerut ei să taie frunză la câini pe asfaltul din jurul Adanei și nici nu le-a plăcut prea mult să facă asta. Trei dintre ei au fost trimiși acasă pentru că și-au exprimat dorința să li se dea ceva de făcut, iar cei care au rămas în urmă au început să spună că baza exista pentru că lumea avea nevoie de o climă. Lună de lună ei au decriptat mesaje de la sediul central al proiectului în care li se spunea „pe loc repaus” sau același lucru în exprimări diferite. Pe durata Crizei Suezului au existat destule zboruri operaționale pe deasupra Orientului Mijlociu, dar după asta majoritatea zborurilor de la Adana au fost zboruri de testare pe deasupra Turciei sau „curse de dihori” de-a lungul coastei nordice a Mării Negre, pentru a testa reacțiile sovieticilor. „Nimeni nu s-a gândit că operațiunea va dura mult”, spune John Murphy. Adevărul e că nimeni nu știa cât va dura, dar Richard Bissell și-a propus să n-o lase să eșueze, acesta fiind unul dintre motivele pentru care Jim Cherbonneaux s-a trezit trăgând frenetic de fermoarul frontal principal al costumului său presurizat în după-amiaza arzătoare a zilei de 22 august 1957.

Cherbonneaux a fost unul dintre cei cărora li s-a ordonat să rămână la bază. Se antrenase cu Powers, fusese mobilizat alături de Powers în Turcia, și, dintr-o dată, fusese pus la pachet și trimis din nou cu detașamentul către un hangar împrumutat din afara orașului Lahore în Pakistan. Când avionul său negru a coborât tăcut prin aburul acelei după-amiezi, cu flapsurile întinse la maximum și compresoarele nemișcate în aerul fierbinte și umed, Cherbonneaux depășise deja limitele disperării. Fusese în aer timp de nouă ore, iar vezica plină îl înnebunise în ultima oră și jumătate. Și-ar fi dat drumul demult în indispensabili, dar când a încercat, a simțit doar spasme agonizante. În timp ce avionul s-a îndreptat către un punct de oprire dintr-un colț izolat al aerodromului, doi tehnicieni au venit cu o scară mobilă pentru a deschide cupola carlingii și a ajuta pilotul să iasă. Dar el era deja afară, țâșnind din carlingă de parcă ar fi luat foc. A trebuit să treacă prin trei straturi de haine – costumul exterior, costumul presurizat și indispensabilii. Câteva

momente mai târziu, el i-a spus lui Ben Rich: „Fără să mai țin seama de intimitate, am stabilit un nou record mondial pe pista de aterizare.“

A fost o ușurare în mai multe privințe. După nouă luni de inactivitate și de moral scăzut, Detașamentul B își demonstrase valoarea printr-un zbor spectaculos. Speriat de nota de protest rusească din iulie 1956 și de abilitatea radarului sovietic de a depista avioanele U-2 deasupra Caucazului, Eisenhower suspendase zborurile în luna noiembrie a acelui an. A permis reînceperea lor în vara următoare, cu trei zboruri într-o singură zi, pentru că cei de la Skunk Works micșoraseră radical amprenta radar a avionului U-2 cu un strat gros de vopsea cu ferită; pentru că Pakistanul îngăduise utilizarea bazei din Lahore în schimbul unei creșteri substanțiale a ajutorului american; pentru că radarele de apărare sovietice păreau să aibă performanțele cele mai slabe în Asia Centrală; și pentru că Asia Centrală părea să ascundă dezvoltarea unei superarme cu adevărat înfricoșătoare.

Cu o zi înainte ca Cherbonneaux să aterizeze pe pista din Lahore, enorma rachetă R7 a lui Serghei Koroliov a încheiat în sfârșit un zbor reușit de testare pe o distanță de 8 000 de kilometri de la Tiuratam și până în peninsula Kamceatka, presărată cu vulcani, din Pacific. Măcar atât știau cei de la CIA, deoarece partenerii lor de la Agenția Națională de Securitate puteau trage cu urechea la comunicațiile militare sovietice, care încă mai utilizau relee radio învechite pentru a acoperi cele opt fusuri orare ale țării. Dar ce fel de focos putea transporta R7? Unde erau testate focoasele și cu ce grad de succes? Testul reușit al rachetei R7 a fost un noroc întâmplător sau urma să devină regulă în viitor? Era iminent un alt test? Acestea erau întrebări la care doar U-2 putea să răspundă.

La nivelul solului, ruta lui Cherbonneaux ar fi fost visul oricărui drumeț. L-a dus peste K2, al doilea vârf montan ca înălțime din lume, apoi către nord-vest peste câmpurile de bumbac și plantațiile de tutun din luxurianta vale Fergana a Uzbekistanului și adânc în nordul Kazahstanului. Deasupra orașului Karaganda (la acea vreme încă un nod important al

Arhipelagului Gulag), planul său de zbor îi cerea să facă un vi-raj strâns la dreapta și o cursă directă spre est cu aparatele foto deschise. Nu a știut de ce; era o rută compilată de analiștii de spionaj din Washington. A descoperit ce îi interesa după primele trei ore ale misiunii, la mare altitudine deasupra stepei estice, în apropiere de regiunea în care începe să fuzioneze cu pajiștile Mongoliei. În zona în care hoarda lui Genghis-Han s-a împrăștiat cu șapte secole în urmă în căutarea unor așezări pe care să le cucerească și să le pună la pământ, Cherbonneau a văzut în periscopul său un model familiar de cratere și de pete șterse. Fiecare pată era legată de celelalte printr-o rețea de drumuri de țară, dar ceea ce crease craterele măturase complet deșertul din jurul lor. Modelul era similar cu cel de la zona de testări nucleare din Nevada. Cherbonneau a mărit la maximum imaginea din periscop și s-a uitat lung, cu sufletul la gură, la un obiect de mari dimensiuni din vârful unui turn improvizat. Găsise zona sau poligonul de testări de la Semipalatinsk și o armă aparent amorsată să explodeze. Dar când? Cine-ar fi putut ști? Acesta nu era genul de scenariu pentru care te pregăteau la Clinica Lovelace. Dacă ar fi fost, el ar fi putut da greș din cauza tendinței pulsului său de a urca în momente de anxietate acută. A fost pilotul de U-2 care a ajuns cel mai aproape de starea de panică, strigând prin vizorul său la ruși să nu tragă.

Bomba de pe turn a fost detonată în luna următoare, dar o explozie separată, de o jumătate de tonă, s-a produs deasupra zonei la cinci ore după traversarea ei de către Cherbonneau, mai mult sau mai puțin în momentul în care urina pe pista din Lahore.

După o săptămână, un alt pilot din Detașamentul B a găsit Tiuratomul, locul cel mai sfânt din complexul industriei spațiale sovietice, la 160 de kilometri est de Marea Aral. Într-un fel, fotografiile de mare contrast făcute în acea zi de E.K. Jones au confirmat cele mai mari temeri ale agenților de la CIA. Ele au dezvăluit un complex uriaș de lansare, cu mult mai mare decât cel de la Cape Canaveral, ca și cum rușii se decisese să câștige

cursa spațială chiar înainte ca ea să înceapă, prin trimiterea unui cosmonaut pe Marte.¹

Rampa de lansare nu era de fapt o rampă. Era un grătar de oțel cu o suprafață de cincizeci de metri pătrați, fixat cu ajutorul a șaisprezece grinzi de pod din beton peste capătul mai lat al unui puț uriaș de forma unei retorte de laborator chimic. Trenurile cu combustibil și echipament aveau acces direct la grătar de-a lungul unei linii ferate terminus desprinsă din linia principală spre Moscova. Acest portal către cosmos era uriaș și cât se poate de serios, dar ceea ce a confirmat avionul U-2 a fost că era singurul de acest fel. Poate că rușii urmau să ajungă pe Marte din Tiuratam, însă ei nu erau pe cale să îl folosească pentru a lansa o salvă preventivă, de avertisment, de rachete balistice intercontinentale. Aceste cunoștințe se vor afla la baza rezistenței manifestate de Eisenhower, în următorii trei ani, fața de lobby-ul făcut în favoarea programului rachetelor intercontinentale.

* * *

La Washington, ambasada sovietică nu a mai trimis nici o notă de protest. Reușise oare vopsea cu ferită să ascundă avionul U-2 de radarul sovietic? Nu prea. Vopsea era atât de grea, încât îl obligase pe Cherbonneaux să se furișeze în spațiul aerian sovietic pe deasupra Pamirului cu mult sub altitudinea normală a avionului, la 17 680 de metri. Pur și simplu prinsese rețeaua de radare sovietice într-un moment în care era adormită, dar cel puțin unul dintre celelalte zboruri efectuate în acea zi din Lahore a fost detectat, iar un MIG a fost mobilizat dintr-o escadrilă a apărării aeriene din Andijon,

¹ Unul dintre inginerii care au construit ansamblul, neștiind inițial care îi era rostul, susține că a aflat întrebându-l pe Koroliov dacă putea opri excavațiile pentru că ele provocau inundații. Proiectantul-șef i-a spus să continue săpăturile, dezvăluindu-și în mod nechibzuit marele secret prin a explica că avea nevoie de un puț de aprindere cu adâncime egală cu cel puțin jumătate din înălțimea rachetei sale. „Vom zbura și pe Marte?” a întrebat inginerul uluit. „Bine-nțeles, și chiar mai departe”, a răspuns Koroliov. (n.a.)

în valea Fergana, pentru a confirma că era vorba de un intrus. Când comandantul escadrilei a transmis Moscovei că în spațiul aerian al Asiei Centrale sovietice mișunau obiecte zburătoare neidentificate, comandantul tuturor regimentelor de vânătoare ale apărării aeriene sovietice, general-colonelul Evgheni Savitski, a venit personal cu avionul pentru a-l lua la întrebări pe pilotul MIG-ului. Savitski a decis că pilotul avusese vedenii și a ordonat să fie transferat pe alt post.

Forțele de apărare aeriană sovietice erau împărțite în regimente de radar și de vânătoare, pe de o parte, și regimente de specialiști în rachete, pe de alta, iar aceștia din urmă erau probabil cei mai conștienți de amenințarea reprezentată de avionul U-2, pentru că Hrușciiov insistase personal ca ei să-l doboare. În acest scop, o rachetă promițătoare, concepută de Pavel Grușin pentru apărarea Leningradului, pe nume S-75, a fost introdusă imediat în producția de masă pentru apărarea întregii patrii-mamă.

La fel ca Serghei Koroliiov (care servise opt ani în Gulag), Grușin avea școala dură a rachetelor teleghidate. A fost un domeniu căruia i s-a acordat cea mai înaltă prioritate de către Stalin și Beria, care au oferit KGB control direct asupra sutelor de savanți și ingineri care munceau cot la cot cu colegii lor germani prizonieri de război în condițiile de muncă forțată din perioada de după război.

Racheta S-75 a lui Grușin a fost bunica tuturor rachetelor antiaeriene sovietice moderne. În următoarele patru decenii, vor apărea variante diferite ale ei din Cuba și Vietnam până în Siria și Irak, dar S-75 a fost lansată prima oară în noiembrie 1957. Generalul Iuri Votințev, strănepotul unei căpetenii cazace din războiul de pe Don, a fost delegat să o aducă pe scenă în cadrul unui spectacol impresionant, ce includea un număr total de șaiszeci și două de rachete.

„Pe 7 noiembrie, la ora 08:00, coloana și-a ocupat poziția pe locul desemnat în Piața Manejului [la nord de Piața Roșie],“ și-a amintit el. „Toate ferestrele de la hotelul Metropol erau deschise, iar teleobiectivele lungi ale camerelor foto și de filmat erau scoase pe geam. Coloana de rachete a fost plasată

în coada paradei. Când am ajuns în Piața Roșie, totul a înghețat în jurul nostru pentru o clipă. Au început să se audă ovațiile din tribune. După ce am traversat piața, coloana s-a întins de-a lungul barajului de demarcare, iar soldații au început să acopere repede rachetele... Primele șiruri de spectatori din piață deja apăruseră. Oamenii au format un cerc solid în jurul coloanei, s-au cățarat pe vehicule și au îmbrățișat soldații și ofițerii.“

* * *

Bărbații din Detașamentul B au zburat înapoi în Turcia, iar acolo li s-au alăturat soțiile. Ideea era ca viața în Adana să fie făcută mai tolerabilă pentru piloți. Rezultatul a fost un avanpost al imperiului american, unic pe durata Războiului Rece.

Barca cu motor a sosit în sfârșit. Piloții au făcut schi pe apa unui rezervor din apropierea bazei. Pentru cei care au preferat să se bălăcească sau să stea la soare în zilele fierbinți, liniștite – și au fost destule astfel de zile –, plajele de lângă Mersin erau izolate și spectaculoase. Se puteau vedea ruinele unui castel al cruciaților la aproape 200 de metri în larg, abandonat acolo de marea care a părut să fi crescut cu câțiva metri din secolul al XII-lea. Piloții l-au numit castelul de pe mare și au început să-l îndrăgească, la fel cum ar fi putut să se atașeze de nisipurile de la Cocoa Beach sau Mission Bay, în cazul în care carierele lor ar fi evoluat doar puțin diferit. Mergeau acolo în mașinile lor Buick importate, cu cauciucuri albe pe interior, și se hârjoneau în bermude viu colorate sub supravegherea superiorului lor de la Agenție, care avea un ten mai palid și era mai slab decât ei.

Mersin se afla la o mică distanță cu mașina de Adana. Nu era greu să te întorci înapoi la cocktailul dintre orele 18 și 20. Soțiile aflându-se în oraș, luau cina de obicei acasă la unul dintre ei, preparată de gazdă sau ocazional încropită din alimentele găsite la îndemână.

Piloții erau acum cazați în principal în afara bazei și în camere închiriate, mai curând decât în rulotele de burlaci belgiene pentru două persoane care îi întâmpinaseră în 1956. Condițiile de locuit erau simple comparativ cu cele din

camerele pentru cupluri căsătorite din majoritatea bazelor americane din jurul lumii, și de-a dreptul primitive în raport cu locuințele diplomatice, un aspect care poate părea nedrept având în vedere că nici o ambasadă din lume nu deținea atâta putere de a influența cursul istoriei omenirii ca această comunitate mică a piloților de recunoaștere meteo. Dar existau compensații care ar fi meritat să fie menționate în scrisorile trimise acasă, dacă acestea nu ar fi trebuit să treacă mai întâi de cenzorii Agenției. Compensații cum ar fi mai mult timp liber decât aveau nevoie și un avion C-47 Gooney Bird care le stătea oricând la dispoziție pentru a-și ocupa acel timp. Prânz și cumpărături în Germania de Vest? Înapoi acasă prin Roma și Napoli? Acestea erau lucruri care puteau fi aranjate de Agenție.

Barbara Powers era deschizătoarea de drumuri în această privință.

După ce fusese stenografă pentru un procuror militar, căpitanul Reuben Jackson, vreme de șase luni, comuniștii au înscenat o lovitură de stat în Atena. Femeile erau violate pe stradă – așa i se spunea Barbarei –, iar americanii nu mai erau bine-veniți în leagănul democrației. A fost transferată la baza aeriană Wheelus, în afara orașului Tripoli. Peste douăzeci și nouă de ani, un grup de bombardiere cu aripi mobile din Lakenheat, Anglia vor lumina noaptea din Tripoli cu explozibili puternici, pentru a-l învăța minte pe colonelul Gadhafi să nu mai sponsorizeze terorismul, dar în epoca lui Eisenhower – la doar cincisprezece ani după victoria Aliaților în Africa de Nord –, armata americană era încă un oaspete de onoare în Libia.

În timpul zilei, Barbara stenografia documente dictate de un alt procuror militar. Își petrecea nopțile la bază într-un pat de cazarmă, chinuită de muște, pe care localnicii refuzau să le extermine deoarece erau îngrășământ pentru curmali.

Gary zbură până la ea atunci când putea într-un T-33 Thunderbird, cam o dată pe lună. Nu telefona mereu înainte. Într-o zi a găsit-o pe Barbara încuiată în cameră, spunând că va fi gata într-o clipă, părând speriată. După relatarea ei, el a intrat cu forța și, văzând-o că ținea în mână o poșetă, a cotrobăit

prin ea până a găsit o scrisoare în care căpitanul Jackson își declara iubirea care i-o purta și îi spunea că divorțează. O implora să facă același lucru.

Gary nu a scris niciodată despre acest episod, deși a recunoscut că mariajul său scârțâia. Barbara și-a amintit apoi că poliția militară l-a luat pe sus pe Gary și că el a depus o plângere formală împotriva lui Jackson (care a murit la scurtă vreme după episod într-o coliziune aeriană).

Într-o altă vizită, infuriat de un coleg ofițer care voia să-i fure soția, Powers l-a azvârlit pe bărbat peste barul din Clubul Ofițerilor de la baza Wheelus. De această dată, Barbara a fost impresionată în sinea ei.

Vestea surprinzătoare că ea va putea locui împreună cu soțul ei la misteriosul său loc de muncă a venit către sfârșitul toamnei anului 1957, în timp ce *Sputnik* se rotea în jurul globului, iar Burt și Helen Silverman ajungeau la capătul turului lor european, în mod nepoliticos întrerupt de procesul lui Rudolf Abel. Barbara nu era proastă. Știa să citească o hartă și începuse să bănuiască faptul că baza lui Gary se afla în Turcia. Ideea de a locui acolo a captivat-o – totuși, a scris ea, s-a trezit la realitate când Gary a curățat o movilă de excremente din fața noii lor locuințe.

Din partea tuturor celor asociați cu detașamentul de forțe aeriene al lui Richard Bissell se aștepta un grad înalt de autonomie personală, ca și de discreție, iar Barbara și Gary Powers erau cu siguranță capabili să aibă grijă de ei. Gary a cumpărat o pușcă de vânătoare (pentru rațe, găște, prepelițe, porci mistreți). A achiziționat totodată un Mercedes 220SE cenușiu, decapotabil, cu scaune din piele roșie, și un câine polițist ieșit la pensie, pe nume Eck von Heinerberg. Barbara a cumpărat covorașe pentru casă. Au început să facă plimbări cu mașina în interiorul Anatoliei, cu părul în vânt, cu o armă și cu un câine pe bancheta roșie din spate. A fost o viață pe care un reporter ar fi descris-o ca fiind extrem de încântătoare dacă i s-ar fi permis accesul într-un perimetru de măcar 160 de kilometri de Adana. Dar era o viață trăită într-un bulă creată de Agenție,

libertatea fiind un lucru complex. Apărătorii ei nu au putut practica întotdeauna ceea ce au predicat.

Curând după sosirea soțiilor, acestora li s-a îngăduit să arunce în sfârșit o privire la avioanele în care bărbații lor primeau salarii atât de generoase pentru a studia vremea. „E o bijuterie“, i-a spus Gary dinainte Barbarei. „Merge șase kilometri și jumătate cu un galon de combustibil și atinge o viteză de zece ori mai mare decât cea a unui camion. Nu-i rău deloc!“ Barbara nu a fost extrem de impresionată. I-a spus că, după părerea ei, planorul motorizat arăta „ca o cioară uriașă“. Dar avionul nu a avut în viața lor de cuplu rolul important pe care l-a avut în istorie. Gary aproape că nu vorbea niciodată despre el cu ea și nu părea nici să zboare în el prea des.

În septembrie 1958, toți piloții detașamentului au dispărut din Turcia timp de două săptămâni. Soțiilor nu li s-a spus unde și ar fi fost greu de ghicit că destinația fusese nordul Norvegiei. Scopul mutării taberei a fost fotografierea unei fâșii de teritoriu rusesc nu departe de Cercul Arctic, unde se zvonea că sovieticii ar construi buncăre pentru rachete balistice intercontinentale suficient de aproape de Statele Unite, pentru a-i lovi pe americani cu o rachetă trasă direct peste Polul Nord. Piloții au mâncat pe săturate și și-au făcut unul altuia fotografii îmbrăcați la patru ace, pe fundalul unor munți întunecați. Dar nu au făcut nici o fotografie a presupusei baze noi de rachete; pătura de nori de deasupra regiunii a refuzat să se risipească.

Înapoi la Adana, baraca destinată comunicațiilor a rămas tăcută. Timp de luni de zile nu au primit nici o undă verde de la Washington; nici vorbă de vreo misiune de genul aceloră despre care piloții ar dori să le povestească nepoților. În schimb, a sosit un nou tip de rulotă. Barbara l-a numit supercasă mobilă (cunoscută și sub denumirea de rulotă dublă). Avea aproape 17 metri lungime și trei dormitoare, câte unul pentru fiecare ofițer căsătorit. Aranjate în două rânduri ordonate, superrulotele au adus toată lumea înapoi în bază. Nimeni nu mai trebuia să plece nicăieri noaptea, iar petrecerile de la Detașamentul B au câpătat o nouă intensitate.

„Mi-a plăcut să beau, nu zic nu“, a recunoscut Powers.

„Au fost multe petreceri cu băutură“, spune Joe Murphy, aflat până acum la al doilea său tur în Turcia, „dar nu mi s-a părut niciodată că s-a întrecut măsura“.

Maiorul (ulterior general) Harry Cordes, un pilot pe U-2 al forțelor aeriene, care nu avea o părere prea grozavă despre administrarea de către Bissell a oamenilor, a spus mai târziu: „Am întrevăzut posibile incidente internaționale cu automobile și neveste [și] am încercat să-l avertizez [pe Bissell] cu privire la pericolul de a compromite proiectul.“

Noile rulote erau un răspuns la astfel de avertismente, iar ele chiar au redus riscul ca un pilot de U-2 să ajungă într-o închisoare turcească pentru șofatul în stare de ebrietate. Dar ele nu au împiedicat un ofițer – „un bărbat frumos, clădit ca un fotbalist“ – să investească prea multă energie într-un dans acordat de frumoasa Barbara într-o noapte zgomotoasă din primăvara anului 1960. Ea a căzut, și-a rupt piciorul și i s-a spus să declare că fusese un accident de schi în caz că întreba cineva.

Barbara s-a plâns că pe Gary nu l-a preocupat piciorul ei rupt. În schimb, la fel ca pe Cordes, îl pune pe gânduri riscul de a compromite proiectul. „Cât de multe știu de fapt rușii despre operațiunea noastră?“ s-a întrebat el ulterior. „Discutând problema cu ofițerul de spionaj, am concluzionat că ei știau probabil foarte multe. Era o unitate neobișnuită, care ieșea în evidență, și ai cărei piloți conduceau aparate de zbor ușor de identificat. Spionajul era o profesie străveche în Turcia. Dacă spionajul rusesc era la fel de bun ca al nostru, așa cum ne-au spus în mod repetat specialiștii noștri, era probabil ca ei să știe nu doar câte avioane aveam, ci și câți piloți, plus numele noastre.“

Rușii vor afla și numele lui destul de curând.

* * *

Ce căutau acolo soțiile piloților? De ce să dublezi numărul oamenilor care văzuseră „cioara uriașă“ de aproape? De ce să

triplezi (cel puțin) cantitatea de bârfe despre petrecăreții din Adana care nici măcar nu făceau parte din forțele aeriene? Răspunsul a avut legătură cu Cape Canaveral și cu o dimineață friguroasă de decembrie a anului 1957.

De această dată, Willie Fisher nu a putut fi prezent. Era deținut la închisoarea federală West Street din New York, așteptându-și recursul. Însă următoarea etapă din călătoria către stele a Americii nu avea să treacă neobservată. Câteva sute de reporteri și fotografi erau îngrămădiți pe o dună de la Cocoa Beach. Rețelele de radio și televiziune își eliberaseră programul pentru transmisii în direct. Obiectul atenției lor era o rachetă Vanguard înaltă, subțire, de pe rampa de lansare 18A, ce conținea primul satelit al lumii libere. Avea să explodeze după două zile. Vremea fusese îngrozitoare. O valvă de oxigen lichid înghețase și se blocase, iar numărătoarea inversă fusese amânată. Dar pe șase fusese cald. Venise clipa. Americanii aveau să se răzbune pe Sputnik.

Agenția Associated Press a pregătit în avans un articol pentru abonații ei în eventualitatea unei lansări reușite. El începea astfel:

MICA LUNĂ CE ÎNCONJOARĂ PĂMÂNTUL EMIȚÂND SEMNALE RADIO ESTE RĂSPUNSUL DAT DE STATELE UNITE RUSIEI, CĂ ȘI AMERICANII SUNT CAPABILI SĂ AJUNGĂ LA FRONTIERA SPAȚIULUI.

Vanguard era echivalentul unei mașini Citroën în categoria rachetelor: inteligentă, dar fragilă. Era totodată o rachetă a marinei, iar puțini militari din armată ar fi ezitat să spună despre ea că e inutilă. Conceptul din spatele ei era extrem de ambițios, cu sisteme nou-nouțe de ghidaj și propulsie, celule solare pentru a furniza o parte din energia electrică și circuite impriimate pentru a-i micșora componentele interne. Motoarele ei abia generau a patruzecea parte din puterea rachetei R7 a lui Koroliov – 12 247 de kilograme forță în raport cu cele 453 592 de kilograme forță ale celei sovietice, fapt care poate face ca

generația Hummer¹ să pară de-a dreptul neamericană. Dar dacă planul funcționa, el putea, cu puțin noroc, să compenseze cu vârf și îndesat umilința adusă de *Sputnik* prin virtutea purei sale sofisticări.

Avea să funcționeze? Era o întrebare bună. Lansarea anterioară a rachetei Vanguard fusese abandonată de cinci ori din cauza unor probleme tehnice. Aceasta era netestată la nivelul cel mai fundamental: al doilea și al treilea motor auxiliar nu mai fuseseră niciodată aprinse într-un zbor real. Wernher von Braun, care nu avea nimic de-a face cu dezvoltarea ei, dar știa câteva lucruri despre rachete, a spus că nu avea nici o șansă. Un inginer de la rampa de lansare a spus unui reporter de la *Time*: „Vom fi mulțumiți dacă ajunge pe orbită. Nu vom fi dezamăgiți dacă nu ajunge.” Publicația *Pittsburgh Sun-Telegraph* a fost mai optimistă. „LUNA – CÂTEVA MINUTE PÂNĂ LA LANSARE”, anunța titlul ei principal, referindu-se la miniluna, de dimensiunea unui grepfrut, despre care secretarul de presă al președintelui promisese că va fi plasată pe orbită.

La ora 11:44, ultimul furtun ce conecta racheta de macaraua ei de susținere s-a desprins, iar motoarele ei au împrăștiat primele flăcări. Până la 11:45, totul se sfârșea. După cum sună înregistrarea lansării: „...doi ...unu ...zero ...foc ...prima aprindere ...EXPLOZIE!”

Mingea de foc a fost pe atât de mare și urâtă pe cât de suplă și frumoasă a fost racheta, dar tot nu a reușit să acopere momentele jenante prin care a trecut Vanguard. Înainte ca fumul și flăcările să învâluie întregul complex de lansare, telespectatorii au văzut racheta pur și simplu oprindu-se în aer la câțiva metri de sol și căzând înapoi ca și cum s-ar fi decis că nu merita să urce până pe orbită. În timp ce se prăbușea, conul din vârf a căzut ca o pălărie nepotrivită de pe capul unei vrăjitoare.

Chiar dacă ar fi să nu admitem unele scuze, accidentul a fost absolut de înțeles. Proiectului Vanguard i-a fost refuzată constant finanțarea militară și expertiza lui von Braun în scopul de a păstra explorarea spațiului cosmic în domeniul civil

¹ Mașini puternice și mari consumatoare de combustibil (n.tr.)

și de a onora spiritul Anului Geofizic Internațional. A fost monitorizat de un astronom, nu de un general. Nu a existat nici un imperativ strategic de a reuși, nici o presiune asiduă din partea guvernului, nici o amenințare cu exilul într-un lagăr de muncă forțată în eventualitatea unui eșec și nici o intimitate în care să poată fi făcute greșelile timpurii inevitabile care bântuiau orice program nou de rachete. Conform secretarului delegat al apărării, Donald Quarles, explozia nu a fost decât „un incident în perfecționarea sistemului de sateliți Vanguard“.

Dar America nu avea chef de scuze. Vreme de două luni democrații și mass-media se abținuseră să exprime o judecată finală cu privire la Pearl Harborul tehnologic reprezentat de *Sputnik*, în baza faptului că Pentagonul (sau cine conducea programul american de rachete – nu era deloc clar) avea un drept la replică. În cele două luni, sovieticii plasaseră pe orbită un al doilea satelit, de această dată cu un câine în el. Hrușciov se lăudase că putea să mai pună încă douăzeci „mâine“ și că producea rachetele pe bandă rulantă, „asemena cârnașilor“. Nivelul de popularitate al lui Eisenhower în sondajele de opinie scăzuse cu douăzeci și două de procente. Acum urma în-succesul rachetei Vanguard. Replica la *Sputnik* era un Eșecnik.¹ Popularitatea președintelui a mai scăzut cu opt procente. Au existat voci care l-au invitat să demisioneze, iar el a cumpănit serios această variantă. În perioada stresantă de după lansarea *Sputnik*-ului, el suferise un mic atac cerebral. În incriminările de după incidentul Vanguard exista un protest național salutar împotriva exceselor consumerismului, care părea să fi fost promovat în dauna securității naționale. Dar exista totodată o reevaluare integrală a amenințării sovietice – supremă din punct de vedere tehnologic și mănuită acum de pe poziții de superioritate morală, de vreme ce *Sputnik* era rezultatul experimentelor din cadrul Anului Geofizic Internațional,

¹ Ziarele din Statele Unite au publicat articole ample de prima pagină care au surprins eșecul și au inclus jocuri de cuvinte ironice inspirate de numele satelitului rus *Sputnik*, cum ar fi „Flopnik“, „Kaputnik“, „Oopsnik“ și „Stayputnik“. (n.tr.)

nu al focoaselor militare. Pentru prima oară în cariera sa, Eisenhower s-a întrebat dacă era pe măsura adversarului.

Un lucru de care nu se îndoia a fost că laudele lui Hrușciiov erau, încă o dată, o cacealma. Zborurile avioanelor U-2 din august 1957 aduseseră cu ele o mulțime de informații, mare parte liniștitoare. Analiza detaliată a platformei de lansare de la Tiuratom a sugerat că, deși R7 era o rachetă spațială de mare putere, ca rachetă militară era extrem de ineficace, având nevoie de zile întregi pentru alimentare și fiind greu de ascuns. Zborurile pe deasupra orașelor nucleare împrejmuite, situate de-a lungul căii ferate transsiberiene, au dezvăluit o activitate intensă de îmbogățire a materialelor radioactive, dar nu producerea în masă a unor focoaase nucleare, care era o întreprindere mult mai dificilă.

Pentru moment, lumea putea face față „cârnaților” domnului Hrușciiov. Dacă erai familiarizat cu roadele impresionante ale imaginilor curate ca lacrima surprinse de U-2 din înaltul cerului, măcar atât era limpede. Dar dacă nu cunoșteai aceste detalii, lucrurile nu erau clare și aproape nimeni nu dispunea de aceste informații. Senatorii Symington și Johnson nu știau de ele, acesta fiind motivul pentru care ei s-au simțit atât de îndreptățiți să se autoflageleze și să chinuie administrația cu apariția așa-zisului decalaj al rachetelor militare. Joe Alsop nu era informat, și de aceea a început să utilizeze cuvântul letal care începe cu „N” – neputincios – cu atâta încredere în editorialele sale influente din 1958. Chiar și autorii Raportului Gaither, o examinare presupus competentă a capacităților de apărare ale Statelor Unite autorizată de Eisenhower și publicată la sfârșitul anului 1957, nu aveau deloc habar de avioanele U-2 atunci când o copie a raportului a fost trimisă în secret ziarului *Washington Post*. Raportul a făcut apel la un program urgent de construire a rachetelor, o rețea națională de adăposturi nucleare și o suplimentare cu treisprezece miliarde de dolari a bugetului anual pentru apărare. Raportul a concluzionat că țara se afla în „cel mai mare pericol din istorie”.

Acestea au fost cele șase cuvinte din raport pe care *Washington Post* a ales să le citeze cu litere de-o șchioapă atunci

când a obținut copia. A fost o știre senzațională, care a ridicat decalajul rachetelor militare la statutul de fapt comun acceptat, când în realitate el nu era departe de o iluzie paranoidă. Acesta a fost contextul politic al dezastrului Vanguard – deși nu trebuia să fii nebun ca să deduci pe baza dărmăturilor de la Cape Canaveral că programul de rachete al Statelor Unite întâmpina totuși unele probleme.

Mai devreme sau mai târziu, Eisenhower a fost nevoit să ia o decizie în privința programului U-2. Va face el cunoscut lumii lucrurile pe care avionul i le dezvăluise lui și celor din cercul său, sau va strânge din dinți, va suporta acuzațiile de mulțumire de sine și delăsare, și va păstra secretul avionului pentru ca acesta să își continue munca extraordinară? Nu a făcut nici una, nici alta. În cele din urmă a tănuțit existența avionului U-2 și, în mare parte a anilor 1958 și 1959, l-a ținut la sol.

Când Richard Bissell a cerut permisiunea de a efectua mai multe zboruri la scurtă vreme după *Sputnik*, Eisenhower a spus nu. Când secretarul de stat John Foster Dulles și generalul Nathan Twining, președinte al Statului Major Interarme – o pereche formidabilă de petiționari – au cerut iarăși permisiune în ianuarie 1958, răspunsul a fost din nou negativ. Lui Ike nu îi plăcea deloc ideea de a viola spațiul aerian sovietic. Își prețuia reputația de președinte cinstit și știa că pătarea ei ar fi fost cea mai mică dintre daune, în cazul în care un avion U-2 s-ar fi pierdut deasupra Rusiei. Ca un aspect mai special, el credea că încrederea în sine tot mai mare a sovieticilor nu scădea, ci sporea probabilitatea unei reacții exagerate la incursiunile avionului U-2. Acest lucru ar fi putut însemna un război nuclear, iar prioritatea sa ca președinte a fost să mențină pacea nucleară.

În următoarele decenii, Bissell a lăsat să se înțeleagă că avioanele U-2 continuaseră să zboare peste Rusia în anii 1958 și 1959. De fapt, au existat trei zboruri în acel interval de doi ani. Dintre acestea doar unul a implicat un pilot american deasupra Rusiei centrale. (Dintre celelalte două, unul a fost efectuat de un pilot britanic, iar în celălalt au fost fotografiate părți

ale Extremului Orient sovietic, începând din și terminând în Japonia.)

Bolnav, prudent cu Hrușciiov și aproape la fel de precaut cu propriii șefi ai apărării, Eisenhower ajunsese să perceapă avionul U-2 ca pe o problemă mai mare decât beneficiile pe care le oferea. De nenumărate ori, experții săi s-au adunat în Biroul Oval cu profiluri de misiuni, liste cu ținte și priorități urgente de spionaj. Și de fiecare dată el le-a spus că nu era momentul potrivit. Multora li s-a părut a fi o politică timidă. În realitate era o politică extrem de moderată.

Eisenhower chiar a sugerat preluarea întregului program de către forțele aeriene, fapt care ar fi pus capăt în mod eficient zborurilor peste teritoriul sovietic, de vreme ce ele nu ar mai fi fost civile sau contestabile. Bissell deja lăsase selecția și instruirea de piloți noi pentru U-2 în seama forțelor aeriene. Proaspeții recruți erau examinați la o bază texană izolată a forțelor aeriene, nu la fermă, și erau folosiți în principal pentru zboruri de frontieră și prelevarea de mostre atmosferice. Acum Bissell nu mai voia să cedeze nici în ruptul capului. L-a implorat pe ajutorul apropiat al președintelui, generalul Andrew Goodpaster, să i se îngăduie păstrarea statutului activ, restrâns, autonom și secret al operațiunilor de zbor. Generalul a fost de acord, dar, pentru a-și menține programul în forma pe care o dorea, el trebuia să-și păstreze piloții angajați inițial – veteranii de la Watertown și Dupont Plaza și din locuri lesne uitate precum Radium Springs Motel. Și trebuia să-i mențină mulțumiți, ceea ce nu era ușor în condițiile unor zboruri atât de rare. Ei erau civili, la urma urmei, și își puteau da demisia. Pe măsură ce primul contract i s-a apropiat de final, Gary Powers chiar avea în minte să facă asta, și nu era singurul. A scris mai târziu: „Câțiva alți piloți căsătoriți se hotărâseră că o separare de optsprezece luni de familiile lor le fusese de ajuns. Fără prea multe opțiuni la dispoziție, Agenția a capitulat.” Le-a trimis soțiile.

* * *

La sediul central al proiectului, Bissell și susținătorii încă-pătănați ai avionului U-2 s-au gândit îndelung la cum puteau să aducă aparatul înapoi pe cerul Rusiei, unde îi era locul. Au încercat totul.

Un memorandum secret al CIA de la începutul anului 1959, declasificat în 2003, narează o parte a poveștii. Intitulat „Teste de vulnerabilitate a avionului U-2“, în memorandum se afirmă:

Vulnerabilitatea avionului U-2 a fost testată în raport cu avioanele de interceptare F-102 și F-104 la baza aeriană Eglin în decembrie 1958. Testele s-au desfășurat în condiții de control maxim al mediului de la sol și aerian pentru pilotul atacant (mai precis, piloți de performanță, spațiu aerian izolat, vreme ideală, punct de interceptare preselectat etc.). F-104 nu poate rămâne la altitudini de peste 18 300 de metri, dar posedă o capacitate de a converti viteza în altitudine și de a obține coaltitudinea avionului U-2 pentru un interval mai mic de 30 de secunde.

Era o confesiune. Sub pretextul inexpugnabil al apărării națiunii și discreția totală oferită de CIA, băieții de pe avioanele de vânătoare aveau în sfârșit o șansă improbabilă de a duce silueta neagră a avionului U-2 sus, în stratosferă, unde credeau că le era locul. Și cum făcuseră ei acest lucru, dată fiind altitudinea operațională maximă de 18 300 de metri? Prin „convertirea vitezei în altitudine“, a energiei cinetice în energie potențială. Prin aprinderea propulsoarelor auxiliare și menținerea lor aprinse până la epuizare, în timp ce realizau acea manevră idioată care sfidează suprafețele de control și transpune avionul dintr-o vrie plată în ascensiune maximă.

Ascensiunea maximă e replica pilotului de vânătoare la săritura cu schiurile, cu deosebirea că un olimpic finlandez cu figură placidă și cască fără bărbie, în costumul spongios pentru sărituri, nu va urca niciodată mai sus de locașul său îngust din vârful turnului de 120 de metri, pentru că, imediat ce se desprinde de el, singura lui forță de propulsie e gravitația. Aceasta îl va duce până la o viteză de aproape 130 de kilometri

pe oră în primele secunde și va crea impresia că zboară dacă își sincronizează explozia musculară a săriturii chiar la buza trambulinei, dar de fapt el nu face decât să cadă mereu.

Pilotul unui avion de vânătoare se folosește de gravitație, dar totodată și de kerosen. Își începe cursa la, să zicem, o altitudine egală cu o dată și jumătate înălțimea muntelui Everest, într-un plonjon superficial, străpungând bariera sunetului și continuând să accelereze până la viteza maximă pe care o poate menține fără să riște dezintegrarea avionului său atunci când îi ridică botul. După care îi ridică botul.

Cu „piloții excelenți” și „vremea ideală” de la baza aeriană Eglin, amplasată pe limba de uscat a Floridei, aparatele de zbor selectate pentru a se lua la întrecere cu U-2 la sfârșitul anului 1958 puteau să stea în coadă chiar și la nivelul solului imediat după decolare. Scopul ascensiunii maxime era ca ea să fie realizată atunci când avioanele zburau deja la limitele de viteză și de altitudine la care fuseseră proiectate să zboare, să le împingă la extremă, în condițiile unui „spațiu aerian izolat” suficient sub ele pentru a repara eventualele probleme care puteau apărea. Undeva în jurul altitudinii de 18 300 de metri, motoarele unui Starfighter F-102 sau F-104 tind să obosească din lipsă de combustibil sau de aer, sau din lipsa ambelor, dar acest lucru nu înseamnă că avionul cade brusc spre pământ. În acest punct, el țâșnește către înălțimi, asemenea unui glonț sau a unei rachete, iar dacă pilotul a ales unghiul de atac corect, el are la dispoziție câteva secunde de calm imponderabil, ajungând în punctul maxim al ascensiunii sale, în care poate să localizeze orice avioane de recunoaștere la altitudine superioară cu radarul său aeropurtat, să le ia în vizorul rachetelor sale aeriene și să le doboare. (Dacă totul a funcționat bine, el își va reporni motorul în timp ce planează înapoi către pământ.)

Pentru piloții nesatisfăcuți de ghiontul în rărunchi aplicat de un motor Pratt & Whitney J-57 sau de un General Electric J79 la putere maximă, exista în meniu o senzație viscerală chiar mai intensă, care putea fi oferită de pilotarea avioanelor cu reacție. Cu doi ani înainte de testele Eglin, Iven Kincheloe, un as al Războiului din Coreea cu o bărbie cât o nicovală și

un record nedepășit de patru MIG-uri doborâte în decurs de șase zile, urcase într-o ascensiune maximă până la o altitudine uluitoare de 38 400 de metri deasupra bazei aeriene Edwards din California într-un Bell X-2 care nu a depins de aerul din atmosferă, ci de oxigenul lichid din rezervoarele sale. Chuck Yeager, regele piloților de testare, a legat mai târziu un rezervor de rachetă de un Starfighter și a urcat până la 31 700 de metri, unde chiar și el a pierdut controlul și aproape că și-a pierdut viața. (Avionul i-a căzut 29 565 de metri în vrie înainte să se ejecteze la 2 133 de metri cu jumătate din cap acoperit de flăcările combustibilului de rachetă aprins, provenit din rezerva propriului său scaun ejector.)

Băieții de la Eglin nu au avut rezervoare de rachetă și nu au pus prea multe probleme avionului U-2.

„Radarul de la bordul avionului F-104 s-a defectat la altitudini mari“, a afirmat raportul privind testul de vulnerabilitate. „Pilotul acestui avion de vânatoare nu a putut să fixeze vizual ținta în timp util pentru a rezolva problema de control a tragediei.“ F-102 s-a comportat mai bine, dar ar fi putut doborî avionul U-2 doar dacă avea rachete aeriene mai bune pe care, credea Agenția, nu le dețineau nici sovieticii. Concluzie: „Interceptarea reușită a avionului U-2 de către piloții de vânatoare din apărarea sovietică în următoarele câteva luni e improbabilă.“

După un sfert de secol, locotenentul de zbor Mike Hale din cadrul RAF a susținut că ar fi ajuns la același nivel cu un U-2 aflat la altitudine de zbor susținut după o ascensiune maximă într-un avion English Electric Lightning –, dar acest lucru se întâmpla cu un sfert de secol mai târziu.

* * *

La sfârșitul anului 1958, la Adana a sosit un nou comandant de detașament. Numele său era colonelul Stan Beerli, iar până ca America să fie atrasă în cel de-al Doilea Război Mondial el visase la o carieră de schior profesionist. I s-ar fi potrivit de minune. Părinții săi erau elvețieni și el crescuse în Oregon City, la poalele muntelui Hood, acoperit cu ninsori bogate.

În timp ce furtunile s-au pornit dinspre Pacific pentru a marca începutul iernii în luna decembrie a anului 1941, Beerli avea douăzeci și unu de ani și i se oferise un loc de muncă. Pleca la Sun Valley, stațiunea turistică pe care Averell Harriman o pornise de la zero și o presăraseră cu celebrități în munții Sawtooth din Idaho. Beerli urma să învețe vedetele să schieze și să practice el însuși în timpul liber puțin schi profesionist, dar japonezii au atacat Pearl Harbor. S-a înrolat în Forțele Aeriene ale armatei Statelor Unite, s-a instruit ca bombardier și navigator și a pilotat treizeci și opt de misiuni deasupra Italiei în avioane B-17 în al doilea grup de bombardiere al Regimentului 15 din cadrul 15th Air Force. După război, a asistat la testele nucleare timpurii din atolul Bikini, tot dintr-un B-17 și s-a antrenat ca pilot de vânătoare. S-a înrolat în CIA în 1956.

Beerli era prea contemplativ și prea slab pentru a fi pilot pe avioane de vânătoare. A chelit aproape complet după treizeci de ani și se simțea destul de bine cu pălăria neagră care se potrivea cu costumul închis la culoare pe care cei de la Agenție tindeau să-l poarte, fie iarnă, fie vară, la muncă sau în timpul liber. Dar nu și-a uitat instruirea din forțele aeriene și nu era de părere că U-2, în care a zburat destul de mult el însuși, era greu de adus la sol. „Asta e o prostie“, spune el întors în vecinătatea muntelui Hood în cel de-al optzeci și nouălea an al vieții lui. „Mare gogomănie.“

Pe tura lui Beerli la Adana nu au existat mașini de ghidare. Dacă erai pilot de U-2, aterizai drăcovenia tu însuși, așa cum procedai cu oricare alt avion.

Aghiotantul lui Beerli, răspunzător pentru securitatea Detașamentului B, era un bărbat mai tânăr, mai corpolent, simpatizat de soțiile piloților pentru că le organiza excursiile la cumpărături în Germania. Numele lui era John Perengosky.

La începutul verii, în 1959, Beerli și Perengosky au lăsat detașamentul pe cont propriu timp de câteva zile și au zburat la Teheran. S-au cazat într-unul dintre hotelurile mai bune din oraș și au stabilit contactul cu șeful stației CIA, care le-a pus la dispoziție un avion cu motoare gemene C-47, cu marcaje șterse

și cu rezervoarele pline. În ziua următoare au plecat să caute un aerodrom.

„Bine-nțeles că șahul era încă la putere și nimeni nu-și băga nasul în treburile noastre“, spune Beerli. „Era o misiune simplă, de a vedea ce putea fi utilizat din ceea ce aveau la dispoziție pakistanezii. Dar noi căutam în mod special o bază care să fie izolată.“

Au găsit una la peste 1 100 de kilometri de Teheran, în ari-dul Baluchistan, unde nu părea să mai fi aterizat nici un avion după război și fără nici o așezare omenească pe distanța unei zile de mers pe cămilă în orice direcție. Granița afghană era în apropiere. Nu existau hangare, turnuri, fântâni, copaci – doar o pistă aeriană și o stație radio care se ascundeau într-o potcoavă alcătuită de munții bruni. Beerli și Perengosky și-au aterizat avionul C-47 pentru a se asigura că pista suporta încă greutatea unui avion, după care au decolat din nou. Cel mai apropiat oraș de orice dimensiune se numea Zahedan, și s-au oprit acolo.

După o lună, liniștea deșertului a fost întreruptă iarăși de zgomotul unui avion care se apropia. De această dată era un C-130 Hercules, care ar fi constituit o priveliște familiară în orice bază NATO și ar fi putut fi implicat în orice sarcină NATO banală și monotonă. A aterizat în jurul amiezii. Din el au ieșit doisprezece oameni, majoritatea civili. Au rostogolit pe rampa de încărcare a avionului în jur de o duzină de butoaie cu ulei, apoi au așteptat. În jurul orei 15:00, ei au recunoscut silueta neagră a unui U-2 care a apărut deasupra munților din nord-estul pistei aeriene, aflat deja în ultimele secunde ale lungii sale coborâri de la altitudinea de 21 000 de metri. A aterizat în grabă – fără întrebări din carlingă, fără ocoluri pentru a inspecta solul. Din el a coborât Marty Knutson, epuizat, dar încântat.

Pentru prima oară în aproape doi ani, un U-2 fotografiase Tiuratomul. Ike fusese convins să acorde permisiunea pentru zbor datorită unei intensificări a activității legate de rachetele balistice intercontinentale la Cosmodrom și pentru că Dulles și Bissell îi povestiseră despre sistemul nou și inteligent al lui Stan Beerli de a intra în Rusia și de a ieși de acolo neobservați.

Agenția a numit procedura Quickmove. Pakistanul era încă singura țară care nu avea nimic împotriva zborurilor U-2 care porneau de la bazele sale, însă după cum spune Beerli: „Erai cât se poate de conștient că dacă rușii știau care erau bazele pe care le utilizam, ei ar fi trimis oameni acolo.“ Scopul procedurii Quickmove a fost „să le lăsăm cât mai puțin timp cu putință pentru a ne intercepta și a ști că desfășuram o operațiune“. Asta însemna să încarce tot personalul și echipamentul de susținere de care avea nevoie un U-2 în avioane C-130 banale care nu ar fi atras atenția. Însemna ca zborurile să fie efectuate noaptea de câte ori era posibil și mai însemna eliminarea zborurilor circulare din și către Pakistan.

Procedura Quickmove necesita ca un Hercules să zboare din Adana la Peshawar, în nordul Pakistanului, transportând combustibil, oxigen și un pilot pentru misiunea principală. El urma totodată să transporte specialiști de la Lockheed și compania David Clark, care să aibă grijă de U-2 și de costumul presurizat. Un alt Hercules zbura în ziua următoare la Zahedan cu mai mult combustibil și un alt pilot U-2 pentru segmentul final al călătoriei înapoi la Adana.

„Era un echipaj complet“, spune Beerli, „dar cu numărul minim de persoane care să se ocupe de sarcina de a pregăti în grabă un avion“.

Puțini oameni ar fi văzut avioanele C-130; aproape nimeni nu ar fi zărit un U-2.

„Operațiunea a fost organizată în așa fel încât noi ajungeam la Peshawar după-amiază târziu, când majoritatea oamenilor plecau de la bază. Mergeam într-un hangar și stăteam acolo. Avionul nu ieșea din el. Prima oară Knutson a fost cel care a pilotat în misiune, dar Powers a adus avionul din Adana. A ajuns la miezul nopții. A aterizat, noi l-am realimentat, l-am plantat pe Marty în el și a decolat înainte ca oamenii să se întoarcă la muncă în Peshawar.“

În timp ce Knutson se îndrepta spre Kazahstan, Powers a prins o cursă către casă în primul Hercules, iar spionii NSA din nordul Iranului s-au străduit să asculte orice discuție radio a apărării aeriene sovietice referitoare la un intrus aflat la

mare altitudine. Din câte își amintește Beerli, agenții nu au auzit mai nimic.

„Cineva raporta că au văzut un punct luminos sau un bip pe monitoare, dar nu exista nici un răspuns coerent, nici un avertisment, nici o plângere din partea rușilor. Era ca și cum nu se întâmplase nimic.“

Knutson a decolat în acea zi cu aproape cinci mii de litri de combustibil în aripile avionului. A aterizat la Zahedan cu 75 de litri – suficienți pentru încă zece minute de zbor după nouă ore petrecute în aer. Cineva i-a dat o bere rece și l-a întrebat dacă vrea să trimită un mesaj în cod Morse la Adana, pentru a le da de știre celor de acolo că aterizase; nimeni din echipa Quickmove nu știa Morse. Knutson s-a conformat.

„Stăteau acolo în soarele orbitor, în costumul presurizat, sorbind dintr-o bere cu o mână și cu alta bătând punctele și liniile Morse“, și-a amintit el mai târziu. (A susținut, de asemenea, că i s-ar fi spus să abandoneze aterizarea și să se ejecteze dacă vedea fum ridicându-se de pe pistă, pentru că acesta ar fi un semn că securitatea ei fusese compromisă. Remarca l-a iritat pe Beerli. „Dacă ar fi existat vreun indiciu al opoziției, noi nu am fi aterizat niciodată acolo“, a spus el.)

Un al treilea pilot din Detașamentul B, care venise în al doilea Hercules, a dus grabnic avionul U-2 realimentat înapoi în Turcia. Knutson a fost ajutat să iasă din costum. Butoaiele de ulei goale au fost rostogolite înapoi pe rampa de încărcare, iar în timp ce soarele apunea peste Zahedan, al doilea Hercules a decolat, lăsând pista în seama vântului și a cămiloror.

Ultimul avion s-a întors în Turcia după cincizeci și patru de ore de la plecarea primului, și încă nu se auzea nimic în radiourile rușilor.

* * *

Informațiile culese cu prilejul zborului efectuat de Knutson au fost sintetizate într-un document strict secret cu textul la două rânduri, care purta pe copertă ca titlu cuvântul „talent“, tipărit pe verticală cu majuscule uriașe. Pe lângă acesta,

în caractere mai mici, cititorii erau avertizați că informațiile conținute afectau apărarea națională a Statelor Unite și erau protejate de legile țării privind spionajul. Prin urmare, America dispunea de talent, încă de pe atunci. S-a întâmplat ca acesta să fie cuvântul de cod pentru fotografiile culese de U-2.

Era „complet neașteptat” că exista încă o singură instalație de lansare la Tiuratam, se afirma în raport. Dat fiind numărul de lansări detectate recent și declarația lui Hrușciiov că ar produce în serie rachete balistice intercontinentale, asta însemna două lucruri. Mai întâi, era clar că rușii lucrau la scurtarea intervalelor de timp dintre lansările de rachete la Tiuratam, iar în doilea rând, Tiuratamul era evident doar un teren de experimentare. Centrul operațional principal al sovieticilor pentru rachetele balistice intercontinentale – care trebuie să existe pentru că altfel nu s-ar putea vorbi de un decalaj al rachetelor militare – trebuia să se afle în altă parte. Nu pentru prima oară, analiștii Agenției s-au aplecat peste hărțile Rusiei centrale, căutând căi ferate care nu duceau nicăieri. Nu pentru prima oară ei s-au oprit asupra Uralilor de Nord, unde o linie terminus care se desprindea din ruta principală de la Moscova către lagărele de muncă forțată de la Vorkuta se termina la est în munți, la optzeci de kilometri nord de Cercul Arctic. Acolo trebuia să fie.

„Desfășurați zboruri suplimentare de înaltă prioritate cât mai curând și cât mai des posibil”, era concluzia raportului. În special, „recomandăm investigarea mai întâi a liniilor de cale ferată din zona POLIARNII URAL, ca fiind cea mai probabilă locație pentru prototipul sovietic al instalației operaționale de lansare a rachetelor balistice intercontinentale.”

U-2 își demonstrase din nou valoarea. El oferea răspunsuri la cele mai mari întrebări cu care se confruntau Statele Unite în meciul lor imaginar de box cu comunismul și punea și mai multe întrebări. Cu siguranță, Ike înțelegea acum acest lucru. Cu siguranță, vânătoarea armelor de distrugere în masă putea, în sfârșit, să intre într-o viteză superioară.

Dar Eisenhower avea alte probleme pe cap: trebuia să se pregătească pentru o vizită a tovarășului Hrușciiov. Liderul

comunismului mondial și cel mai puternic dictator de pe planetă venea în America. Mai mult, spre surprinderea tuturor, el venea cu un plan de a pune capăt Războiului Rece.¹

La fel ca în cazul majorității relațiilor dintre superputeri în epoca de dinaintea liniilor telefonice directe între președinți, invitația fusese un accident. Timp de nouă luni, diplomația internațională fusese agitată pe fondul unui ultimatum prin care Hrușciiov cerea trupelor occidentale să părăsească Berlinul, dar orice limitare a libertății Berlinului de Vest era un lucru pe care Eisenhower nu putea să-l conceapă.

Încă de la începutul crizei, Hrușciiov bătuse aporouri că vrea să viziteze America, și că dacă era invitat și ascultat cu suficient respect, afacerea nefericită cu Berlinul urma să fie dată uitării. În sfârșit, pe 8 iulie, Ike a prins ideea sau așa a părut. El i-a spus secretarului de stat că o invitație ar putea fi „o modalitate de a depăși impasul”. Membrii personalului de la Departamentul de Stat au început să redacteze ciorne, în mod presupus pe baza acordului inițial că orice invitație urma să fie condiționată de cooperarea sovietică în privința Berlinului. Mai precis, cele două părți trebuiau să facă suficiente progrese pentru a garanta un summit în toată regula al marilor puteri în primăvara următoare.

O invitație a fost trimisă fără condiții preliminare de către Robert Murphy, subsecretarul de stat pentru afaceri politice, lui Frol Kozlov, un membru superior din Politburo, care s-a întâmplat să fie în New York pentru a inaugura o expoziție sovietică.

¹ Timp de decenii întregi după eveniment, aceasta nu a fost o opinie îmbrățișată de majoritate, nici una care să fie susținută prin dovezi disponibile în Occident. Hrușciiov a fost un lider temperamental al Războiului Rece, suficient de nebun pentru a risca al Treilea Război Mondial prin plasarea de rachete nucleare în Cuba, iar oricine i-ar fi atribuit intenții mai pacifiste – inclusiv Eisenhower – era un ignorant. Însă cercetările de după Războiul Rece au demontat în mare parte acest stereotip. În special scrierile lui Serghei, fiul lui Hrușciiov, și documentele de la Kremlin văzute de Aleksandr Fursenko, tatăl ministrului educației pe durata celui de-al doilea mandat prezidențial al lui Vladimir Putin, dezvăluie un Hrușciiov chiar mai nerăbdător să anuleze cursa înarmărilor decât însuși Eisenhower. (n.a.)

Hrușcirov a primit-o la vila lui de la țară, în spiritul unei răzbunări triumfătoare, și a acceptat. Urma să vină la Camp David, oriunde ar fi fost acest loc – nimeni de la Kremlin nu știa. De vreme ce președintele fusese atât de bun încât să se ocupe personal de aranjamentele necesare, el avea să facă, de asemenea, turul țării.

Eisenhower a auzit vestea pe 22 iulie și s-a înfuriat. Planul său funcționase perfect – pentru Hrușcirov. Ike l-a chemat pe Murphy, care a spus că nu știa nimic despre condițiile pe care se presupunea că ar fi trebuit să le atașeze la invitație și a demisionat mai târziu în acel an.

Perspectiva de a-i fi gazdă lui Hrușcirov l-a deprimat pe Eisenhower. Din câte își dădea el seama, corespondentul lui sovietic era un rebel educat numai pe jumătate, cu un temperament sălbatic, un stomac de fier, un arsenal nuclear în dezvoltare și cu ceea ce un subaltern a numit un „complex de inferioritate supercolosal.” Și nu existau nici indicii că ar juca golf. Însă dacă Eisenhower ar fi știut ce planuri îndrăznețe se zămisleau în mintea neliniștită a lui Hrușcirov, poate ar fi fost mai optimist.

Chiar înainte ca premierul sovietic să pășească pe teritoriul american, el știa că avea să piardă Războiul Rece. S-a lăudat sus și tare cu privire la puterea sa nucleară, dar adevărul era că nu deținea nici măcar o singură rachetă balistică intercontinentală care să fie operațională. Când Richard Nixon a vizitat Rusia în acea vară și a cerut să vadă câteva dintre fabuloasele rachete ale lui Hrușcirov, el a fost refuzat pentru că, după cum a scris Serghei Hrușcirov, „nu exista încă nimic de acest fel”. Când platforma de lansare de la Tiuratam a devenit tăcută cu lunile în anii 1958 și 1959, spionii americani au presupus că asta era din cauză că racheta R7 trecuse toate testele. De fapt, proiectanții ei se chinuiau să construiască un vârf de con care să poată proteja un focos nuclear de căldura dogoritoare generată de reintrarea în atmosferă. Între timp, Hrușcirov știa că adversarul său principal avea destule bombe gravitaționale și bombardiere cu rază lungă de acțiune pentru a rade de pe fața pământului orice țintă sovietică importantă în decurs de

câteva ore. Mai știa, totodată, că America întrecea Uniunea Sovietică în producția de frigidere, aragaze, automobile, tractoare și chiar porumb, și că deținea mai multe drumuri și locuințe.

Hrușciov era conștient că trebuia să schimbe regulile. După ce a ascultat o prezentare în primăvara anului 1959 despre cum Siberia putea fi acoperită cu o rețea de rampe de lansare a rachetelor R7 la un cost de jumătate de miliard de ruble pentru fiecare instalație în parte, el i-a spus fiului său: „Dacă suntem obligați să facem asta, rămânem toți fără pantaloni.“

Capitularea nu era o opțiune. Nu era posibilă nici vreo recunoaștere a slăbiciunii; rivalii săi din Politburo încercaseră să-l mazilească în 1957 și aveau să-l încolțească iarăși. Soluția sa, pe care nu le-o putea împărtăși lor, era demilitarizarea integrală a Războiului Rece.

Hrușciov avea să călătorească în America având pregătit în buzunar cu un discurs banal pe tema dezarmării totale, dar cu idei serioase despre cum să inițieze această dezarmare. Va dezbate aceste idei cu președintele dacă și când se ivea momentul potrivit. Iar apoi – cine știe? – poate că urma să-și anuleze chiar ultimatumul său referitor la Berlin. Un lucru pe care Hrușciov l-a știut cu siguranță a fost că, dacă voia să aibă o șansă reală de a înregistra progrese, trebuia să negocieze de pe o poziție de forță. A pus mâna pe telefon și și-a sunat cel mai bun specialist în rachete.

* * *

Sâmbătă, 12 septembrie, a fost o zi splendidă de sfârșit de vară în nordul Angliei. Cricketul rural era încă în plin sezon, iar Bernard Lovell avea un meci de jucat. Era serios în privința cricketului. Ulterior va fi președinte al Clubului de Cricket din Lancashire County și nu a ratat niciodată ocazia de a juca pentru Lower Withington dacă a putut. Era, de asemenea, serios în privința astronomiei, iar în acea dimineață de sâmbătă a mers, ca de obicei, peste câmpurile dintre casa lui și biroul situat sub giganticul radiotelescop Jodrell Bank, care ulterior îi

va purta numele. După ce a petrecut în mod plăcut o oră, două absorbit de datele oferite constant de telescop pe măsură ce acesta asculta șoaptele slabe ale spațiului cosmic, el și-a strâns hârtiile și s-a pregătit să plece.

A sunat telefonul. Legătura nu era bună, nici nu era o voce pe care să o recunoască, dar accentul era în mod clar rusesc. Vocea de la celălalt capăt al firului aparținea unui savant atașat programului sovietic de rachete lunare Luna 2, sau așa pretindea proprietarul accentului rusesc. Era domnul Lovell amabil să verifice traiectoria și impactul?

Lovell a fost amabil, dar vag. Se obișnuise cu farse telefonice de când succesul pe care-l înregistrase în depistarea rachetei care a transportat satelitul *Sputnik* îl adusese pe el și telescopul său în lumina reflectoarelor cu doi ani în urmă. A pus receptorul în furcă și s-a îndreptat către meciul său de cricket, care a durat toată după-amiaza. Când s-a întunecat și porțile au fost scoase, el și-a amintit de telefonul bizar și s-a întors în biroul său, unde a găsit mașina telex recepționând „șiruri de coordonate de la Moscova“. A înțeles imediat ce indicau datele respective și și-a fixat telescopul asupra Lunii.

Până în momentul respectiv, rușii aveau propriile rețele de radar, capabile să depisteze sondele pe orbită și să vadă chiar mai departe, dar știau că Washingtonul ar putea alege să nu creadă un anunț sovietic cum că una dintre rachetele lor câștigase ultima rundă a cursei spațiale. Era o problemă de neîncredere reciprocă pe care ambele părți s-au gândit să o rezolve prin trimiterea unei arme nucleare care să explodeze pe Lună, astfel încât nimeni să nu se îndoiască de „succesul“ lor. Serghei Koroliov se hotărâse, în schimb, să apeleze la Lovell.

Încorporată în vârful conic al unei rachete R7 adaptate, cu motoare auxiliare în trei timpi, sonda Luna 2 s-a deplasat exact pe cursul stabilit prin 386 242 de kilometri de vid și s-a prăbușit în Mare Serenitatis la 7:30 dimineața, ora Londrei, luni, 14 septembrie. Lovell a urmărit-o tot drumul. Când a fost întrebat, a confirmat că racheta se comportase întocmai cum declarase Moscova. S-a întâmplat ca încă două rachete R7, dotate cu focoașe nucleare, să fie în acel moment pregătite

în sfârșit pentru lansare în apropierea satului Pleseșk din nordul Rusiei.

În ziua următoare, Hrușcirov a aterizat la baza aeriană Andrews în cel mai mare avion din lume – același Tupolev care îl transportase pe Frol Kozlov înapoi de la New York cu două luni în urmă. La prima lui vizită în Biroul Oval, el i-a oferit lui Eisenhower o machetă a sondei Luna. „A părut un dar ciudat“, a reflectat președintele ulterior. Era ciudat, dar nu la fel de ciudat pe cât se va dovedi călătoria de descoperire reciprocă în care cei doi erau pe cale să se îmbarce.

Parada lui Hrușcirov prin America a fost un vis febril de două săptămâni al ciocnirii dintre prejudecăți și o iluminare brută, remarcabilă. A rămas blocat într-un lift din hotelul Waldorf-Astoria (o „defecțiune capitalistă“) și a fost insultat regește de un primar plin de sine al Los Angelesului. S-a întâlnit cu Shirley MacLaine și Marilyn Monroe și și-a pierdut cumpătul când i-a fost refuzată o vizită la Disneyland din teama pentru siguranța lui. S-a oprit la un prieten vechi din Iowa, miliardarul producător de porumb Roswell Garst, și a izbucnit în hohote de râs când Garst a început să arunce cu știuleți în jurnaliștii care îl urmau pas cu pas. Nu au fost făcute vizite la bazele de bombardiere nucleare ale generalului Curtis LeMay, dar au existat câteva drumuri atent plănuite prin suburbiile americane și dovezile lor neconținute de prosperitate. Lui Hrușcirov nu i-au plăcut aceste părți ale itinerarului său, dar nu putea nega progresul pe care îl vedea cu ochii lui. Către final, a mâncat un mic dejun compus din friptură și ouă la Aspen Lodge din baza Camp David și s-a domolit în privința Berlinului. Nu s-au făcut mențiuni referitoare la avioanele U-2 și la progresele din sfera dezarmării, dar asta putea să aștepte. Eisenhower îi oferise respectul pe care îl așteptase și își exprimase sincer dorința de pace. Promisese să organizeze un summit la care să participe cele patru superputeri și să viziteze Rusia în primăvară.

Hrușcirov a revenit la Moscova un om schimbat. În discursurile sale de la aeroport și, imediat după, de la Stadionul Central Lenin, el a spus că îl credea pe Eisenhower atunci când acesta

spunea că „dorește sincer ca Războiul Rece să ia sfârșit“ și că, împreună, „ei puteau face multe în privința păcii“. Și-a încheiat fiecare adresare cu o urare de bine pentru prietenia sovieto-americană care ar fi fost de neimaginat cu un an înainte. Orașele și satele din întreaga țară au început să se dichisească și să se primenească pentru cazul în care Eisenhower – căruia i se spusese că avea garantat accesul în întreaga Rusie – se decidea să le onoreze cu vizita. „Puteai simți un moral ridicat la Moscova“, a scris Serghei Hrușciiov. „Era ca atmosfera dintr-o casă care se pregătește de sosirea unui oaspete drag și mult așteptat.“

Optimismul a crescut. Unii ruși au îndrăznit să numească primăvara anului 1960 primăvara americană. Biograful lui Hrușciiov, William Taubman, a scris că țara se afla în pragul unei „dezertări ideologice masive, spontane“.

Nu s-a ajuns niciodată la asta, dar fenomenul a fost real și a avut la bază una dintre cele mai îndrăznețe decizii ale carierei lui Hrușciiov. În ianuarie 1960, el a redus dimensiunile forțelor armate sovietice cu 1,2 milioane de soldați. Eisenhower a concluzionat că prietenul său de la Kremlin era serios în privința dezarmării.

* * *

Totuși, nu toată lumea a fost de acord. Unul dintre sceptici era un alt fost pilot de vânătoare, colonelul Thomas Lanphier Jr. (pensionat), fără a cărui muncă neobosită Gary Powers probabil că nu și-ar mai fi efectuat niciodată ultimul zbor peste Rusia.

Spre deosebire de Powers, Lanphier a avut șansa să își demonstreze valoarea în al Doilea Război Mondial și a profitat de ocazie. În aprilie 1943, el a fost staționat la Henderson Field, o bază aeriană tactică (de realimentare) a Statelor Unite de pe insula Guadalcanal, în Pacificul de Sud. Era deja un pilot excelent și prolific, cu patru avioane japoneze doborâte, printre care trei într-o singură zi din acea lună. La miezul nopții pe data de 17, el a fost chemat la o cabană folosită de amiralul

Marc Mitscher, comandantul tuturor forțelor aeropurtate americane din Insulele Solomon, pentru a i se spune că urma să atragă într-o ambuscadă un convoi aerian japonez care era așteptat să ajungă în raza de acțiune în dimineața următoare. Mitscher primise informațiile despre convoi direct de la secretarul marinei într-un document top secret care se încheia astfel: „TREBUIE SĂ-L INTERCEPTĂM ȘI SĂ-L DISTRUGEM CU ORICE PREȚ. PREȘEDINTELE ACORDĂ O IMPORTANȚĂ EXTREMĂ MISIUNII.”

Lanphier era deștept, neînfricat, vorbăreț și un pilot excepțional de talentat. Născut în zona Canalului Panama în 1915, era fiul unui alt pilot militar, Thomas Lanphier Sr., printre ai cărui prieteni apropiați s-a numărat Charles Lindbergh, pionierul aviației. O diplomă de la Stanford împodobeia CV-ul juniorului Lanphier, dar zborul cu avionul îl avea în sânge.

Fortificat cu Spam, ouă deshidratate și cafea, el a decolat din Henderson Field la 7:00 dimineața, pe 18 aprilie, într-o formație de atac alcătuită din patru avioane cu motoare duble P-38 Lightning, însoțite de încă douăsprezece avioane Lightning pentru acoperire. Toate cele șaisprezece avioane au zburat vreme de două ore către punctul lor așteptat de întâlnire cu inamicul, la altitudine joasă, aproape de valuri, pentru a evita detectarea pe radar. O formațiune de bombardiere japoneze și avioane de luptă care le escortau au apărut deasupra lor exact așa cum li se spusese, zburând spre sud-vest, către insula Bougainville. Lanphier a luat altitudine, a vânat unul dintre bombardiere spre interiorul insulei și l-a doborât cu o rafală lungă de mitralieră, care i-a distrus o aripă. „Avionul s-a prăbușit în flăcări”, afirma mai apoi un raport militar. Printre victime a fost amiralul Isoroku Yamamoto, cel care plănuise atacul de la Pearl Harbor.

Peste ani, alți piloți care participaseră la raidul împotriva convoiului în care se aflase Yamamoto au început să conteste versiunea lui Lanphier asupra evenimentelor, dar el și-a menținut declarațiile cu încăpățânarea pilotului de vânatoare care era. După război, a lucrat pentru scurtă vreme în presa din Idaho, dar a păstrat o loialitate dărză față de forțele aeriene

și apărarea națională. Când a fost invitat la Washington pe un post de asistent special al secretarului forțelor aeriene, nu a mai stat pe gânduri. Noul său șef era Stuart Symington, viitorul senator. Au lucrat împreună în mod oficial doar doi ani, însă au păstrat legătura. Pe la sfârșitul anilor 1950, Lanphier, care locuia acum în California de Sud, reprezenta una dintre cele mai valoroase surse ale lui Symington în domeniul decalajului rachetelor militare. Menținuse contacte excelente în cadrul serviciilor de spionaj ale forțelor aeriene și a primit un post mai bun: între 1951 și 1960 a fost vicepreședinte al Convair, producătorul puternicei rachete Atlas, pe care Willie Fisher e posibil să o fi văzut transportată pe ultimii kilometri spre Cape Canaveral de la San Diego, sub o prelată enormă.

Sintagma „conflict de interese” descrie prea puțin din abordarea înverșunată a lui Tom Lanphier în activitatea de consiliere a unuia dintre cei mai puternici aliați din Congresul SUA ai complexului militar-industrial american. Totuși, el se afla într-o companie bună. Serviciile de spionaj ale forțelor aeriene erau ticsite cu analiști competenți, care credeau că se aflau într-un joc de sumă zero¹ nu doar cu rușii, ci și cu armata și cu marina. Dacă puteau oferi credibilitate teoriei referitoare la decalajul rachetelor militare, America trebuia să răspundă cu un program propriu de rachete balistice intercontinentale. Dominația celor de la Comandamentul Aerian Strategic în ierarhia militară americană avea să fie completă – iar Convair urma să obțină profituri grase din afacere. Nu e de mirare că informațiile date de Lanphier lui Symington și de Symington fiecărui politician și jurnalist dispus să-l asculte erau competente, alarmante și totodată complet, dezastruos de greșite.

Proiecția „publică” a lui Symington cu privire la forța nucleară sovietică, oferită în cadrul audierilor din Senat pe tema decalajului rachetelor militare la sfârșitul anului 1959, a fost că până în 1962 rușii vor avea trei mii de rachete balistice intercontinentale. Numărul real a fost de patru rachete. Estimarea

¹ Situație în care cineva trebuie să piardă pentru ca altcineva să câștige (n.tr.)

lui Symington era o presupunere absurdă, o extrapolare bazată pe alte extrapolări ale generalilor forțelor aeriene, care credeau că singura atitudine responsabilă era să-l crezi pe Hrușciiov pe cuvânt când, de pildă, le-a spus jurnaliștilor din Moscova că o singură fabrică sovietică producea 250 de rachete pe an, cu tot cu focoașe.

Symington știa ce face. Voia să devină președinte și credea, pe bună dreptate, că discursul alarmant cu privire la decalajul rachetelor militare îi ajutase pe democrați să ocupe aproape cincizeci de locuri în Congres la alegerile din 1958. Însă toată lumea specula pe această temă. Raportul National Intelligence Estimate¹ din 1958 anticipase o sută de rachete balistice intercontinentale sovietice până în 1960 și cinci sute până în 1962. În ianuarie 1960, Allen Dulles, care ar fi trebuit să știe mai bine, pentru că era mai informat, i-a spus lui Eisenhower că, deși avionul U-2 nu înregistrase nici o dovadă a producției în masă de rachete, rușii încă puteau să producă, într-un fel sau altul, două sute de bucăți în optsprezece luni. În tabăra politică a stângiștilor, un fost asistent din Congres, pe nume Frank Gibney, a scris un articol de fond de cinci mii de cuvinte, fără nici un suport real, pentru revista *Harper's*, în care acuza administrația că le oferea sovieticilor un avantaj de șase la unu în privința rachetelor balistice intercontinentale. (Gibney a recomandat chiar plasarea unui „sistem masiv de contraatac” pe Lună.) În aripa politică de dreapta, vicepreședintele Nixon i-a lăsat pe prieteni și pe experți să subînțeleagă că, după părerea lui, șeful său nu pricepea cât de gravă era amenințarea. Iar la mijlocul spectrului politic, Joe Alsop a scris o serie devastatoare de editoriale trimise la sute de ziare, în care a calculat că sovieticii vor avea 150 de rachete balistice intercontinentale în fix zece luni și a sugerat că, dacă nu îi ajungea din urmă, focos cu focos, președintele se juca de-a ruleta rusească, pariind pe viitorul națiunii.

¹ Document emis de guvernul Statelor Unite pe teme legate de securitatea națională (n.tr.)

Alsop, care a trăit pe picior mare într-o casă luxoasă din Georgetown, a fost un Larry King al zilelor sale – spilcuit, cu relații excelente și neobosit în căutarea unei știri bune. Seria sa de editoriale a fost publicată în ultima săptămână din ianuarie 1960. Hrușcirov a citit-o tradusă în rusă și s-a decis să folosească ideile celor care făceau lobby pentru decalajul rachetelor militare în favoarea sa întrucât amenințau să-i aducă pe cap o cursă a înarmărilor care avea să falimenteze comunismul. Înaintea summitului celor patru superputeri, care era acum programat pentru jumătatea lunii mai la Paris, el se va oferi să-și demonteze întregul stoc de rachete balistice intercontinentale. Nimeni nu avea nevoie să știe cât de mare sau de mic era acest stoc; lumea avea nevoie să știe doar că el era serios în privința dezarmării. Și-a dezvăluit planul Prezidiului Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice într-o întâlnire secretă de la Kremlin pe 1 februarie. Planul era îndrăzneț și totodată conciliator. Era un produs marca Hrușcirov de calitate superioară și a punctat apogeul puterii sale.

Eisenhower a citit editorialele lui Alsop, după care a tunat și-a fulgerat. I-a numit pe susținătorii decalajului rachetelor militare „lepădături fățarnice și ipocrite“. Dar, în același timp, a cedat la presiunea din partea membrilor personalului său superior de a întări dovezile că decalajul rachetelor nu exista. Acesta e motivul pentru care a permis încă două zboruri ale avionului U-2 înainte de summit. Decizia lui a fost de înțeles, dar totodată una dezastruoasă.

Era de înțeles pentru că CIA confirmase, în sfârșit, din alte surse, că micul stoc de rachete balistice intercontinentale pe care Rusia chiar îl avea, era instalat la Plesetsk, la 240 de kilometri sud de Arhanghelsk – și nu în nordul Uralilor. Timpul rămas la dispoziție pentru a le fotografia înainte de a fi ascunse în hangare se scurgea repede, credeau americanii, și cu cât Ike știa mai multe despre adevăratul arsenal nuclear al lui Hrușcirov, cu atât mai bine pregătit avea să fie la Paris.

Decizia era dezastruoasă din două motive: Eisenhower avea dreptate că pierderea unui U-2 deasupra Rusiei i-ar

distruge reputația neprețuită de președinte cinstit. Dar se înșela crezând că tăcerea lui Hrușciiov pe subiectul avioanelor de spionaj la Camp David însemna că el era resemnat în privința lor. Dimpotrivă, discreția era un element mai important ca oricând pentru strategia liderului sovietic. Cacealmaua lui extravagantă cu privire la dimensiunea arsenalului său nuclear trebuia să funcționeze, pentru că, fără impresia unui stoc semnificativ, nu putea exista o dezarmare de anvergură. Ceea ce Hrușciiov a scris ulterior despre inspecțiile armelor s-a aplicat în aceeași măsură zborurilor de spionaj pe deasupra Uniunii Sovietice: americanilor „li s-ar fi dat pur și simplu ocazia de a ne număra armele și de a vedea că arsenalul nostru era slab!”

Nu a crezut că, după Camp David, Eisenhower ar mai permite afurisitelor lui de avioane U-2 să violeze iarăși spațiul aerian sovietic. Însă, dacă forțele reacționare din cadrul administrației sale le trimiteau totuși din nou, ele *trebuiau* să fie doborâte.

* * *

Excavatoriștii și ceilalți muncitori sosiseră la marginea satului Kosulino din vara precedentă. Veniseră și în alte sate, iar pe hartă acele localități alcătuiau un inel strâs în jurul orașului Sverdlovsk. Copacii au fost doborâți și au fost croite drumuri prin pădure, care erau potrivite doar pentru camioanele grele. Nimănui din sate nu i s-a spus ce se petrecea, însă modele în formă de stea puteau fi văzute din zborurile civile la apropierea de aeroportul din Sverdlovsk. Richard Nixon s-a aflat într-un asemenea zbor la sfârșitul lunii iulie. La fel și Ray Garthoff, membru al personalului de la Departamentul de Stat, care a fost desemnat să călătorească împreună cu vicepreședintele. Nixon rugase autoritățile sovietice să-i permită să folosească avionul propriu pentru călătoriile private pe care avea să le facă în timpul călătoriei sale la Moscova din acel an, pentru a face fotografii. Cererea lui fusese refuzată, dar Garthoff a fotografiat câteva dintre modelele în formă de stea din pădure, în ciuda interdicției. Erau acestea instalațiile de lansare a

rachetelor balistice intercontinentale de care părea să știe Stuart Symington?

Nu chiar. Până în septembrie, nu s-a întâmplat nimic, în afara deștelenirilor. Apoi soldații au sosit pentru a face săpături pe durata iernii. Batalionul de la Kosulino era condus de maiorul Mihail Voronov, un mândru veteran al Marelui Război Patriotic și un lider militar sigur de el. Încă nu deținea rachete, dar avea de instruit subordonați.

Voronov s-a născut în 1918 într-un sat din vestul Rusiei, prea mic pentru a avea o școală. Când tancurile lui Hitler au pătruns în Minsk, el era sergent la o școală militară din Caucaz, iar după două luni de instrucție accelerată ca ofițer, a fost trimis pe front. În bătălia de la Tula, și-a fracturat piciorul. A fost îngrijit în Tașkent, s-a întors pe front și a deprins arta înfricoșătoare a mitralierii bombardierelor, în timp ce fasciștii au avansat către Stalingrad. În bătălia de la Kursk, el și-a comandat propria baterie antiaeriană, pe măsură ce val după val de bombardiere germane au încercat și nu au reușit să disloce Armata Roșie. Tot la Kursk și-a întâlnit soția, Valentina, care a luptat alături de el tot drumul până la Lublin și încă mai trăia împreună cu el pe coasta Mării Negre, după șaiszeci și trei de ani. Războiul l-a pregătit pentru tot ceea ce avea să urmeze, a spus el, inclusiv pentru evenimentele de pe 1 mai 1960. Acela zi a creat impresia unui „mic război, doar pentru mine“.

* * *

Din punctul de vedere al kilometrilor acoperiți, a fost un război mare.

În timp ce modelele în formă de stea erau create în pădurea din jurul orașului Sverdlovsk, la 1 600 de kilometri în sud, noul comandant al Forțelor de Apărare Aeriană din Turkistan a pornit într-o călătorie urgentă către acoperișul lumii.

A fost o călătorie care a început probabil în aer, peste culmile albe din nordul platoului Pamir. Dincolo de culmi, la sfârșitul anilor 1950 domneau leoparzii de zăpadă, iar din cea mai mare calotă de gheață nepolară se desprindeau ghețari, care mușcau

din stâncă și se rostogoleau până în China, Afghanistan și râul Panj, cu apele sale adânci și repezi.

Avionul comandantului ar fi ocolit pe la vestul masivului principal din Pamir și s-ar fi afundat în cheiul săpat de Panj, pentru a ateriza pe o fâșie subțire de beton, strecurată între râu și Horug. După care a avut nevoie de un camion.

A fost condus în munți de-a lungul legendarului drum de frontieră către Oș, lăsând în urmă arborii, căldura și orice urmă de viață civilă. Dincolo de prima trecătoare înaltă, unde granițerii se îndemneau unul pe altul să rămână treji și, în cele din urmă, au reușit să cultive câteva roșii într-o seră încălzită de izvoare fierbinți, drumul a coborât pe o distanță scurtă spre un vast platou brun. Timp de o oră, camionul a urmat marginea nordică a platoului. La stânga, Pik Kommunizma, cel mai înalt vârf muntos din Uniunea Sovietică, stătea retras sub mantaua de gheață și zăpadă. La dreapta, iacii pășteau pe pajiști. În cele din urmă, camionul a ieșit de pe drum și s-a îndreptat spre sud, către un grup de domuri albe, abia vizibile la început, dar care constituiau o dovadă a prezenței umane în acest peisaj lunar.

Bărbatul din camion era generalul Iuri Votințev. Cu doi ani în urmă, el condusese îndelung ovaționata procesiune de rachete Dvina prin Piața Roșie. Acum venise să pună lucrurile în mișcare la stația sovietică de avertizare timpurie, care era cea mai apropiată de Pakistan.

Planificatorii zborurilor U-2 din Washington au crezut că, dacă puteau să introducă pe furiș avioanele în spațiul aerian sovietic fără a fi detectate de radar, șansele avionului de a fi depistat și doborât erau reduse drastic. Votințev și superiorii săi din Moscova știau din experiență că acest lucru era adevărat. Ei cunoșteau rutele impertinente urmate de Cherbonneaux și Jones în 1957, chiar dacă nu știau numele piloților. Au avut o idee vagă despre ruta lui Knutson în 1959, chiar dacă Stan Beerli a crezut că zborul trecuse nedetectat. În luna decembrie a acelui an și, din nou, în februarie 1960, înainte de autorizarea de către Eisenhower a două zboruri finale, înainte de summitul de la Paris, mai multe avioane U-2 din Peshawar fotografiaseră terenurile experimentale cicatrizate din Kapustin Iar,

Kazahstan, la vest, și până la Sarî-Şagan în est. Votînțev a fost informat, dar prea târziu pentru un răspuns coordonat.

„Mi-a luat două săptămâni să mă familiarizez cu unitățile [de radar], inclusiv cu personalul companiilor individuale amplasate de-a lungul drumului Oş-Horug“, a scris Votînțev. „Am concluzionat că forța efectivă a corpurilor mobilizate pe granițele sudice ale țării nu era capabilă să îndeplinească misiunile desemnate.“

Oamenii săi stătuseră, căscând, cu ochii în monitoare și văzuseră ocazional amprente radar ale unor obiecte care zburau la mare altitudine. Doar escadrila avioanelor de vânătoare din Andijon dăduse dovadă de ceva râvnă, însă piloții ei nu ajunseseră la o distanță mai mică de 3 000 de metri de intruși, nici măcar în ascensiune maximă. Votînțev a petrecut un an înlocuind ofițeri neisprăviți cu cei mai buni oameni aflați la dispoziția sa și instalând radare noi puternice de-a lungul drumului Oş-Horug. Diferența s-a simțit repede. Zborurile americane de-a lungul graniței sovietice au detectat radarele noi și descoperirile lor au fost incluse în studiul National Intelligence Estimate din martie 1960. Raportul de evaluare a afirmat că, în întregul bloc sino-sovietic, singurele breșe rămase în rețeaua sudică a radarelor se aflau în sud-vestul Chinei.

Chiar și așa, cei de la sediul central al proiectului au considerat că avioanele U-2 încă puteau să intre pe teritoriul sovietic.

* * *

Pe 8 aprilie 1960, Frank Powers și Bob Ericson, un alt pilot al Agenției încă staționat la Adana, au urcat într-un C-130 și au decolat împreună cu echipa Quickmove în direcția Pakistanului. Ericson a fost pilotul principal. Powers a fost rezerva sa. Beerli se întorsese la Washington ca șef de operațiuni al lui Bissell. Locul său la conducerea Detașamentului B fusese luat de William Shelton, un colonel în forțele aeriene care nu a fost niciodată atât de obsedat de discreție pe cât i-ar fi plăcut lui Beerli. După cum s-a exprimat Beerli, în manieră criptică și totuși destul de clară: „Quickmove nu a avut un impact prea

mare asupra lui Shelton... Într-o măsură mai mică sau mai mare, el era mai degrabă un colonel în forțele aeriene, decât un agent CIA.“

Cele două misiuni anterioare nu atrăseseră note de protest, dar Powers știa că invulnerabilitatea avioanelor U-2 în fața rachetelor sovietice nu mai putea fi păstrată mult timp. „Nu ne puteam scutura de sentimentul că timpul ne prindea din urmă“, a scris el. Va afla destul de curând că fuseseră trase rachete către un U-2 în timpul unei „curse de dihor“ de-a lungul peninsulei Ciukotka din Extremul Orient sovietic. Rachetele și-au ratat ținta, dar o Dvina doborâse deja un avion taiwanez de spionaj la o altitudine de 19 000 de metri în apropiere de Beijing; iar în Washington un alt raport National Intelligence Estimate, de această dată cu o vechime de doar o săptămână, concluzionase că racheta Dvina avea „o anumită capacitate“ până la aproape 24 400 de metri.

În Kosulino și în celelalte sate din jurul orașului Sverdlovsk, rachetele sosiseră, în sfârșit.

În Siberia Centrală, o cabană de lux din bușteni era construită pentru președintele Eisenhower și pentru familia sa, pe un promontoriu cu vedere la lacul Baikal.

Într-un parc izolat din afara Moscovei, inginerii și artiștii construiau, pentru același oaspete de onoare, primul teren de golf din Uniunea Sovietică.

* * *

Ericson a decolat în zorii zilei de 9 aprilie și a înaintat 240 de kilometri în spațiul aerian sovietic înainte să fie depistat. Timp de șase ore, el a zburat în zigzag deasupra fiecărei locații strict secrete din Kazahstan, generând haos în urma sa. A fost un tur de zile mari, ca și cum pilotul și comandanții săi ar fi știut că zilele zborurilor pe teritoriul sovietic erau numărate și că el nu se va mai întoarce: Sarî-Șagan, Semipalatinsk, Sarî-Șagan (din nou), Tiuratom (din nou). Timp de șase ore, avioanele de vânătoare sovietice s-au chinuit să-l intercepteze, unele înarmate, altele neînarmate, nici unul dintre ele cu prea

multe șanse de succes. Timp de șase ore, mareșalul Serghei Biriuzov, comandantul forțelor de apărare aeriană sovietică, a ținut un priveghi jalnic, tăcut în fața unui hărți uriașe a Uniunii Sovietice, la sediul său din Moscova.

Cea mai groaznică gafă a fost cauzată de înșăși securitatea nucleară pe care o încălca Ericson. Provocarea era să fie plasate în aer noile avioane de vânătoare Suhoi Su-9 în apropierea avionului U-2, de vreme ce acestea puteau să execute ascensiuni maxime la altitudini mult mai mari decât avioanele MIG-19, care erau mai disponibile. Ericson a părut să piardă vremea la infinit deasupra zonei de testări de la Semipalatinsk, dar cele mai apropiate avioane Suhoi erau la 1 600 de kilometri în Perm și ar fi avut nevoie de realimentare înainte de a se îndrepta către stratosferă.

Peste ani, Serghei Hrușciiov a unit elementele disperate într-o imagine clară:

Zona de testări de la Semipalatinsk avea propriul aerodrom, dar piloților obișnuiți ai avioanelor de vânătoare nu le era permis să aterizeze acolo. Era necesar un permis „atomic” special. Sediul militar local a trimis o cerere la Moscova. Pentru că era în toiul nopții, normal că doar ofițerul de serviciu al forțelor aeriene era acolo...

Ofițerul de serviciu a urmat regulamentul. L-a trezit pe [mareșalul] Biriuzov. Biriuzov l-a informat pe ministrul apărării, mareșalul Rodion Malinovski... Malinovski l-a sunat pe Efim Slavski, ministrul construcțiilor de mașini de capacitate medie [eufemismul oficial pentru apărarea nucleară]. El era singurul care își putea asuma responsabilitatea de a îngădui unor piloți „neacreditați” să aterizeze pe aerodromul său. Cu tot acest șir de telefoane, timpul a trecut și se făcuse 7 dimineața până când unitatea a primit în cele din urmă permisiunea de a ateriza la Semipalatinsk. Până la acel moment, U2 terminase de fotografiat zona de testări nucleare și se îndrepta către lacul Balhaș...

În timp ce Ericson a zburat în cele din urmă la sud la Tiuratam, Biriuzov, extrem de agitat, a rupt tăcerea și a ordonat ca două avioane MIG-17 să îl urmărească până în Iran, dacă era necesar. Avioanele au plecat din Merv, în sudul

Turkmenistanului, locul unui masacru oribil înfăptuit de Genghis-Han în 1221. Nimeni nu a murit acolo pe 9 iunie. Unul dintre piloții sovietici a zărit un U-2 în timp ce acesta trecea peste graniță și s-a luat după el. Dar a rămas fără combustibil și s-a întors, înainte ca Ericson să-și înceapă coborârea.

Nikita și Serghei Hrușciov erau în Crimeea pentru vacanța de primăvară. Nu ar trebui să trimită o notă de protest de data asta? l-a întrebat Serghei pe tatăl său. „De ce să le oferim satisfacție dușmanilor noștri?” a venit răspunsul. După care, premierul sovietic s-a retras din spațiul public timp de unsprezece zile, ca să-și trateze furia.

* * *

După trei săptămâni americanii au mai întreprins un zbor. Autorizația pentru misiune a venit de la președinte, care a dat-o cu mare rețineră, din cauza apropierii summitului marilor puteri de la Paris și speranțelor pe care și le făcuse Eisenhower pentru acest eveniment:

STRICT SECRET

25 aprilie 1960

MEMORANDUL:

După ce m-am consultat cu președintele, l-am informat pe domnul Bissell că poate fi întreprinsă încă o operațiune suplimentară, cu condiția ca ea să se desfășoare înainte de 1 mai. Nici o operațiune nu mai poate fi derulată după 1 mai.

A.J. Goodpaster

Prima persoană din afara Casei Albe care să știe despre Misiunea 4154, în afara directorului de program Richard Bissell, a fost Stan Beerli, fostul comandant al Detașamentului B, până atunci relocat la Washington. Pe 26 aprilie i s-a

spus să-și facă bagajele pentru Norvegia. Pe 27, a îmbrăcat obișnuitul costum închis la culoare și a prins un avion de la Dulles către Oslo. „Am mers cu un avion de pasageri“, își amintește el, „prin Copenhaga.“ A sosit pe data de 28, s-a cazat la un hotel și a așteptat.

Barbara Powers a știut că se petrecea ceva aproape la fel de repede ca Beerli. Pe data de 27, într-o miercuri, Gary a rugat-o să-i pună la pachet un prânz consistent, iar acesta era un lucru pe care ea îl putea pregăti cu sau fără un picior rupt. A umplut un termos cu supă fierbinte și un altul cu cafea. I-a preparat șase sendvișuri cu ton, carne de porc la conservă și brânză cu ardei capia. Le-a împachetat pe toate într-o cutie îmbrăcată în stofă cadrilată și a completat spațiile libere cu măslina, prăjituri și murături dulci. Știa că zborurile de recunoaștere meteo la mare altitudine erau lungi și îi provocau pofta de mâncare.

Soțul ei a decolat într-un Hercules în acea dimineață, încrezător că se va întoarce înapoi până duminică seara. Șeful de comunicații pleca acasă și „fusesse plănuită o petrecere de rămas-bun pe măsură“.

Barbara a fost lăsată în compania singurei ființe despre care știa că o iubește necondiționat – Eck, ciobănescul german.

* * *

La Moscova, mareșalul Biriuzov încă suferea. Tovarășul Hrușciiov îl făcuse cu ou și cu oțet la telefon din Crimeea așa cum numai tovarășul Hrușciiov știa s-o facă. Ce spunea despre apărarea antiaeriană a țării împotriva unor bombardiere nucleare faptul că ei nu puteau doborî un avion de spionaj neînarmat? Unde dispăruseră miliardele de rachete antiaeriene? Dormea oare jumătate din armata sovietică? Biriuzov a pasat șuturile tovarășului în josul lanțului de comandă.

„A fost o perioadă teribil de agitată,“ a spus colonelul Aleksandr Orlov, tizul marelui agent ilegal, care petrecuse primele ore ale zilei de 9 aprilie alături de Biriuzov la sediul central al apărării antiaeriene de pe Cheiul Frunze din Moscova. Orlov a aflat că un post de ascultare sovietic din Caucaz interceptase

o discuție americană codificată prin radio despre zborul lui Ericson „cu câteva zile înainte de desfășurarea lui“, dar nu reușise să trimită vestea mai departe.

Capetele s-au rostogolit la postul de ascultare. Votințev a fost muștrat de ministrul apărării. În Kosulino, Voronov a primit ordine să înceapă să-și trimită soldații în exerciții reale cu racheta Dvina.

La Washington, președintele își dăduse acordul pentru un al doilea zbor și nu a fost consultat din nou. Depindea de Richard Bissell să aleagă între două planuri de zbor spectaculos de riscante. În unul dintre ele avionul decola din Groenlanda și parcurgea jumătate din Oceanul Arctic înainte să hoinărească trei ore pe deasupra Rusiei nordice și să aterizeze în Norvegia. Planificatorii misiunii l-au numit Operațiunea Time Step. În celălalt se pleca din Peshawar și avionul traversa întregul teritoriu continental sovietic, aterizând, de asemenea, în Norvegia. Acest plan era botezat Operațiunea Grand Slam. Ambele aveau o țintă principală: zona Plesetsk, care încă nu fusese fotografiată și încă hrănea fanteziile forțelor aeriene ale Statelor Unite în privința unui atac sovietic masiv cu rachete balistice intercontinentale la care să se răspundă cu un atac american chiar mai masiv.

Bissell a ales Operation Grand Slam și a plecat din oraș pe durata weekendului.

* * *

„Încercam ceva nou“, a scris ulterior Powers.

Era o manevră aparent neînsemnată; o variație a procedurii Quickmove, concepută de colonelul Shelton și de generalul Bill Burke, un alt bărbat din forțele aeriene care activa ca asistent al lui Bissell la Washington. Dacă vremea era proastă deasupra Rusiei și misiunea era amânată, avionul U-2 urma să fie adus înapoi la Adana, mai degrabă decât să fie ascuns într-un hangar din Peshawar.

Aceasta nu era maniera în care ar fi procedat Beerli. El era un individ de tipul ascunde-tot-și-pe-toți-în-hangar –, dar nu se mai afla la comandă. Era în Oslo, așteptând.

La scurtă vreme după miezul nopții, marți, pe 28 aprilie, avionul U-2 pentru Operațiunea Grand Slam a coborât din întuneric și s-a oprit pe betonul pistei din Peshawar. Era un avion numit Article 358, cel mai fiabil din inventarul detașamentului. Powers sosise în după-amiaza precedentă în C-130. Mâncase din supa Barbarei și se culcase devreme – nu că ar fi putut dormi cu adevărat pe patul de campanie din colțul hangarului. „Era zăpușeală și zgomot“, a scris el. „Ca de obicei, m-am întors de pe o parte pe alta, ațipind sporadic.“

Se trezise la ora 2:00 ca să mănânce, să îmbrace costumul și să înceapă să respire oxigen pentru decolarea de la 6:00. În Peshawar nu existau cotlete, dar erau ouă, șuncă și pâine prăjită. Dacă era nevoie de un efort de voință să ții în stomac astfel de alimente anglo-saxone în timp ce te luptai cu anxietatea dinaintea zborului, nici un pilot de U-2 nu a recunoscut aspectul. Powers l-a numit pur și simplu „un mic dejun bun, substanțial“, ca și cum șunca și ouăle la ora două noaptea la poalele trecătorii Khyber erau cel mai natural lucru din lume.

În jurul orei 3:00 – în toiul orei de vârf a traficului rutier de seară pe Coasta de Est –, analiștii CIA din Washington au amânat misiunea cu o zi. Mesajul a fost codificat, trimis în Germania, pasat de acolo în Turcia și retrimis peste munții Hindukuș în Pakistan. Powers s-a deconectat de la masca de oxigen, iar Shelton a adus avionul U-2 înapoi în Turcia.

Același lucru s-a întâmplat vineri și sâmbătă. Erau prea mulți nori deasupra Rusiei pentru a irosi prețioasa permisiune prezidențială pe o misiune care ar putea să nu dea roade. Zilnic, avionul U-2 a făcut naveta la Adana și înapoi – doar că, până în noaptea de vineri, Article 358 zburase două sute de ore de la ultima inspecție majoră și era necesară o alta. Sâmbătă, a fost adus în locul lui Article 360. Nimănui din detașament nu-i plăcea Article 360. Powers zicea că e „un hârb“.

* * *

Pe 1 mai, la ora 6:00 era deja „ca într-un cuptor“ pe pista de decolare de la Peshawar și existau motive din belșug pentru a anula Misiunea 4154.

Acoperirea misiunii fusese aproape cu siguranță compromisă. Fuseseră efectuate șapte curse cu avionul U-2 în decurs de trei zile între Turcia și Pakistan. Pentru a le face posibile, Shelton fusese nevoit să zboare cu o cantitate suplimentară de combustibil la bord din Adana, iar din motive deloc evidente el încălcase regula lui Beerli de a folosi doar avioane C-130, încărcând în schimb butoaiele de 208 litri într-un C-124 cu două punți care sărea în ochi. Procedura Quickmove fusese dată uitării. Observatorii aeroportului, despre care agenții CIA au presupus că erau tocmiți de Moscova să monitorizeze mișcările avionului U-2 în Peshawar și Adana, erau mai ocupați ca niciodată exact cu această sarcină. Același lucru era, cu siguranță, adevărat referitor la postul de ascultare sovietic din Caucaz, prins dormind de Orlov cu ceva vreme înainte. „Exista oare vreo modalitate mai bună de a-i anunța pe ruși că veneam?“ avea să întrebe Beerli.

Mai mult, Article 360 era o rablă. Rămăsese fără combustibil deasupra Japoniei în anul precedent, ceea ce a dus la o aterizare pe burtă și la reparații generale în California. Dar un set al rezervoarelor de pe aripi încă nu alimentau adecvat motorul cu combustibil. După cum s-a exprimat Powers: „Era întotdeauna ceva care mergea prost“, iar bunul său prieten Bob Ericson a fost de acord. Ericson se afla în hangar ca rezervă a lui Powers și nu a crezut că avionul va izbuti să ajungă în Norvegia.

Chiar și într-un avion perfect, șansele de succes ar fi fost descurajante. Grand Slam a fost prima misiune în care s-a încercat traversarea Uniunii Sovietice de la un capăt la celălalt, ceea ce presupunea zborul în linie dreaptă ore în șir. Ericson arătase pe 9 aprilie că schimbările continue de direcție au fost utile în dezorientarea urmăritorilor sovietici; Powers nu va avea acest lux la dispoziție.

Forțele de apărare aeriene ale sovieticilor erau acum într-o alertă aproape permanentă. În ciuda zigzagurilor, misiunea de pe 9 aprilie fusese depistată de radarul sovietic și urmărită de avioanele de vânătoare sovietice timp de opt ore și jumătate din totalul de nouă ore. Agenția Națională de Securitate probabil că nu putuse să tragă cu urechea la reacția furioasă a lui Hrușciiov, dar se putea presupune că mareșalul Biriuzov și oamenii săi urmau să-și dea toată silința să nu mai lase să scape încă un U-2. Mai mult, CIA știa că rușii își completaseră lacunele din rețeaua de radar a Pamirului.¹ Agenția ajunsese totodată să creadă că erau aproape de rezolvarea problemelor de ghidaj care făceau ca rachetele antiaeriene să fie atât de nesigure la altitudini foarte mari și știa că rachetele S-75 Dvina fuseseră instalate în jurul Sverdlovskului. Oficial, piloții nu aveau cunoștința de aceste informații, dar ei colectaseră mare parte dintre ele și știau prea bine că oportunitatea pentru zborurile deasupra Rusiei probabil lua sfârșit.

Nu li se spusese în detaliu după ce ar trebui să se uite, dar Allen Dulles știa, și, ca director al CIA, el recunoscuse față de Eisenhower că, dacă sovieticii aveau cu adevărat un program intensiv de rachete balistice intercontinentale de genul celui căutat de U-2, el ar fi fost găsit deja. Chiar și așa, planificările finale pentru un zbor pe 1 mai au continuat, chiar dacă era o zi de sărbătoare importantă pentru sovietici. Marea parte a traficului aerian militar și civil avea să fie oprit la sol pentru festivități. Un intrus, în special la o altitudine de 21 000 de metri, ar fi ieșit în evidență ca un OZN.

Dacă Powers se prăbușea sau era doborât, speranțele lui Eisenhower într-o soluționare a crizei Berlinului la summitul de la Paris – ca să nu mai vorbim de viziunea sa împărtășită cu Hrușciiov a unei dezarmări nucleare la scară largă – s-ar fi prăbușit aproape sigur odată cu el. Ike meditase la aceste aspecte în

¹ Poate că Agenția încă nu știa că Lee Harvey Oswald, care l-a împușcat mai târziu pe președintele Kennedy, oferise Moscovei informații despre avioanele U-2 când încercase să dezerteze cu un an înainte. Oswald lucrase ca operator de radar la o bază folosită de avioanele U-2 în Japonia, dar nivelul autorizației sale de securitate acolo era redus. (n.a.)

detalii limpezi. „Președintele a spus că are un avantaj extrem de valoros la o întâlnire din cadrul summitului“, a scris generalul Goodpaster într-un alt memorandum, din data de 8 februarie. „Se referă la reputația sa de președinte cinstit. Dacă unul dintre aceste avioane este pierdut pe durata unor deliberări aparent sincere, el ar putea fi expus la Moscova și ar putea compromite imaginea președintelui.“

Dar adevărul era că la Washington nimeni nu mai pleca urechea la argumente împotriva zborurilor de spionaj. Până la sfârșitul lui aprilie, chiar și Eisenhower se resemnase. S-a considerat a fi un bun evaluator de caractere umane, dar interpretase complet greșit tăcerea lui Hrușciiov în privința avioanelor U-2 la Camp David și absența de atunci a notelor de protest. Consilierul său științific, George Kistiakowsky, credea că rușii „practic ne invită să continuăm zborurile“ peste teritoriul lor, iar președintele începea să adopte aceeași viziune.

Planificatorii misiunilor U-2, aflați acum la doar două străzi de Casa Albă, pe H Street, încercau încă să dovedească un rezultat negativ – absența unei fabrici uriașe de rachete. Acest lucru nu era ușor într-o țară de dimensiunea URSS, iar ei încă nu fotografiaseră zona Plesețk, aria bănuită a rachetelor balistice intercontinentale la nord de Cercul Arctic. Ei cunoșteau riscul ridicat pe care îl reprezentau acum rachetele anti-aeriene, dar l-au utilizat ca un argument în favoarea asumării de riscuri, nu al moderației; pentru efectuarea a cât mai multe misiuni cu puțință înainte ca zborurile să devină într-adevăr o cursă sinucigașă. La ultima întâlnire a comisiei prezidențiale consultative pe tema activităților de spionaj extern, în februarie, generalul James „Jimmy“ Doolittle a intrat în scenă. Eroul raidului aerian Doolittle era acum secretar al forțelor aeriene și manifesta o puternică tendință, la fel ca predecesorii săi, de a face presiuni continue în sensul acțiunii. Către finalul întrevederii, sobrul Goodpaster, care cunoștea gândurile intime ale șefului său mai bine decât oricine altcineva din încăperea, le-a amintit celor prezenți de un avion de spionaj nou-nouț marca Skunk Works, care va fi disponibil în curând și va zbura mai sus și mult mai repede decât U-2, făcându-l aproape imposibil

de interceptat. Doolittle s-a năpustit asupra lui cu contraargumente: „Fiabilitatea noului avion tinde să fie mai scăzută”, a subliniat el. „Acesta e un factor special, de vreme ce rușinea pe care o vom suferi, în cazul în care un astfel de avion se prăbușește, va fi foarte mare.” Logica a fost ciudată, dar l-a legat pe Ike de mâini și de picioare. El le dăduse permisiunea pentru un zbor, iar ei urmau să se folosească de ea.

* * *

Powers și-a petrecut noaptea de vineri jucând poker. Până sâmbătă noaptea, așteptarea îi măcinase nervii, la fel și cunoașterea faptului că avea să piloteze un avion imperfect, în cazul în care mai primea undă verde. Dar măcar era suficient de moleșit pentru a adormi puțin.

Într-o localitate de lângă munții Ural, doi ofițeri din Regimentul 45 Piloți de Vânătoare al forțelor de apărare aeriană, căpitanul Boris Aivazian și locotenentul Serghei Safronov, și-au încheiat schimbul așteptându-se să aibă duminica liberă. Erau staționați în afara Permului, un oraș industrial neprietenos, învăluit de smogul fabricilor, la vest de Ural, pe calea ferată transsiberiană. Cu două luni înainte, Aivazian doborâse un balon de spionaj american din înaltul cerului. Statistic vorbind, șansele ca el să fie chemat pentru a aplica o altă lovitură agresorilor americani atât de devreme erau slabe.

Un al treilea pilot, căpitanul Igor Mentiukov, se afla pe drum de la Novosibirsk către Belarus, într-unul dintre cele două avioane de vânătoare nou-nouțe Suhoi Su-9 care erau livrate la o bază aeriană de la Baranovici. A fost un zbor lung și greu de parcurs într-o singură zi, dată fiind prioritatea lui scăzută și necesitatea unor realimentări multiple. Mai era, totodată, o furtună descurajantă deasupra Uralilor în acea seară. Mentiukov și partenerul său petreceau noaptea în camerele ofițerilor din Sverdlovsk.

În pădurile din afara satului Kosulino, Mihail Voronov își lăsase trei dintre ofițeri să plece acasă pe durata sărbătorii, dar rachetele sale erau încă echipate cu personal. Unul dintre cei

aflați încă la post era locotenentul Nikolai Batuhtin, absolvent al Institutului Radio-Tehnic Gorkovski din Samara și, acum, mândrul operator al transmițătorului care emitea semnale de ghidaj pentru rachete pe durata zborului. Fiascul de pe 9 aprilie îi usturase pe toți, dar până pe data de treisprezece, insistă el, „noi eram pregătiți“.

Pentru stațiile de radio de pe drumul Oș-Horug, Ziua Muncii nu era o sărbătoare alături de cei dragi. Nici o familie nu putea îndura frigul etern și aerul uscat al platoului Pamir, ca să nu mai pomenim de poveștile șoptite prin munți despre creatura mîncătoare de oameni *snejnîi celovek* – abominabilul om al zăpezilor. Dar putea să fie vodcă, iar aceasta urma să mai alunge plictiseala.

În Adana, Barbara Powers se resemnase cu gândul că Gary nu se va întoarce până duminică seara. Nu era singura petrecere la care avea să se simtă bine în absența lui.

În Washington, Richard Bissell (de acum foarte distras de planurile pentru răsturnarea lui Castro în Cuba) își petrecea sfârșitul de săptămână alături de Walt Rostow, un prieten vechi și un viitor apologet al Războiului din Vietnam. Asistentul lui Bissell, colonel în cadrul forțelor aeriene Bill Burke, se ocupa de chestiunile referitoare la U-2.

Vremea de pe cerul Rusiei părea mai bună, deși nu perfectă. Permișiunea lui Eisenhower nu specifica în mod clar dacă un zbor putea fi efectuat în ziua de 1 mai, însă spunea destul de limpede că zborul nu putea avea loc după. Ar fi fost prea aproape de summit. Era acum ori niciodată. Burke a spus ulterior că s-a consultat cu Allen Dulles înainte să dea undă verde, iar Dulles a fost de acord.

A durat mult până când codul de activare a misiunii a ajuns la Peshawar.

Powers a fost trezit la ora 3:00. Rutina sa a reînceput: indispensabili, mic dejun, costum, tub de oxigen. În timp ce elimina azotul din corp, el și-a primit planul de zbor. S-a făcut ora 4:30 și era prima oară când știa că se va îndrepta spre Norvegia. După câteva luni, el a scris, cu un umor sec, că s-a bucurat că luase deja micul dejun, pentru că, după ce și-a aruncat ochii

pe hartă, ar fi fost prea nervos ca să mai mănânce. Înainte să-și tragă casca pe cap și să se izoleze de restul lumii, Shelton a venit și l-a întrebat dacă dorea să ia un bold otrăvit.

Noile metode de sinucidere aprobate lăsaseră în urmă pilula L. Pentru o sumă raportată de trei milioane de dolari, CIA produsese un ac muiat într-o otravă curare de concentrație foarte ridicată din jungla Americii de Sud și ascuns într-un dolar de argint. Moneda a fost făcută să arate ca o broșă suvenir. Un capăt al boldului ieșea în afară, terminându-se într-o proeminență. O sucire scurtă și întregul mecanism se dezmembra destul de ușor. Apoi o împunsătură adâncă oriunde în corp cauza anestezia generală, permanentă, fără să mai fie nevoie de aspirarea fermă din cazul cianurii.

„Bine“, a spus Powers. Shelton i-a dat dolarul de argint și Powers l-a pus într-un buzunar exterior.

I s-a spus că decolarea urma să fie la ora 6:00. În mod normal, codul de undă verde venea cu patru ore înainte, însă Powers respira deja de o oră din tubul cu oxigen și codul nu sosise. Ericson l-a ajutat totuși să intre în avion și l-a fixat în scaun.

Ora șase a venit și a trecut, încă fără nici un cod de lansare. În timp ce soarele urca pe cer, Powers a așteptat și a transpirat. Ericson, care aștepta împreună cu el, s-a dezbrăcat de cămașă și a întins-o peste geamul carlingii.

Powers a fost convins că misiunea urma să fie anulată, iar Shelton începea să se neliniștească. A venit să-i spună că încă așteptau permisiunea de la Casa Albă, ceea ce nu era adevărat. Era trecut de ora opt în Washington și toate aprobările fuseseră acordate. Burke trimisese codul de undă verde. Acesta ajunsese în Germania, apoi în Turcia, însă comandantul de comunicații de acolo întâmpina probleme în retransmiterea lui. CIA a identificat ulterior problema ca fiind o interferență în ionosferă, care nu a fost un eufemism pentru o mahnireală a comandantului. Era un impediment matinal periodic al sistemului de comunicații radio și a lăsat o singură opțiune – trimiterea codului de lansare a misiunii în alfabetul Morse, pe

frecvența de urgență a avionului, unde echipa de comunicații din Peshawar l-a găsit în cele din urmă pe 1 mai, la ora 6:20.

Mesajul ar fi putut fi interceptat de altcineva care asculta-se, dar Powers nu trebuia să știe asta, iar dacă Shelton a știut, el nu a spus. Powers și-a pornit motorul, a notat o amânare de jumătate de oră în jurnalul său de bord și a închis acoperișul carlingii.

La ora 6:26, uriașa cioară neagră care-l purta pe soțul Barbarei Powers, o cameră foto Hycon B plină cu film, aproape 5 000 de litri de combustibil și un motor Pratt & Whitney J-75 de două tone și jumătate a întors lent pe pista arsă de soare. Powers se scâldea în propria sudoare și era incapabil să își șteargă fruntea din cauza căștii închise ermetic peste costumul său. În următoarele nouă ore el se va mișca fără să se miște și va acționa fără să gândească (a putut să gândească după ce zborul s-a terminat). Dar cel puțin își primise ordinele, direct de la comandantul său șef. Dacă asta nu îi demonstra valoarea, nimic altceva nu i-o demonstra. A accelerat spre înălțimi. Afară, colegii lui au auzit vuietul familiar al ascensiunii. Înăuntru, el lăsase mare parte din zgomot în urmă, dar a simțit puterea motorului în spate, iar apoi sub el, pe măsură ce enorma pasăre mecanică l-a ridicat pe Powers deasupra norilor.

* * *

Nu au apărut probleme în transmiterea semnalului la Oslo. În hotelul său, Stan Beerli a primit telefonul în care i s-a spus că misiunea demarase. Șeful stației CIA a pregătit un avion care să-l ducă la Bodo, pe coasta arctică, unde urma să i se alăture o echipă de recuperare într-un Hercules care așteptase în Germania încă de pe data de 27. Echipa a constatat dintr-un pilot, care să aducă avionul lui Powers înapoi la Adana, mecanici de la Lockheed, care să se asigure că era în continuare capabil să zboare, și suficient combustibil în butoaie de 190 de litri pentru ca misiunea să rămână autonomă și, în acest fel, secretă.

Beerli a rămas cu amintiri plăcute de la Bodo. Petrecuse trei săptămâni acolo împreună cu Powers și cu alții în 1958, așteptând limpezirea vremii deasupra zonei Plesetsk și ajungând să-i cunoască pe șefii locali ai serviciilor de spionaj norvegiene (pe care i-a cinstit cu whisky scoțian și, într-o anumită ocazie, cu o lădiță de salată verde adusă pe calea aerului din Germania). Acum era primăvară, iar fiordul se bucura de seri lungi, senine. În alte împrejurări, s-ar fi organizat partide de pescuit și poate drumeții pe uscat. De această dată Beerli a trebuit să rămână la baza aeriană norvegiană, care acoperea mare parte a terenului plat dintre munți și apă.

Îi spusese șefului serviciilor norvegiene de spionaj din Oslo că misiunea către care se îndrepta urma să se desfășoare de-a lungul coastei nordice a sovieticilor. În Bodo, persoana lui de contact a fost un general pe nume Tufti Johnson, iar el a trebuit să fie chiar mai puțin deschis cu Tufti: echipa sa avea să culegă mostre atmosferice. Acesta a fost motivul invocat, „dar ei nu s-au lăsat deloc păcăliți. Știau.“ Și mai știau că Beerli, slab ca ogarul, nu aducea niciodată destulă mâncare cu el. „Deci e 1 mai“, își amintește el. „Stăm în hangar, feriți de ochii curioșilor, fără să facem nimic. Și cine crezi că intră înăuntru – chiar Tufti Johnson cu o tavă plină cu aperitive. Iar tava e mare și de argint, astfel încât știu ce a făcut. Pur și simplu a luat-o de la cantină și ne-a adus-o nouă. N-o să uit niciodată asta.“

* * *

Fiul minerului din Pound a străpuns marea bulă imaginară a spațiului aerian sovietic la altitudinea de 20 420 de metri, zburând mai mult sau mai puțin în plan drept. Pe măsură ce greutatea rezervoarelor a scăzut, el a urcat încă 900 de metri. Întorcându-și capul câțiva centimetri în interiorul căștii, a putut distinge albul strălucitor, sculptat al culmilor Pamirului la 14,5 kilometri sub aripa lui dreaptă. În față, un ocean de nori acoperea câmpurile de bumbac și pustietatea arsă de soare a Asiei Centrale sovietice. Orice altceva ar fi putut fi oriunde în altă parte – Nevada, Turcia, California; negrul albastrui al

stratosferei rămânea o constantă. La fel erau costumele, manșa, panoul liniștitor al instrumentelor de bord, sâsâitul molatec al oxigenului în cască.

Powers și-a cuplat, apoi și-a decuplat radioul. Bob Ericson stătea cu urechile ciulite să-l detecteze în furgoneta radio din Peshawar. A transmis înapoi un clic, iar Powers a rămas de unul singur cu încă 6 100 de kilometri de parcurs.

„Totul mergea strună“, va scrie el din închisoare peste cinci luni. „Nu au existat scuze pentru anularea misiunii și întoarcerea la bază. Trebuia să continui.“

A estimat că era în aer de treizeci de minute. De fapt, stația radar de pe platoul Pamirului îl detectase și îl catalogase ca intrus după doar zece minute. Telefoanele au început să curgă la 5:36, ora Moscovei: stația din Pamir către Tașkent, cea din Tașkent către ofițerul de serviciu din clădirea de pe Cheiul Frunze din Moscova, ofițerul de serviciu către mareșalul Biriuzov, Biriuzov către mareșalul Malinovski.

I-a revenit lui Malinovski, în calitate de ministru al apărării, sarcina să-l scoale din somn pe Hrușciov pe linia securizată a Kremlinului. Apelul a fost transferat la reședința lui de pe Dealurile Lenin, unde telefonul de lângă patul premierului a sunat la ora 6:00. Detectaseră un alt zbor american. Toate unitățile fuseseră alertate. Vor face tot ce le va sta în putință să...

Hrușciov a coborât la micul dejun cu o falcă-n cer și una-n pământ. „A stat la masă în tăcere“, și-a amintit fiul lui. „Nu se auzea decât clinchetul linguriței sale de marginile paharului cu ceai.“

Timp de o oră, Powers a zburat către nord peste deșerturile Karakum și Kizîlkum, neobservat din câte știa el, dar cei din Moscova îi cunoșteau locația cu o marjă de eroare de câțiva kilometri.

Șoferii fuseseră treziți chiar mai devreme decât Biriuzov și membrii superiori ai personalului său, pentru a goni pe străzile pustii către centrul de comandă al forțelor de apărare aeriene, unde au urmărit înaintarea avionului U-2 pe aceeași hartă care a înregistrat umilința de pe 9 aprilie. Harta era imprimată pe un ecran de sticlă cât un perete. În spatele ei,

un sergent în uniformă a împins în tăcere o cruce neagră spre Tiuratom, pe măsură ce fiecare nou reper al poziției lui Powers era transmis la centrul de comandă.

Peste Cosmodrom norii se subțiaseră, și Powers și-a pornit aparatele foto. Mult sub el, a văzut primele dăre de fum ale avioanelor de urmărire, supersonice, primul îndreptându-se spre sud, apoi apropiindu-se de el către nord. Nu era îngrijorat. A accelerat.

Alături de Biriuzov se afla Aleksandr Orlov, ale cărui sarcini în tensionatele săptămâni anterioare incluseră punctarea potențialelor rute viitoare ale avionului U-2. Aceasta nu era una dintre ele. Americanii zburau de obicei în cercuri peste Asia Centrală. Era adevărat, ei mai aruncaseră o privire Sverdlovskului înainte, dar de ce încă o dată? (Era o întrebare bună la care nu exista nici un răspuns bun. Pentru Stan Beerli, faptul de a-l trimite pe Powers către Sverdlovsk când Agenția știa că în zonă sosiseră de curând rachete S-75 însemna să o cauți cu lumânarea, iar acest lucru încă îl mai roade după câteva decenii.)

Prima alarmă l-a trezit pe Mihail Voronov la ora șapte. „Dacă dormeam? Normal că dormeam. Era 1 mai. Plănuiam să merg pe la cazărmi și să le fac soldaților mei tradiționalele urări de Ziua Muncii. În schimb am alergat. Toți am alergat. Am dat fuga la pozițiile noastre și, când am ajuns acolo, i-am spus comandantului că batalionul meu e pregătit să tragă, gata să apese pe buton.“

Pentru majoritatea oamenilor lui Voronov asta a însemnat să iasă buluc din corturi și să intre în uniforme în singura zi a anului în care s-ar fi putut aștepta la o oră suplimentară de somn în sacii lor de dormit. A fost o trezire nepoliticoasă, mai ales având în vedere că aceasta era aproape sigur o manevră de antrenament.

S-a auzit apoi că alarma era întemeiată. Voronov a transmis vestea: exista un intrus la douăzeci de mii de metri deasupra Mării Aral și cine știe ce bombe avea la bord. Cabina de control s-a umplut: Voronov, locotenentul Batuhtin și alți cinci ofițeri de ghidaj-control, câte unul pentru fiecare rachetă.

Peste tabără s-a așternut tăcerea.

Așa începea? Asta voiau americanii de 1 mai? „Eram nedumeriți și șocați“, afirmă Batuhtin. „Nu puteam înțelege cum în mijlocul țării apăruse pur și simplu un avion pe cer. Era ca un atac din senin.“

Totuși, nimeni nu a intrat în panică, iar Voronov cel mai puțin dintre toți. Veteranul de la Kursk și Tula știa câte ceva despre moralul soldaților. Pe măsură ce tăcerea a întins nervii bărbaților mai tineri din cabină, el s-a întors la radio și și-a întrebat comandantul, un colonel pe nume Gaiderov, aflat la două sate distanță, dacă puteau lua micul dejun. Gaiderov le-a dat zece minute.

* * *

Boris Aivazian, din Regimentul 45 Piloți de Vânătoare, locuia la 320 de kilometri de Kosulino, însă la doar treizeci și două de minute de baza sa. Știa acest lucru pentru că făcea naveta pe motocicletă. (La fel ca în Miramar, așa se întâmpla și în Perm: nici un pilot de vânătoare care se respecta nu mergea la muncă cu autobuzul.) Totuși, nu avea telefon; fusese scos de urgență din casă în stil sovietic, de un soldat care i-a bătut în ușă.

Până când a urcat în avionul MIG-19, colegul său, Serghei Safronov era deja acolo, cu costumul pe el. Au decolat, după care și-au primit ordinele: zburați la Sverdlovsk și realimentați. Întorși la sol, ei au așteptat ceea ce li s-a părut a fi ore întregi. Au cerut micul dejun.

* * *

După trei ore și primii 2 100 de kilometri ai Misiunii 4154, pilotul automat al lui Powers s-a defectat. Se așteptase la probleme de alimentare cu combustibil a motorului în cazul în care Article 360 se gândea să-și facă de cap, dar această surpriză era la fel de gravă. În loc să rămână automat între limitele stricte de viteză și de altitudine care ajutau avionul să zboare

economic și să rămână întreg, el a început să o ia în sus și să încetinească. Powers mai avea de parcurs 3 860 de kilometri. Încă șase ore. Pilotarea manuală a avionului în acele șase ore, în timp ce totodată naviga, opera aparatele foto și își verifica instrumentele de bord urma să fie un nou gen de maraton. Însă orizontul se limpezise în față și nu zărea nicăieri sub el urme ale avioanelor de vânatoare sovietice. Întoarcerea ar fi fost o treabă grea. „Am continuat conform planului.“

* * *

Mareșalii Biriuzov și Savițki se uitau lung la peretele de sticlă, gândindu-se la plafoane de zbor. Biriuzov era consilierul militar de cel mai înalt rang al lui Hrușciov. Savițki comandase toate escadrilele de avioane de vânatoare din țară și știa mai bine ca oricine că, în afara cazului în care intrusul nu era nevoit să piardă altitudine din cauza unei defecțiuni, Aivazian și Safronov aveau slabe șanse să îl ajungă. Nimeni nu mai pilotase un MIG-19 la o altitudine mai mare de 17 500 de metri, chiar și în ascensiune maximă (pe care Savițki a pretins că a inventat-o). Singura lui speranță era un Su-9, dar singurele sale avioane Su-9 din raza impertinentei cruci negre americane erau cele două livrate de Igor Mentiukov și partenerul său la Baranovici. Acestea erau neînarmate, dar vor trebui să se descurce și așa.

Au fost chemați piloții lor. Mentiukov nu a fost găsit, astfel încât partenerul său a fost trimis în aer singur, îndreptat spre sud la Celiabinsk, orașul nuclear îngrădit, și i s-a ordonat să scape de rezervoarele externe detașabile pentru un plus de altitudine. Pilotul a rămas fără combustibil atât de repede, încât a trebuit să aterizeze forțat într-un câmp.

Încercările de a-l găsi pe Mentiukov nu fuseseră abandonate. De fapt, legenda lui Mentiukov abia începea. După unele relatări, el își îmbrăcase uniforma și se îndrepta către oraș pentru a se alătura festivităților, când a fost oprit într-o stație de autobuz. După propria lui relatare, el aștepta într-o stație de autobuz *după* ce fusese găsit la hotel; într-un moment de

o importanță atât de critică, un autobuz a fost singura cale de a ajunge la avionul său.

Rezultatul a fost același: până în clipa în care Mentiukov a ajuns la aeroport, mareșalul Savițki (nume de cod „Dragonul”) își pierduse răbdarea. Lui Mentiukov i s-a ordonat să decoleze imediat. Acesta s-a supus, instalându-se în scaun fără costumul presurizat sau cască și trecând valvârtej de Aivazian și Safronov, care își înfulecau micul dejun în vreme ce ascultau, cu căștile pe urechi.

Mentiukov a decolat încă neștiind ce trebuia să facă.

Comandantul superior al forțelor aeriene, generalul Iuri Vovk, a preluat microfonul.

Vovk: Mă auzi?

Mentiukov: Tare și clar.

Vovk: Destinația ta e Celiabinsk. Ai o țintă reală la mare altitudine. Misiunea ta e să o distrugi.

Mentiukov: Sunt gata. Complet pregătit.

Totuși, exista o problemă. Nu avea arme. Era conștient că Vovk știa și el asta, ceea ce nu putea însemna decât un singur lucru.

Vovk: Misiunea ta e să interceptezi ținta și să intri în coliziune cu ea. E ordinul Dragonului.

Mentiukov a aprins propulsorul auxiliar și și-a îndreptat avionul către înălțimi. „Știam că nu am încotro”, a afirmat el mult mai târziu. „Dacă refuzam, acesta era sfârșitul – al carierei mele, al reputației mele, a tot. Era mai bine să am parte de o moarte bună, astfel încât i-am rugat un singur lucru – să aibă grijă de soția mea însărcinată și de mama mea.”

Legenda spune că Savițki l-a asigurat personal pe linia directă de la Moscova că familia sa va fi bine îngrijită. Aivazian, care încă asculta, spune că nu a auzit niciodată afirmația despre soția însărcinată și că nici un pilot de vânătoare care urmează să-și pună viața în primejdie nu s-ar opri pentru a face astfel de declarații. Dar, pentru că a fost văzut pe ecranele atâtor radare, nu e pus la îndoială faptul că Mentiukov a urcat apoi la 19 800 de metri fără costum presurizat și a continuat

să urce, apropiindu-se de Powers cu o viteză de două ori mai mare decât cea a sunetului.

Turnul de control de la sol a intervenit. „Ținta e în față, la douăzeci de kilometri.“

Retrăind aceste evenimente la vârsta de șaptezeci și șapte de ani, Mentiukov și-a amintit precis altitudinea – 20 090 de metri – și viteza: 2 185 de kilometri pe oră. Asta însemna că el călătorea cu 1 600 de kilometri pe oră mai repede decât avionul U-2, reducând distanța dintre ei cu 1,6 kilometri la fiecare trei secunde.

„Ținta la cincisprezece secunde... ținta la zece secunde... ținta în față! Privește, privește! Îl vezi?“

Nu îl vedea. Căuta o linie pe cer. Nu avea să fie mai mult de atât – o linie ce urma să dispară imediat.

La Moscova, Savițki își vedea planul năruindu-se. Prin turnul de control din Sverdlovsk i-a ordonat lui Mentiukov să-și oprească propulsorul auxiliar. Mentiukov a refuzat: puterea maximă era singura modalitate de a menține înălțimea maximă. Ordinul a fost repetat. Era ordinul Dragonului! Mentiukov și-a oprit propulsorul auxiliar și a căzut ca bolovanul.

* * *

Hrușciov și-a terminat ceaiul și a plecat la Kremlin. De acolo, puțin mai târziu, el urma să iasă pe poarta Turnului Spasski pentru a-și ocupa locul în tribuna oficială din fața Mausoleului Lenin. Aveau să defileze gimnaste, dansatori, soldați, rachete, tancuri, veterani al Marelui Război Patriotic, pionieri și stegari – purtători de drapele triumfale, nesfârșite, vopsite în roșul și galbenul revoluției. Toată mândria lumii comuniste, reală și fabricată, urma să fie concentrată pentru el, chiar în fața lui, aici, în Piața Roșie, de-a lungul următoarelor două ore.

Puterea sa era incontestabilă. Stalin și stalinismul erau istorie. Puciștii din 1957 nu mai îndrăzniseră să încerce din nou răsturnarea lui. Scepticii față de această relație mai degajată cu Statele Unite nu ieșiseră încă la iveală. Terenul de golf și superba cabană retrasă de deasupra lacului Baikal aveau să fie

terminate la timp pentru vizita lui Eisenhower. Sovietele nu erau încă aproape de noua eră, dar ea era realizabilă, și va fi opera măreață a lui Hrușcirov. Totuși, mintea sa era încețoșată de furie.

De Ziua Muncii, Hrușcirov își ducea, de obicei, membrii familiei în oraș cu mașina. Astăzi îi lăsase să vină singuri cu șoferul său. De Ziua Muncii, Biriuzov era, de obicei, alături de el în tribună. Astăzi, acesta se afla în centrul său de comandă, privind neputincios cum un alt avion de spionaj mai cojea un strat din învelișul subțire ce acoperea goliciunea nucleară a Uniunii Sovietice. Hrușcirov își pierduse deja cumpătul cu Biriuzov la telefon. Acum, tot ceea ce puteau face amândoi era să aștepte.

* * *

Mentiukov accelerase prea tare, depășindu-și ținta, și aproape că rămăsese fără combustibil. În timp ce altimetrul său a început să se rotească în sens invers, i s-a ordonat să se întoarcă la bază.

Aivazian și Safronov, cu stomacul plin și rezervoarele realimentate, au decolat din nou și s-au rotit în spirală deasupra Sverdlovskului, așteptând ordine. Dar Savițki nu prea avea habar cum să-i folosească. Era rândul rachetiștilor.

Oamenii lui Voronov și-au luat micul dejun, apoi au așteptat în tăcere, în vreme ce stațiile radar de rază medie de la sud îl urmăreau pe Powers pe drumul său către nord. În timp ce zbura peste Celiabinsk, la 160 de kilometri sud de Sverdlovsk, Voronov a pornit radarul de identificare a țintelor militare și, pentru prima oară, a văzut intrusul ca un punct verde pe monitorul lui.

Pentru câteva minute, punctul și-a continuat drumul către nord. După care a virat brusc la dreapta. A existat o buclă în traseul lui Powers, iar ea s-a produs în acest moment. Cu doi ani înainte, sistemul de răcire de la un depozit pentru deșeuri radioactive din apropiere de Kiștim, la nord de Celiabinsk, explodase, eliberând mai multe radiații decât Cernobilul și

producând o creștere masivă a nivelurilor de stronțiu-90, pe care cei de la CIA au fost în măsură să le detecteze până în vestul Alaskăi. Bob Ericson zburase peste zona respectivă în vara anterioară. Din motive întemeiate sau eronate, Agenția a dorit să mai arunce o privire.

Virajul la dreapta l-a dus pe Powers pe deasupra unei rețele de îmbogățire a combustibilului nuclear și a unor instalații de depozitare a deșeurilor radioactive, la est de Kîştîm, și, totodată, în afara razei de acțiune a rachetelor lui Voronov. *Gata, s-a gândit Voronov, a scăpat.*

* * *

Powers nu știa nimic despre dezastrul de la Kîştîm. Timp de o jumătate de secol, regiunile rurale de sub el vor rămâne unul dintre cele mai iradiate locuri de pe fața pământului, însă, de la o altitudine de 21 000 de metri într-o zi frumoasă de primăvară, cicatricile și coșurile de fum ale industriei Armaghedonului se amestecau inocent într-o întindere bidimensională de păduri, lacuri și terenuri agricole. Lui Powers i s-a părut că seamănă puțin cu Virginia. Și-a făcut fotografiile și a executat o întoarcere în unghi de nouăzeci de grade, care l-a dus înapoi pe direcția Sverdlovskului, Scandinaviei și a refugului sigur din Norvegia.

În acest punct, avea să scrie el în jurnalul său din închisoare, se simțea „destul de bine“:

Eram pe traseu, avionul funcționa excelent, cu excepția pilotului automat, iar cerul era senin și navigația destul de ușoară. Zburam pe un cer fără nori, cam de treizeci de minute.

Ofițerul țințaș al lui Voronov a observat imediat virajul la stânga al avionului U-2. Punctul de pe radar revenea în raza de acțiune, iar bateria de la Kosulino urma să beneficieze de cel mai bun tir. De la postul de comandă a venit ordinul de a trage, dacă sistemul de teleghidare a rachetelor se putea fixa pe țintă.

„Am urmărit punctul până a ajuns în raza de acțiune“, a spus Voronov. „Apoi am dat ordinul. *Pusk*.“

Nu s-a întâmplat nimic. Dintr-un anumit motiv, Eduard Feldblum, ofițerul de control al lansărilor, ezita.

„Foc!“ a țipat Voronov, iar Feldblum a apăsă pe buton.

Era 8:52 ora Moscovei; aproape ora 1:00 pe fusul orar al Washingtonului. Trei dintre cele șase rachete ale lui Voronov ar fi trebuit să se aprindă și să se îndrepte către ceruri, sfidând gravitația, America și lunecoasa atmosferă superioară, într-un foc de artificii supersonic și extravagant, cum nu s-a mai văzut vreodată. Dacă ar fi plecat toate trei de la sol, Frank Powers ar fi fost trimis pe lumea cealaltă și afirmațiile consilierilor lui Eisenhower, cum că doborârea unui avion U-2 la mare altitudine era un eveniment în urma căruia pilotul nu putea supraviețui, s-ar fi dovedit corecte. Dar s-a aprins numai o rachetă. A țâșnit către altitudinea de 21 000 de metri purtată de flăcări, creând propriul ei punct pe ecranul radarului și apropiindu-se cu viteza Mach 2 de punctul care era Article 360. Timp de un minut, bărbații din cabină și-au privit monitoarele, iar restul lumii a așteptat – Aivazian și Safronov în MIG-urile lor, care se roteau în spirală, Vovk (și acum și Mentiukov) la sol, Biriuzov, Savițki și subordonații lor în centrul de comandă, Hrușciiov la Kremlin, Beerli – nu că ar fi fost îngrijorat – în Oslo.

Racheta Dvina avea două motoare auxiliare. Al doilea ceda la 20 100 de metri, după care totul depindea de balistică și noroc. În principiu, aripile rachetei ar mai fi purtat-o câțiva metri pe traiectoria ei. Tot în principiu, focosul ar fi fost detonat automat, atunci când ajungea la o distanță de minimum 60 de metri de ținta sa. Dar peste altitudinea de 20 000 de metri se putea întâmpla orice. Sau, mai probabil, putea să nu se întâmple nimic.

„Am urmărit cele două puncte“, spune Voronov, împreunându-și mâinile îmbătrânite deasupra mesei din camera de zi a casei sale aflată în apropierea Mării Negre. „După care le-am văzut intrând în coliziune.“ La Moscova era ora 8:53.

Powers a simțit o bufnitură. Nu un pocnet sau un sunet înăbușit. Nu era un cuvânt pe care l-ar fi folosit dacă ar fi

inventat povestea. Își efectuase virajul la stânga, apoi își notase viteza, altitudinea și temperatura gazelor de eșapament, când cerul a devenit portocaliu și a simțit bufnitura în spate. „Dumnezeule“, a zis el în gând și poate în cască. „Până aici mi-a fost.“ Știa că avionul său probabil se va dezmembra, dar pentru câteva secunde a rămas întreg. Aripa sa dreaptă s-a înclinat în jos, astfel încât el a tras de manșă la stânga și a părut să zboare iarăși drept. Apoi botul avionului a început să se aplece, astfel încât a tras înapoi de manșă, dar de această dată botul a continuat să se îndrepte în jos, iar avionul a început să descrie un arc mare, lent din planul orizontal în cel vertical, pierzând treptat întreaga viteză de înaintare și convertind o parte din ea în viteză de coborâre, într-o replică inversă ameitoare a unui ascensiuni maxime, lăsându-l pe Powers să privească direct în jos către Rusia și să-și dea seama că probabil își pierduse coada. Bolțurile de 13–20 de centimetri care o fixau erau proiectate pentru a supraviețui unei explozii de rachetă în aceeași măsură în care era și pilotul.

Ambele aripi au fost smulse, iar ceea ce a rămas din U-2 a început să se învârtă, mai întâi cu botul în jos, tras către pământ de motorul său de două tone și jumătate. Powers s-a rotit în avion, dureros, cu trupul forțat să se desprindă în sus din scaun, dar ținut pe loc de centura de siguranță, cu casca izbindu-i-se de interiorul cupolei carlingii. Primul său gând a fost că va trebui să se ejecteze, însă forțele gravitaționale care se acumulasă în carlingă i-au îngreunat gândirea și eforturile de a rămâne în scaun. Mai era un lucru care îi îngreuna mișcarea. Costumul său presurizat se umflase. Și mai era ceva ce nu-i dădea pace într-un colț al minții. Trebuia să declanșeze mecanismele de autodistrugere care urmau să spulbere aparatul foto din cala avionului. Prin urmare, timp de câteva secunde lungi din viața sa, Frank Powers a fost proiectat în sus, lipit de cupola carlingii unui avion care își pierduse aripile și coada, într-un costum care trebuia să-i salveze viața, dar care părea să îl strângă ca într-o menghină, cântărind strategii prin care să scape cu viață și totodată să apere cel mai prețios secret al Americii.

Arcuindu-se peste picioarele sale, în fața lui se afla o șină din titan a cupolei carlingii. Marginea din față a părții mobile a cupolei intra în ea. Dacă putea să se întindă până jos, între picioare, ca să tragă de coarda pentru ejectare chiar în acel moment, scaunul său propulsat de o rachetă urma să iasă prin geamul carlingii, dar nimic nu putea să treacă prin șina din titan, ce părea că îi va reteza picioarele de undeva din zona genunchilor. Powers și-a dat seama măcar de atâta lucru în mijlocul senzațiilor tulburi care au amenințat să-l aducă în pragul panicii, pe măsură ce fuzelajul său negru în formă de glonț a căzut spre pământ, prin 10 360 de metri de atmosferă.

O altitudine de 10 360 de metri încă depășea cu mult înălțimea muntelui Everest, dar ea scădea cu 3 000 de metri pe minut. Trebuia să gândească, să se oprească și să gândească. Aceasta a fost mai mult decât o idee. A fost un sfat foarte practic din partea cuiva care trecuse prin acest gen de defectiune gravă a echipamentului, soluționase problema și ieșise din avion atârând de parașută, iar asta chiar fără să se șifoneze prea tare. (Jack Noble? Bob Ericson? Indiferent despre cine a fost vorba, Powers avea să-i mulțumească în memoriile sale, deși fără să-l numească.)

Astfel încât el a folosit o parte din timpul prețios pe care i l-a oferit o cădere de la o altitudine atât de mare pentru a gândi, iar făcând acest lucru s-a salvat. Și-a dat seama că nu e nevoit să se ejecteze. Putea ieși singur din avion. A deschis cu mâna cupola carlingii și a fost zvârlit violent într-o parte, într-un curent de aer înghețat ce urca năvalnic către el cu viteza de 160 de kilometri pe oră dinspre câmpurile ce înconjurau satul Kosulino.

Vizorul câștii lui Powers s-a acoperit aproape instantaneu cu chiciură. Încă mai era conectat de carlingă prin tubul său de oxigen, iar carlinga se rotea, astfel încât el se mișca împreună cu ea, agățat de o coardă. (Rămășițele fizice ale acestui moment sunt acum exponate de muzeu și fotografii alb-negru, dar sunt fotografii ale bărbatului îmbrăcat într-un costum lejer de împrumut și ale avionului său făcut bucăți. Ele abia dacă transmit faptul uimitor că toate acestea s-au întâmplat cu adevărat;

că, timp de câteva secunde, în mai 1960, în vreme ce lumea occidentală dormea, iar Uniunea Sovietică încerca simultan să celebreze primăvara americană și triumful socialismului internațional, un tânăr de nădejde dintr-un orașel din Virginia, plin de intenții bune, dar fără viză sovietică, avea să fie găsit după o rostogolire prin aer către Sverdlovsk, într-un costum complet presurizat, prins superficial de fuzelajul dezmembrat al unui avion U-2.)

Nu uitase de comutatoarele mecanismelor de autodistrugere. După relatarea proprie, el a încercat să se apropie iarăși de carlingă pentru a activa cronometrul de șaptezeci de secunde care, așa cum promisese Agenția, ar fi lăsat unui pilot timp suficient pentru a ieși în afara pericolului înainte ca cele 900 de grame de ciclonit exploziv să detoneze. Dar i-a fost greu să ajungă la comutatoare, iar forțele gravitaționale au fost prea puternice, a spus Powers. „Apoi m-am gândit: Acum trebuie pur și simplu să încerc să mă salvez pe mine însumi. Lovind cu picioarele și contorsionându-mă, trebuie să fi rupt tuburile de oxigen, pentru că dintr-o dată mă eliberasem, iar trupul îmi cădea, complet eliberat.”

Timp de alte câteva secunde, carcasa avionului a căzut alături de el. Apoi, la aproape 4 600 de metri, parașuta i s-a deschis automat. Având la dispoziție un interval de timp în care să cumpănească iarăși, el și-a scos vizorul înghețat al căștii. S-a gândit să folosească boldul otrăvit pe drumul către pământ, dar a meditat mai bine. De ce acum? Evadarea era încă posibilă, iar dacă încerca să evadeze putea folosi boldul ca pe o armă letală.

A plutit dincolo de un șir de cabluri de înaltă tensiune și a aterizat violent într-un câmp, unde un fermier care îi privise coborârea dintr-un tractor a mers până la fața locului și a început să împăturească parașuta. Un Moskvici a intrat săltând pe câmpul denivelat din direcția celui mai apropiat sat. Șoferul a coborât din mașină și l-a ajutat pe Powers să se ridice în picioare. „Ai pățit ceva?” l-a întrebat în rusă. Nici un răspuns; doar o privire tulburată din partea unui bărbat aflat în stare de șoc. „Ești bulgar?”

Se adunau o mulțime de oameni, atrași de focurile de artificii și de privescerea parașutei alb-portocalii a lui Powers în lunga ei coborâre, iar acum de caracterul absolut bizar al prezenței sale străine pe câmpul lor. Powers purta un pistol în tocul exterior al costumului. Un pasager din Moskvici i l-a luat și i-a făcut semn să intre pe bancheta din spate. Pachetul cu resurse de urgență atașat de scaunul său de avion a fost urcat în portbagajul mașinii. În el era un mesaj imprimat pe mătase în paisprezece limbi: „Sunt american și nu vorbesc limba voastră. Am nevoie de hrană, adăpost, ajutor. Nu vă voi face nici un rău. Nu sunt dușmanul poporului vostru. Dacă mă ajutați, veți fi recompensați.“ Moskviciul a demarat, îndreptându-se către Kosulino. Lui Powers i-a fost oferită o țigară și el a acceptat-o. Pasagerul cu pistolul l-a studiat o vreme, apoi a scris cu degetul literele „SUA“ în praful de pe bord. Powers a încuviințat din cap.

* * *

În jurul orei zece s-a produs un val de agitație în rândul paltoanelor închise la culoare din tribuna oficială a Pieței Roșii. Diplomații au observat mișcarea din scaunele lor plasate în partea opusă mausoleului. Fiul lui Hrușciiov a sesizat-o din scaunele familiei aflate la dreapta. Un bărbat în uniforma forțelor aeriene și-a croit drum printre membrii Politburoului către Hrușciiov, după care i-a șoptit ceva la ureche. Era mareșalul de aviație Biriuzov, cu vestea proaspătă.

* * *

„Îl așteptam să apară la prânz“, spune Stan Beerli, care se afla în Bodo cu avionul Hercules și echipa de recuperare a Operațiunii Quickmove. „Am început să emitem clicuri cu jumătate de oră înainte.“

Un clic unic era singurul răspuns de care aveau nevoie în furgoneta de comunicații din Bodo. Ei aveau să știe că Powers

accelera pe drum undeva deasupra Oceanului Arctic și își începea planarea lungă către sol, cu două bobine de film mari cât un butoi, pline cu secrete nucleare, rulate strâns în aparatul său foto Hycon B. Însă clicul nu s-a mai auzit. Au așteptat două ore, după care au început să împacheteze. Avionul Hercules al Operațiunii Quickmove l-a dus pe Beerli înapoi la Oslo, unde el a sunat persoana de contact a Agenției de la ambasada americană. A rostit trei cuvinte: „Petrecerea s-a terminat.“ După care Beerli s-a îndreptat spre Washington.

Powers era deja la Moscova. A petrecut acea noapte într-o celulă de sub Lubianka, fiind percheziționat până la piele, hrănit bine, interogat vreme de câteva ore, după care boldul otrăvit i-a fost confiscat de un bărbat de la KGB cu o servietă. În timp ce îi era luat, Powers a rugat un interpret să se asigure că instrumentul ucigaș era manevrat cu mare grijă. KGB a făcut ulterior publică povestea că boldul a fost testat pe un câine și că sărmanului patruped i-au trebuit nouăzeci de secunde ca să-și dea duhul.

PARTEA a III-a

Prins asupra faptei

CAPITOLUL 8

ORAȘUL COWBOY-LOR ȘI AL INDIENILOR

În 1959, numărătoarea sovietică oficială a organizațiilor occidentale de spionaj, „teroare“ și propagandă cu sediul în Berlinul de Vest ajungea la patruzeci și opt. Estimarea vestică acceptată, în general, pentru numărul de agenți comuniști care operau din Germania de Est în aceeași perioadă era de șaizeci de mii.

În Berlin, spionii mișunau până și pe sub pământ, la propriu. Ei trebuiau să se aplece pentru a ajunge la capătul tunelului de monitorizare radio lung de 400 de metri, construit de englezi și de americani pe sub sectorul sovietic, și care a fost dezgropat de ruși după topirea zăpezii în 1956.

Chiar și la sfârșitul deceniului, nu exista încă Zidul Berlinului, astfel încât spionii se puteau pierde în mulțime. Se amestecau printre clienții aflați în barul nou construitului hotel Hilton și, îmbrăcați în impermeabile, la aeroport. Se amestecau, în uniforme, la misiunile militare aliate din Babelsberg, enclava diplomatică internațională înconjurată de teritoriu aflat sub controlul sovietic pe malul vestic al râului Havel. Operau incognito în cafenelele cu pereți de sticlă de-a lungul bulevardului Ku'damm. Făceau schimb de știri cu angajații Reuters (și cu Annette von Broecker, seducătoarea reporteriță începătoare de la Reuters) în restaurantele de lângă biroul din Berlinul de Vest al Agenției, situat în Savignyplatz, și vindeau informații pe bani grei în vilele închiriate de CIA în Zehlendorf.

Englezii scoteau capul din carlinga avioanelor RAF Chipmunk, care zburau la joasă altitudine peste bazele sovietice din suburbiile de est, și făceau fotografii cu aparate Minolta

manuale. Atașatul militar francez lucra pentru poliția secretă est-germană sau pentru KGB – nimeni nu era sigur sau convins dacă distincția avea vreo importanță. Rușii își exersau priceperea în domeniul spionajului în centrul orașului aflat în ruine, pe care refuzau să-l reconstruiască, pentru a le reaminti astfel germanilor de prețul fascismului. Americanii refuzau să recunoască Germania de Est, însă misiunea lor din Berlinul de Vest era mai mare decât majoritatea celorlalte ambasade și era acoperită cu antene radio.

Willy Brandt, primarul Berlinului de Vest și viitor cancelar vest-german, i-a numit pe spionii orașului „adulți care se jucau de-a cowboy-ii și indienii”. Ca întotdeauna, era amabil. Spionii nu erau mereu adulți. Studenților de pe ambele părți ale graniței est-germane le era oferit în permanență ajutor pentru acoperirea cheltuielilor de transport în schimbul efectuării unor comisioane și a realizării de fotografii „interesante”.

Acesta era mediul în care aterizase Fred Pryor, după ce evadase de la Yale. Absolventul Colegiului Oberlin și al Societății Fraților din îndepărtatul Paraguay era chipeș, amuzant, inteligent și independent. Călătorise mult și era interesat de comunism, dar toată lumea care l-a cunoscut a fost de acord că ar fi fost un spion incompetent. Ideea i s-a părut „amuzantă” unui contemporan al său de la Oberlin, care a ajuns să lucreze pentru CIA. Era „pur și simplu prea excentric și nu te puteai baza pe el”. Apoi a devenit mai mult decât o idee, punct în care un alt prieten își amintește că „am izbucnit toți în râs”.

Privind în urmă, lui Pryor nu i se pare că lucrurile au fost chiar atât de amuzante. „Știau cine sunt, cei de la poliția secretă”, spune el. „Aveau un dosar despre mine, chiar dinainte.”

Normal că Stasi știa cine era Pryor. Era americanul în Volkswagenul roșu Karmann Ghia, tânărul înalt și subțire de la Universitatea Liberă. Era studentul doctorand de la Yale, cu un interes profund și neobișnuit față de comerțul extern al Germaniei de Est, și care acum trecea în sectorul sovietic o dată la câteva săptămâni, împotriva valului de est-germani care se revărsa în afară, pentru a lua interviuri economiștilor de vârf ai țării și a le citi teoriile la Hochschule für Planökonomie.

Și cine erau cei de la Stasi? Erau bărbații obsedați în haine de piele gri, cu fețe împietrite, câte un informator sau un agent cu normă întreagă la fiecare treizeci și opt de adulți est-germani. Au constituit forța de securitate cu cei mai mulți angajați din istorie, Ministerul pentru Securitatea Statutului. Pe măsură ce exodul de tineri calificați din Berlinul de Est către cel de Vest s-a intensificat în primăvara și în vara anului 1961, ei au fost obsedați mai ales de teama unei blocade economice, în cazul în care erau introduse noi controale de frontieră. Pentru ca o blocadă să funcționeze, Vestul trebuia să înțeleagă comerțul extern al țării. Și cine știa mai multe despre asta decât tânărul american căruia îi plăcea să treacă prin Punctul de Control Charlie în mașina sa sport roșie? Faptul că el nu avea habar și nu îi păsa de metodele de spionaj și de serviciile secrete sub acoperire nu prea conta pentru cei de la Stasi. Ei s-ar fi așteptat ca cei intervievați de Pryor să raporteze autorităților contactul cu el, ceea ce fiecare dintre ei a făcut. Chiar înainte de ridicarea zidului, a fost de neconceput ca Stasi să nu îi facă dosar.

* * *

Același lucru era probabil adevărat despre Marvin Makenen, deși în cele din urmă nu cei de la Stasi au fost cei care l-au prins.

Spre deosebire de Pryor, Makenen a fost unul dintre acei studenți care au resimțit vocația spionajului, a cărui conduită a trezit interesul uneia dintre cele patruzeci și opt de organizații de spionaj, propagandă și teroare care operau în Berlin, el fiind în cele din urmă invitat – mai degrabă decât forțat – să se alătore adulților în jocul de-a cowboy-ii și indienii. În ceea ce privește intelectul și alegerile de viață, el nu se deosebea de Fred Pryor; era un tânăr ochelarișt cu o minte precocă, slobod prin lume, extrem de conștient de varietatea acestora și neîntimidat de granițele ei. Dar semăna mai puțin cu călătorul inocent peste hotare și mai mult cu un rebel.

Pryor și Makinen au studiat în aceeași perioadă la Universitatea Liberă, dar nu s-au cunoscut. Makinen era student în anul patru și venea de la University of Pennsylvania. Era specializat în chimie, dar mai trebuia să obțină câteva credite la științele politice. Decanul său îi spusese că va învăța mai multă știință politică într-un an la Berlin decât într-un curs extins în Philadelphia, și s-a dovedit că decanul a avut dreptate.

În prima lui primăvară petrecută în Europa, în pauza dintre semestrele de iarnă și de vară, Makinen și-a vizitat rudele din Finlanda. Plănuiise să schieze împreună cu ele în Lapland, însă un văr îndepărtat i-a vorbit despre o ofertă turistică prin Leningrad și Moscova, astfel încât a ales această variantă. În Berlin, viza sa sovietică avea o anumită ștampilă a autenticității. În urma comparațiilor rituale ale vizelor de pe pașapoarte dintre studenții care se întorceau din Franța, Grecia, Elveția și Iugoslavia (dacă aveau curaj să ajungă acolo), Makinen ieșea în evidență. Oamenii știau unde fusese, inclusiv cei a căror treabă era să știe astfel de lucruri. „Așa că am primit telefonul“, a spus el, „și am acceptat“.

S-a întâlnit cu doi bărbați din Serviciul Secret al Armatei americane într-un restaurant din apropiere de *Studentendorf* în Dahlem, unde locuia. Aceștia i-au dat un model recent de aparat foto Pentax, i-au arătat cum să-l folosească și i-au sugerat să profite de noile trasee de camping prin vestul Rusiei, promovate de agenția Intourist. Pentru prima oară, occidentalilor li se îngăduia să-și ia cu ei propriile mașini, iar bărbații de la serviciul secret al armatei i-au spus că îi vor împrumuta una. Tot ceea ce trebuia să-l preocupe era să facă multe fotografii, iar dacă se întâmpla să fotografieze aeroporturile, podurile, instalațiile militare sau tancurile aflate în trecere... era cu atât mai bine.

Makinen a părăsit Berlinul în acea vară pe ruta Praga, Budapesta, Kiev, apoi către est. Avea să fie plecat vreme îndelungată.

CAPITOLUL 9

O PANICĂ DE ZILE MARI

Orașul Norton, Virginia, se află cu câțiva kilometri mai departe de bazinul de recepție al munților Apalași decât Pound și e întemeiat pe o fundație mai solidă. Dealurile fac loc Autostrăzii 23, ca și cum un oraș ar fi menit să existe acolo. Strada principală e dreaptă și largă, în loc să fie nevoită să urmeze fiecare cot al râului, și deși străzile laterale trebuie să urce puțin la deal, ele încă permit construirea de clădiri respectabile de afaceri care ar putea găzdui un cizmar, un avocat, iar în vremuri grele, pe amândoi la aceeași adresă.

Perioada de la sfârșitul anilor 1950 a fost dificilă în Norton din cauza mecanizării minelor și a creșterii numărului de șomeri care a urmat. Totuși, orașul a fost căminul lui Carl McAfee, un avocat tânăr care și-a înființat acolo o firmă privată de avocatură la sfârșitul anului 1958, după un stagiu militar în armată.

Norton i-a părut totodată lui Oliver Powers un loc mai prielnic decât Pound pentru a deschide o cizmărie.

În primăvara anului 1960, clienții nu s-au îmbulzit să apeleze la serviciile de avocatură ale lui McAfee și ale partenerului său, dar cei doi au reușit totuși să nu închidă firma. „Era la al doilea nivel în spatele băncii“, își amintește el, „iar Oliver își avea atelierul de încălțăminte imediat dedesubt. Fie că vă vine să credeți, fie că nu, în acele zile telefoanele erau rare, iar noi aveam o singură linie. Nu voi uita niciodată numărul. Opt unu trei.“

„Am ajuns să-l cunosc pe Oliver pentru că el avea mult timp liber, fără clienți sau altă ocupație, și am devenit repede prieteni“, continuă McAfee. „Obișnuiam să stau la taclale cu el, iar el îmi povestea despre Gary, pentru că eu și Gary eram de

aceeași vârstă. El fusese la colegiul Milligan, iar eu mersesem la Lincoln Memorial, ambele în Tennessee. Nu îl cunoșteam, însă Oliver obișnuia să-mi spună că Gary era pilot în forțele aeriene, iar discuțiile noastre au început prin 1959 și au continuat în 1960. În orice caz, el a venit alergând aici sus într-o dimineată și a spus: «Carl, fiul meu a fost doborât deasupra Rusiei.» Eu am zis: «Ei, nu cred», iar el a repetat «Ba da, așa e.» Oliver nu se înșela. Doi bărbați de la CIA au străbătut drumul de nouă ore de la Washington pentru a-i aduce vestea pe 3 mai, într-o marți, ziua în care guvernul american a făcut publică prima declarație de presă în care a recunoscut că avionul U-2 era dat dispărut. Presei i-a trebuit o vreme să se dezmeticească, pentru că primul comunicat nu menționa nimic despre Rusia, dar când jurnaliștii și-au dat seama despre ce e vorba, s-a dezlănțuit iadul.

„Dintr-o dată oamenii încercau să dea de Oliver“, spune McAfee. „Nu avea telefon. Nu cred că a avut vreodată telefon în casă, dar, într-un fel sau altul, ei au găsit numărul meu, așa că am început să primesc toate aceste apeluri în care eram întrebat dacă îl puteam găsi pe domnul Powers – erau indivizi de la o mulțime de ziare și voiau să vorbească cu el.“

Oamenii Agenției ar fi preferat ca domnul Powers să lase discuțiile în seama lor, dar – „ei bine, ar trebui să-l cunoașteți pe Oliver“, continuă McAfee. „Dacă voia să vorbească, vorbea. Asta e problema pe care guvernul a avut-o cu el. Îl stimam foarte mult, iar el nu era genul de persoană care suporta să-i spună cineva «Trebuie să-ți ții gura și nu ai voie să faci asta sau ailaltă.» Pentru că era un om de acțiune.“

Cam în vremea în care cei doi agenți au apărut în pragul casei din Pound, alți doi au vizitat-o pe Barbara Powers și pe Eck von Heinerberg, câinele familiei, în superrulota din afara Adanei. I-au spus că Gary dispăruse și-au dus-o la medicul bazei pentru a-i injecta un calmant. După trei zile, au revenit și i-au zis să-și facă valizele pentru o întoarcere urgentă în Statele Unite. Bagajele ei mai grele – covoarele, pușca lui Gary, Mercedesul gri-argintiu – urmau să fie trimise mai târziu. Eck putea să i se alăture în avion.

A fost ca și cum influența globală strict secretă a Agenției fusese înlesnită de o coardă elastică: un salt lung, brusc, trepidant și interludiul turcesc de doi ani și jumătate al Barbarei se terminase. Se întorcea la Milledgeville și la mama ei dispeptică. Oamenii Agenției „mi-au dat să beau pentru a-mi calma nervii“, a susținut ea ulterior. Au zburat împreună cu ea pe durata nopții spre New York, unde au schimbat în grabă avioanele și au continuat zborul către Atlanta. Eck a urmat o rută diferită într-o cușcă, pentru a nu dezvălui presei sosirea Barbarei. În Atlanta, însoțitorii ei au închiriat o mașină care s-o ducă la Milledgeville, dar, la jumătatea drumului, agenții s-au oprit și au întrebat-o dacă vrea să cumpere un cadou de Ziua Mamei. Aceasta urma să fie a doua zi, duminică, pe 8 mai. Barbara a ieșit greu afară, cu un picior bun și cu celălalt încă în ghips. A văzut fotografia ei și a lui Gary pe prima pagină a unui ziar și a leșinat pe loc.

* * *

Stan Beerli nu era îngrijorat fără motiv, în timp ce zbura spre sud în Hercules, pe ruta de întoarcere la Oslo. Știa că Powers ar fi putut să fie doborât, dar s-a gândit că cea mai probabilă explicație pentru absența lui a fost că misiunea fusese anulată. Încă mai credea acest lucru în avionul către Washington și pe drum spre locul său de muncă, marți, pe 3 mai. Dar, când a intrat în sediul central al proiectului pe H Street, a găsit o „panică de zile mari“ în plină desfășurare.

Ofițerul de serviciu din schimbul de noapte, în primele ore ale Zilei Muncii, fusese Carmine Vito, „fanul bomboanelor cu lămâie“. Se povestea despre Vito, la rândul lui pilot de U-2, că, într-un zbor deasupra Europei de Est, a supt ceva vreme o pilulă L înainte să-și dea seama că nu era una dintre bomboanele sale preferate cu lămâie (neadevărat, a spus el mai târziu; cel mai departe a ajuns doar să se uite la ea). Dar a fost într-adevăr primul om din Washington care și-a dat seama că ceva ar putea fi în neregulă cu Misiunea 4154: în jurul orei 4:00, după fusul orar al Coastei de Est a Americii de Nord, el a primit un telefon

de la Agenția Națională de Securitate în care i se spunea că o intensificare a convorbirilor radio militare dintre sovietici, care începuse cu mai bine de trei ore în urmă, se încheiase brusc la scurtă vreme după ora unu. După care mesajul lui Beerli ajunsese prin șeful de stație din Oslo.

Vito l-a sunat pe Bob King, unul dintre asistenții speciali ai lui Richard Bissell. „Bill Bailey nu a venit acasă”, a spus Vito. „Ai face bine să-l găsești pe om, și repede.”

„Omul” era Bissell. King știa că era plecat din oraș, dar nu avea numărul de telefon al lui Walt Rostow și a trebuit să-i spună operatoarei că era o „urgență națională, la naiba”, înainte ca aceasta să i-l dea. Până când a reușit să telefoneze, Bissell plecase oricum. Când a aterizat în Washington, a mers la birou – nu era departe de traseul său și o misiune se afla în desfășurare, la urma urmei –, unde a găsit o stare de haos.

Bissell era foarte admirat pe H Street pentru sângele lui rece și pentru geniul său în rezolvarea problemelor. Membrii personalului au fost ușurați să-l vadă. A intrat ca după o plimbare, își amintește Bob King, „și toată lumea a spus (dacă nu cu glas tare, cel puțin în sinea lor): «Gata, acum am scăpat de belea, pentru că el va face ordine în toată harababura asta.»... A intrat ca și cum era luni și urma să organizeze o ședință de personal - «Hmmm, hmmm, mda, bine, vom discuta problema.» Deloc agitat.”

În sinea sa, el presimțea „un dezastru cu privire la întreaga afacere”. Nici o manevră diversionistă pe lângă forțele aeriene nu avea să-l mai ajute acum. Nici un argument șoptit lui Dulles sau Goodpaster nu mai putea pune înapoi pe cer un U-2, odată ce avionul zăcea sfărâmat în munții Ural. Era destul de sigur că întregul program avea să fie anulat. Era, de asemenea, aproape convins că pilotul era mort. Așa stând lucrurile, pe lângă regretele firești, următorul pas era clar. Președintele trebuia informat și rugat să semneze povestea de acoperire deja pregătită. Goodpaster a fost alertat acasă, în Alexandria. Corpul de Transmisiuni al Armatei i-a făcut legătura cu Eisenhower la Camp David. Bissell i-a dat vestea, iar președintele a rumegat-o în tăcere, în timp ce zbura înapoi la Casa Albă în avionul

Marine One. A aprobat povestea de acoperire în dimineața următoare. Esența strategiei era ca o declarație lapidară să fie folosită drept bază a unui comunicat de presă făcut public din Adana:

Un avion U-2 se afla într-o misiune meteorologică cu punct de plecare din Adana, Turcia. Obiectivul a fost studiul turbulențelor atmosferice în condițiile unui cer senin. Pe durata zborului în sud-estul Turciei, pilotul a raportat că avea dificultăți cu oxigenul. Ultimele sale cuvinte au fost auzite pe frecvența de urgență. Avionul U-2 nu a aterizat în Adana conform planului și nu se poate presupune decât că el s-a prăbușit. Eforturi de căutare sunt în curs de desfășurare în zona lacului Van.

Lacul Van se afla la 2 400 de kilometri de Sverdlovsk, unde cei de la CIA erau deja aproape siguri, din motive întemeiate, că Misiunea 4154 luase sfârșit. „Dificultățile cu oxigenul” nu puteau devia un avion atât de departe de curs. „Dacă sovieticii susțineau că avionul se prăbușise nu în apropierea frontierei, ci în mijlocul țării, noi plănuiam să-i acuzăm că l-au mutat într-o locație pe care ei au ales-o din motive de propagandă”, a scris Bissell ulterior. „Tot acest scenariu ar fi funcționat dacă Powers nu ar fi supraviețuit.” *Ar fi funcționat* – dar el deja se agăța de soluții nerealiste.

* * *

Comunicațiile sovietice interceptate de NSA de Ziua Muncii nu s-au întrerupt atunci când cele două puncte s-au lovit unul de altul pe monitorul maiorului Voronov. De fapt, în acel moment ele s-au intensificat. Imaginea de pe ecranul radarului s-a dizolvat într-o serie de reflexii tulburi, pe care inițial Voronov le-a considerat a fi particule de aluminiu și de metal aruncate în aer de intrus pentru a induce racheta în eroare. În orice caz, el era preocupat de rateul la aprindere al celor două rachete care nu decolaseră.

După Războiul Rece, acel eșec a fost utilizat pentru a face haz de veteranii trupelor sovietice de rachetiști: lăudatele lor

rachete antiaeriene au fost ca niște câini de pază pe care nu te puteai bizui nici măcar că vor mârâi; sau, într-o altă versiune, două din trei lansări au trebuit să fie anulate în ultima clipă pentru că altfel ar fi ras de pe fața pământului cabina din mijlocul complexului. Însă Nikolai Batuhtin explică eșecul ca pe un succes: a existat într-adevăr un risc de distrugere a cabinei, dar el a fost evitat automat, așa cum intenționase Grușin. Rachetele au fost proiectate să decoleze la un unghi față de sol nu mai mare de șaizeci și trei de grade. Un unghi mai aproape de verticală ar fi făcut ca flăcările de pe țeava de evacuare, fără spațiu între ele și sol, să incinereze lansatoarele rachetelor și cam tot ce mai era prin preajmă. Doar o rachetă a primit un unghi de lansare adecvat de la sistemul ei de ghidaj – și a fost un succes.

După ce a fost lansată, Batuhtin și alți trei locotenenți au dat fuga afară să-i privească dâra de combustibil ars și sfărâmaturi de la explozie alunecând spre pământ prin cerul de un albastru senin. Însă Voronov a rămas în cabină și i-a spus colonelului Gaiderov, comandantul apărării aeriene din Sverdlovsk, că nu putea confirma lovirea țintei.

Unei baterii din apropiere i s-a ordonat să tragă în tot ce exista în raza ei de acțiune, iar bateria a executat ordinul. Căpitanul Aivazian și locotenentul Safronov, piloții de MIG-uri mobilizați din Perm și care se roteau încă deasupra Sverdlovskului, s-au trezit dintr-o dată atacați. Dându-și seama că erau prieteni, nu dușmani, centrul de control de la sol le-a ordonat să piardă rapid altitudine. Aivazian a înțeles ce se întâmpla și și-a lansat MIG-ul într-un plonjon vertical de la 10 360 de metri, trăgând de manetă în sus la mai puțin de 300 de metri, apoi aterizând imediat. Safronov nu a fost atât de rapid. Lovit de una dintre cele trei rachete trase în acea dimineață, el s-a ejectat, dar a fost găsit mort lângă parașuta sa.

În sfârșit, ecranele radarelor începeau să se limpezească. Voronov și-a dat seama că probabil lovise ținta cu singura rachetă trasă, iar la scurtă vreme înainte de 9:30, ora Moscovei, s-a întors la radio pentru a da vestea. Mesajul a fost transmis

de la Sverdlovsk la Moscova, iar un calm perplex s-a așternut din nou peste frecvențele radio ale Rusiei.

Powers a avut noroc – și ghinion. „Dacă nu-l nimeream noi, ar fi scăpat în Scandinavia“, spune Batuhtin. „Nu mai exista un alt complex de rachete ca al nostru pe ruta lui, sau chiar în întreaga țară.“

* * *

În celula sa din Moscova, Powers nu a mâncat nimic timp o săptămână. Ajunsesse în beciurile Lubiankăi cu o inimă care îi bătea neregulat, o sete nepotolită, o durere de cap și o oboseală apăsătoare. Într-o scenă care ar fi putut fi scrisă de Woody Allen, nu una, ci trei doctorițe în halat alb l-au declarat sănătos, dar lui îi lipsea pofta de mâncare. Una dintre doctorițe i-a oferit două aspirine și (oare era posibil?) o privire înțelegătoare. O alta i-a făcut o injecție de care el s-a temut să nu fie serul adevărului sau preludiul la o spălare a creierului, pe care CIA o credea a fi la loc de cinste în meniul KGB pentru spionii capturați. Dar nu a fost. A concluzionat că fusese o inoculare de rutină sau pentru a-l ajuta să doarmă.

La cât de obosit era, somnul venea greu. Patul de campanie din celula lui era un cadru metalic îngust cu benzi de metal în loc de arcuri și câteva pături militare. O lumină aflată deasupra ușii nu era stinsă niciodată, iar un ochi îl privea continuu printr-o fereastră de control de sub bec. În fiecare zi a fost dus într-o cameră mare de interogatoriu, aflată deasupra nivelului solului, cu lumină naturală și o masă lungă la care stăteau până la doisprezece oameni. Ei îi includeau, pentru început, pe Aleksandr Șelepîn, șeful KGB, și pe Roman Rudenko, care fuma țigări occidentale și fusese procuror-șef sovietic la procesele de la Nürnberg. Periodic, interogatoriul era întrerupt pentru ca oficialii să discute între ei. Powers a început să-și formeze impresia că nu știa ce să facă cu el, însă aceasta era o idee insinuantă care stătea inconfortabil în mintea sa alături de una mult mai fermă – anume că, mai devreme sau mai târziu, va fi scos afară și împușcat.

Speranțele sale slabe au fost repede încurajate. Luni a fost luat într-un tur al Moscovei. Abia dacă era plecat din Peshawar de douăzeci și patru de ore și îi era arătată Piața Roșie, catedrala Sfântul Vasile și o trambulină de schi de pe malul vestic al râului Moscova, de pe bancheta din spate a unei limuzine Zil. Acesta nu era, într-adevăr, un traseu turistic care putea fi rezervat prin agenția Thomas Cook. Dacă ideea a fost să-i adoarmă bănuielele și să-l facă să creadă că totul e posibil, ea a funcționat. „Poate că nu aveam să mai fiu împușcat până la urmă“, a scris Powers. „Poate că încercau să mă impresioneze, atât cu orașul, cât și cu bunătatea lor, pentru că urmau să mă elibereze în curând.“

Nu era un gând ridicol. Iarăși și iarăși, i s-a pus întrebarea evidentă: de ce fusese trimis? Nu o dată, a urmat o a doua întrebare, care lui Powers i s-a părut mult mai puțin evidentă: se încerca subminarea summitului de la Paris?

El abia dacă avea habar de summit. Gândul nu îi trecuse prin cap, dar acum, ideea întâlnirii dintre superputeri îi rămăsese în minte. În timp ce limuzina Zil se întorcea înapoi la Lubianka, în minte au început să i se perinde scene cu Hrușciiov predându-l pe el lui Ike la Paris, ca un semn de bunăvoință și iertare – și ca dovadă a performanței uluitoare a rachetelor rusești S-75.

Creierul lui Powers a început să lucreze. A înțeles că, în afara situației în care el urma să fie într-adevăr împușcat sau ascuns pentru totdeauna într-un colț îndepărtat al Gulagului, valoarea sa principală pentru cei care l-au capturat consta în propagandă. Dar pentru a maximiza acea valoare, ei aveau nevoie să afle urgent dacă Washingtonul știa că el era în viață. Prin urmare, cealaltă întrebare la care Șelepin și Rudenko reveneau constant era dacă el își anunțase prin radio baza înainte să se ejecteze. Powers a refuzat să răspundă, știind că dacă spunea că își contactase baza, ei ar putea fi în măsură să descopere că mințea prin studierea rămășițelor radioului din U-2, a cărui rază era de numai 480 de kilometri; și știind că, dacă spunea adevărul – că nu trimisese un mesaj SOS în timp ce cădea spre pământ –, Kremlinul ar mai fi avut încă opțiunea

de a-l ucide și de a-i mușamaliza execuția fără prea multe teme-ri față de un scandal internațional.

Marti, interogatoriul a devenit mai dur, iar speranțele lui Powers s-au apropiat iarăși de zero. Pe cei care îl supravegheau au început să-i îngrijoreze apetitul lui scăzut. Interpretul a întrebat dacă voia să mănânce ceva anume – orice. El a cerut ceva de citit, inclusiv o Biblie, iar interpretul i-a promis că-i va împrumuta propriul lui exemplar din *Pe aripile vântului*.

* * *

Timp de trei zile, Eisenhower a crezut că poate a scăpat bas-ma curată. Nu apăreau note diplomatice, articole indignate în exclusivitate ale TASS¹ și aproape că nici unul dintre redactorii americani nu era interesat de comunicatul de presă anodin provenit din Adana, Turcia, cu privire la avionul meteorologic dispărut. *Washington Post* l-a menționat pe scurt.

Fiul lui Ike, John, a spus ulterior că, atunci când au discutat problema avionului dispărut la începutul săptămânii, în mintea tatălui său nu era nici „o umbră” de îndoială că pilotul era mort. Allen Dulles îi asigurase atât de des, încă din 1956, că un pilot de U-2 nu putea supraviețui unei prăbușiri, încât părerea lui devenise acum sfântă. Era trist, desigur, iar asta într-un sens special. Era greu să te gândești la o modalitate mai însingurată de a face sacrificiul suprem, alta decât de a fi făcut bucăți sau asfixiat deasupra Rusiei; și era greu să-ți imaginezi un alt set de împrejurări în care existau mai puține șanse de a îngădui ca rămășițele pilotului să fie aduse familiei pentru a fi înmormântate așa cum se cuvine. Însă era un sacrificiu nobil, iar președintele avea să-l recunoască așa cum trebuie la momentul potrivit. Între timp, se părea că Hrușciiov urma să treacă iarăși cu vederea isprava americanilor, iar acest lucru era la rândul său impresionant. Pregătirile pentru summit

¹ Telegrafnoe agentstvo Sovetskovo Soiuz – agenția centrală pentru colectarea și distribuirea știrilor interne și internaționale pentru toate ziarele, radiourile și televiziunile sovietice. Deținea monopolul asupra informațiilor oficiale de stat, care erau furnizate în forma unui Raport TASS. (n.tr.)

puteau să continue. Un tratat de interdicție a testelor nucleare nu era exclus de la masa tratativelor, și el ar fi fost o realizare extraordinară a președinției lui Eisenhower. El ar fi recunoscut rolul lui Hrușciiov în acest proces făcându-i cadou la Moscova un hidropter propulsat de un motor turbo.

Ar fi fost oare posibil ca Hrușciiov să țină secret întregul incident de dragul păcii mondiale? Ike presupunea că da, iar președintele de Gaulle al Franței și prim-ministrul britanic Harold Macmillan îl vor încuraja ulterior să creadă asta. Dar nici unul dintre ei nu știa de presiunile impuse de programul U-2 asupra lui Hrușciiov sau de cele pe care acesta și le crease singur. Mulțumită prezentării mareșalului Biriuzov de la marea tribună din Piața Roșie, cercurile militare conducătoare sovietice aflaseră acum despre zborurile americane pe deasupra Rusiei, cel puțin la nivel de bârfă, și mai știau că unul dintre avioane fusese doborât. Insulta fusese intolerabilă, dar răzbunarea ei ar fi fost un triumf. Controlul lui Hrușciiov asupra mass-media fusese ferm, însă nu absolut. Grupul care avea cel mai puțin de câștigat de pe urma summitului – armata – avea în schimb enorm de câștigat din aducerea în atenția publicului a rezultatelor deosebite ale comandantului de baterie care a apăsât pe butonul de lansare a rachetelor. Într-un fel sau altul, povestea urma să devină publică.

Hrușciiov știa că trebuie să fie așa.

Sovietul Suprem era în sesiune. O mie cinci sute de deputați din fiecare oblast, okrug, krai și republică autonomă îndepărtată se adunau zilnic în Marea Aulă a Kremlinului, pentru a vota legi noi propuse de Politburo și pentru a aplauda inspirația vizionară a prim-secretarului de partid.

Joi dimineata, Llewellyn Thompson, ambasadorul american la Moscova, a fost invitat în Marea Aulă pentru a asculta discursul adresat de Hrușciiov Sovietului. Cei doi bărbați se cunoșteau bine între ei. Soții Thompson petrecuseră într-o iarnă un sfârșit de săptămână plimbându-se cu sania la vila premierului. Unii membri din Politburo chiar murmurau că, de când se întorsese de la Camp David, Hrușciiov părea să aibă mai multă încredere în ambasador decât în propriii săi miniștri.

Chiar dacă ar fi fost despre folclorul uzbek, discursul ar fi fost primit tot cu o furtună de aplauze. De fapt, el era o declarație semnificativă a intenției lui Hrușciov de a reorganiza economia sovietică în favoarea civililor și pe cheltuiala armatei. Intitulat „Despre abolirea taxelor impuse muncitorilor și alte măsuri pentru sporirea bunăstării poporului sovietic“, el a durat patru ore (cu o pauză). În primele două ore și jumătate, Thompson a ascultat politicos, întrebându-se oarecum neliniștit de ce fusese așezat într-o lojă deasupra podiumului. Răspunsul a venit spre sfârșitul celei de-a treia ore, când Hrușciov a trecut brusc de la speranțele sale legate de summitul de la Paris la un expozeu tunător despre întregul program american de zboruri deasupra Rusiei, inclusiv despre dezastrul de pe 1 mai. În timp ce Hrușciov schimba subiectul, martorii au spus că o rază de soare a pătruns printr-o fereastră înaltă a Marii Aule și i-a luminat chipul. Misiunea de pe 1 mai fusese „o provocare agresivă menită să saboteze conferința summitului“, a declarat el. A fost dat ordinul de a distruge avionul. Ordinul a fost îndeplinit.

Sala a erupt. Delegații și presa sovietică l-au acoperit cu strigăte de „Rușine!“ pe ambasadorul imperialiștilor. Fața lui Thompson a rămas imobilă, dar în sinea lui s-a minunat de abilitățile de om de spectacol ale lui Hrușciov. Profitase de moment. Pentru a nu sacrifica viitorul, el a avut grijă să dea vina pe „militariștii“ americani, mai curând decât pe Eisenhower. Cu o atenție egală, el a omis să menționeze că pilotul era încă în viață.

Transcrierile Teletype ale discursului au ajuns la Eisenhower la o întâlnire a Consiliului Securității Naționale, într-un buncăr securizat din afara Washingtonului. Într-o discuție secretă de după întrevedere, s-a hotărât de comun acord că va fi necesară publicarea unei povești de acoperire mai detaliate, bazată încă pe presupunerea că Powers era mort.

În acea seară, la o recepție diplomatică etiopiană, ambasadorul Thompson l-a auzit din întâmplare pe un asistent al ministrului de externe sovietic spunându-i ambasadorului suedez că, din câte știa el, pilotul era încă interogat.

Thompson a alergat la biroul său pentru a telegrafia vestea la Washington. Cu patru minute înainte ca mesajul său să ajungă la Departamentul de Stat, NASA a făcut public noul ei comunicat de presă – o absurditate detaliată în cinci sute de cuvinte despre un avion care putea să zboare „timp de patru ore la altitudini de până la 16 760 de metri“ și care și-a petrecut vremea colectând informații despre „norii convectivi, vântul de gradient, curenții de aer și fenomenele meteorologice extreme precum taifunurile“.

Nimeni nu putea blama NASA pentru tonul convins pe care l-a adoptat, însă fiecare detaliu contrafăcut dezvăluia minciuna. Purtătorul de cuvânt al Departamentului de Stat s-a albit la față când a văzut comunicatul. Când presa a început să-l compare cu versiunea lui Hrușciiov, spiritele s-au dezlănțuit. Dintr-o dată, se deschisese sezonul de vânătoare pentru U-2.

De ani de zile, directorii executivi superiori ai rețelelor de televiziune și ai majorității ziarelor de pe Coasta de Est știuseră, în linii mari, povestea avionului U-2, dar au păstrat-o în afara știrilor la rugămintea administrației. Însă, de când zborurile fuseseră reluate în 1959, reporterii obișnuiți începuseră să afle de program. Acum, birourile de presă de la Moscova primeau știrea senzațională de la nimeni altul decât Hrușciiov, iar trusturile media de la Washington se grăbeau să recupereze decalajul. Ca o câprioară speriată, CIA s-a pregătit să-și acopere urmele.

Mai întâi, Agenția a găsit un țap ispășitor în cazul în care președintele voia unul. Acesta avea să fie Dick Newton, ofițerul executiv al colonelului Shelton în Adana. El urma să preia responsabilitatea pentru o misiune atât de nechibzuită într-un moment extrem de sensibil, dar nu avea să fie disponibil pentru comentarii. (A fost trimis subtil din Turcia la Wiesbaden și ținut acolo până când tornada politică și-a pierdut din intensitate.) Pentru cazul în care presa britanică și-ar fi amintit de prezența trecătoare a avioanelor U-2 pe la RAF Lakenheath, în regiunea rurală din nordul Londrei, în 1956, și ar fi bănuît o implicare britanică, aceasta a fost repede mușamalizată: trei piloți RAF care serviseră alături de Detașamentul B la Adana

au fost întorși peste noapte în Anglia, unde refuză până în prezent să își discute sarcinile din Turcia. Șeful de stație din Oslo s-a dat la fund, astfel încât nimeni de la ambasada americană nu îi putea ajuta pe norvegieni în investigația lor. (Bodo? Unde?) Au fost elaborate până și planuri de a-i ura bun venit lui Tufti Johnson, prietenul lui Stan Beerli și furnizorul de anatreuri, în confortabila anonimitate americană, în cazul în care Norvegia ar decide că avea nevoie de propriul țap ispășitor.

La 145 de kilometri, cel mai cerebral abonat al ziarului *New York Times* din penitenciarul federal al Atlantei – maestrul spion sovietic și specialistul în imprimeuri pe mătase, cunoscut încă sub numele de Rudolf Abel – a citit prima oară despre avionul U-2 pierdut în ziua de vineri, 6 mai. Nu a putut rata titlul: „SOVIETICII DOBOARĂ UN AVION AMERICAN; STATELE UNITE DECLARĂ CĂ ERA UN AVION METEOROLOGIC; HRUȘCIOV CONSIDERĂ SUMMITUL COMPROMIS.” Era un format de banner cu trei rânduri, rezervat de obicei pentru loviturile de stat și asasinate, și nu era încurajator. Fără un pilot viu, singura veste relevantă pentru Fisher a fost că summitul era în pericol. Cu cât erau mai mici șansele unei relaxări a relațiilor dintre cele două state, cu atât mai slabe erau șansele lui de a se întoarce acasă.

Acea zi a fost una de coșmar pentru Oliver Powers și soția lui bolnavă, pentru care Gary se temea că suferise deja un atac de cord din cauza dispariției sale. Era a treia zi de când ei aflaseră că era dispărut în misiune fără să știe dacă era în viață. „Abătuți? Da, toți eram abătuți”, își amintește prietenul din copilărie al lui Gary, Jack Goff. „Totul semăna cu un vis urât.” Membrii familiei s-au adunat în casa construită de Oliver sub arțarii argintii din afara localității Pound și s-au rugat.

La sfârșitul celei mai proaste săptămâni din cariera sa politică, Eisenhower s-a confruntat cu trei alegeri: să continue să nege întreaga poveste sovietică, să o recunoască și să dea vina pe subordonații lui, sau să o recunoască, să o explice și să spere că lumea va înțelege. Nici una dintre opțiuni nu era atrăgătoare, iar decizia în sine era aproape imposibil de luat fără a ști ce se întâmplase cu pilotul. Prin urmare, în acea după-amiază,

o mașină a plecat de la ambasada americană pe șoseaua de centură interioară a Moscovei și a parcurs drumul scurt până la Ministerul Afacerilor Externe. Acolo a fost înmănată o notă diplomatică afabilă și tânguioasă. Nota explicativă a rămas la scenariul fictiv cu avionul de recunoaștere, dar a luat cunoștință de acuzațiile lui Hrușciov fără să le nege. „În lumina celor de mai sus”, se încheia, „Statele Unite cer guvernului sovietic să îi ofere toate detaliile investigației sovietice asupra acestui incident și să le informeze cu privire la soarta pilotului.”

În ziua următoare, Hrușciov s-a conformat. Întors în fața Sovietului Suprem, el a renunțat la un preambul lung și a trecut repede la subiect. „Tovarăși, trebuie să vă spun un secret”, a început el. „Când mi-am întocmit raportul acum două zile, eu am omis deliberat să menționez că deținem fragmente ale avionului și că îl avem pe pilot, care e viu și nevătămat!”

Ropotele de aplauze au fost furtunoase și spontane, iar Hrușciov nu le-a putut rezista. Adusese cu el roadele primelor șase zile de interogare a lui Powers și un dosar voluminos pentru prezentare. L-a numit pe Powers. L-a numit pe colonelul Shelton, noul comandant al Detașamentului B (care a fost rapid relocat la o bază îndepărtată din nordul statului Michigan). A numit orașul Peshawar (și a avertizat atât Pakistanul, cât și Norvegia că „se jucau cu focul”). A prezentat fotografii false despre care a spus că fuseseră făcute de Powers, și una reală cu boldul otrăvit. A făcut haz de ideea de a folosi un pistol sau de a oferi ceasuri de aur la 21 000 de metri – erau de la marțieni? – și a menționat în trecere că, după părerea lui, s-ar cuveni ca Powers să fie judecat „astfel încât opinia mondială să vadă ce acțiuni întreprind americanii pentru a provoca Uniunea Sovietică”.

A repetat convingerea sa că Dulles și militariștii erau responsabili, nu Eisenhower. Dacă prin acest gest se intenționa oferirea unei crengi de măslin, ea era una cu spini. Nici măcar nu s-a abținut de la a concluziona că Ike nu mai era la cârma țării. „Când armata începe să preia conducerea, rezultatele pot fi dezastruoase”, a spus el. De pildă? O bombă cu hidrogen din partea lor și „o bombă cu hidrogen mai distructivă ca răspuns”.

Poftim. A spus-o. Armaghedonul fusese invocat implicit. A fost zenitul carierei de actor a lui Hrușciiov – „o capodoperă“, a spus un diplomat care a urmărit discursul la televizor. Dar era, totodată, începutul sfârșitului pentru Hrușciiov ca politician. Mai târziu, înlăturat de la putere și sub arest la domiciliu, el a spus unui american venit în vizită că, din momentul doborârii avionului, el a simțit că „nu mai are controlul deplin“.

* * *

Duminică, știrea că Gary era în viață a adus acasă la Powers valuri de ușurare, apoi de indignare. Oliver se va baza ulterior în mare măsură pe Carl McAfee, „avocătelul“ lui, pentru a ține legătura cu oficialitățile, dar nu azi. S-a deplasat cu mașina în Pound și a trimis urgent o telegramă la Casa Albă în stilul caracteristic: „VREAU SĂ ȘTIU CE SE ÎNTÂMPLĂ CU FIUL MEU ȘI CARE E TREABA CU TOATĂ POVESTEA ASTA ȘI VREAU SĂ ȘTIU ACUM. RĂSPUNDEȚI.“

După care a coborât pe Calea Pinului Singuratic către Norton, a urcat în biroul lui McAfee din spatele băncii și a început să răspundă la telefoane. Un apel era de la *New York Times*. Powers seniorul se lăsase de școală după clasa a patra, „dar omul citea *tot*“, își amintește fiica lui, Jessica. El citise deja câte ceva despre Hrușciiov și i-a spus unui reporter din New York că „urmează să îl rog personal pe domnul Hrușciiov să fie înțelegător cu fiul meu. Ca de la miner la miner, sunt sigur că o să mă asculte“.

Când lui Gary i s-a arătat articolul după câteva zile în lunga cameră de interogare din Moscova, el a cedat nervos și a plâns.

(KGB nu mai avea nimic de câștigat din faptul de a nu-i spune lui Powers că părinții lui știau că supraviețuise, de vreme ce Hrușciiov s-a asigurat că toată lumea știa. Însă anchetatorii lui Powers încă voiau să știe dacă el trimisese un mesaj SOS înainte să fie doborât. Dacă a făcut acest lucru, au raționat ei, era de asemenea probabil ca el să fi primit mesaje în zbor, inclusiv unul prin care să fie avertizat cu privire la locațiile rachetelor antiaeriene de lângă Sverdlovsk. Acest lucru ar fi putut explica

bucula bizară de pe traseul lui la nord de Celiabinsk – dar ar fi indicat totodată prezența unei cârțițe pe o poziție de rang înalt în conducerea apărării aeriene. Când el le-a spus, în cele din urmă, că menținuse tăcerea radio pe toată durata zborului său, ei au fost mai nedumeriți ca niciodată.)

În Milledgeville, oamenii Agenției care se ocupau de Barbara Powers s-au plecat în fața inevitabilului când s-a aflat că Gary trăia. Au așezat-o pe scaun în bucătăria mamei sale și i-au spus că va trebui să țină o conferință de presă. Un medic era pe drum „pentru a vă da ceva pentru calmarea nervilor“, au spus ei, iar ea le-a fost recunoscătoare. Hotelul Baldwin din centru era deja plin de reporteri veniți din afara orașului, iar acum ei se îngrămădiseră în curtea din fața casei soacrei pilotului. Barbara i-a întâmpinat într-un balansoar pe verandă și s-a alăturat cu mândrie celor care susțineau versiunea oficială a CIA.

„Nu îl consider pe soțul meu spion“, a spus ea adunării. „A fost însărcinat cu zboruri de recunoaștere, punct. Pentru mine asta e o mare diferență. Gary nu e, în nici un caz, genul capă și spadă.“

A fost doar o chestiune de timp până să o întrebe cineva ce-a pățit la picior, iar ea a recitat poezia învățată pe de rost: „Mi l-am rupt într-un accident de schi pe apă“, a fost răspunsul ei.

* * *

Timp de aproape o săptămână, oamenii din bateria de rachete S-75 a lui Mihail Voronov au discutat între ei în șoaptă, curioși. Fiind alertat în legătură cu parașuta alb-portocalie pe 1 mai, Voronov trimisese un ofițer și doi soldați pentru a găsi pilotul, însă mașina Moskvici ajunsese prima la el. Batuhtin și alți zece oameni din regiment au fost însărcinați să delimiteze câmpul cu rămășițele avionului, dar nu li s-a spus nimic despre ele. Până seara, destul de siguri că obținuseră o victorie fără să înceapă un război, ei au sărbătorit cu câteva sute de grame de vodcă.

Un Tupolev, care transporta o mulțime intimidantă de superiori din forțele aeriene și ofițeri KGB, a aterizat în Sverdlovsk, la scurtă vreme după miezul zilei. Unii dintre ei s-au întors la Moscova cu prizonierul. Alții au supravegheat căutarea de probe și au chemat o macara să ridice dintr-o mlaștină motorul avionului U-2. Nimănui din Kosulino nu i s-a spus nimic. Prima confirmare a lui Voronov că doborâse un american care era încă în viață a venit de la însuși Hrușciiov, în cel de-al doilea discurs al său către Sovietul Suprem.

Până atunci, fragmentele avionului Article 360 ajunseseră la Moscova, unde cele mai bune și mai strălucite birouri de proiectare din aviația sovietică aveau să încerce, fără prea mult succes, să reproducă prin inginerie inversă propriul lor avion stratosferic. Dar mai întâi rămășițele au fost expuse public.

Exhibiționistul Hrușciiov s-a bucurat de o perioadă de mare succes. Timp de alte câteva zile, „obsesia lui pentru secreto-manie“ a fost subordonată fixației sale pentru propagandă. Avionul U-2 dezmembrat a fost expus în Sala Șahului din Parcul Gorki, cu o legendă explicativă în rusă și în engleză și cu imagini lămuritoare afișate pe perete, privind ruta sa, aparatele foto, pilotul și scopul mișelesc. Costumul presurizat și pistolul se aflau acolo. La fel era și parașuta și boldul otrăvit. Unul dintre primii care au aruncat o privire a fost... Hrușciiov. Fiind urmat de tot atât de mulți reporteri câți îl însoțiseră în urmă cu opt luni la ferma de cultivare a porumbului a lui Roswell Garst, el s-a oprit în fața fuzelajului boțit pentru cazul în care cineva ar fi dorit să-i adreseze întrebări. Din punctul lui de vedere, organizarea summitului era încă posibilă, a spus. Dar se putea spune același lucru despre vizita lui Eisenhower? Aici el a făcut o pauză de jumătate de minut. Cei prezenți au crezut că el a rumegat cu adevărat întrebarea. „Puneți-vă în locul meu și răspundeți pentru mine“, a spus el în sfârșit. „Sunt om și am sentimente omenești.“ Dacă vizita se producea, ea nu avea să fie prea distractivă.

Următoarea vedetă anunțată în Sala Șahului a fost Powers, în a doua și ultima lui ieșire dinaintea procesului. Șelepîn a dorit să-l stoarcă de informații tehnice referitoare la avionul

despre care mulți dintre ofițerii de rang înalt ai forțelor aeriene sovietice au spus că nu putea exista, în ciuda dovezii de pe propriile lor monitoare de radar. Powers s-a decis că strategia lui va fi să-l „examineze curios, ca și cum l-ar fi văzut pentru prima oară”. Într-un fel, așa era: el nu mai văzuse niciodată un avion întors pe dos și nu a avut habar până atunci cât de multe dintre componentele sale purtau numele producătorilor. Cuvinte precum „Hewlett-Packard” și „Pratt & Whitney” i-au sărit în ochi cu la fel de multă neobrăzare ca în situația în care Kelly Johnson ar fi gravat „Made in USA” pe coada avionului.

Powers a studiat coada cu deosebită atenție. Nu a văzut urme de arsuri și nici măcar zgârieturi în vopsea, ceea ce l-a convins că fusese victima unei lovituri aproape ratate, nu a uneia directă.

După care a fost dus cu mașina înapoi la Lubianka și poporul s-a dezlănțuit. Publicul a format cozi care șerpuiau la nesfârșit prin Parcul Gorki, iar detașamentele de atașați militari de la ambasada americană erau la fel de curioși ca toată lumea. Din punct de vedere profesional, ei aveau nevoie să afle dacă rămășițele aparatului erau autentice și, dacă era posibil, cum fusese doborât avionul. Personal vorbind, erau fascinați de un echipament despre care nici nu fuseseră autorizați să știe. Însă și ei erau cunoscuți de către KGB și nu au dorit să îi ofere lui Hrușciiov alte motive de a se umfla în pene. Așa că, în loc să meargă ei înșiși, au trimis un tânăr ofițer politic care știa bine rusa, avea maniere deschise, prietenești, și zero cunoștințe de aeronautică. Numele său era Frank Meehan.

„Coadă formată la intrare părea să aibă câțiva kilometri”, își amintește Meehan. „Știam că puteam să merg în față și să-mi arăt cartea de identitate diplomatică, iar ei m-ar fi lăsat înăuntru. Dar apoi m-am gândit că ar putea hotărî să facă un exemplu din mine. Erau perfect capabili să recurgă la strategia asta dacă doreau.

Astfel încât am făcut precum Hamlet. Am purtat un dialog interior. Am stat la coadă și mi-am zis încontinuu: o voi face, nu o voi face. În cele din urmă mi-a venit curajul și am mers în capul cozii, iar acolo era un milițian. S-a uitat la mine, eu

am scos cartea de identitate, el s-a uitat iarăși la mine în stilul lor caracteristic, foarte rece, și mi-a pus câteva întrebări. Am crezut că urma să arunce cu cartea de identitate în mine. Apoi a spus: «Pojalusta» – e avionul tău. Ești invitatul meu.“

Meehan și-a dat toată silința, a aruncat o privire, a examinat legendele, le-a notat. „Dar ce știam eu despre avioane? Ceea ce am produs a fost un raport ignorant despre cum arăta. Dacă nu erau legendele, nu aș fi știut să-i deosebesc componentele.“

Darea lui de seamă a fost inclusă în raportul mai amplu al ambasadei cu privire la expoziție și la starea avionului, care a concluzionat că era într-o „stare remarcabil de bună“, dat fiind faptul că ar fi trebuit să se zdrobească de pământ, după ce s-a dezmembrat la 21 000 de metri. La rândul ei, acea concluzie a alimentat zvonuri, care luau repede amploare în Washington, că Powers nu fusese doborât deloc de o rachetă; că i se blocase motorul și coborâse pentru a-l reporni înainte de a fi lovit la aproximativ 9 100 de metri; sau chiar că aterizase, dezertase și își petrecuse seara într-un club din Sverdlovsk.

Kelly Johnson nu a crezut povestea cu racheta. Nici Allen Dulles. Nici, mai târziu, succesorul său, John McCone. Toți au știut că exista un interes din partea Kremlinului să se creadă că rachetele sale antiaeriene erau letale chiar și la o altitudine de 21 000 de metri. Acest aspect ar fi contraccarat în parte amenințarea reprezentată de flotele de bombardiere cu focoașe nucleare ale Comandamentului Aerian Strategic. Allen și McCone au fost totodată familiarizați cu descrierile NSA ale comunicațiilor sovietice din dimineața zilei de 1 mai, care au părut să indice că cineva coborâse la 9 100 de metri înainte de a fi lovit la *acea* altitudine și a se ejecta. Cineva fusese într-adevăr lovit – ghinionistul Serghei Safronov în avionul său MIG-19 –, însă nimeni din afara Rusiei nu avea să știe acest lucru până după terminarea Războiului Rece.

La timpul convenit, Powers va trebui să-i înfrunte pe bărbații care credeau că știu mai multe decât avea el impresia că știau. Acest lucru îi va pune la încercare răbdarea și aproape

că îi va ruina reputația. Dar, mai întâi, el a trebuit să se împace cu acuzația că distrusese relația destinsă dintre superputeri.

* * *

În a doua săptămână din mai, Powers și Hrușciiov trebuie să fi fost cei mai neliniștiți bărbați din Moscova. Nimic din ceea ce Șelepin sau subordonații lui au spus sau au făcut în camera de interogare nu l-a convins pe Powers că ei îi vor cruța viața. Dimpotrivă, la scurtă vreme după vizitarea de către el a rămășițelor avionului său, i s-a spus că urma să fie judecat pentru crime împotriva statului sovietic, fapt care îi putea aduce o sentință maximă de până la cincisprezece ani de închisoare sau moartea. Astfel încât el și-a petrecut zilele jucând un poker mental cu cei care l-au capturat – spunând adevărul când credea că ei deja cunoșteau răspunsurile la întrebările lor și mințind atunci când reveneau, așa cum se întâmpla adesea, la altitudinea maximă a avionului U-2 și la istoricul zborurilor sale. Și-a petrecut nopțile într-o așteptare mohorâtă a unui proces secret și a unui glonț în cap.

La 800 de metri distanță, în biroul său de la Kremlin, contrastul dintre personalitatea publică și cea privată a lui Hrușciiov devenea tot mai evident. În întâlnirile cu subordonații săi și cu miniștrii, el era o parodie a indignării, făcând spume la gură. În privat, încă dorea cu disperare o mare ocazie profitabilă în Paris, o dezarmare masivă pentru a finanța frigidere pentru poporul sovietic și o trecere discretă sub tăcere a chestiunii Berlinului. Apoi, el încă dorea să consfințească înțelegerea cu Eisenhower pe teren propriu.

Cu câteva zile înainte să plece la summit, a făcut o plimbare de seară împreună cu fiul său lângă vila lor din afara Moscovei și „a început dintr-o dată să vorbească despre ferma lui Eisenhower” de la Gettysburg. Ei vizitaseră ferma și admiraseră vacile lui Ike în timp ce au stat la Camp David. Astfel încât președintele ar trebui să vină la vilă și să vadă legumele lui Hrușciiov, apoi să se plimbe cu barca pe râul Moscova. „Nu

exista nici un indiciu că vizita ar putea fi anulată”, a scris Serghei Hrușcirov, cel mai apropiat confident al tatălui său.

Nu existau semne nici că Hrușcirov seniorul începuse să se îndoiască de propria lui presupunere, anume că zborul lui Powers fusese plănuț și autorizat de Dulles, nu de președinte. Totuși, în același timp, el era cu adevărat furios că atâtea speranțe și planuri fuseseră puse în pericol. Oare nu concediasc el, de puțin timp, un milion de soldați, printre care 250 000 de ofițeri? Aceasta era categoria de alegători sovietici care nu aveau nimic de câștigat dintr-o relație destinsă cu Statele Unite, iar jignirea gravă de Ziua Muncii le dăduse ocazia perfectă de a începe să ia în derădere încrederea lui Hrușcirov în Ike, ca să nu mai vorbim de provocarea pe care ei o aduceau autorității sale în general. Nu e de mirare că pe 9 mai, la o recepție de la ambasada cehă din Moscova, el s-a dus întins la Llewellyn Thompson. „Trebuie să-ți vorbesc”, i-a șoptit la ureche ambasadorului american. „Treaba asta cu avionul U-2 m-a pus într-o poziție extrem de dificilă. Trebuie să mă scoți din încurcătură.”

Ceea ce voia să spună era destul de clar: aruncă-mi un os – o scuză, dacă poți, sau cel puțin un angajament că nu mai trimiteți *alte* avioane pe deasupra celor mai sensibile locații nucleare ale țării mele. Thompson a spus că va încerca, dar că era prea târziu. În Washington, o declarație a noului secretar de stat, Christian Herter, fusese deja aprobată pentru publicare. În locul scuzelor pentru zboruri, acestea erau apărare ca fiind esențiale, dată fiind hotărârea sovietică de a obliga lumea liberă să aleagă între „supunerea abjectă sau distrugerea nucleară”. În loc să garanteze că nu vor mai exista alte zboruri, declarația afirma în manieră explicită că acestea nu erau excluse.

La auzul acestor cuvinte, a spus Serghei Hrușcirov, tatăl său „pur și simplu a explodat de furie”. Înainte să plece la Paris, el a purtat o discuție cu membrii comitetului său de rămas-bun sub aripa avionului Tupolev și a hotărât să deschidă summitul cu un ultimatum: Eisenhower trebuie să-și ceară scuze, să îi pedepsească pe cei responsabili pentru misiunea lui Powers și să promită că episodul nu se va mai repeta. Altfel, delegația

sovietică părăsea summitul. Pe durata zborului scurt, discursul său a fost rescris ca o predică moralizatoare. El își amânase cu două zile data plecării, inițial cu scopul de a oferi timp pentru discuții private cu Eisenhower, în care să lase în urma lor afacerea nefericită cu avionul U-2. Eisenhower dorise de asemenea o conciliere, însă Herter a respins ideea, spunând că un astfel de gest ar fi văzut ca un semn de slăbiciune. Invitația americană nu a fost trimisă niciodată. Hrușcirov le-a zis lui de Gaulle și Macmillan ceea ce plănuise dinainte să le spună, dar în rest a petrecut sfârșitul de săptămână dinaintea summitului îmbufnat, la reședința ambasadorului său din Paris, sperând să obțină un răspuns din partea lui Eisenhower și neprimind nici unul. Cât despre Ike, acesta a aterizat la Orly spunând că „miza e prea mare pentru a purta discuții în contradictoriu neproductive” și apoi a refuzat să răspundă la un ultimatum pe care nu îl primise.

Luni, 16 mai 1960, a fost ziua în care s-a inventat laserul (de către Theodore Maiman, la Hughes Research Laboratories în Malibu). A fost totodată ziua în care liderii celor patru puteri nucleare ar fi putut opri imediat cursa înarmărilor. În schimb, trei au ascultat cu răbdare în vreme ce al patrulea a ținut o tiradă de patruzeci și cinci de minute împotriva, printre altele, a unui „grup mic și agitat din Pentagon și a cercurilor militariste [din Statele Unite] care au de câștigat de pe urma cursei înarmărilor, obținând profituri uriașe”. De fapt, Hrușcirov nu era paranoic. Acesta era exact grupul împotriva căruia Eisenhower a avertizat poporul american în ultimul său discurs televizat din Biroul Oval. Singura diferență dintre percepțiile celor doi lideri asupra grupului a fost una de magnitudine. Ike l-a numit complexul militar-industrial. Bineînțeles, acest grup nu i-a fost niciodată recunoscător. Întărit de prezența tăcută și de căutătura încruntată a ministrului apărării, Malinovski, aflat lângă el, Hrușcirov a solicitat exprimarea unor scuze din partea Americii. A sugerat că, dacă nu primea scuze, summitul avea să fie amânat cu opt luni (cu alte cuvinte, până după alegerile prezidențiale americane). A revocat invitația în Rusia făcută lui Eisenhower. A devenit chiar mai roz la față decât de obicei.

Ike s-a înroșit de furie. De Gaulle i-a spus lui Hrușciiov să nu țipe, remarcând că acustica încăperii private în care luau prânzul în Palatul Elysée era perfect adecvată. Macmillan, care venise cu ideea summitului, a considerat întreaga situație „cât se poate de neplăcută“. La prânz au plecat fiecare pe drumul lui, iar oportunitatea irosită s-a evaporat aproape vizibil odată cu sunetul pașilor lor pe parchet.

Privind în urmă după doisprezece ani, Macmillan a descris acea zi ca fiind „una dintre cele mai agonizante și mai epuizante prin care am trecut vreodată cu excepția, poate, a celor din război“. Cu toate acestea, agonia sa nu luase sfârșit. În după-amiaza următoare, el și de Gaulle încă mai încercau să readucă problematica nucleară pe masa tratativelor –, dar Hrușciiov era în baie acasă la ambasadorul său, refuzând să răspundă în scris la o invitație proaspătă până când ceilalți nu menționau clar dacă aceasta era pentru o sesiune preliminară sau pentru summit în sine. În felul său pe jumătate dement, el încă mai aștepta scuze din partea americanilor, pe care a recunoscut că le cerea „politica noastră internă“. Însă Ike nu avea chef să le exprime. Din disperare, secretarul de externe britanic l-a întrebat pe Herter de ce nu se cereau scuze. Răspunsul lui Herter a fost: „Pentru că [președintelui] nu-i pare rău.“

Și astfel, summitul propriu-zis nu a mai avut loc niciodată. Hrușciiov a zburat acasă prin Berlinul de Est, unde a încercat să facă o virtute din faptul că și-ar fi pus agresorii cu fața la pământ. În realitate, prin refuzul de a-și reînnoi ultimatumul de la Berlin el și-a trădat șansele reale, acum foarte mici, de a avea o relație destinsă cu celelalte superputeri. Eisenhower s-a bucurat de o vizită scurtă făcută noului dictator portughez, iar Macmillan i-a scris reginei, spunând că nu încerca să-și ascundă „șocul și dezamăgirea“ cu privire la deznodământul întâlnirii de rang înalt.

Nu toată lumea a fost exasperată. Demn de remarcat pentru moralul său ridicat la petrecerile din Paris care au punctat sesiunile zadarnice ale summitului a fost nimeni altul decât Joe Alsop, editorialistul care a depus atâtea eforturi pentru a inspira teamă cu privire la decalajul rachetelor militare dintre

Statele Unite și Uniunea Sovietică. Întors la Washington, el a salutat povestea avionului U-2 cu un editorial intitulat „Vestea minunată”, lăudând CIA pentru că a luat suficient de în serios amenințarea rachetelor pentru a face astfel de fotografii riscante. A fost o manieră inteligentă de a schimba subiectul de la un impas real al ideii decalajului militar și de a părea că-și asumă propriile versiuni denaturate ale realității în vreme ce nu făcea de fapt acest lucru. La Paris a fost într-o formă „excellentă”, a scris Marina Sulzberger, soția corespondentului *New York Times* C.L. Sulzberger. Mai mult de atât, el a fost „mai optimist ca oricând și a savurat compania... tuturor acelor femei frumoase pe care le are mereu pe lângă el”.

Alsop, în 1960, a fost la fel de vinovat ca Bush sau Cheney în 2003 de ignorarea informațiilor disponibile cu privire la armele de distrugere în masă ale inamicului de dragul unei povești convingătoare. Nu că acest lucru l-ar fi deranjat. Conștiința lui nu a părut să sufere niciodată mai mult decât reputația sa, lucru înlesnit în mare măsură de faptul că Powers căzuse în locul în care căzuse. Sverdlovsk era la aproximativ 1 300 de kilometri sud-est de Plesetk. Article 360 se afla la două ore distanță de ținta lui principală atunci când s-a dezmembrat, rezultatul fiind că departamentul de forțe aeriene al lui Bissell nu a fotografiat niciodată singurul loc rămas în Uniunea Sovietică în care ar fi putut găsi rachete balistice operaționale capabile să ajungă în America de Nord. Dacă Powers ar fi ajuns la fața locului, dacă și-ar fi pornit aparatele foto și le-ar fi transportat în siguranță la echipa Quickmove a lui Stan Beerli, el ar fi furnizat prima dovadă documentată a numărului de rachete balistice intercontinentale din arsenalul lui Hrușciov – toate cele patru bucăți. Atât – aceasta era amploarea arsenalului nuclear intercontinental cu care premierul sovietic a părut să amenințe că va îngropa Occidentul. Decalajul rachetelor nu exista – o informație de importanță vitală atât pentru politicieni, cât și pentru planificatorii militari, și una pe care avionul U-2 nu a dovedit-o cu adevărat niciodată.

Pentru majoritatea oamenilor, aspectul a fost unul teoretic, ipotetic, în special când sateliții Corona ai CIA au îndeplinit,

în cele din urmă, sarcina. Însă el nu a fost ipotetic pentru Alsop, pentru Allen Dulles sau pentru istorie.

În calitate de jurnalist, Alsop și-a putut adapta viziunea la realitate și a făcut-o, salutând în cele din urmă absența unui decalaj al rachetelor ca pe un soi de victorie profesională – un glonț de care americanii s-au ferit mulțumită semnalelor de avertizare oferite de oameni ca el. În calitate de jucător politic, Dulles nu a putut fi atât de nonșalant. Pentru că îi oferise lui Eisenhower semnale extrem de contradictorii referitoare la continuarea zborurilor U-2 înaintea eșecului de la Paris, Dulles a avut decența de a-și oferi demisia. Ike l-a refuzat, dar a fost în continuare atât de furios, încât și-a rugat fiul să aibă grijă ca el și Dulles să nu mai fie lăsați vreodată singuri împreună.

Dulles nu a luat-o ca pe o jignire personală. De fapt, antele sale politice erau deja întoarse în altă direcție. Pe măsură ce președinția lui Eisenhower a ajuns la capăt, în august 1960, el a făcut o vizită candidatului democrat la alegerile din acel an. Era o vizită de politețe de ochii lumii pe care directorul CIA ar fi acordat-o oricărui candidat la președinție, dar în acest caz a fost mai mult decât o vizită de politețe. El l-a vizitat pe John F. Kennedy la complexul Kennedy în Hyannis Port, iar când a venit vorba de decalajul rachetelor, Dulles l-a privit pe Kennedy în ochi și a spus că, din perspectiva eșecului înregistrat de misiunea lui Powers, el nu putea confirma categoric că decalajul nu exista. Era, în esență, opusul sfatului pe care i-l dăduse lui Eisenhower cu șapte luni mai devreme. Nu corespundea deloc situației reale, dar nu era întru totul o minciună. Mai precis, era ceea ce avea nevoie Kennedy să audă. El a fost în măsură să folosească în continuare problema decalajului rachetelor în campania sa, iar după trei luni a câștigat postul de la Casa Albă cu procentul cel mai strâns din istoria alegerilor prezidențiale din Statele Unite.

În ianuarie 1961, în seara investiției sale, Kennedy a ținut obișnuitul discurs prezidențial inaugural, iar apoi, încă la cravată albă, și-a vizitat un prieten vechi din Georgetown. Joe Alsop a deschis el însuși ușa, și cei doi au discutat până la primele ore ale dimineții la o supă caldă de țestoasă.

CAPITOLUL 10

JUSTIȚIE SOVIETICĂ

Kennedy îi era dator lui Powers. Îi era dator din perspectiva a ceea ce se întâmplase cu adevărat deasupra Sverdlovskului de Ziua Muncii în 1960 – doborârea unui avion care a distrus un summit și a păstrat vie ideea unui decalaj al rachetelor până la alegerile prezidențiale –, dar, totodată, din perspectiva a ceea ce *s-ar fi putut* întâmpla. Dacă Article 360 ar fi ajuns la Bodo, summitul de la Paris s-ar fi putut desfășura într-o manieră constructivă, poate chiar cordială. Un fel de pace a superputerilor, instabilă, dar totuși o îmbunătățire substanțială în sfera politicii externe, bazată pe amenințarea nucleară și pe o neîncredere morbidă, ar fi putut constitui moștenirea triumfătoare lăsată de Eisenhower în urma președinției sale. Iar Nixon și-ar fi putut urma imediat predecesorul la Casa Albă. O astfel de analiză nu este în concordanță cu abordarea istoriei prezidențiale ca destin și conferă unui pilot american calificat, angajat de stat, și unui artilerist sânguincios din apărarea antiaeriană sovietică roluri inacceptabil de mari în politica mondială. Nici una dintre aceste considerații nu face ca analiza să fie greșită.

Kennedy îi era dator lui Powers, dar nu a fost o datorie pe care el să o recunoască. De fapt, a avut față de Powers o atitudine disprețuitoare. Conform unui zvon care a ajuns în Pound, orașul natal al lui Powers, și care a fost în mare parte corect, noul președinte ar fi putut să ceară eliberarea pilotului încă de la prima sa întâlnire cu Hrușciiov la Viena, în 1961, dar a ales să nu o facă atunci. Conform unui alt zvon auzit de Carl McAfee, departe de a admira eroismul lui Powers, „Kennedy a vrut să-l bage la pârnaie“.

Amintirea lui McAfee a fost doar ușor deformată. Bobby Kennedy, noul procuror general, a fost cel care a vrut să-l judece pe Powers pentru trădare la întoarcerea sa în Statele Unite. Însă președintele a împărțit fără îndoială disprețul fratelui său pentru modul în care se comportase Powers, după ce a avut îndrăzneala de a supraviețui accidentului aviatic. La fel ca mulți americani, „Kennedy a considerat că incidentul a fost unul rușinos“, și-a amintit McAfee. Întocmai multor americani indignați de conduita lui Powers ca prizonier, Kennedy l-a criticat fără cel mai mic efort de a-l înțelege.

* * *

Când lui Powers i s-a spus că urma să fie judecat pentru spionaj, el și-a imaginat o audiere superficială în spatele ușilor închise, urmată de moarte. Avea să-l aștepte o surpriză. Aula Coloanelor ocupă în Moscova o parcelă alungită de teren de calitate întâi, pe locul unde, în prezent, se află Teatrulnaia Ploșcead – Piața Teatrului –, dar în 1960 era numită, în mod corespunzător, Sverdlovsk. Situată între Lubianka și Kremlin, era perfect amplasată pentru procesul spectaculos al unui spion american. Se afla la o distanță de cel mult cinci minute de mers pe jos de celula acuzatului, biroul procurorului și colosalul hotel Sovetskaia, unde câțiva observatori străini aleși cu grijă urmau să fie cazați. Însă Aula Coloanelor era locul ideal, indiferent de amplasare. Era o mostră de splendoare țaristă rezervată și redecorată de Partidul Comunist Sovietic pentru a-i intimida pe cei mulți și a-i îngrozi pe cei puțini. Aula Coloanelor a fost cea în care Buharin a refuzat să se umilească în fața Colegiului Militar al Curții Supreme a Uniunii Sovietice (și a umbrei lui Stalin însuși, care privea ascuns de la o fereastră) la apogeul epurărilor politice din 1938. Buharin, și atât de mulți alți bolșevici loiali, au fost duși înapoi în catacombele de sub Lubianka și împușcați în cap la câteva minute după pronunțarea sentințelor lor. Iar Colegiul Militar era cel care avea să-l judece pe Powers.

În onoarea sa, aula a fost revopsită în verde și alb. O seceră și un ciocan aurii, puse într-un blazon de dimensiunea unei căzi de baie, au fost atârinate deasupra scenei și lustruite până au început să lucească. Un centru de presă a fost organizat într-una dintre anticamerele cavernoase ale aulei, completat cu două mese cu mașini de scris, un birou pentru telegrafie internațională și o modernă cabină telefonică pentru ape-luri internaționale. Într-o altă anticameră, mai multe mese așteptau să fie umplute cu caviar, pește afumat, felii de carne rece, murături, pandișpan în straturi și apă minerală înțepătoare din Caucaz.

A patra putere în stat urma să fie bine hrănită și mulțumită, iar măreția justiției sovietice avea să fie revelată conform unui orar strict: complexul era rezervat doar pentru trei zile. Oricine spera că aspectele programării, conținutului sau rezultatului procesului vor fi lăsate la voia întâmplării sau chiar în voia pledoariilor nerepetate, avea să fie dezamăgit.

Powers s-a încadrat în acea categorie. În momentul în care a intrat în boxa acuzaților, marți, 17 august (ziua în care sărbătorea împlinirea vârstei de 31 de ani), el era deprimat, însingurat, confuz și de-a dreptul înfricoșat. Deprimarea și sentimentul de singurătate erau corelate între ele. Postul său alimentar involuntar se terminase demult, însă, deși mâncarea sa din închisoare provenea aparent dintr-o cantină unde erau serviți generalii KGB, el nu a mâncat prea mult din ea. Acesta e motivul pentru care, cu puțină vreme înainte de proces, tractul său digestiv a fost examinat de la un capăt la altul sub privirile „unui public alcătuit din medici, infirmiere, gardieni și interpreți”. Powers a numit ulterior acest episod înjosirea supremă, iar el a fost cu siguranță intenționat să fie exact acest lucru.

Însingurarea și confuzia sa erau, de asemenea, legate între ele. Pentru că îi fuseseră interzise vizitele din partea ambasadei americane, el nu întâlnise un singur compatriot de când se prăbușise pe pământ sovietic. Astfel, îngrijitorii săi erau singurele lui surse de informații referitoare la ceea ce se știa acasă, în America, despre soarta sa; la cum erau judecate acolo acțiunile lui și dacă cei de la CIA au înțeles că el divulgase doar ceea

ce s-a gândit că știa deja KGB. Jucase jocuri mentale epuizante cu anchetatorii lui, încercând să mențină coerența minciunilor sale cu privire la altitudinea la care putea zbura avionul U-2 și la cât de dese au fost zborurile pe deasupra Uniunii Sovietice. A presupus că acele jocuri nu puteau deveni decât mai dificile la procesul său și a sperat, în ciuda zădărniceii unei astfel de speranțe, că Agenția le va observa.

Cât despre teama lui, cauza era simplă. Se confrunta cu pedeapsa capitală.

După proces, reporterul britanic James Morris (care a documentat prima ascensiune a muntelui Everest pentru publicația *Times* din Londra, dar care, între timp, dezertase la *Manchester Guardian*) a scris că Powers „se prezentase ca un tânăr lipsit de experiență din Virginia, plin de iluzii, un rol care bănuiesc că nu necesita prea multă interpretare“. A fost o analiză nemiloasă. A fost, totodată, imprecisă în sensul că senzația de a fi fost înșelat de angajatorii săi de la Agenție nu a necesitat o interpretare teatrală din partea lui Powers. Însă Morris a surprins două adevăruri: Powers fusese dezrădăcinat violent și târât într-un șir de atacuri psihologice pentru care CIA îl lăsase complet nepregătit.

La fel ca și Kennedy după el, Eisenhower a fost lipsit de compasiune. El s-a plâns în primele zile de criza pe care Powers a părut să o fi stârnit „din clipa în care a atins pământul“. Pe măsură ce procesul s-a desfășurat, grupuri de jurnaliști care nu petrecuseră o singură zi în arest solitar s-au repezit să facă unele referiri stereotipe la Nathan Hale și altele ceva mai competente la Rudolf Abel. Tăcerea lui Hale a fost de aur. Powers era o gură spartă.

Powers era, de fapt, un pilot silitor și un soldat în care se putea avea încredere că urmează ordinele. Acesta e motivul pentru care el a decolat peste culmile lanțului muntos Hindukuș atunci când bunul-simț l-ar fi trimis înapoi în Turcia. Acesta e motivul pentru care a continuat să zboare către Ural atunci când pilotul său automat s-a defectat, și acesta e motivul pentru care, dacă CIA l-ar fi instruit să-și țină gura în cazul în care era capturat, el și-ar fi ținut-o fără îndoială. În schimb, el

s-a îmbrăcat pentru proces și a parcurs drumul scurt până în Piața Sverdlovsk pe 17 august cu o teamă copleșitoare – frica de execuție – și cu un sfat clar al Agenției de care să se agațe: „Poți să le spui totul, pentru că oricum te vor face să vorbești.”

Asta fusese exact ce i-a spus, cuvânt cu cuvânt, ofițerul serviciilor secrete din Adana, atunci când Powers întrebese ce ar trebui să facă în situația în care ar fi capturat în Rusia. A fost o recomandare de a urma chiar strategia pe care KGB l-a îndemnat pe Powers să o adopte: colaborarea.

Totuși, nu aceasta a fost strategia aleasă, de fapt, de Powers. Un om simplu, aflat în poziția sa, ar fi putut vedea numai două opțiuni din care să aleagă – cea de a vorbi sau de a nu vorbi. Însă „tânărul lipsit de experiență din Virginia, plin de iluzii” a presupus din start că, dacă voia să aibă o șansă de a-și salva viața, onoarea și de a proteja cele mai prețioase secrete ale avionului U-2, el trebuia să-și folosească istețimea.

A agonizat luni de zile, prins în jocul de șah în care s-a trezit că e pion. „Barbara, nu știu ce se va întâmpla cu mine”, a scris el mai târziu când sovieticii i-au permis prima oară să trimită o scrisoare soției. „Voi fi judecat în conformitate cu Articolul 2 din codul lor infracțional pentru spionaj. Articolul afirmă că pedeapsa e între 7 și 15 ani de închisoare și moartea în unele cazuri. Nu știu unde mă încadrez... tot ce știu e că nu îmi place situația în care mă aflu sau situația în care te-am pus pe tine.”

* * *

Nici lui Oliver Powers nu i-a plăcut situația în care a fost pus. Își văzuse propriul fiu părăsind școala medicală în favoarea forțelor aeriene și nu îi plăcuse alegerea. Îl văzuse părăsind forțele aeriene în favoarea a ceva ce nu putea fi numit, dar care mirosea a FBI, și nu îi plăcuse nici asta. Aflase de la doi agenți în costume, care îi apăruseră în pragul ușii într-o zi de mai, că ceea ce îi mirosise a FBI era de fapt CIA, iar asta îi plăcuse chiar mai puțin, nu doar pentru că cei de la CIA îi pierduseră băiatul deasupra Rusiei fără un plan de a-l recupera, ci pentru

că, atunci când el elaborase un plan propriu, Agenția încercase să-i pună botniță. Era pornit și pe cale să își piardă cumpătul.

Planul era pe cât de simplu, pe atât de îndrăzneț. După cum s-a dovedit, el a dat naștere unuia dintre ritualurile cele mai impresionante ale Războiului Rece – acea pauză periodică pentru a respira când fiecare parte era forțată să discute cinstit cu cealaltă și să mărturisească secrete mici, în speranța de a le păstra pe cele mai mari, și să fie de acord cu întâlniri în locuri liniștite și izolate, preferabil pe ceață, pentru un schimb de persoane efectuat în taină. Nu a fost ideea originală a lui Powers. Prima oară ea a fost sugerată în *New York Daily News*, la unsprezece zile după prăbușirea avionului. Dar e o diferență ca de la cer la pământ între a sugera și a face, iar Oliver era un om al faptelor.

În mod inevitabil, tânărul avocat de deasupra cizmăriei sale a devenit implicat.

„Dumnezeule“, a spus McAfee. „Oliver nu era prost. A venit aici într-o zi și a spus: «Hei, ascultă, ai auzit de Rudolf Abel?»“

McAfee a răspuns că auzise; că își amintea de proces și de condamnare. Abel era un spion sovietic.

„Ei bine“, a continuat Powers, „tipul stă la răcoare în Atlanta și aș vrea să văd dacă e dispus să fie schimbat cu fiul meu.“

McAfee a sugerat că poate trimite o scrisoare. Powers a sugerat că McAfee era persoana potrivită care să o scrie. „Așa că am aflat unde era“, a spus McAfee. „Am pregătit scrisoarea, în care i-am spus cine sunt și l-am întrebat dacă ar fi pregătit să fie schimbat cu Gary Powers. Primesc înapoi o scrisoare în care mă roagă să o contactez pe soția lui, din Berlinul de Est. Iar nu mult după asta îmi intră în birou un individ și-mi spune că e de la CIA și că nu am voie să-l mai contactez pe Rudolf Abel.“

Reacția Agenției la scrisoare „l-a iritat foarte tare pe Oliver“. Contactul fusese deja stabilit. Fusese demarată hârțogăraia birocratică, iar Oliver avea acum mai mult decât o bănuială că modalitatea prin care putea să urgenteze procesul de eliberare a fiului său era să se asigure că uita să ceară orice fel de permisiune din partea celor de la CIA.

A urmat aceeași regulă atunci când a aranjat să participe la proces. Când data a fost anunțată, el și McAfee au părăsit orașul Norton, fără să spună nimănui care le era destinația. S-au îndreptat către nord pe Route 81, de-a lungul colinelor submontane estice ale Apalașilor, spre capitala națiunii. În ziua următoare, s-au prezentat în persoană la secția consulară a ambasadei sovietice de pe Wisconsin Avenue și au depus formularele de vize pentru Moscova, care le-au fost oferite de îndată.

A urmat o reacție în lanț. Când Barbara Powers a auzit că socrul ei mergea la proces împreună cu avocatul lui, s-a decis să meargă și ea. Când Ida Powers, soția lui Oliver, a auzit că Barbara mergea, i-a spus lui Oliver că va trebui să facă și ea călătoria, în ciuda anghinei și a emfizemului de care suferea. În loc să încerce să o convingă să rămână acasă, Oliver l-a rugat pe medicul soției sale să se alăture grupului. Când Barbara a aflat că mama lui Gary mergea la proces, i-a spus propriei sale mame să își facă bagajul, ca și medicului acesteia, pentru ca trupa să fie completă.

Exista „o prăpastie” între Barbara și socrii ei, își amintește McAfee. Însă de fiecare parte a prăpastiei, aventurierii care se îndreptau către Moscova își puneau aceeași întrebare: cine avea să plătească drumul? CIA a vrut să cumpere tuturor bilete, în schimbul loialității lor, însă Oliver a refuzat din capul locului. Acceptase deja o colaborare cu revista *Life*, prin care publicația se oferea să acopere costurile de călătorie ale grupului și să plătească un onorariu de cinci mii de dolari pentru un articol în exclusivitate. Afacerea fusese intermediată de Sol Curry, un proprietar de magazin universal din Norton, pe care *Life* l-a trimis în călătorie și i-a dat sarcina de a proteja exclusivitatea acordată publicației. Sol și-a întrerupt activitatea la magazin.

Agenția a finanțat grupul Barbarei, fără știrea ei. S-a folosit de Virginia Bar Association în calitate de delegat, prin care a urgentat formularele ei de acordare a vizei, a garantat cheltuielile ei de călătorie și a sufocat-o cu atenția unor adulți responsabili. Doi dintre aceștia erau avocați respectați, Alexander Parker și Frank W. Rogers, adăugați la grup de ochii

lumii pentru a ajuta la apărarea legală a lui Gary. În realitate, sarcina lor principală, în afară de a n-o pierde din ochi pe Barbara, a fost să încerce să-l interogheze pe Powers pentru Agenție. Soția lui Parker s-a alăturat grupului pentru a ridica moralul Barbarei, uneori prin a o ține la propriu de mână, iar Sam Jaffe, un corespondent de știri din New York al emisiunii CBS News, a fost înscris și el pe listă, fără să știe. I s-a oferit acces privilegiat la histrionica doamnă Powers, fapt care i-a încântat pe redactorii săi, dar l-a forțat totodată pe acesta să intervină pentru a tempera chiolhanurile ei stropite cu vodcă, pe care el le considera extrem de jenante.

Animozitatea dintre cele două tabere Powers a fost în permanență extrem de intensă. Barbara și Oliver erau amândoi hotărâți să fie percepuți ca adevăratul protector al lui Gary, ceea ce a presupus eforturi constante din partea lor de a se umbri unul pe altul în presă și o cursă nedeclarată de a ajunge primii la Moscova.

McAfee a pornit primul. Întârziat de sarcina de a asigura vizele pentru soția lui și medicul acesteia, Oliver Powers și-a trimis înainte avocatul, pentru a încerca să ia legătura cu Gary. McAfee era dispus la fapte mari și nu era ușor de intimidat, dar era novice în domeniul călătoriilor. În afară de drumurile făcute în marină, el nu părăsise niciodată țara. La vârsta de treizeci de ani, nici măcar nu fusese vreodată la New York până a schimbat acolo avioanele pentru a prinde un zbor de noapte cu SAS spre Copenhaga.

Fusese amânat.

„Am ajuns târziu la Copenhaga“, spune el, „am ratat zborul de acolo către Moscova și am insistat pe lângă oamenii ăia, spunându-le că trebuie să fiu la Moscova în ziua următoare. M-au trimis tocmai la Helsinki.“

Tânărul avocat a așteptat în Finlanda o după-amiază și a ajuns la Moscova la ora patru în dimineața următoare. Fusese așteptat în după-amiaza dinainte. Nu era nimeni acolo care să-l întâmpine, rezultatul fiind că existau acum doi bărbați nedumeriți din Virginia în capitala sovietică. În timp ce Powers s-a frământat în închisoare, McAfee s-a neliștit la aeroport,

până când a putut fi alertată agenția Intourist. După patruzeci și opt de ore nedormite de când plecase din Norton, el a fost condus într-o limuzină Zil și cazat în apartamentul Lenin din hotelul Sovetskaia.

Restul contingentului din Virginia a sosit în valuri. Echipa Barbarei a zburat la Sabena prin Bruxelles, ajungând la Moscova pe 13 august. Ei și mamei sale le-a fost rezervat un apartament ocupat de vicepreședintele Nixon în vara anterioară. Lui Sam Jaffe, ușor încurcat, i s-a găsit loc la același etaj de lux. Oliver, Ida Powers și medicul ei de familie au venit într-un avion separat, fapt care l-a supărat pe Gary când a aflat, dar a fost singurul aranjament pe care l-a acceptat tatăl său.

După patru zile, în urma unei consultări cu surorile ei mai mari, Jessica și-a cumpărat propriul bilet și a apărut singură, pe neașteptate, în Moscova la punctul de control al pașapoartelor din jalnicul aeroport Șeremetievo. A sperat să fie dusă la mama ei suferindă, iar în cele din urmă acest lucru s-a întâmplat. „Am trimis o telegramă cuiva despre care am crezut că e un reporter din Stockholm“, își amintește ea. Telegrama nu fusese livrată. „Era prima oară când ieșeam din Statele Unite. Era întuneric, la miezul nopții, și nimeni nu știa ce să facă cu mine. Credeam că rușii au două capete și cozi de diavol, și m-am gândit că n-o să mă mai vadă nimeni niciodată.“ Din disperare, a arătat pașaportul ei unui șofer de taxi și i-a spus cum o cheamă. El a înțeles – „Cine nu cunoștea acel nume?“ – și a dus-o la Sovetskaia. Privind în urmă, ea consideră că s-a maturizat puțin în acea zi.

* * *

De ce veniseră toți? Pentru Barbara era complicat. Nu mai exista prea multă dragoste rămasă în căsnicia ei, dar ea încă avea un soț pe care trebuia să-l susțină, cel puțin în public, și un socru pe care trebuia să-l suporte. Și nu avea prea multe de făcut în Milledgeville în afară de a bea și a sta abătută. În cazul Idei exista un fiu pentru care să se roage și o noră pe care

să o întreacă. Pentru Oliver scopul era simplu – să-l aducă pe Gary acasă.

La instrucțiunile lui Oliver, McAfee întocmise un dosar voluminos de mărturii scrise sub jurământ, care garantau caracterul bun al lui Gary. Colectase totodată fotografii care ilustrau copilăria lui modestă. Ajunsese chiar să-și îngroape nasul în tomuri de legi internaționale și să dezvolte o teorie cum că Uniunea Sovietică nu avea jurisdicție la altitudinea de 21 000 de metri, de vreme ce recunoscuse că nu avea jurisdicție la respectiva altitudine în largul mării. McAfee și clientul său riscau totul. Dacă CIA nu le permitea să facă schimbul între Gary și Rudolf Abel, ei urmau să-și încerce norocul cu KGB-ul, cerând achitarea în baza faptului că nu exista un caz întemeiat.

Era o strategie îndrăzneată, plină de imaginație și sortită eșecului. Lui McAfee nu i s-a permis să îl viziteze pe Gary, dar s-a întâlnit totuși cu avocatul sovietic al apărării, Mihail Grinev, care a acceptat depozițiile scrise și fotografiile clasei muncitoare americane, dar n-a fost interesat de teoria cu „absența jurisdicției”.

La fel ca Roman Rudenko, procurorul general, Grinev era un veteran al proceselor de la Nürnberg. Avea, totodată, o figură tristă și era un ratat profesional. O mustață grea părea să-i preseze gura într-o grimasă perpetuă. Dacă vreun gând original, care să nu facă deja parte din scenariu, se năstea vreodată în spatele ochilor săi întunecați, el nu îl exprima. Numirea sa la caz ca adversarul teoretic al lui Rudenko a fost parte a unui efort general de a reaminti lumii de Nürnberg, unde e îndeobște acceptat că avocații sovietici și procedurile corecte au reușit să coexiste. Dar acest lucru nu îi dădea lui Powers prea multe motive de a spera. Așa cum i-a indicat lui McAfee corespondentul din Moscova al revistei *Life*, fiecare german reprezentat de Grinev la Nürnberg a fost executat.

Pe scena Aulei Coloanelor, ridicată la 1,8 metri deasupra lojelor, Grinev urma să stea la un birou cu fața la Rudenko. Locul lui Powers avea să fie în spatele lui, într-o bancă a acuzaților despre care *New York Times* a spus că arăta ca un țarc pentru copii. Între avocați și deasupra lor, în spatele unei mese

lungi drapată cu postav roșu, trei generali superiori urmau să alcătuiască Colegiul Militar.

Aula a început să se umple devreme în dimineața zilei de șaptesprezece. Afară vremea era mohorâtă și burnița. Presa rezervase locuri pe un rând de scaune aflat sus, care ocupa trei laturi ale aulei, iar ambele grupuri de suporteri ai lui Powers au fost conduse cu mașina de la hotelul lor, cu suficient timp înainte pentru ca jurnaliștii să vorbească cu ei. Oliver a spus că tribunalul va afla că fiul său era un băiat bun și că așa a fost dintotdeauna. Barbara, într-o rochie din mătase și cu o pălărie cloș, ambele negre, a afirmat că Gary era cea mai minunată persoană pe care o întâlnise vreodată. Majoritatea reporterilor americani au scris cu generozitate că ochii îi erau înroșiți de plâns. Sam Jaffe a remarcat mai târziu că o noapte de beție aproape fără pauze contribuisse și ea într-o anumită măsură. (Beția fusese întreruptă pe la ora 3:00 dimineața de un drum cu taxiul până la Lubianka și înapoi. Barbara intenționase să găsească o ușă și să bată la ea până o lăsau să-și vadă bărbatul, dar, la sugestia lui Jaffe ea s-a mulțumit cu un smiorcăit și o rugăciune pe bancheta din spate a taxiului. Interogat de FBI după mica excursie, Jaffe a spus că, la întoarcerea lor la hotel, ea l-a apucat și l-a sărutat, iar cu această ocazie, ca și cu multe altele, el ar fi putut „avea un raport intim” cu ea, dar nu a făcut-o.)

Cu câteva minute înainte de ora 10:00, în aulă s-a auzit un clopoțel. Patruzeci și patru de candelabre și-au împrăștiat lumina peste o mulțime de două mii de oameni. Interpreții și-au ocupat scaunele în cabine antifonate, pentru a oferi traduceri simultane la căști în engleză, franceză, germană și spaniolă. Cei din familia Powers și anturajul lor au fost conduși într-o lojă din spatele galeriei presei. În marea de capete din fața lor se aflau cel al fiicei lui Hrușciov, Elena (tatăl ei privea la televizor din Crimeea) și cele ale multora dintre miniștrii săi. Guy Burgess, spionul britanic retras din activitate, se afla acolo. La fel și diplomați seniori de la majoritatea ambasadelor. A fost „ca și cum te-ai fi dus la finala Super Bowl”, spune McAfee.

La ora zece, generalii și-au ocupat scaunele din spatele lungii mese roșii, iar Powers a intrat, prin stânga scenei, într-un costum din serj prea mare, la două rânduri. Barbara a început imediat să plângă cu suspine. Publicul, care se ridicase la intrarea lui, s-a așezat. Powers a luat loc și el. Judecătorul care prezida i-a ordonat să se ridice și să stea în picioare pe durata citirii acuzațiilor, care acopereau șaptesprezece pagini și a căror lectură a durat aproape o oră.

Grinev nu îl avertizase deloc cu privire la modalitatea de desfășurare. Powers a scris ulterior că s-a simțit ca și cum ar fi fost judecat în Carnegie Hall, și a fost extrem de agitat. A ascuns acest lucru cât de bine a putut în spatele unei înfățișări triste, care privea a doua zi de pe primele pagini a o mie de ziare.

E posibil să fi existat artileriști aerieni absolvenți ai bazei aeriene Turner care ar fi savurat acest moment straniu în lumina orbitoare a becurilor cu electrozi de carbon sovietice, care ar fi respins propaganda lui Roman Rudenko cu fruntea sus și cu un licăr în ochii lor de piloți de vânătoare. Powers nu era unul dintre ei. El era un pilot care suferise de trac pe scenă ca școlar, dar simțea un calm supranatural în carlinga avionului. Chiar și în rarele fotografii ale piloților din Detașamentul B în costumele lor presurizate, ținând strâns căștile ca pe niște trofee sub brațul drept, el este cel care arată oarecum stânjenit. În Aula Coloanelor se simțea jalnic.

Alături de Powers, acuzarea i-a numit pe Dulles, Nixon și Christian Herter (noul secretar de stat). Ele erau adevăratele ei ținte – instigatorii „zborului gangsteresc” ordonat în mod expres pentru a distruge summitul de la Paris. Pentru a se asigura că nimeni dintre cei care au urmărit procesul nu a ratat obiectivul său principal, ediția din acea zi a publicației *Izvestia* a prezentat o bandă desenată cu Nixon, Herter, Eisenhower și un personaj negativ în uniformă de la Pentagon stând în boxa acuzațiilor alături de Powers, în costum și cu cască.

Își auzise rechizitoriul în celulă. Aproape jumătate din el era un atac îndreptat împotriva Statelor Unite, nu împotriva lui. În vreme ce îl asculta pe Rudenko citindu-i-l, el arăta

„dureros de rușinat“, a spus un comentator sovietic. Folosirea doar a termenului de dureros ar fi fost mai aproape de adevăr. Când Rudenko și-a terminat lectura, Powers a pledat vinovat. A fost anunțată o pauză. În timp ce era condus afară, el a zărit-o pe Barbara făcându-i cu mâna din scaunul ei și l-a bufnit plânsul.

Ceea ce nu a reușit să înțeleagă a fost că, orice ar fi spus la procesul lui, nu i-ar fi schimbat verdictul, pentru că nu a existat nici un aspect al său care să fi fost lăsat la voia întâmplării. Printr-o numărătoare inversă până la procedurile juridice din acea dimineață, o serie de alți „spioni“ americani fuseseră demascați și expulzați. Edwin Morrell, un student, fusese alungat din țară în iulie. Colonelul Edwin Kirton, atașat al forțelor aeriene din cadrul ambasadei, plecase în miercurea dinainte. În ziua următoare, venise rândul lui Robert Christner, un turist, apoi al lui James Shultz, un alt student.

America era incorigibilă, nerușinată, obsedată să-și bage nasul în treburile sovieticilor.

Iar Rusia?

Derulăm înainte până în a treia zi a procesului. Verdictul e aproape. Lumea așteaptă să afle soarta rezervată lui Powers. Camera presei e plină de reporteri care își anunță zgomotos participarea la conferințele de presă informale. Cei care s-au înscris deja își umplu burțile burgheze cu cabanos și caviar în camera cu gustări. Dintr-o dată (conform comentariului în direct al postului Radio Moscova), „cineva aduce o veste bună... Aud cum un corespondent care dictează o relatare la telefon a procedurilor curții de judecată își întrerupe telegrama și aproape că țipă în microfon: «Stop. Am o știre urgentă. O nouă navă spațială sovietică.»“

Vrăjitorul din Baikonur a dat iar lovitura. Serghei Koroliov plasase pe orbită o capsulă spațială de cinci tone ce transportase nu unul, ci doi câini vii, după care îi adusese înapoi teferi pe Pământ. Nu se mai vorbește de faptul că cinci tone e greutatea unei bombe cu hidrogen excepțional de grele, completată cu sistem de ghidare și un con rezistent la temperaturi mari. Bărbatul de la Radio Moscova numește realizarea „încă o stea

a păcii“ și îl compătimentește pe Powers pentru faptul că se află în boxa acuzaților, când ar putea să se antreneze pentru zborul în spațiu. Rusia e de neînfrânt.

Powers a fost interogată de acuzare aproape șapte ore. A parat lovituri aplicate pe la spate de Rudenko cu privire la altitudinea la care zbura în momentul în care a fost doborât – a rămas la 20 725 de metri, pentru a le reaminti celor de la CIA că păstra secretele care contau cu adevărat – și, de asemenea, cu privire la avertismentele în avans care i-ar fi fost sau nu oferite înainte de misiune (a spus că nu primise nici un avertisment). A impresionat pe unii diplomați americani din audiență prin calmul său exterior, deși, până la sfârșitul primei sesiuni de patru ore în care stătuse în picioare, după cum a spus ulterior, aproape că a fost gata să țipe la judecători că ar trebui să „mă condamne la moarte și să pună capăt acestei farse“.

A mai făcut două declarații în memoriile sale, scrise după zece ani, care fac aluzie la presiunea pe care a simțit-o de a înfrumuseța cu puțin eroism rolul pe care i-l conferise istoria. A scris că, într-o pauză din prima sa zi de proces, el a întrevăzut o șansă de a evada, când a fost dus într-o curte cu o ieșire nepăzită la stradă, și aproape că a vrut să o valorifice – „Mi-am încordat picioarele, m-am înclinat ușor înainte“ –, dar a fost împiedicat de o mână grea pe umărul lui. A scris că în celula sa, înaintea procesului, avusese viziuni despre sine în care refuza să depună mărturie și ocupa în istorie un loc alături de Nathan Hale. A respins astfel de viziuni ca pe niște „fantezii eroice ale unui băiețel“, convins că l-ar fi costat viața.

Oare așa ar fi fost? Poate că nu. Pentru că avem acum luxul de a privi lucrurile în retrospectivă, pare probabil că Powers ar fi putut să „scoată din mânecă un alter ego pe nume Milt“, precum Willie Fisher în Brooklyn cu trei ani înainte. Poate că ar fi putut să nu spună nimic, să se încreadă în geopolitică și să se întoarcă în cele din urmă în Statele Unite nu ca spionul palavragiu, ci ca fiul stoic al Virginiei, care și-a ținut gura. O astfel de strategie l-ar fi scăpat de multe belele.

Scopul acestei mărturii a fost să nu dezvăluie nimic din ceea ce KGB-ul nu știa deja. A fost să ofere un preludiu la tirada de

încheiere a lui Rudenko, care era la rândul ei concepută pentru a-l dezvinovăți pe Hrușciov pentru summitul eşuat și a da vina pe americani. Nu era subtil. Rudenko era un ideolog lingușitor obez, care ajunsese în vârful piramidei justiției sovietice plutind până acolo pe vânturile schimbării. După cum a scris *New York Times*: „Epurase și apoi epurase epuratorii. Ajutase la născocirea de mărturii false și de incriminări fantastice, și se arătase afabil și studios [la Nürnberg] înaintea unui tribunal în manieră anglo-saxonă.“

Rudenko a revenit, în dimineața zilei de vineri, 19 august, la o critică marxist-leninistă în toată regula împotriva militarismului american. Acest proces, a spus tovarășilor judecători și unui vast public care îl urmărea în direct la televizor, demasca nu doar crimele pilotului-spion Powers, dar totodată „acțiunile agresive ale cercurilor conducătoare din Statele Unite, ai căror membri erau adevărații inițiatori și organizatori ai crimelor monstruoase îndreptate împotriva păcii și securității tuturor popoarelor“. A atacat „moralitatea bestială, mizantropă a domnului Dulles“ (pentru că acesta se aștepta ca Powers să se înțepe cu boldul cu otravă); pe Eisenhower, pentru că promisesse să pună capăt zborurilor peste teritoriul sovietic, după care îngăduise efectuarea unui zbor suplimentar de către un Boeing RB-47 simplificat pe 1 iulie; și s-a mai legat, cu cea mai mare forță, de stăpânii nenumiți ai complexului militar-industrial american, care îl crescuseră și îl educaseră pe Powers și pe cei asemenea lui „în condițiile așa-zisei lumi libere“ să se ocupe de treburile lor criminale și să pună întrebări mai târziu.

„Exact acești indivizi, de genul lui Powers“, a proclamat el, „sunt cei care ar fi fost gata să arunce primii bombe atomice și cu hidrogen pe un pământ al păcii, așa cum au procedat indivizii asemenea lui Powers când au aruncat primele bombe nucleare asupra unor cetățeni pașnici din orașele lipsite de apărare Hiroshima și Nagasaki.“

Erau, binențeles, afirmații absurde care l-au „întristat“ pe Powers. Însă ele nu erau mai absurde decât declarația categorică a lui William Thompkins la procesul lui Willie Fisher, anume că infracțiunile lui Fisher puneau în pericol „lumea liberă

și însăși civilizația“. Nu era nici ieșit din comun să se sugereze că Powers ar fi aruncat o bombă nucleară dacă i se ordona asta. El fusese instruit să facă exact acest lucru la baza aeriană Sandia din New Mexico, în 1953, ca participant la cursul „Delivery Course DD50“, pe care l-a absolvit cu succes. Nici „stăpânii“ lui Powers nu erau complet inocenți în privința ideii unui război nuclear preventiv, de avertizare. Generalul Curtis LeMay din cadrul Comandamentului Aerian Strategic a fost cel care a devenit vestit pentru estimarea numărului victimelor în termenii zecilor de milioane și pentru faptul că a considerat această cifră tolerabilă. De fapt, atacul lui Rudenko împotriva complexului militar-industrial a fost extrem de asemănător cu acela, mai celebru, al lui Eisenhower, dar acesta avea să se producă peste cinci luni.

În cazul pilotului Powers, Rudenko a cerut cincisprezece ani de închisoare, însă nu moartea. Powers a simțit dintr-o dată că putea respira din nou. „Nu urma să fiu împușcat!“

Tatăl său, în costum închis la culoare și cu papion, s-a ridicat în spatele sălii și a strigat: „Dă-mi mie cincisprezece ani aici; aș prefera moartea!“

După proces, Barbara Powers și-a dorit să-i fi spus să stea jos și să tacă, dar era „aproape chircită de durere în loja noastră, plângând cu sughituri“. Era totodată profund sedată.

După o pauză, Grinev și-a susținut „apărarea“. Până în acel punct, el nu pusese sub semnul îndoielii nici una dintre afirmațiile acuzării sau vreunul din martorii ei experți (printre care veteranul KGB care administrase boldul otrăvit al lui Powers unui câine, iar apoi unui șoarece, care a murit și el). Grinev nu urma să-și schimbe tactica acum. Nu a făcut decât să ceară înțelegere față de clientul său, amintind de originile sale din clasa muncitoare, de creșterea sa în umbra „șomajului de masă“, de faptul că fusese sedus de dolar și de cooperarea sa, plină de remușcări, ca prizonier. A cerut șapte ani de închisoare.

Powers a avut ultimul cuvânt. Grinev îi spusese de ne-numărate ori că viața lui depindea de sinceritatea cu care își exprima regretul, iar în cele din urmă Powers a rămas la un scenariu la care căzuseră amândoi de acord, chiar dacă știa că

nu mai era în pericol să fie executat. A început prin a afirma că era conștient de faptul că săvârșise o infracțiune gravă și că trebuie să fie pedepsit pentru ea. A sfârșit prin a cere să fie judecat „ca o ființă umană care nu e un dușman personal al poporului rus... și care regretă profund și are sincere păreri de rău pentru faptele săvârșite”.

Carl McAfee a fost în asentimentul tuturor celor care făcuseră călătoria din Pound când a spus mai târziu: „Cred că Gary a fost îndreptățit să spună orice ca să-și salveze pielea.”

Ed Stevens de la revista *Life* a fost în asentimentul majorității americanilor când s-a aplecat și a murmurat la urechea lui McAfee: „Remarca asta îl va costa.”

Curtea a mai luat o pauză. S-a întrunit iarăși la 17:30, după miezul nopții pentru telespectatorii emisiunii în direct din Extremul Orient sovietic, dar la oră de vârf pentru reporterii din New York și Londra. General-locotenentul Viktor Borisoglebski, judecătorul care prezida, a ținut o ultimă tiradă împotriva americanilor reacționari care duc lumea în pragul războiului, apoi, ca un gest de umanitate socialistă, l-a condamnat pe Powers la zece ani de detenție. Conform scenariului, majoritatea celor două mii de oameni din aulă s-au ridicat în picioare și au aplaudat.

Powers a reușit să-și ascundă înfiorarea. El și cu Barbara nu se puteau întâlni în fața fotografiilor. Ea a încercat să priceapă ce însemna sentința – doar primii trei ani urmau să fie petrecuți în închisoare, și doar localnicii înțelegeau că asta însemna că următorii șapte ani vor fi într-un lagăr de muncă silnică. Gary a fost condus de pe scenă. După câteva momente, membrii familiei s-au întâlnit cu el într-una dintre anticamerele judecătorilor, unde Gary a cedat în cele din urmă nervos și a plâns în brațele părinților lui.

Un grup de fotografi ruși s-au aflat la fața locului pentru a surprinde reuniunea familială, asigurându-se că mesele cu aperitive oferite de Colegiul Militar au rămas în centrul obiectivului în fundal. („Acolo am mâncat prima oară caviar”, spune Jessica Powers-Hileman. „Nu mi-a plăcut niciodată.”) Fotografiile au fost distribuite de Tass în acea noapte, la fel

și cugetările unui judecător îndatoritor de la Curtea Supremă de Justiție daneză, Christian Wilhelm Hargens. El a numit prestația lui Grinev „ireproșabilă” și a considerat că desfășurarea întregului proces a fost „impecabilă”. Mai presus de toate, a spus el: „Mă simt îndemnat să-l compar cu procesul soților Rosenberg”, în care doi oameni au fost condamnați la moarte pe baza forței unei incriminări „care nu poate fi defel comparată cu caracterul legitim al acuzațiilor aduse împotriva lui Powers”.

La Londra, după cum se anticipa, *Times* și *Daily Telegraph* au manifestat dispreț față de parodia sovietică a procedurilor judiciare, însă *News Chronicle* a descris procesul ca pe o „incriminare coerentă și convingătoare a agresiunii americane”. La New York, reporterii au ieșit pe stradă și au întrebat oamenii ce părere aveau despre verdict. O femeie a spus că, având în vedere salariul cu care fusese plătit, Powers a fost norocos să primească o sentință atât de ușoară. „Nu ești plătit atât de bine pentru a mai scăpa și necondamnat la moarte.” Una peste alta – și în special având în vedere întoarcerea din spațiul cosmic a câinilor Belka și Strelka înapoi în Kazahstan –, ziua a fost una de glorie pentru propaganda sovietică.

* * *

Întorcându-se în celula sa după o oră petrecută alături de familie, Powers și-a dat seama că își băgase singur în cap că va primi pedeapsa capitală. A conștientizat totodată că, scăpând de moarte, perspectiva a zece ani într-o închisoare rusească era, la drept vorbind, mai rea. Nu luase în considerare profunzimea umanitarismului socialist, nici tenacitatea tatălui său și a avocatului acestuia.

Temnicherii lui i-au demonstrat adevărata lor empatie la o săptămână după proces. Barbara rămăsese în Moscova câteva zile pentru a face cumpărături la magazinul universal GUM, situat în partea de est a Pieței Roșii, și pentru a-l ruga pe Hrușciiov să manifeste indulgență față de Occident. Nu i s-a

permis să-l vadă pe secretarul general, dar i s-a îngăduit să-și întâlnească soțul pentru ultima oară, „fără gardieni“.

Vizita conjugală își are un loc de multă vreme consacrat în politica penală rusă, dar rareori ea a fost acordată unui cuplu mai surprins sau mai recunoscător ca soții Powers. Gary a fost în mod vădit rezervat în descrierea sa: „Am fost lăsați singuri trei ore.“

Barbara a lăsat modestia la o parte. Lăsată singură cu el într-o celulă nouă, cu canapea, cearșafuri, pături și un fotoliu, mai întâi l-a sărutat și l-a strâns în brațe, a scris ea, trasând cu un ac de siguranță pe palmele soțului ei unele mesaje din partea CIA pe care domnii Parker și Rogers o rugaseră să le transmită fără să fie ascultată. Ea nu a spus în ce au constat mesajele sau dacă Gary le-a înțeles, dar ele au alcătuit un preludiu excelent:

După preludiu, Gary și cu mine am început să facem dragoste. În doi timpi și trei mișcări, Barbara Gay Powers stătea goală pușcă într-o celulă de închisoare rusească... Și la fel de repede, patul de campanie al lui Gary a început să scârțâie cu noi în el, bucurându-ne de adevărata uniune dintre bărbat și femeie.

Am avut trei contacte sexuale în trei ore.

Gary nu se putuse spăla de douăsprezece zile și duhnea ca un țap! Dar nu m-a deranjat. Am fost absorbită de pasiunea noastră. M-am simțit ca și cum soțul meu mă viola. La un moment dat, între reprizele de sex, Gary a șoptit: „Îți dai seama că gardienii probabil ne privesc?“

„Puțin îmi pasă!“ am răspuns.

Satisfăcută pentru moment, ea a plecat la New York prin Paris în ziua următoare.

Carl McAfee, tânărul avocat din Virginia, a avut parte de mai puțină distracție, dar de mai mult noroc în insistențele lui de a obține indulgența față de cazul lui Powers. Ed Stevens l-a sfătuit că omul pe care trebuia să-l abordeze nu era Hrușciiov, ci președintele prezidiului, Leonid Ilici Brejnev. A fost stabilită o întâlnire, iar avocatul american, aflat în deja

familia limuzină Zil, a intrat pe poarta de acces din nord-vestul Kremlinului pentru a participa la întrevedere. Brejnev l-a primit în „cel mai sărăcăcios birou pe care l-am văzut în viața mea”, își amintește McAfee.

Președintele sprâncenat, care va ruina ulterior Uniunea Sovietică în cursa înarmărilor pe care Hrușciiov a fost atât de dornic să o evite, a ascultat amabil, în vreme ce tânărul american din Virginia a pledat prin intermediul unui interpret pentru scurtarea sentinței acordate fiului clientului său. Privind în urmă, McAfee nu își amintește ca Brejnev să-i fi oferit prea multe speranțe – „iar dacă a făcut acest lucru, el a vorbit în rusă și nu știu ce naiba a spus”. Dar întâlnirea probabil că nu a fost inutilă, constituind cu siguranță un caz unic în analele diplomației liber profesioniste.

Același lucru s-a putut spune și despre eforturile lui Oliver Powers de a aranja un schimb. Nu îi menționase fiului său scrisoarea trimisă lui „Abel” în Atlanta, pentru că răspunsul fusese descurajant. Ceea ce nu a știut a fost că, în ziua în care Fisher i-a răspuns, el a mai trimis o scrisoare către avocatul lui, care a fost „plină de entuziasm”.

CAPITOLUL 11

BĂRBATUL ÎN MAȘINA SPORT ROȘIE

Când a fost ridicat Zidul Berlinului, acesta a împărțit capitala lumii spionajului în două, dar a surprins Occidentul moțâind.

Pe 16 martie 1961, un reporter american pe nume George Bailey a prezis, într-o revistă politică din Washington, că Hrușciiov va „ridica în curând Cortina de Fier în fața Berlinului de Est – cu proiectoare și turnuri cu mitraliere, sârmă ghimpată și câini de patrulă ai poliției“. De ce? Pentru că, vreme de șaisprezece ani, cetățenii tineri, energici și calificați profesional migraseră spre vest în număr atât de mare, încât în țara pe care au lăsat-o în urmă „grosul populației e fie ieșită la pensie, fie se apropie de vârsta de pensionare“. Germania de Est abia dacă era viabilă, nici pe departe motorul economic socialist despre care Hrușciiov fusese asigurat că va depăși miracolul economic vest-german. Nimic din ceea ce fusese încercat până atunci nu încetinisese fluxul emigrărilor. Trebuia întreprins ceva nou și drastic. Președintele Kennedy a citit articolul lui Bailey, dar nu a luat nici o măsură.

Pe 4 iunie, Kennedy a primit un nou ultimatum privind Berlinul de la Hrușciiov la prima lor întâlnire de la Viena. Uniunea Sovietică avea să semneze în șase luni un tratat de pace cu Berlinul de Est, care urma să întrerupă rutele de acces special ale NATO către Berlinul de Vest.

Hrușciiov: Depinde de Statele Unite să decidă dacă va fi pace sau război.

Kennedy: Atunci înseamnă că va fi o iarnă rece.

Pe 15 iunie, Walter Ulbricht, președintele Germaniei de Est, a trimis presei o negație nesolicitată a faptului că va „mobiliza

muncitorii din construcții ai capitalei... în scopul de a construi un zid“. Mulți dintre consilierii săi de la vârful au știut atunci că acesta e exact lucrul pe care a plănuț să-l facă președintele, însă nici un reporter occidental nu a prins ideea.

Pe 21 iunie, comandantul forțelor sovietice din Berlinul de Est a aprobat un plan de stabilire a unui control fizic asupra granițelor „Marelui Berlin“. Depozitarea de sârmă ghimpată a început în magazinele armatei sovietice din apropierea orașului.

Pe 25 iunie, Kennedy a răspuns ultimatumului. A spus lumii din Biroul Oval că Berlinul de Vest devenise „cel mai mare teren de testare a curajului și a voinței occidentale“, unde angajamentele americane și ambiția sovietică „se întâlnesc acum într-o confruntare fundamentală“. Dar putea fi susținută din punct de vedere militar această confruntare? „Orice loc periculos poate fi apărat dacă bărbații – bărbații curajoși – vor face acest lucru.“

Pe 26 iunie, Hrușciov i-a spus ambasadorului său din Berlinul de Est, într-o telegramă, să-i transmită lui Ulbricht că era vremea să ridice un „cerc de fier“ în jurul orașului. „Dacă acest lucru ne aduce pe picior de război“, a spus el, „va fi război“.

Pe 1 august, Hrușciov s-a întâlnit cu Ulbricht la Moscova și i-a acordat două săptămâni să facă din cercul de fier o realitate.

Pe 3 august, liderii tuturor țarilor membre ale Tratatului de la Varșovia au fost chemați să se alăture lui Ulbricht la Moscova, unde li s-a prezentat planul.

Pe 11 august, Erich Mielke, ministrul est-german pentru securitatea statului, i-a informat pe oficialii superiori ai Stasi cu privire la detaliile „Operațiunii Trandafirul“, un eufemism delicat, ales pentru construirea zidului.

Pe 12 august, la scurtă vreme după miezul nopții, Ulbricht a dezvăluit secretul membrilor cabinetului său, în cadrul unei întâlniri la casa lui de la țară, în Wandlitz. Până atunci, mai puțin de douăzeci de oameni din Germania de Est știuseră ce era pe cale să se întâmple.

Pe 13 august, într-o duminică, tancurile sovietice mobilizate la un minut după miezul nopții s-au îndreptat huruind către oraș, în timp ce soldații est-germani au început să sape tranșee

și să desfășoare sârmă ghimpată de-a lungul celor 155 de kilometri de frontieră cu Berlinul de Vest. Fred Pryor era în vacanță în Danemarca. Avea să audă despre împrejurire la radioul mașinii sale, în drum spre casă, mai târziu în acea zi. A fost la fel de surprins ca președintele Kennedy, care a fost chemat la țărml Cape Cod, unde i s-a înmănat un mesaj telex de un paragraf, în timp ce a coborât din șalupa familiei în Hyannis Port, la șaptesprezece ore după demararea Operațiunii Trandafirul. Mult mai devreme, George Bailey, aflat în Berlin pentru emisiunea ABC News, și-a văzut predicția devenind realitate în persoana unui căpitan de poliție est-german cu un ciocan, sfărâmând pavajul din Potsdamer Platz la ora patru dimineața. Cam în același timp, un avocat din Berlinul de Est, nu foarte cunoscut, dar cu un șarm convingător și o listă lungă de prieteni și asociați în Occident, s-a apropiat de Poarta Brandenburg cu mașina. Soția sa era pe scaunul din dreapta. Se aflau în drum spre casă, după o cină târzie împreună cu prietenii în Berlinul de Vest. Poliția vest-germană i-a sfătuit să se întoarcă; în fața soților Vogel granița era acum o încălceală de sârmă spiralată, iar în spatele ei, siluetele polițiștilor est-germani *Volkspolitzei*, înarmați cu mitraliere, erau conturate de proiectoare. Avocatul s-a gândit vreme îndelungată, apoi a condus printr-o crăpătură din sârmă într-un oraș care era transformat, în timp ce dormea, într-o închisoare. Numele său era Wolfgang Vogel.

„Locul meu e aici“, a spus Vogel unuia dintre mulții reporteri vestici care, ulterior, au bătut drumul până la ușa sa de pe partea estică a zidului. Sute de victime ale Stasi aveau să-i fie recunoscătoare pentru alegerea făcută în acea noapte, însă prima dintre ele a fost Frederic Pryor.

Zidul nu a apărut dintr-o dată. În prima și a doua zi a noii ere de segregare ideologică ermetică, nu a existat nici o urmă de beton; doar sârmă ghimpată, poliție și, la o stradă sau două de la frontieră, tancuri sovietice. Ulbricht și Hrușciiov așteptau reacția lui Kennedy, care a fost una de furie – însă furia lui a fost îndreptată mai mult către CIA și Departamentul de Stat, pentru faptul de a nu-l fi avertizat, decât către comuniști. Operațiunea șocantă a fost devastatoare pentru familiile dezmembrate,

dar, în realitate, ea a fost pentru Washington preferabilă unui tratat de pace unilateral între Uniunea Sovietică și Germania de Est. Kennedy i-a spus vicepreședintelui Lyndon Johnson și generalului Lucius Clay să se pregătească să meargă la Berlin pentru a susține moralul germanilor. A respins o cerere din partea comandanților americani din Berlin de a li se permite să înlătore sârma ghimpată cu buldorezele.

Daniel Schorr de la CBS News se afla pe Bernauer Strasse, al cărei trotuar nordic forma granița, când betonul a apărut prima oară. A venit în dale, la început mai mici, apoi mult mai mari, asamblate de macarale în tranșeele pe care soldații și polițiștii *Vopos* le săpaseră. Schorr a remarcat, la microfon, că priveliștea îi amintea de ghetoul din Varșovia.

Asta se întâmpla marți dimineața. Marți după-amiaza, un sergent din armata est-germană în vârstă de nouăsprezece ani, pe nume Conrad Schumann, tulburat de imaginea unei fice care i-a oferit flori mamei ei prin sârma ghimpată, a alergat și a sărit gardul. Saltul său a fost abil, ca cel al unui ponei bine antrenat. Cizma sa dreaptă a apăsas sârma. Și-a menținut sus piciorul stâng și cureaua de la pușcă întinsă pentru a nu se agăța de nimic. În acea clipă s-a auzit declicul unui aparat foto, înregistrându-i evadarea pe cel mai celebru pătrățel de celuloid de treizeci și cinci de milimetri al Războiului Rece – iar Schumann a fugit la o dubă de poliție vest-germană care aștepta.

Johnson și Clay au ajuns în Berlin la sfârșitul săptămânii și s-au trezit înconjuțați de mulțimi recunoscătoare, pline de speranță, pe tot drumul de la aeroport și până la primăria din Schöneberg. În ziua următoare, 1 500 de soldați americani s-au desfășurat pe autostrada de la cazarmile lor din Helmstedt, de-a lungul a o sută șaiszeci de kilometri de graniță vest-germană, pentru a întări garnizoana din Berlin a armatei americane. Kennedy și-a ținut treaz toată noaptea consilierul militar cel mai apropiat pentru a verifica la fiecare douăzeci de minute dacă trupele trimise nu au declanșat cel de-al Treilea Război Mondial. Când, în cele din urmă, a sosit cu bine, maiorul Willy Brandt a spus că, după părerea lui, amenințarea războiului trecuse, iar Casa Albă a respirat ușurată.

În vinerea următoare – pe 25 august –, Hrușciiov l-a invitat pe jurnalistul american Drew Pearson la casa lui de vară din Crimeea, pentru a-și explica acțiunile din Berlin. Ulbricht a avut un impuls asemănător în aceeași zi, dar și l-a satisfăcut mai curând cu un discurs, decât cu un interviu. Discursul urma să fie ținut în apropiere de Alexanderplatz, în inima Berlinului de Est, și i s-a făcut în avans o largă publicitate. E foarte posibil ca un spion englez înalt, blond, pe nume David Cornwell să se fi aflat acolo. Deși trimis la Bonn, el a petrecut ultima săptămână din august în Berlin, făcând în tăcere cercetări pentru un roman, *Spionul care venea din frig*, pe care avea să-l publice sub numele de John le Carré. E totodată un lucru cert că Fred Pryor, expertul în devenire în domeniul comerțului extern sovietic, a fost și el acolo. A dorit să știe cum justifica Ulbricht zidul. A vrut totodată să testeze promisiunea est-germană de a păstra accesul vesticilor în Berlinul de Est neafectat de noile controale de frontieră.

Pryor nu a avut probleme cu intrarea. Ca de obicei, el a trecut în sectorul sovietic pe la Punctul de Control Charlie în mașina sa Volkswagen roșie. Era vizita lui de rămas-bun în Est. Îl aștepta un loc de muncă în domeniul dezvoltării în Pakistan, iar teza lui de doctorat era terminată. De fapt, avea câteva copii pe scaunul din dreapta. Planul lui a fost ca, după ce asculta discursul, să distribuie exemplarele tezei oamenilor care l-au ajutat la scrierea ei. Iar după asta, a sperat să îi spună la revedere unei tinere economiste, o domnișoară Bergman, care lucrase cu el la un proiect separat în care erau comparate fabricile de fibre textile din cele două Germanii. Poate chiar avea să o invite la cină.

Pryor nu l-a văzut pe le Carré în Alexanderplatz. Sau în orice caz, nu cât să-l recunoască. A văzut totuși un vestic pe care îl cunoștea. Un coleg absolvent de la Oberlin, din promoția 1955 se afla în mulțime, mai înalt cu câțiva centimetri buni în raport cu majoritatea est-germanilor din jurul său. Martin Skala, în ceea ce el numește „faza idealistă“ de după facultate, se afla în vizită, plecat din Austria. Trecuse granița având ascunsă în hainele lui o sumă de bani pentru un grup bisericesc și aștepta

discursul înainte de a se întoarce în Berlinul de Vest ca să se culce. Cei doi bărbați au ascultat cum Ulbricht a dat vina pe cei slabi de înger din punct de vedere ideologic și pe provocatorii vestici că i-au forțat mâna pe data de 13. După care au sporovăit, mirându-se cât de mică e lumea, iar Pryor l-a luat pe Skala cu Volkswagenul până la Punctul de Control Charlie. Skala a ieșit din mașină; Pryor s-a întors înapoi în Berlinul de Est.

Domnișoara Bergman nu era acasă. Și nici gazda ei nu avea permisiunea de a-i spune lui Pryor unde plecase. La auzul acestor informații insuficiente, el a ieșit din mașină și a urcat la etaj. Când a revenit la mașină, a găsit-o înconjurată de poliția est-germană.

„Au întrebat unde fusesem. Le-am spus. M-au întrebat ce făceam acolo. Am răspuns că am mers în vizită la cineva, dar nu era acasă.“

Bergman fugise în Vest, iar cei de la Stasi i-au pândit apartamentul. Pryor a fost arestat sub bănuiala că ar fi ajutat-o să fugă și că ar fi încercat să-i recupereze posesiunile materiale. A fost dus mai întâi în Alexanderplatz, la sediul poliției. Acolo el a încercat să susțină că mersese la o adresă greșită, dar nu l-a crezut nimeni. În acea seară a fost mutat departe de centrul orașului, în afara oricărei acțiuni de salvare imaginabile, în vârtejul paranoic al Stasi. A fost dus la Închisoarea de Investigație Hohenschönhausen, o lume în sine, construită într-o suburbie nord-estică izolată care nu a apărut niciodată pe o hartă est-germană. Străzile care duceau la ea pur și simplu se terminau brusc. Era un loc prestigios în care să lucrezi, dar totodată un loc care îți distrugea sufletul dacă locuiai în el – un complex de cincizeci și patru de clădiri din cărămidă și beton, înconjurat de un zid și supravegheat din turnuri de pază octogonale, unde oamenii care gândeau corect îi încuiau pe cei care gândeau strâmb și îi torturau până mărturiseau.

Lui Pryor nu i s-a spus niciodată ce voia Stasi să mărturisească, însă a avut o idee destul de bună. „Am fost arestat din greșeală“, spune el. „Dar, odată ce au descoperit dizertația din mașina mea, ei s-au entuziasmat. Mi-am dat seama

după vreo două zile că aveam să-mi petrec următorii zece ani în închisoare.”

A fost pus în celulă cu un coleg care a activat sânguincios ca lacheu Stasi și a fost interogat zilnic timp de cinci luni și jumătate. La fiecare două zile, era condus pe coridorul cu lumină galbenă din blocul său de celule, printr-un spațiu deschis de aproximativ cinci metri, până într-o „cușcă de tigru” – cum o numeau prizonierii –, pentru a face exerciții fizice. Cuștile erau cutii din beton de patru metri lungime și doi metri și jumătate lățime, cu deschidere doar către cer. Acest lucru le oferea celor aflați în ele priveliștea ocazională a avioanelor cu reacție sovietice care coborau spre aeroportul Schönefeld din Berlinul de Est, însă vederea era umbrită de un gardian înarmat situat pe o platformă metalică, una pentru fiecare dintre cele patru cuști. Platformele erau poziționate deasupra cuștilor, în locul în care li se întâlneau colțurile, îngăduind gardienilor să împuște direct prizonierii în situația improbabilă în care aceștia ar fi încercat să facă altceva decât ture de cușcă. Sesiunile de învioreare durau între cincisprezece și douăzeci de minute.

Prizonierii găseau uneori bucăți desprinse de asfalt în cuști și le aruncau în cuștile învecinate pentru a-și face cunoscută prezența. Destinatarul unei astfel de bucăți de asfalt o putea lua cu sine înapoi în celulă, dar ea urma să îi fie confiscată la următoarea inspecție.

Celula lui Pryor avea o lungime de cinci pași și o lățime de doi, cu două paturi de cazarmă din lemn de pin, o fereastră acoperită cu sticlă securizată, o chiuvetă și un vas de toaletă. Sub fereastră erau o masă foarte mică și un scaun, ambele prinse în bolțuri de podea.

Nu a fost torturat, însă interogarea lui a făcut ca cele ale lui Willie Fisher și Gary Powers să pară superficiale. „Nu aveam nimic de ascuns, astfel încât am răspuns la întrebările lor”, a spus Pryor, acesta fiind unul dintre motivele pentru care întrebările au continuat. Mai existau încă două motive: după ce i-au citit teza, cei de la Stasi au încercat să contruiască un caz de spionaj economic împotriva lui în virtutea Articolului 14 din Codul penal est-german. Iar după ce i-au cercetat

trecutul, ei au fost convinși că tatăl său era un prieten personal al lui Robert McNamara, secretarul american al apărării și proprietarul unei case în vecinătate, în Ann Arbor, Michigan. Acest lucru îl va transforma pe Pryor într-una dintre cele mai valoroase mize de negociere care au picat în plasa Stasi de la înființarea ministerului. Rezultatul a fost o conversație bilaterală extrem de lungă, lipsită de un subiect clar, dar înregistrată în detaliu.

Când s-a întors în Berlin pentru a-și citi dosarul Stasi în 1994, Pryor a descoperit că acesta cuprindea 10 000 de pagini, incluzând o traducere meticuloasă în germană a tezei sale, transcrieri ale interogatoriilor tuturor celor pe care el i-a intervievat, 350 de pagini de note și întrebări sugerate scrise de mână de colegul său de celulă și șaptezeci și două de obiecte luate din portofelul lui.

Unul dintre aceste obiecte era permisul lui la biblioteca Universității Yale, stampilată cu cuvintele STUDENT SPECIAL – ACCES DOAR LA CAMERA 413.

Pentru cel care îl interoga, „special” a fost un cuvânt magic.

Anchetatorul: Credeam, din câte ai spus, că ai fost un student obișnuit.

Pryor: Am fost.

Anchetatorul: Ce e camera specială?

„Am discutat o săptămână despre asta”, spune Pryor. „După care mi-am amintit că, în ultimul semestru, nu îmi plătisem taxa școlară la timp. Camera 413 a fost clasa de seminar economic, singura încăpere din bibliotecă pe care o puteam folosi până îmi plăteam taxa.”

După o muncă de o săptămână, anchetatorul a abandonat subiectul. La urma urmei, era un profesionist; un absolvent al universității Stasi din Potsdam, echivalentul Facultății de Drept de la Harvard al școlilor de interogare din Blocul Estic.

Într-o altă săptămână, el i-a pus întrebări lui Pryor despre o fată cu care acesta se întâlnise de șase ori în Berlinul de Est. Era studentă la medicină. Relația dintre ei rămăsese la nivelul

strict al conversației, spune el, o serie de întâlniri în care au discutat despre nenumăratele diferențe dintre o copilărie în Ohio și una în Germania de Est. Relația s-a încheiat la cererea ei, când studenta i-a explicat că faptul de a avea contacte atât de frecvente cu un străin ar putea să nu dea bine în dosarul ei. Pryor nu a explicat acest lucru în camera de interogare, pentru binele ei, însă „au insistat, și-au insistat, iar dintr-o dată m-am dat seama ce voiau cu adevărat“.

La fel cum Pryor a înțeles că „frica de Stasi“ nu era acceptabilă pentru Stasi ca explicație pentru terminarea unei relații, la fel a înțeles și prietena lui. Ei trebuie să o fi interogat, iar ea le-a spus probabil altceva.

„Astfel încât după trei zile am spus: «Gata, recunosc, am încercat să mă culc cu ea.» «A încercat să se culce cu ea», a notat el. Și interogatoriul s-a terminat.“

După treizeci și trei de ani, parcurgându-și dosarul, Pryor s-a uitat la transcrierea interogării studentei. „Ea a spus aproximativ același lucru ca și mine: «A trebuit să mă despart de el pentru că a încercat să-mi pângărească virginitatea socialistă, *meine sozialistische Keuschheit zu verschmutzen.*» Astfel încât poveștile noastre s-au potrivit.“

A fost bine hrănit – „trei mese pe zi“. Stasi o numea dietă de tuberculos, iar Pryor a presupus că i-a fost impusă pentru că mama sa era evreică și nu ar fi dat bine dacă, atunci când era în cele din urmă eliberat, și-ar fi ridicat cămașa în fața presei și ar fi spus: „Auschwitz“. Dar stomacul plin nu l-a făcut să fie un prizonier fericit. I s-a spus că avea să stea în Hohenschönhausen, că i se va interzice orice contact cu lumea exterioară, până va mărturisi că era spion. Pachetele și scrisorile de la părinții săi nu i-au fost livrate. Anchetatorul i-a spus că iubita lui din Berlinul de Vest îl trădase, iar el nu a putut îndepărta niciodată din mintea sa ideea că acest lucru ar putea fi adevărat. Când colegul lui de celulă a sugerat că riscă să fie judecat pentru spionaj, Pryor și-a imaginat o versiune germană a farsei juridice pe care Powers o îndurase la Moscova și a spus că preferă să se sinucidă.

„Am vorbit serios“, spune el mai târziu, simplu, către finalul carierei sale de profesor de economie în Pennsylvania. „Nu voiam să fiu folosit ca unealtă în propaganda Războiului Rece.“ Cum s-ar fi sinucis era o întrebare-capcană, dată fiind lipsa ustensilelor din celula sa. Dar a mers până la a se gândi că-și va mușca venele de la încheietura mâinii, și e posibil ca avertismentul de kamikaze pe care l-a exprimat colegului de celulă să mai fi slăbit puțin presiunea birocratică din lanțul superior de comandă al Stasi.

La scurtă vreme după, într-o zi friguroasă de februarie a anului 1962, el a avut un vizitator. Li s-a acordat o cameră pentru o conversație privată care a fost în mod inevitabil înregistrată și transcrisă complet pentru dosarul lui Pryor. Bărbatul care a venit să-l vadă acolo era un avocat de succes, după înfățișare. Avea aspect tineresc, era solid, energic, optimist, dar precaut. A arătat mai întâi cu degetul spre tavan în semn de avertisment că acolo ar putea fi ascunse microfoane. După care s-a prezentat ca fiind Wolfgang Vogel și i-a înmănat lui Pryor un bilet scris de mână, pe care acesta a recunoscut imediat scrisul tatălui său. Erau doar șase cuvinte: „Poți avea încredere în acest om.“

PARTEA a IV-a

Anatomia unei afaceri

CAPITOLUL 12

POKER CU MIZĂ UNICĂ

Crăciunul anului 1961 nu era un moment bun pentru a te afla în închisoare ca spion în Blocul Estic. Afară era frig, înăuntru era mizerabil, iar ateismul se simțea pretutindeni. Zăpada se așternuse peste nordul Eurasiei, acoperind curțile de recreere ale închisorilor și ascunzând silozurile de rachete pe care U-2 nu a mai ajuns, de fapt, să le fotografieze niciodată.

Hrușciov și Ulbricht și-au ascuns majoritatea intențiilor. Hrușciov îi eliberase pe cei doi piloți americani, supraviețuitori ai avionului RB-47 doborât deasupra zonei arctice sovietice în anul dinainte, dar nu primise nici un răspuns din partea lui Kennedy. Kennedy îl considera pe Hrușciov un rebel imprevizibil și nu voia să îi mai fie dator. În Berlin, zidul împlinea patru luni. Nu mai era o amenințare directă la adresa păcii, dar continua să fie o cicatrice, iar Germania de Est nu era încă recunoscută de restul lumii. Occidentalii capturați de Stasi nu puteau fi contactați pe canalele oficiale, iar cele neoficiale erau în mare măsură netestate.

A fi spion într-o închisoare din Atlanta însemna să ai parte de ceva mai multă căldură, dar în rest nu prea aveai motive să fii optimist. În cea de-a patra lui scrisoare de Crăciun către avocatul său, prizonierul cunoscut sub numele de Rudolf Abel și-a cerut ca de obicei rația lui de ciocolată cu lapte de 1,8 kilograme, apoi a coborât garda și a recunoscut că viața în închisoare începea să devină „un chin“.

Și totuși, în decurs de două luni, ceva s-a schimbat. Nu a fost ca și cum s-ar fi mișcat plăcile tectonice ale geopoliticii. Dimpotrivă, pe superputeri le aștepta o perioadă de treizeci de ani de războaie purtate în ascuns și de curse rapide ale înarmării cu rachete. Schimbarea era aproape imperceptibilă. Mișcarea era cea a agitației umane, între plăci, pe măsură ce

oamenii au început să găsească noi căi în jurul lor – oameni ca Fred T. Wilkinson¹, directorul adjunct al închisorilor americane, care târziu, în noaptea de joi, 8 februarie 1962, a primit un mesaj în camera sa de hotel din Manhattan în care i se spunea să vină cu mașina pe West Street la colțul cu 11th Street în Greenwich Village și să aștepte. Ninge. A condus cu grijă, s-a oprit la colț și și-a coborât geamul. Un bărbat a ieșit din întuneric și l-a întrebat: „Ești pregătit să faci călătoria?” Wilkinson a dat aprobator din cap și s-a întors la hotelul său.

* * *

Willie Fisher și-a păstrat încrederea în CEKA, iar CEKA și-a păstrat încrederea în el. Vreme de cinci ani el nu recunoscuse nimic, nici în închisoare, nici la tribunal. Vreme de cinci ani Rusia negase că ar deține vreo informație despre Abel, cealaltă identitate a lui Willie, respingând relatările lui Reino Hayhanen despre el ca pe o urzeală de minciuni. Însă timp de aproape patru din cei cinci ani, un tânăr ofițer KGB numit pe post la Berlin studiasse terenul, încercând să-l scoată din închisoare. Ca acoperire, tânărul se dădea drept vărul său.

Pentru această șaradă îndelungată, tânărul kaghebig și-a spus Vărul Drewes. Numele său real era Iuri Drozdov. Era suplu și puternic, cu un nas lung, subțire. Referindu-se la el, James Donovan a decis în cele din urmă că acesta arăta ca Otto Strangulatorul. La acel moment locuia împreună cu soția și doi copii mici într-un apartament modest din Karlshorst, lângă sediul KGB din Berlinul de Est. Ulterior a devenit general, apoi consilier privat pe teme de securitate, iar în 2009 el încă se ocupa de afaceri în birourile sale din Moscova, confortabil mobilat.

La început, Drozdov nu a avut prea mult noroc în pielea Vărului Drewes, nici prefăcându-se că este Hellen Abel, soția lui Rudolf, al cărei rol în negocieri a fost jucat de o femeie

¹ Wilkinson îl va însoți pe Willie Fisher din New York în Germania de Est pentru schimbul cu Powers. (n.tr.)

atunci când a fost necesar¹, dar ale cărei scrisori trimise în America le scria el; vorbea fluent germana și engleza, pe lângă rusă, fiind astfel poliglotul de rang superior care se ocupa de caz.

Aceste scrisori timpurii i-au fost adresate lui Donovan în calitate de avocat al lui Abel și au purtat ștampila poștei din Leipzig (cei din KGB încă nu erau pregătiți să recunoască faptul că Abel era unul de-al lor). Scrisorile au pledat pentru indulgență, nu au oferit nimic în schimb și au fost presărate cu o falsă autocompătimire. Donovan văzuse scrisori ale adevăratei doamne Abel pe durata procesului soțului ei. El fusese emoționat de descrierile simple ale florilor și ale anotimpurilor schimbătoare de la vila familiei și a fost în măsură să recunoască imediat diferența. A înaintat scrisorile închipuite clientului său și celor de la CIA, fără să se mai gândească prea mult la ele.

Capturarea lui Gary Powers a schimbat totul – nu doar istoria lumii, ci și șansele lui Willie Fisher de a-și revedea familia. După cum a observat imediat Donovan, rușii găsiseră o momeală.

Oliver Powers a întrevăzut și el repede oportunitatea. A demarat noul dialog din Pound cu scrisoarea lui către „Abel“, în vreme ce fiul său își aștepta încă procesul. „Dragă Domnule Colonel“, a scris Powers (și Carl McAfee). „Sunt tatăl lui Francis Gary Powers, cel implicat în incidentul cu avionul U-2 de acum câteva săptămâni...”

Puteți înțelege cu siguranță grija pe care un tată o are pentru fiul lui și dorința mea fierbinte de a-mi vedea copilul eliberat... Aș fi mai mult decât dispus să propun Departamentului de Stat și președintelui Statelor Unite un schimb pentru eliberarea fiului meu. Prin asta vreau să spun că aș insista și aș face tot ce-mi stă în putință să-mi conving guvernul să vă elibereze și să vă trimită înapoi în țara dumneavoastră, dacă guvernul din țara dumneavoastră mi-ar elibera fiul și l-ar lăsa să se întoarcă la mine. Dacă sunteți dispus să acceptați acest

¹ Era durdulie și avea o înfățișare de matroană, ca doamna Hrușciiov, spune un colaborator; nici o asemănare cu adevărata doamna Fisher. (n.a.)

aranjament, v-aș fi recunoscător să mă anunțați și să informați de asemenea oficialii din țara dumneavoastră cu privire la această propunere.”

Scrisoarea era extrem de optimistă și i-a deranjat pe cei de la CIA, care au presupus că dețin exclusivitatea în negocierile schimburilor de spioni. Însă ea l-a încântat pe Fisher pentru că i-a dat lui Donovan un motiv de a oferi un răspuns mai concret „Doamnei Abel” și avocatului acesteia – un anume Wolfgang Vogel.

Spre deosebire de „Drewes” și de majoritatea complicilor lui, Vogel era o persoană reală. Deși avea doar treizeci și trei de ani, el primise cazul lui Abel cu doi ani înainte să îl întâlnească pe Fred Pryor, ca răspuns la o cerere adresată de KGB celor de la Stasi pentru un intermediar.

Vogel era avocat, fiul muncitor, cu teamă de Dumnezeu, al unui profesor din Silezia Inferioară. Dar, mai presus de toate, era un jucător. În 1953, când comuniștii din Germania de Est au apelat la forțe sovietice pentru a zdrobi o revoltă pe străzile Berlinului, el era protejatul unui ministru al justiției care a dezertat în Vest și a încercat să-l ia pe Vogel cu el. Dar, la fel ca în 1961, a rămas în Est. După cum a scris biograful său: „Faust și-a făcut târgul cu diavolul. Vogel și l-a făcut pe al lui cu Stasi.” Stasi l-a numit Informatorul Secret „Georg”. În rapoartele sale către Stasi, el prefera să se semneze Eva.

Îi plăceau ceasurile vechi, mașinile și costumele vestice, precum și secretele altor oameni. Le-a câștigat prin șarm, discreție și antenele extrem de sensibile ale unui negociator înăscut. La timpul convenit, el va convinge guvernul vest-german să renunțe la șase sute de milioane de mărci în schimbul libertății unui sfert de milion de oameni din spatele Cortinei de Fier. S-a ocupat printre altele și de politica la nivel înalt, stabilind agenda și luând notițe la un summit delicat între liderii celor două Germanii în 1982. Dar în 1961, sarcina lui principală a fost să-l întâlnească pe Iuri Drozdov la o cafea în Berlinul de Est și să compună scrisori către Jim Donovan.

Lui Vogel și Drozdov le-a luat ceva timp pentru a răspunde rugămintelor lui Oliver Powers; ei și-au primit indicațiile de la

Moscova, și nu se puteau face progrese în direcția unui schimb după consecințele neplăcute ale summitului de la Viena sau pe durata construirii zidului. Însă pe 11 septembrie 1961, ei au dat lovitura. În Brooklyn, la Donovan a ajuns o scrisoare de la „Doamna Abel“ în care se spunea:

În urma sfatului dumneavoastră, am vizitat ambasada sovietică din Berlin... Mă bucur să vă spun că, la fel ca și până acum, reprezentantul sovietic a arătat o mare înțelegere față de cazul meu și m-a asigurat că ei sunt dispuși să mă ajute... Am înțeles din discuția noastră că există o singură cale posibilă de a obține succesul – ELIBERAREA SIMULTANĂ A LUI F. POWERS ȘI A SOȚULUI MEU, FAPT CARE POATE FI ARANJAT.

„Asta era“, a scris Donovan. „Asta așteptam să citesc.“

El a trimis mai departe scrisoarea, ca de obicei, celor de la CIA, care au digerat-o ca un monstru cu sânge rece și cu un metabolism glacial, iar după patru luni au răspuns printr-un telefon dat lui Donovan. Putea să vină până la Washington?

Cum să nu. Donovan câștiga bani călătorind de-a lungul și de-a latul Statelor Unite și apărând industria de asigurări împotriva unor pretenții supărătoare din partea clienților indignați. Însă această muncă era plictisitoare. Nu era un motiv bun pentru a sta treaz până târziu în noapte, fumând nenumărate țigări și văzându-și atât de puțin familia. Spionajul era un domeniu mult mai interesant. Îi reamintea de vremurile extraordinare ale OSS din perioada războiului, iar cazul lui Rudolf Abel, în special, era suficient de important și celebru – atunci când i se îngăduia să apară pe primele pagini ale ziarelor – pentru a consolida marca Donovan în mintea alegătorilor democrați; a sperat că, într-o zi, aceștia l-ar putea susține ca senator de New York.

CIA era de acord cu KGB-ul. Era vremea potrivită pentru un schimb. Așa cum i-au spus lui Donovan, acest schimb ar fi făcut în interesul național. Stenograma CIA cuprindea mai multe motive: de vreme ce Abel fusese cât se poate de clar în privința faptului că nu va vorbi, și de vreme ce orice informații pe care el le-ar furniza despre Statele Unite la întoarcerea sa

la Moscova vor fi vechi de cinci ani, nemaifiind de actualitate, prezența lui în continuare în Atlanta nu era decât o povară pe umerii contribuabilului american. Cât despre Powers, afacerea cu avionul U-2 nu putea fi încredințată memoriei istorice atâta vreme cât el era blocat în Rusia. (Iar cei de la Agenție nu îl puteau trece nici prin interogatoriul nemilos pe care simțeau că îl merita cu privire la ceea ce se întâmplase deasupra Sverdlovskului.)

După cum știa și Donovan, sovieticii păreau pregătiți să facă schimbul. Astfel încât Agenția a întrebat: ar fi el dispus să plece într-o misiune în Germania de Est pentru a pune afacerea pe roate? Dacă da, el ar beneficia de întregul sprijin logistic al CIA, dar trebuia să facă în așa fel încât călătoria să pară a fi una de afaceri și nu avea voie să dezvăluie nimănui adevărul ei scop, nici măcar membrilor familiei sale.

Donovan era un bărbat cu o vastă experiență și convingeri profunde, care lua lumea aproape la fel de în serios pe cât se lua pe sine. Era un adult matur. Chiar și așa, abia dacă și-a putut stăpâni entuziasmul.

De la hotelul său din Washington a compus imediat o scrisoare către „Frau Abel” în „Leipzig”. Era datată 11 ianuarie 1962. A propus o întrevedere la ambasada sovietică din Berlinul de Est la ora 12:00, sâmbătă pe 3 februarie. Dacă era de acord, a rugat-o să trimită la biroul său de avocatură o telegramă de doar patru cuvinte: „Un an nou fericit.”

După două săptămâni – târziu, dar nu prea târziu după calendarul rusesc – urarea de Anul Nou a sosit. „Întâlnirea din Berlin era stabilită”, a scris Donovan. Pe 27 ianuarie, el a participat la prânzul oficial anual al International Association of Insurance Counsel de la hotelul Plaza din New York și a spus tuturor celor dispuși să-l asculte că urma să călătorească în curând la Londra pentru a discuta o fuziune de companii neașteptată. A promis să aducă la întoarcere eșarfe Liberty pentru soțiile membrilor. După care a rezervat un apartament la hotelul Claridge’s și un loc la clasa întâi către Londra prin compania aeriană Pan Am.

Călătoriile de afaceri nu puteau fi mai grozave de atât.

* * *

Bărbatul pe care urma să-l salveze Donovan trăia în condiții mai puțin salubre. După zbenguiala erotică cu Barbara în celula cu fotoliu și pat de campanie pliabil, Gary Powers fusese dus cu mașina în afara Moscovei, prin terenuri agricole și păduri, la închisoarea unde sfârșeau toți dușmanii externi ai revoluției care prezentau o valoare semnificativă. Era un complex împrejmuțat cu ziduri, alcătuit din blocuri de celule și ateliere, la 240 de kilometri est de capitală, în afara orașului Vladimir.

După război, probabil prin 1947, Vladimir a fost locul în care cel mai vestit prizonier capturat de Armata Roșie în marșul ei devastator prin Berlin, Raoul Wallenberg, a fost adus și lăsat să moară. Wallenberg ar fi trebuit să fie purtat pe umerii soldaților sovietici la Moscova, la Memorialul Yad Vashem și, în cele din urmă, acasă în Stockholm, întrucât el a fost un Schindler al suedezilor, un tânăr diplomat care a salvat mii de evrei maghiari de la Holocaust, dându-le vize de ieșire și garantându-le trecere liberă către țara lui. A fost exact opusul unui fascist. Însă nici Stalin și nici succesorii acestuia nu au recunoscut că au îngăduit ca el să dispară, probabil printr-o eroare birocratică. Wallenberg era încă aproape sigur în viață în blocul 2 de celule în 1961, însă nici o cerere stăruitoare exprimată de guvernul suedez sau de cei pe care i-a salvat nu a reușit să obțină o dovadă definitivă a soartei sale din partea Kremlinului sau a KGB.¹ Vitejia lui a fost răsplătită cu zeci de ani de detenție solitară și cu un mormânt nemarcat.

Închisoarea din Vladimir a fost, de asemenea, pentru majoritatea anilor vieții sale, casa lui Tamas Andras, un prizonier maghiar de război care a ajuns acolo fără acte în 1945 și a fost

¹ Iar de acest aspect e legată o altă poveste lungă și eroică: cea a analizării exhaustive de către Marvin Makinen a ocupării celulelor din blocul 2, parte a unei investigații de zece ani întreprinsă de guvernele suedez și rus cu privire la soarta lui Wallenberg, la care Makinen a luat parte petrecând el însuși doi ani în Vladimir, fotografiind mișcările de trupe și bazele militare în călătoria lui prin Ucraina în 1961 (n.a.)

pur și simplu uitat. Nu vorbea deloc rusa și nimeni din închiisoare nu știa maghiara. Paznicii și oficialii au considerat că bolboroselile lui sunt cele ale unui nebun, iar el a fost sechestrat într-o aripă specială pentru prizonierii cu boli psihice, departe de urechile tuturor celor care l-ar fi putut înțelege, vreme de cincizeci și cinci de ani. A fost salvat și repatriat în primăvara anului 2000, după ce un reporter maghiar de televiziune i-a auzit din întâmplare declamațiile furioase în timp ce studia o anumită caracteristică a închisorilor rusești postcomuniste.

Nici o astfel de atrocitate nu l-a pândit pe Powers. Nici una dintre poveștile de groază pe care le auzise de la angajatorii săi despre tratamentul sovietic al spionilor nu s-a adeverit. De fapt, după cum a scris în mod repetat în jurnalul său de închisoare – pentru cenzorii care ar fi putut să-l citească, dar totodată pentru posteritate –, el a fost tratat mai bine decât a îndrăznit să spera. I s-a permis să trimită și să primească corespondență. I se trimiteau lunar pachete cu alimente de la ambasada americană din Moscova, al căror conținut fusese ales de Barbara înainte de plecarea ei (pentru a include zahăr cubic, țigări, tutun pentru pipă, cafea instant și lapte praf Pream). Îi era permis un duș lung, fierbinte la fiecare zece zile și tot materialul de citit pe care îl putea devora. Revistele *Time*, *Life* și *Newsweek* îi erau interzise în favoarea *Daily Worker*, dar toate cărțile de ficțiune în limba engleză de la Biblioteca Universității de Stat din Moscova îi erau îngăduite, iar, de vreme ce majoritatea dintre ele fuseseră scrise înainte de revoluție, ele îi includeau pe clasici. I-a citit pe Shaw, Dickens, Galsworthy și Thackeray, precum și pe Voltaire și Tolstoi în traducere. I-au plăcut mai ales *Povestirile răposatului Ivan Petrovici Belkin*, de Tolstoi. Iar educația interculturală a lui Powers nu s-a oprit acolo. A cerut și i s-a dat un coleg de celulă care vorbea engleza, Zigurd Kruminș, care l-a învățat rusa și țeserea cuverturilor matlasate, i-a câștigat o prietenie durabilă, și nu l-a lăsat niciodată să bănuiască că era de fapt lacheul sovieticilor, pus să-l supravegheze. Au urmărit împreună filme sovietice pe care Powers le-a descris pe scurt în jurnalul său: „15 octombrie: Am văzut cel de-al doilea film al meu – despre

o ceartă la o cooperativă agricolă. Nu prea grozav.“ „29 octombrie: Am văzut un alt film despre construirea unui pod de cale ferată în Siberia. Bunicel.“

Când un colonel KGB l-a întrebat pe durata unei vizite ce calificativ dă filmelor sovietice văzute, Powers a spus că, în opinia lui, ele puteau fi comparate cu filmele western americane de categoria B. Colonelul a fost atât de exasperat, încât a cerut să-i fie trimisă special de la Moscova o rolă de șaisprezece milimetri cu un film clasic bolșevic despre cucerirea Rusiei de către barbari. O proiecție privată a fost aranjată pentru cei doi bărbați din celula 31.

În ciuda purtării blânde cu el a sovieticilor, până la cel de-al doilea Crăciun petrecut în Vladimir, Powers începuse să-și piardă lent mințile. Acest lucru se întâmpla în parte deoarece el a crezut că tratamentul său preferențial însemna că putea fi eliberat în orice clipă: cu cât a stat mai mult înăuntru, cu atât și-a considerat sentința ca fiind un afront personal. Dar mai existau și alte motive. La Crăciunul anterior primise nouăzeci și șase de felicitări, mulțumită unei glumițe de sezon din partea lui Herb Caen, editorialistul de la *San Francisco Chronicle*: „Să știe că nu l-ați uitat nici voi.“¹ Dar în anul 1961 presa nu a reamintit cititorilor americani de Powers, iar el abia dacă a primit câteva felicitări. Îl uita lumea?

Mai rău de atât, se întorcea cumva America împotriva lui? Prima aluzie a apărut într-o ediție a revistei *Time*, pe care un gardian nou a lăsat-o din neatenție să treacă de camera de sortare a corespondenței. Ediția conținea o mențiune scurtă despre o inițiativă a lui Robert Maynard Hutchins, președinte al Fund for the Republic, de a descoperi dacă diferențele dintre aviatorul Powers și Nathan Hale, primul spion al Americii, ofereau „indicii că ținuta morală a Americii e în schimbare“. Ce naiba însemna asta? a întrebat-o el pe Barbara într-o scrisoare. Însă ea nu îi răspundea la scrisori, iar acesta a fost lucrul care l-a deranjat pe Powers cel mai mult. A petrecut nopțile lungi, friguroase ale celei de-a doua ierni în închisoare stând treaz în

¹ În original în limba engleză, U-2, joc de cuvinte intraductibil (n.tr.)

patul din celula sa, derulând iarăși și iarăși în minte cele mai neplăcute scene ale căsniciei lor și gândindu-se la divorț. „Sunt distrus psihic din această cauză“, a scris el în ultima însemnare din jurnalul său, datată 31 ianuarie 1962. „Oricât de mult aș încerca, nu pot să nu mă gândesc la asta. Am mare nevoie de ajutor. Dar cine mă poate ajuta?“

Peste o săptămână, colonelul care a încercat atât de mult să facă din Powers un fan al cinematografilei sovietice a apărut pe neașteptate pe coridorul din afara celulei sale. L-a întrebat pe Powers ce părere are de un drum la Moscova în dimineața următoare, „fără gardieni“, iar Powers i-a spus că îi surâde ideea.

* * *

Ultima întâlnire informativă a lui Donovan cu CIA s-a petrecut la Harvard Club, în centrul Manhattanului. Agentul CIA era un prieten și coleg de la Harvard, astfel încât întrevederea a părut a fi perfect obișnuită. Doi bărbați. Două fotolii. O după-amiază de iarnă.

Au vorbit despre prima întâlnire din Berlin, programată pe data de trei. Inițial, Donovan ar fi trebuit să facă drumul prin zid la ambasada sovietică cu un însoțitor de la misiunea americană, cineva care vorbea fluent germana și rusa, spre deosebire de el. Însă Agenția a regândit scenariul. Donovan urma să meargă singur. Neînarmat și fără microfoane ascunse. Iar dacă ceva mergea rău, el urma să nu aibă „nici un statut oficial“.

Prietenul lui Donovan a reformulat mesajul. Dacă ceva nu mergea bine, guvernul avea să ia foarte în serios situația, și la cel mai înalt nivel. Însă existaseră prea multe incidente incomode de când fusese ridicat zidul, iar dacă un reprezentant oficial al Statelor Unite rămânea cumva captiv într-o țară pe care Statele Unite nu o recunoștea, acest lucru ar fi fost „stânjenitor“.

Că tot a venit vorba de incidente, a continuat el, mai era un aspect. I-a explicat situația lui Fred Pryor. Donovan auzea prima oară numele lui și faptul că Vogel susținea că îi reprezintă

atât pe Pryor, cât și pe „Doamna Abel“. Mai mult, Vogel trimisese un mesaj la misiunea americană spunând că doamna Abel era încrezătoare că, dacă soțul ei era eliberat în schimbul lui Powers, Pryor avea să fie și el eliberat. Nimeni de la misiune nu știa dacă Vogel e de încredere, însă dacă Donovan ar putea să îl includă pe Pryor în afacere, familia acestuia ar fi recunoscătoare.

Donovan a spus că va încerca. A luat un taxi înapoi spre Prospect Park West și și-a făcut valiza.

* * *

Prima persoană care a știut că Pryor dispăruse a fost iubita lui, Eleonora. Ea îl așteptase să se întoarcă în camera sa de pe Viktoria-Luise-Platz, în seara discursului lui Ulbricht despre zid. Nu a intrat în panică atunci când el nu a apărut. La urma urmei, așa era Fred. Fred din Paraguay. În perioada scursă de când a răspuns la anunțul său, i-a scris la mașină teza și a început să se îndrăgostească de el, ea îi învățase destul de bine tendința de a cutreiera. Lui îi era permis accesul în sectorul sovietic. Avea mașina lui. Vorbea bine germana acum, în parte mulțumită ei. Avea să se descurce.

În săptămâna următoare Eleonora încă nu primise nici o veste de la Fred și a început să își facă griji. L-a sunat pe fraatele lui geamăn în Connecticut. I-a sunat pe părinții săi din Michigan. Aceștia erau pensionați și aveau destul timp pentru a urmări știrile de la televizor. Timp de două săptămâni, materialele video, aduse în fiecare noapte cu avionul din Berlin, ale tancurilor sovietice întoarse în orașul pe care îl „eliberaseră“ cu șaisprezece ani mai devreme și ale familiilor care săreau de la etaj pe Bernauer Strasse pentru a scăpa de ele fuseseră destul de îngrozitoare chiar și pentru părinții care nu aveau copii prinși în acel haos. Acum fiul lor părea să se fi pierdut în el.

„Tatăl meu era genul de persoană cu inițiativă“, își amintește Pryor. Era adevărat, după cum bănuiseră cei de la Stasi, că Millard H. Pryor îl cunoștea pe Robert McNamara, secretarul apărării, de vreme ce aceștia își aveau casele în același cartier

din Ann Arbor. El era în același timp prieten cu un alt vecin, profesorul William Haber de la University of Michigan, care la rândul lui era un camarad din timpul războiului al marelui Lucius Clay, managerul de criză al lui Kennedy în Berlinul de Vest. Dar, a insistat fiul lui, „nu era genul de persoană care ar fi lăsat în seama autorităților eliberarea mea din închisoare“.

Ceea ce Pryor seniorul a făcut, în schimb, a fost să rezerve bilete pentru el și soția lui către Berlinul de Vest. Era om cu stare după o carieră lungă și de succes în afaceri, întreruptă doar de un interval scurt în care a fost comandant de marină în Pacific. Fiii săi erau – mai mult sau mai puțin – trecuți prin facultate. Dacă putea să-l scoată pe Fred din această încurcătură, ei urmau să-și câștige singuri existența. Avea bani. Dacă pentru asta îi agonisise, atunci pe asta avea să-i cheltuie. La sosire, Millard și Mary Pryor s-au cazat la Kempinski.

Primul telefon pe care l-au dat a fost la misiunea americană de pe Clay Allee, un complex de clădiri joase și cenușii aflate pe un bulevard numit după cel mai puternic bărbat care locuia în ele. Având în vedere relațiile de care dispuneau, soții Pryor nu au primit prea mult ajutor – doar o listă scurtă a avocaților cu licență de practică pe ambele părți ale zidului. Numele lui Vogel a fost al doilea pe listă. L-au sunat și s-au întâlnit cu el de câteva ori în septembrie. Dacă a existat o prăpastie culturală între ei, Vogel a trecut-o fără efort. A impresionat-o pe Mary Pryor mai ales prin modalitățile lui de a-și exprima credința religioasă; prin afirmația că suferea de ulcer din cauza devotamentului față de clienții lui; și prin faptul că era dispus să creadă că fiul ei nu era, de fapt, un spion. Soții Pryor l-au angajat.

A fost un prim pas, însă un prim pas într-o situație încurcată. În ciuda aparentelor sale intenții bune, Vogel era doar un intermediar și se ajungea greu la el. Biroul său era situat în Berlinul de Est, de-a lungul liniei S-Bahn care, din august, fusese accesibilă doar înfruntând un cordon de polițiști *Vopos* cu fețe imobile în stația Friedrichstrasse.

Aceștia aveau să-i lase să intre pe soții Pryor, dar nu exista nici o garanție că îi vor lăsa și să iasă. În afara Blocului Estic, Germania de Est era un stat proscris, gata să își smulgă

recunoașterea prin luarea de ostatici și forțarea guvernelor străine de a negocia eliberarea lor. Acesta era unul dintre motivele pentru care ei îl țineau captiv pe fiul lor. Acesta era, totodată, motivul pentru care, lăsând amabilitățile la o parte, misiunea americană putea face atât de puțin pentru ei.

Astfel încât soții Pryor au făcut rost de un alt mijlocitor prin care să mențină legătura cu intermediarul lor. Numele său era Duane Bruce. Aspecte precum locul din care provenea, ce a făcut după 1962 și dacă Duane Bruce era sau nu numele său real rămân toate un mister, dar, mulțumită înregistrărilor meticuloase ale Stasi, măcar atâta lucru e clar: pe 26 noiembrie, Bruce l-a vizitat pe Vogel în apartamentul acestuia din Prenzlauer Berg, în Berlinul de Est, în numele soților Pryor. El a sosit într-o broscuță Volkswagen, cu numărul de înmatriculare B-ND 596, și a stat două ore. Discuția lor legată de cazul lui Pryor a fost înregistrată complet de supraveghetorii Stasi ai lui Vogel; transcrierea a numărat douăzeci și cinci de pagini. Bruce a început prin a susține că a lucrat în sectorul american ca agent de vânzări în asigurări, dar, pentru că afacerile se mișcau greu, răspunsese la un mic anunț publicat de Universitatea Liberă, în care se căuta un american vorbitor de limbă germană. După ce își imaginase că postul ar fi unul de ghid turistic, el a fost surprins să ajungă la soții Pryor și să afle că aceștia își căutau fiul. Când a fost angajat să îi ajute, el a fost chiar mai surprins – așa cum au fost probabil și Vogel și supraveghetorii care îl ascultau – să vadă că e obligat de CIA să urmeze un curs de șase săptămâni despre bazele spionajului. A spus că instruirea lui a inclus formarea unor deprinderi de recunoaștere a armelor, a treselor militare, precum și a tipurilor de tancuri sovietice.

După ce s-a prezentat pe sine cu o sinceritate atât de completă și de nesolicitată, Bruce a întrebat cât de dificilă era situația tânărului Fred Pryor. Vogel i-a dat un răspuns pe care nu îl dăduse părinților lui Pryor: „Ei bine, Herr Bruce, depinde ce crezi că este sau nu este spionajul. Conform înțelegerii de către noi a legii, acțiunile lui Pryor se califică probabil ca spionaj.” (Acest lucru era, fără îndoială, adevărat. Conform legii est-germane, faptul că nimeni nu îl împiedicase activ pe Pryor

să citească teze prăfuite despre prețul porumbului rusesc la Rostock nu însemna că el avea voie să le citească. Iar faptul de a parcurge o literatură economică a cărei lectură nu îi era permisă însemna spionaj economic. Prin urmare, el era spion.)

Așa stând lucrurile, a continuat Vogel, Pryor avea probleme mari, în situația în care cazul lui ajungea să fie judecat. Nu i se îngăduise să vadă toate dovezile adunate împotriva prizonierului, a susținut el, dar faptul că cei de la Stasi adunaseră aceste dovezi în ultimele trei luni la Închisoarea de Investigație Hohenschönhausen arăta că lua problema foarte în serios.

„Ei au fără îndoială niște dovezi“, a spus. „Trebuie să ne gândim la ce e mai rău, odată ce e demarată acuzarea. Singura alegere pe care va trebui să o facă atunci judecătorul va fi între cincisprezece ani de închisoare și închisoare pe viață.“

Și iată-le, ridicându-se deasupra canapelei dintr-un apartament al Berlinului de Est într-o seară răcoroasă din toamna anului 1961, plutind către rolele de bandă magnetică ale unui magnetofon Stasi ascuns și în memoria receptivă de scurtă durată a unui spion american liber profesionist: nouă cuvinte care erau expresia unui șantaj politic pur, „între cincisprezece ani de închisoare și închisoare pe viață“.

Bruce, care conform transcrierii conversației nu s-a arătat surprins, era probabil exact ceea ce pretindea că este. După cum avea să afle Donovan, nici misiunea americană și nici stația CIA din Berlin nu trimiteau membri ai personalului peste zid, de teamă că vor fi capturați. Ei trimiteau în schimb începători precum Bruce, iar în acest caz îl rugau să poarte două pălării. El era mesagerul lui Vogel pentru soții Pryor, dar totodată și pentru cei de la Agenție, care erau neliniștiți că trebuie să aibă încredere în Vogel în ceea ce privea premiul mult mai mare, care era Gary Powers.

Vogel nu purta două pălării, ci trei. El vorbea în numele KGB prin „Doamna Abel“. („Când îmi vor spune că sunt pregătiți să facă un schimb, eu voi fi în măsură să-l fac“, l-a asigurat el pe Bruce.) Vorbea pentru Stasi când a amenințat calm cu sentința închisorii pe viață pentru o noninfracțiune și era

totodată purtător de cuvânt al părinților lui Pryor – pentru că soluția lui la problemă satisfăcea în egală măsură ambele părți.

„Părinții trebuie convinși că există un caz solid împotriva fiului lor“, i-a spus el lui Bruce. „Altfel nu există motiv pentru a face ceva pentru el în Washington.“ Dacă americanii doreau să-l includă pe Pryor în afacerea Abel-Powers, în esență, ei trebuiau să îi roage frumos pe sovietici. După felul în care se prezentau lucrurile, singurii oameni care puteau face să se întâmple asta erau părinții lui Pryor, iar, în schimb, ei urmau să-și primească fiul înapoi, iar Germania de Est avea să capete puțin respect.

Bruce a spus că, după părerea lui, soții Pryor vor pricepe mesajul. În timp ce s-a ridicat să plece, Vogel l-a rugat să ducă o scrisoare unui dealer de mașini din Berlinul de Vest. Voia să-și schimbe Opelul Rekord cu unul Kapitän.

Soții Pryor au priceput într-adevăr mesajul. În luna dinaintea Crăciunului, Millard a depus eforturi supraomenești. A insistat pe lângă Departamentul de Stat prin congresmenul său și prin avocatul lui din Washington. A cerut președintelui de la Yale să trimită telegrame guvernului est-german. A elaborat un scenariu complex prin care, în schimbul eliberării fiului său, Krupp, puternicul concern industrial al oțelului, avea să participe pentru prima oară la Târgul Comercial de la Leipzig. Și a mai spus ceva misiunii americane – nu se știe exact ce anume –, care i-a determinat pe diplomații de acolo să aloce în sfârșit o persoană reală cazului său.

E posibil ca acea persoană să fi fost vag familiară milițianului moscovit din capul cozii de ruși care au așteptat în anul precedent să vadă rămășițele avionului lui Gary Powers în Parcul Gorki. Persoana era afaibilul Frank Meehan, care nu știa prea multe despre avioanele de spionaj, dar știa destule despre comuniști pentru a fi relocat la Berlin, unde America avea nevoie urgentă de cineva care îi înțelegea mai bine.

Meehan se născuse în New Jersey, dar crescuse în Scoția și vorbea engleza, germana și rusa cu același accent celtic. Privind în urmă, el a fost modest cu privire la rolul său în eliberarea lui Pryor, nu în ultimul rând pentru că, în marele plan al construirii unui imperiu ideologic și al evitării unui conflict

nuclear în care devenise captiv, sarcina lui a fost modestă. Dar sarcina sa a însemnat mult pentru soții Pryor, iar el a fost omul perfect pentru ea.

„Am auzit la misiunea americană că exista o anumită tensiune politică care se acumula acasă, iar mie mi s-a spus să mă ocup de caz și să încep să tratez cum se cuvine familia“, spune el. „A trebuit să ne ocupăm de această problemă, dar nu aveam cu cine negocia. Nu era nimeni la care puteam să merg [în Berlinul de Est] și să-i spun: «Sunt reprezentantul misiunii americane.»... Nu am avut la cine să merg. Dar mă puteam duce la Vogel.“

Meehan și Vogel au descoperit că puteau avea încredere unul în celălalt. Erau amândoi catolici, serioși în privința credinței, dar mai puțin în privința doctrinei. Ei semănau chiar la înfățișare și s-au înțeles bine.

„El pur și simplu nu se comporta ca un est-german“, își amintește Meehan, stând pe o terasă lângă un lac din Alpii bavarezi, cu ocazia unei călătorii acolo după patruzeci și șapte de ani, pentru a fi prezent la înmormântarea vechiului său prieten. „Aveai acolo unul dintre cele mai ideologice regimuri, complet devotat Uniunii Sovietice, o forță puternică, militantă, dificilă, care-ți dădea dureri de cap, și iată că exista un individ căruia puteai să-i vorbești. El nu îți citea articolul principal din *Neues Deutschland*. Era capabil să gândească și să vorbească pe cont propriu. Asta e cu siguranță impresia cu care am rămas, pe care am raportat-o, desigur, astfel încât în acel punct am devenit un fel de canal de comunicare.“

E posibil ca existența unui astfel de canal să fi fost argumentul decisiv. Eforturile lui Millard Pryor în Washington și în Berlin au generat o agitație satisfăcătoare în partea americană. Vogel, sub pseudonimul „Eva“, a raportat sânguincios toate detaliile celor de la Stasi, însă propria lui legătură cu Meehan a fost mai valoroasă. Cel din urmă era un ofițer politic de la misiunea americană, care cultiva cel mai bun substitut pentru relațiile diplomatice. Din punctul de vedere al Republicii Democrate Germane, aceasta nu era o recompensă rea pentru eliberarea la schimb a unui economist cât se poate de inocent.

După ce Vogel a prezentat acest argument supervisorului său de la Stasi, iar supervisorul lui l-a prezentat procurorului general est-german, Vogel l-a vizitat pe Pryor în închisoare la Hohenschönhausen. Nu i-a făcut promisiuni, dar în restul nopților pe care Pryor le-a mai petrecut în închisoare anchetatorul său a stat de pază pentru a se asigura că acesta nu se sinucide.

* * *

James Donovan și-a sărutat soția și copiii, apoi a plecat la aeroport.

Era pe 29 ianuarie 1962. Pentru pasageri, călătoriile transatlantice erau deja un miracol al marilor rute circulare parcurse non-stop peste Gander și zonele de pescuit islandeze, la viteze cu puțin sub cea a sunetului. Cursa avionului Pan Am 707 l-a adus pe aeroportul londonez Heathrow la timp pentru a lua micul dejun.

Un taxi l-a transportat la hotelul Claridge's. Agenția era pregătită să-l renege în cazul în care operațiunea lua o întorsătură nefavorabilă, însă nu era singur. Pe pământ britanic, el era oaspetele serviciului MI6. La scurtă vreme după ce s-a cazat, un domn White a bătut în ușă, i-a înmănat un plic cu valută vest-germană și l-a întrebat dacă îl deranjează să i se spună domnul Dennis câtă vreme se afla la Londra. Donovan a spus că nu îl deranjează. L-a invitat înăuntru pe domnul White la un pahar matinal de coniac din oferta hotelului, apoi s-a întins să tragă un pui de somn pentru a scăpa de oboseala cauzată de diferența de fus orar.

Mintea lui a rătăcit înapoi către vremurile războiului, când cărămizile înnegrite de fum ale hotelului Claridge's ascundeau o oază de confort costisitor, iar OSS avea un apartament la același etaj la care se aflau regii exilați ai Iugoslaviei și României. Când friptura nu putea fi obținută nicăieri în Europa, ea putea fi în general găsită la Claridge's.

Donovan nu se grăbea. Era într-o marți. Nefiind așteptat în Berlinul de Est până la sfârșitul săptămânii, el s-a răsfațat

în următoarele două zile plimbându-se printre rafturile magazinelor de cărți rare din Mayfair. Și-a lăsat cumpărăturile la un legător de cărți preferat, împreună cu adresa lui din Brooklyn; dacă lucrurile mergeau bine, nu mai era nevoit să se întoarcă la Londra. Joi a luat cina la hotel în compania unor prieteni vechi, spunându-le că pleca la Zürich în dimineața următoare. A trimis de la recepție o cablogramă soției sale cu vestea minunată că fusese invitat în Scoția pentru o scurtă vacanță.

Vineri, domnul White a ajuns la Claridge's înaintea zorilor. L-a condus pe domnul Dennis în afara orașului adormit pe un drum de două ore, printr-o ploaie deasă, până la baza RAF unde îl aștepta un avion C-45 al Forțelor Aeriene americane. Avionul a decolat imediat, singurul lui pasager fiind Donovan. Deasupra Canalului Mânecii i s-au servit cafea și gogoși, iar în timpul realimentării de la Wiesbaden a primit sendvișuri și încă o porție de cafea. Când au aterizat la Tempelhof se lăsa întunericul și ninge.

Nu au existat formalități. Donovan a fost așteptat afară de Bob „El Supremo” Graver, șeful de stație CIA din Berlin, un om cu o statură mică în cercurile serviciilor secrete, a cărui aură atâteștiutoare și siguranță de sine în relațiile cu managementul de vârf al Agenției îl salvaseră de la dezonoare când a eșuat complet să prezică ridicarea zidului.

Graver l-a dus pe Donovan la o locație sigură într-o casă întunecată din sectorul american și i-a arătat unde îi fuseseră lăsate la discreție țigări americane și whisky scoțian învechit în butoaș de lemn. O menajeră urma să vină în fiecare dimineață pentru a găti micul dejun și a face curat. În rest, avea să fie singur în toată casa. Donovan a despachetat, fiindu-i deja dor de Londra. Graver a venit iarăși pentru a-l lua la cină la hotelul Hilton din Berlin, unde i-a arătat un telefon public la Golden City Bar. I-a dat lui Donovan un număr la care să sune de acolo pentru a raporta în serile următoare, explicând că va exista permanent cineva care să-i răspundă la telefon, „doar în acest scop”, în intervalul în care el se afla la Berlin.

În dimineața următoare încă ninge, doar că mai puternic. Donovan a luat micul dejun în casa securizată împreună cu

Graver, studiind hărțile cele mai recente ale zidului, create de Agenție, împreună cu punctele lui de trecere. Deja întârziase când a ajuns la punctul de trecere Friedrichstrasse. Mergând în fața unei cozi lungi, el și-a anunțat programarea la ambasada sovietică și a fost lăsat imediat înăuntru. Pentru o clipă, s-a putut imagina pe sine ca spionul care pleca în frig¹.

Inima Berlinului era un schelet înghețat de ruine îngropate sub zăpadă – un monument închinat războiului. Donovan văzuse ultima oară orașul în 1945, când bombele Aliatilor și artileria sovietică redusese capodoperele arhitecturale ale Germaniei lui Wilhelm al II-lea la grămezi de moloz, iar mon-golii în uniforme ale Armatei Roșii i-au terorizat pe cei care nu au avut unde să fugă. A considerat că orașul nu se schimbese prea mult. „Cât vedeai cu ochii în orice direcție, clădirile erau în ruine sau într-o stare proastă,” a scris el în jurnalul său.

Găurile lăsate de obuze puteau fi încă văzute în zidurile care se sfărâmau. Străzile erau părăsite, stranii și păreau pline de o teamă opresivă. Era ca și cum rușii hotărâseră în 1945 că Berlinul de Est ar trebui să rămână în continuare asemenea unui mort în viață pentru ca germanii să nu uite niciodată [războiul].

Prin zăpada care cădea, mi-am croit drum către Unter den Linden. În timp ce înconjuram un colț părăsit de stradă, a apărut dintr-o dată un grup de zece sau doisprezece tineri, în tren-ciuri ponosite sau pulovere pe gât și fără pălării. Unora le atâr-nau ți-gări între buze. Arătau ca o haită de lupi.

Numai uriașa ambasadă sovietică era intactă și cu luminile aprinse; un far călăuzitor al speranței socialiste pe bulevar-dul lacrimilor. În holul consulatului, Donovan și-a scuturat par-de-siul de zăpadă și a ajuns față în față cu distribuția de actori amatori pe care KGB o asamblase pentru a menține aparența unei lipse de interes față de caz. Membrii comitetului de în-tâmpinare a lui Donovan s-au prezentat ca fiind Frau Abel,

¹ Joc de cuvinte cu aluzie la cartea lui John le Carré *Spionul care venea din frig* (n.tr.).

fiica și vărul ei, Drewes. Nu mai lipseau decât numele lor reale și afișul tipărit al piesei de teatru în care jucau.

Drewes, jucat ca întotdeauna de Iuri Drozdov, nu a spus nimic – „nu a făcut decât să-și deschidă și să-și închidă palmele mari“, a observat Donovan. Însă femeia care o juca pe doamna Abel l-a întrebat ce vești are despre soțul ei. Când Donovan a răspuns că Abel se simțea bine, ea chiar a lăcrimat timp de câteva minute. A devenit repede clar pentru el că nici unul dintre aceste personaje nu erau într-un rol principal. Nu avea de unde să știe ce pregătiri fuseseră întreprinse în prealabil de „Drewes“, cel cu palmele mari, dar instinctele sale erau corecte. Încă nu își întâlnise egalul. Au așteptat toți. În timpul ăsta, el a fumat. Când „fiica“ i-a cerut o țigară, a ignorat-o.

Fix la prânz, o ușă s-a deschis în spatele lor și un subordonat al aparatului comunist, înalt, arătos, în costum și purtând ochelari fără ramă, s-a prezentat ca fiind Ivan Șișkin, secretarul secund al ambasadei.

Șișkin era de fapt ofițerul KGB de rangul cel mai înalt din Europa. Era participantul la summit, care îi succedase predecesorului lui Drozdov la Berlin în 1959 în scopul expres de a găsi și pregăti intermediarii, printre care și Vogel, necesari pentru a aduce înapoi în Uniunea Sovietică un spion pe care Kremlinul nu îl recunoștea, printr-o țară pe care America nu o recunoștea. Vorbea fluent patru limbi, printre care engleza, avea o minte agilă și un simț al umorului absolut sec. A aruncat o privire bărbatului corpolent din Brooklyn și s-a decis că se putea distra puțin cu el.

L-a condus pe Donovan, împreună cu alaiul lui de „est-germani“ nefericiți, într-o cameră de conferințe și l-a întrebat cu ce îl putea ajuta.

Pentru început, Donovan și-a jucat rolul. Și-a prezentat scrisorile de acreditare, și-a declarat obiectivul și l-a asigurat pe domnul Șișkin că, în schimbul lui Powers și Pryor, el îl putea elibera pe Rudolf Abel, împreună cu o scrisoare de scuze, semnată de președintele Kennedy, în decurs de patruzeci și opt de ore de la finalizarea unui acord în acest sens. Șișkin a spus că știa detaliile planului Powers-Abel; fusese împuternicit să

urmărească eliberarea lui Abel dintr-o grijă socialistă pentru sărmanul bărbat și rudele lui est-germane. Dar nu știa nimic despre situația lui Pryor. În această privință, el trebuia să primească instrucțiuni separate. Mai putea Donovan să aștepte până luni? Donovan era obosit și îl durea spatele. S-a întors către actrița mută care o juca pe doamna Abel și a acuzat-o pe ea și pe Vogel că îl aduseseră tot drumul de la New York în virtutea unor pretexte false. Apoi a ieșit cu pași apăsați în zăpada de afară.

„Fiica“ lui Abel l-a urmat.

„Nu doriți să vă întâlniți cu Herr Vogel?“ a întrebat ea.

A fost un indiciu important, iar Donovan l-a ratat. A spus că autoritățile sovietice erau cele care decideau dacă el se va întâlni sau nu cu Vogel. Îl antipatizase pe Vogel de când îi auzise numele prima oară, iar ultimele informații culese de Agenție despre bărbat, care îi fuseseră transmise la Harvard Club, îi întăriseră bănuiala că est-germanul nu era de încredere. Și-a luat rămas-bun pe un ton nepoliticos și s-a întors târându-și picioarele în Friedrichstrasse.

În acea seară, Donovan a purtat o discuție lungă cu Bob Graver, șeful de stație CIA, în Golden City Bar de la hotelul Hilton din Berlinul de Vest.

Nu a știut-o, dar aproape că își compromisese operațiunea din prima zi. Prin refuzul de a se întâlni cu Vogel, el își manifestase disprețul față de scenariul fictiv în care est-germanii dețineau un rol important în schimbul de prizonieri. Pentru supraveghetorii de la Stasi ai lui Vogel, această ficțiune era importantă, iar ei îl aveau pe Pryor. A fost nevoie de întreaga pricepere diplomatică a lui Vogel pentru a repara daunele, aduse în special vanității celui mai important angajator al său, un fost coleg prizonier din lagărele de concentrare naziste pe nume Josef Streit, care fusese numit procuror general al Germaniei de Est cu doar o săptămână mai înainte.

Vogel și-a petrecut următoarele două zile la telefoanele din biroul său situat pe străzile periferice ale Berlinului de Est, potolind mânia lui Streit și așteptând o vizită de la Donovan. În cele din urmă, Donovan a venit într-un taxi, împreună cu

Drozdov, la clădirea cu trei niveluri a lui Vogel, aflată în paragină pe Alt-Friedrichsfelde. Era un test al experienței sale în relațiile umane cu care se mândrea atât de mult. Având în vedere că tot ceea ce era spus avea să fie în cele din urmă analizat îndeaproape de cei care ascultau, el trebuia să fie curtenitor și agreabil, fără a fi prea entuziasmat. Puțină flatare ar fi putut chiar să ajute. Dar era neliniștit. Afară, urcând scările spre camera de primire a lui Vogel, la căderea întunericului, a fost conștient de prezența lui Drozdov („Otto Strangulatorul”), aflat în spatele lui, și s-a gândit că ar putea fi chiar atacat. Înăuntru, Vogel a fost șarmul întruchipat și a confirmat că, în ceea ce privea guvernul est-german, Pryor putea fi adăugat la înțelegerea Abel-Powers. Însă Donovan radia neîncredere. A refuzat să creadă pe cuvânt guvernul est-german sau să confirme că îl putea elibera pe Abel pe baza a ceea ce i se promisese până atunci. Acest lucru depindea de buna credință cu care fuseseră făcute promisiunile, un aspect pe care urma să-l hotărască guvernul său. Trebuia să raporteze înapoi la Washington. Ulterior, a scris că Vogel arăta ca un agent de vânzări din domeniul asigurărilor.

Streit era livid. Cine era acest elitist înfumurat ca să se îndoiască de cuvântul lui Vogel sau al său? Poate că a fost la Harvard sau la Nürnberg, dar Streit fusese la Dachau și la Mauthausen, iar asta nu în calitate de gardian. Dacă Donovan îl voia pe Pryor cu atâta ardoare, atunci îl putea avea în schimbul lui Abel și atât. Altfel, afacerea pica.

Streit l-a chemat pe Vogel la biroul său pentru a-i reaminti că putea da ordin ca Pryor să fie împușcat, ca să nu mai vorbim de faptul că putea să-l închidă pe viață. Din nou, Vogel a gâdilat orgoliul rănit al lui Streit și a susținut că Germania de Est avea mai multe de câștigat din eliberarea lui Pryor – expoziția companiei Krupp la Târgul Comercial de la Leipzig și recunoștința americanilor sensibili, precum tânărul diplomat Frank Meehan.

Nu e clar ce anume l-a făcut pe Streit să se răzgândească, dar a fost probabil o combinație între bunul simț al lui Vogel și reluarea disputei cu Donovan a doua zi. Acesta din urmă nu

își îmblânzise abordarea. Dimpotrivă, a devenit mai agresiv. La a doua sa vizită în biroul lui Vogel, el a ascultat cu răceală în timp ce est-germanul a încercat să insiste că procurorul lui general adoptase „o poziție fermă în această privință“.

„Aiureli“, a spus Donovan. „Dacă Șişkin i-ar spune procurorului general al Germaniei de Est să meargă în mâini pe podeaua asta, el s-ar apleca și ar încerca... Nu am timp de jocuri copilărești.“

Donovan a cerut apoi să fie îndrumat către un hotel bun unde să ia masa de prânz și a plecat. Drozdov i-a recomandat Johannishof de pe Friedrichstrasse și l-a întrebat dacă putea să-l însoțească. Până la momentul în care și-au băut cafeaua, Streit cedase.

Chiar și atunci, jocul încă nu se terminase. După masa de prânz, falșii membri ai familiei Abel, împreună cu avocatul și asociatul lor american, s-au adunat iarăși la consulatul sovietic. Tot ceea ce mai rămăsese era ca Șişkin să își repete oferta inițială privind schimbul lui Powers cu Abel și să aprobe afacerea est-germană secundară. Șişkin a ales să refuze. Posibil datorită unei răzgândiri de ultim moment la Moscova, probabil doar de dragul de a-l vedea pe Donovan explodând de furie, el a subliniat că, de vreme ce Powers nu era tocmai un erou național acasă la el, un schimb mai adecvat ar fi între Abel și Marvin Makinen, studentul spion arestat în Kiev, în vara anterioară.

După cum era de așteptat, Donovan a explodat. A emis propriul lui ultimatum de la Berlin: dacă Moscova nu aproba schimbul în douăzeci și patru de ore, el va zbura înapoi la New York și îi va spune lui Abel că venise vremea să coopereze cu Statele Unite, de vreme ce familia renunțase la el. „Am ieșit valvârtej de la Șişkin, fără să-i mai strâng mâna“, a scris el într-o telegramă trimisă la Washington în acea noapte.

Șişkin l-a lăsat pe Donovan să fiarbă în suc propriu în casa lui de refugiu în marea parte a zilei următoare. La lăsarea întinericului, el a trimis un mesaj în care cerea să i se acorde mai mult timp. În zorii zilei de joi, 8 februarie, el a mai trimis un mesaj: „Am primit răspuns favorabil.“ S-au întâlnit în cea după-amiază în biroul lui Șişkin pentru a sărbători planul de

schimb triplu cu un pahar de coniac armenesc de patru stele. Pryor urma să se alăture părinților lui la Punctul de Control Charlie; Powers și Abel aveau să facă rocada la o distanță de 24 de kilometri, pe Podul Glienicke. Era un loc plăcut și liniștit, în cazul în care lucrurile nu s-ar fi desfășurat bine. Dacă totul mergea conform planului, avea să urmeze o amânare a știrilor din mass-media pe această temă, până când protagoniștii principali decolau, iar Șișkin a cerut ca în comunicatele de presă să se vorbească de gesturi umanitare, nu despre schimburi de spioni.

Când Donovan a trecut înapoi în Berlinul de Vest, el s-a întâlnit iarăși cu Bob Graver de la CIA la hotelul Hilton și i-a spus că venise vremea să trimită pachetul care aștepta în New York. Vestea a ajuns în acea seară la agentul care îl însoțea pe Abel, Fred T. Wilkinson.

* * *

Prizonierul 80016-A știa că se întorcea acasă, deși nu îi spusese nimeni acest lucru. Dacă ar fi plecat în altă parte, ar fi fost înștiințat de avocatul său – și era clar că avocatul său, James Donovan, se aflase în altă parte.

Ofițerului de la garderoba penitenciarului federal din Atlanta i se spusese la începutul săptămânii să aducă din magazie hainele civile ale lui Abel. După numărătoarea prizonierilor de la miezul nopții în ziua de marți, 6 februarie, maestrul spion sovietic care amenințase civilizația occidentală și stătuse până târziu la nunta lui Burt Silverman a ieșit din celula sa cărând două valize maronii. După ce a părăsit Atlanta la două dimineața, el a zburat la New York într-un avion Delta Airlines aproape gol. A fost plasat într-o celulă de detenție federală până când mesajul lui Donovan a ajuns la Wilkinson, directorul-adjunct al închisorilor desemnat să îl ducă pe Abel la Berlin, peste treizeci și șase de ore.

La dus urmau să fie trei oameni: Abel, Wilkinson și Noah Alldredge, supraveghetor al serviciilor de custodie pentru Biroul Închisorilor americane. Fisher era pachetul. Wilkinson

urma să aducă scrisoarea de scuze prezidențială, semnată de ambii frați Kennedy – John F. și Robert F. El o va contrasemna pe podul din Berlin. Alldredge aducea o pereche de cătușe și un pistol.

Au condus prin New Jersey până la baza aeriană McGuire, iar de acolo au mers pe pistă unde aștepta un Lockheed Super Constellation. Era echipat luxos cu doar opt scaune, perdele la geamuri și o bucătărie spațioasă. La ora 18:00, avionul a decolat și a dispărut în noapte. Odată aflat deasupra oceanului, căpitanului i s-a spus să se îndrepte către Germania.

Între perioadele scurte de așteptare, Fisher a discutat cu Wilkinson despre reforma închisorilor pentru a-și mai trece vremea. În după-amiaza de vineri, el a privit cu neliniște MIG-urile care s-au alăturat uriașului Lockheed în coridorul aerian până la Tempelhof. A petrecut noaptea respectivă într-o celulă a armatei americane din Dahlem.

După cum i s-a promis, Powers a prins un tren către Moscova în ziua de joi, alături de colonelul din Vladimir, dar fără gardieni. Și-a petrecut noaptea respectivă înapoi în Lubianka, dar au băut coniac din cupe de cositor înainte să meargă la culcare. Era prima dată când Powers consuma alcool de când părăsise Adana. Vineri a fost dus cu un avion militar în Berlinul de Est și plasat într-o casă de oaspeți a KGB, unde cina a fost servită în farfurii de porțelan, iar coniacul a fost cu câteva grade mai bun ca la Moscova. Mai apoi, apelând la instruirea primită de la colegul său de celulă Zigurd Kruminș, el și-a învins interpretul la șah.

În acea după-amiază, biroul procurorului general est-german a semnat actele de eliberare ale lui Fred Pryor. Nu avea să mai fie un proces. Vogel a fost autorizat să îl preia de la Hohenschönhausen la ora opt în dimineața zilei de sâmbătă.

CAPITOLUL 13

TREI BĂRBAȚI ȘI UN POD

Discreția față de mass-media era menținută, dar la limită. Până în zorii zilei de 10 februarie 1962, un schimb între Powers și Abel fusese de douăzeci de luni propunerea reprezentanților media, pentru că schimbul părea o idee rezonabilă și pentru că el ar fi fost subiectul unei știri senzaționale: cel ce distrusese summitul și maestrul spion, amândoi într-un singur titlu pe prima pagină.

Dar au existat totodată unele aspecte care făceau ca știrea să fie seducătoare: o rocadă între spioni era o recunoaștere de către toți cei implicați a faptului că ei chiar spionau. Era o recunoaștere a faptului că spionii erau prinși și că, atunci când se întâmpla acest lucru, stăpânii lor îi voiau înapoi – pentru a-i interoga, a-i pedepsi, poate pentru a-i recompensa și pentru a-i convinge pe cei care încă își făceau meseria neidentificați că cineva avea grijă de ei. Era o recunoaștere de către negociații de spioni că, în pofida zidului și a codurilor tăcerii după care trăiau, ei puteau să-și întrerupă războiul dus din umbră suficient cât să încheie un acord. Într-un fel, acest lucru era liniștitor. Dar schimbul reprezenta totodată o șansă trecătoare pentru reporterii de investigație – cei mai buni sau cei mai norocoși dintre ei – să observe, pentru scurtă vreme, agenții secrete în acțiune, să-i fotografieze și să le studieze cutele de pe frunte, apoi să scoată dovezile la lumină și să întrebe: acești indivizi ne protejează cu adevărat sau sunt la fel de periculoși precum secretele bombei cu hidrogen pe care se presupune că încearcă din răspuțuri să le fure?

Totuși, mai întâi ei trebuiau să afle unde avea să se producă evenimentul.

„Existau zvonuri că schimbul era iminent“, își amintește Annette von Broecker. Nimeni nu spunea de unde urmau să fie aduși, dar până vineri noaptea, lista oamenilor cu informații utile din partea de vest a zidului era lungă. La misiunea americană, generalul Clay știa totul, după cum știa și Allan Lightner, șeful misiunii, și Meehan, noul-venit de la Moscova. În ei se putea avea încredere că vor păstra discreția. Duane Bruce era altă poveste. Cine știa cât de profundă era loialitatea lui față de Agenție după numai șase săptămâni de instruire? Apoi mai erau părinții lui Pryor, care se mutaseră din Kempinski într-un apartament din Wilmersdorf și, după cinci luni petrecute în oraș, își făcuseră câteva contacte utile. Juraseră să păstreze discreția de teamă că divulgarea oricărei informații ar putea să compromită acordul, însă Millard Pryor era, după cum o știa și fiul lui, un om de acțiune. Știa că dacă Meehan și Vogel dădeau greș, el ar putea avea nevoie de genul de avantaj pe care numai presa era în măsură să i-l ofere. Cât de multe îi dezvăluise el avocatului său din Washington și congresmenului său? Cât de multe știa, în fond, Berthold Beitz? Acesta era președintele și directorul executiv al companiei Krupp, iar din ceea ce a putut afla cu siguranță Fred Pryor mai apoi, planul inițial pentru eliberarea sa presupunea ca Beitz să îl întâmpine în persoană la punctul de trecere din Friedrichstrasse.

Iar Bob Graver, „El Supremo“? Nici un corespondent de radioteleviziune care își merita titlul – și erau vreo câțiva în Berlin în 1962 – nu a reușit măcar să-l recunoască pe șeful de stație CIA, iar acesta stătuse până târziu în noapte în Golden City Bar împreună cu un străin, în costum bine croit, cu un accent de Brooklyn care semăna izbitor cu cel al unui personaj principal dintr-un eveniment important petrecut în New York în urmă cu câțiva ani. Merita probabil să soliciți de la biblioteca de imagini câteva fotografii cu avocatul lui Abel, James B. Donovan, pentru a le compara.

Nu era de mirare că existau zvonuri. Nu era de mirare că toți membrii personalului din Berlinul de Vest al agenției de știri Reuters se adunaseră la biroul din Savignyplatz puțin după ivirea zorilor pe data de 10, sau că Alfred Kluehs, șeful

biroului Reuters, sorbea deja din a doua lui cană de cafea. Sau că „jurnaliștii corespondenți de la radio și ziare care împărțeau cu noi clădirea ne-au vizitat“, și-a amintit von Broecker.

„Toată lumea auzise același zvon.“

Totuși, nimeni nu știa unde avea să se petreacă schimbul. Pregătindu-se pe cât de bine a putut, Kluehs și-a trimis cei doi reporteri la Punctul de Control Charlie – unul în partea de est, altul în cea de vest. Nu era o strategie originală, dar aceasta era locația evidentă. Dacă se producea un schimb, ambele părți aveau să folosească în mod sigur mașini, iar Punctul de Control Charlie, aflat patru străzi mai la sud de stația S-Bahn Friedrichstrasse, era singurul loc din oraș în care străinii puteau folosi mașini pentru a trece de zid.

Majoritatea celorlalte birouri de știri au adoptat aceeași perspectivă, dar numai Reuters o avea pe von Broecker. Născută în Berlin, ea trudea la copiator. Era începătoare în redacție, iar după ce au plecat în teren cei doi reporteri din personalul lui Kluehs nu i-a rămas altceva de făcut decât să privească lung la harta orașului, aflată pe perete și să aștepte să sune telefonul.

Kluehs înfipsea ace cu gămălie pe hartă de-a lungul zidului pentru a marca fiecare punct de trecere. „Stătea cu spatele la hartă“, își amintește ea. „Ochii mei se plimbau fără țință, [când] s-au oprit brusc în colțul sud-vestic al Berlinului. Acolo era o graniță. Era un pod... O vreme nu am spus nimic. Apoi nu m-am mai putut abține. «Herr Kluehs», am rostit eu, dregându-mi glasul. «Ce părere aveți de Glienicker Brücke?»“ Ea se uita la boldul care marca Podul Glienicke peste râul Havel. „Alfred a privit în jur, apoi a părut electrizat, ca lovit de un fulger.“

* * *

Ziua lui Donovan a început la ora cinci și jumătate. Și-a strâns bagajele, a făcut cafea și l-a așteptat în întinericul casei pe Graver. La ora șapte au ajuns împreună la baza militară

Dahlem, unde el a solicitat o ultimă întâlnire între patru ochi cu clientul său.

Fisher se aflate sub supraveghere din grija că s-ar fi putut sinucide, nu pentru că ar fi părut deprimat, ci pentru că Biroul Închisorilor s-a gândit că i-ar putea fi teamă din vreun anumit motiv să se întoarcă în Rusia, și nu putea fi realizat un schimb fără ca Fisher să fie în viață.

Acesta nu era sinucigaș, însă lui Donovan, văzându-l pentru prima oară în mai multe luni de zile, i s-a părut că arăta dintr-o dată bătrân. Fisher a acceptat o țigară și i-a spus că îi vor lipsi mărcile americane. După care i-a strâns mâna lui Donovan și i-a mulțumit sobru pentru eforturile sale ca avocat. I-a promis că îi va trimite câteva cărți rare de acasă în semn de recunoștință. (Peste șase luni, un curier sovietic a venit la punctul de trecere din Friedrichstrasse și a înmănat un pachet care să fie livrat la birourile lui Donovan din Manhattan. Pachetul conținea două comentarii învelite în pergament la Codul lui Iustinian, în latină, fiecare având o vechime de cinci sute de ani.)

Un mic convoi s-a format în afara blocului de celule militare: Donovan în mașina lui Graver, alături de Allan Lightner; Fisher împreună cu Wilkinson și un agent de pază mătăhălos din armata americană; Alldredge cu Jim Murphy, fostul ofițer de securitate al Detașamentului 10 din Watertown, Adana, și acum din Washington. Venise cu avionul pentru a-l identifica pe Powers la pod.

Până în momentul în care mașinile americane ieșeau din bază și coteau spre vest către pădurea Grünewald, un convoi KGB era deja pe drum. Avea o distanță mai mare de parcurs, ocolind prin sudul Berlinului din sectorul sovietic, pentru a se apropia de Podul Glienicke din Potsdam, dinspre vest. Pentru a doua oară în două zile, Powers își însoțise micul dejun cu un coniac rămas din noaptea dinainte. A stat pe bancheta din spate a unui sedan Wartburg alături de colonelul din Vladimir, gândindu-se îngrijorat că mergeau prin regiunea rurală. În jurul orei șapte și jumătate, au ajuns în Potsdam. Șișkin a apărut ca din senin și a intrat în mașină. A explicat planul într-o engleză perfectă și și-au continuat drumul către pod.

Fix la ora opt, Vogel a parcat în afara închisorii Hohen-schönhausen într-un Mercedes împrumutat de la un prieten măcelar. Aceasta nu era o zi în care să fie văzut într-un Opel. A fost lăsat în celula lui Pryor și i-a spus prizonierului că era liber. Pryor a fost luat complet pe nepregătite de această veste, contemplând încă o alegere între sinucidere și un proces de ochii lumii, încă digerând spusele lui Vogel în timp ce și-a făcut bagajul la repezeală și a mers cu el la mașină. Va reveni la Hohenschönhausen, însă abia peste treizeci de ani.

După patru ani, Iuri Drozdov probabil că obosise să tot joace rolul vărului lui Rudolf Abel. A dormit prea mult. A ajuns la pod nebărbierit, dar la timp și în pielea personajului. S-a prezentat colonelului uimit din Vladimir ca văru' Drewes.

În final totul a fost cu mult mai ușor decât dezafectarea rachetelor nucleare – deși cineva se poate încă întreba dacă nu cumva Șişkin și Donovan ar fi făcut o treabă mai bună la summitul de la Paris comparativ cu Hruşciiov și Eisenhower.

Nu au lăsat nimic la voia întâmplării. Subordonații lui Șişkin au organizat o rețea de securitate vastă, tăcută în jurul întregii operațiuni, căreia i-au dat numele de cod Liutenția. Ofițeri operativi înarmați ai KGB au fost postați pe timpul nopții în vama est-germană din capătul vestic al podului. Un număr mai mare dintre ei s-au amestecat cu trupele sovietice care păzeau bariera de pe partea Potsdamului, și chiar mai mulți s-au ascuns în pădurile din jurul palatului de vară al regilor prusaci, aflat peste apă, în sud.

Ca să nu fie mai prejos, șeful poliției militare americane din Berlinul de Vest a dat zi liberă aproape tuturor membrilor unității de poliție vest-germane de la capătul american al podului și i-a înlocuit cu poliția militară americană. De la clubul ofițerilor americani și până în capătul de nord al podului, pe partea de est, el a mobilizat două bărci cu vâsle care să alunece în aval și să hoinărească pe sub grinzile podului, fiecare dintre ele transportând un pescar cu o pușcă în locul undiței.

Drozdov manifestă în prezent dispreț față de flotila americană. „De ce am fi avut nevoie de astfel de măsuri de precauție? Aveam acordul a doi președinți“, subliniază el, nedorind

să recunoască amploarea Operațiunii Liutenția după cinci decenii. Adevărul e că partea sovietică nu ar fi putut lansa bărci nici măcar dacă ar fi vrut. Din luna august anterioară, malul vestic al râului Havel fusese minat, iar bariere de beton fuseseră scufundate în apă pentru a împiedica pe oricine ar fi sperat să înoate către libertate.

Joe Murphy și-a amintit de un mare bombardier sovietic zburând la altitudine joasă deasupra podului și tulburând atmosfera calmă la scurtă vreme după sosirea lui la capătul american. Altfel, domnea tăcerea. Chiar și într-o zi normală, nu era permis deloc traficul civil pe ceea ce est-germanii numeau „Podul Unității Socialiste”. În ziua schimbului, chiar și mașinile diplomatice erau întoarse din drum înainte de a se putea apropia.

Până la ora opt, toate personajele principale se aflau la fața locului. La opt și cincisprezece minute, au ieșit din mașinile lor și s-au strâns în jurul barierelor de la fiecare capăt al podului. Era frig și înnorat, dar nu ningeă. Era timp pentru o țigară, iar rotocoalele de fum s-au ridicat deasupra grupurilor de oameni în pardesie de iarnă. Donovan și-a privit ceasul. La opt și douăzeci și două de minute fix, grupuri de trei persoane s-au desprins din grupurile mai mari și au început să înainteze unul spre celălalt, către linia de centru. Trioul din Potsdam era condus de Șișkin. Din capătul american au venit Donovan, Murphy și Lightner. Fiecare grup s-a oprit, la câțiva pași, pentru a le permite lui Donovan și Șișkin să avanseze singuri unul către celălalt și să își strângă mâna la frontieră. După care ceilalți li s-au alăturat pentru a se prezenta și pentru o conversație scurtă.

Șișkin creionase o schiță a podului la ultima lui întâlnire cu Donovan din ziua precedentă și plănuse în detaliu următoarele mișcări. Încă două grupuri au pășit pe pod: la un capăt, Abel ducându-și valizele, flancat de Wilkinson și de agentul de pază mătăhălos; în celălalt, Powers, colonelul din Vladimir și un alt bărbat din KGB pe care Șișkin l-a prezentat ca fiind domnul Prizov. Powers avea o valiză și un pled pe care îl făcuse în închisoare.

Prizov a trecut linia și l-a rugat pe Fisher să-și dea jos ochelarii de la ochi. S-a întors prompt și i-a spus lui Șișkin că aveau omul potrivit. Murphy l-a identificat pe Powers.

„Era în mod evident agitat. Nu îmi cunoștea numele, pe care oricum nu trebuia să-l cunoască“, spune Murphy. Powers l-a confundat cu ofițerul lui de securitate din Peshawar. Murphy nu se îndoia că bărbatul din fața lui, în paltonul rusesc greu și prea mare, flancat de găligani ruși, era mândrul pilot tânăr pe care îl văzuse prima oară în cantina de la Paradise Ranch, în mijlocul deșertului din Nevada. Dar parcursese un drum lung pentru a se convinge că nu era o sosie produsă de KGB.

„Uite, vreau să îți pun câteva întrebări...”

În timp ce restul lumii de pe pod privea, iar membrii Operațiunii Liutenția așteptau în ascuzătorile lor, Murphy l-a întrebat pe Powers cum se numea antrenorul lui de fotbal din liceu. Powers nu a reușit să-și amintească. „Apoi l-am întrebat care e numele câinelui său“, spune Murphy. „Pe asta l-a știut.“

Wilkinson a scos scrisoarea de scuze prezidențială din buzunarul interior, a semnat-o și i-a spus lui Fisher că era liber să plece. Colonelul din Vladimir i-a strâns mâna lui Powers și i-a dat o cutie cu suvenire (care a inclus câteva greutateți pentru hârtie cu imagini ale Sputnikului) cumpărate din Moscova cu banii rămași în contul lui din închisoare. Powers și Abel au trecut unul pe lângă celălalt și au traversat linia. Nimeni nu a murit. Nimeni nu a făcut fotografii. Ambii bărbați au privit drept înainte și au continuat să meargă până au ajuns între compatrioții lor, retrăgându-se din iureșul Războiului Rece.

Șișkin era nerăbdător să plece, însă ambele părți au căzut de acord să stea pe pod până când erau anunțate de la Punctul de Control Charlie că Pryor fusese eliberat. Nu a fost recepționat nici un mesaj. Șișkin a încercat o cacealma. A spus că, din câte știa el, Pryor fusese deja predat americanilor.

Donovan: „Așteptăm aici până când oamenii mei confirmă eliberarea lui.“

Și au așteptat acolo, în vreme ce o rază de soare a străpuns norii și a mai luminat atmosfera mohorâtă de deasupra

podului, iar Annette von Broecker, reporterița începătoare de la Reuters, s-a grăbit să ajungă la fața locului într-un taxi.

În timp ce așteptau, Drozdov i-a studiat pe Powers și pe Fisher. Powers purta un palton bun și o pălărie călduroasă și părea bine hrănit, din câte și-a dat el seama. Fisher arăta jalnic, „ca și cum fusese supus la un regim de închisoare autentic“. Adevărul era că Fisher fuma prea mult, însă nu fusese niciodată mai admirat ca în perioada în care s-a aflat în închisoare. Powers slăbise puțin, dar, în raport cu standardele de închisoare amândoi fuseseră răsfățați. Merita să fii un spion adevărat.

Pryor, inocentul, suferise. La Punctul de Control Charlie el încă pricepea cu greu ce se întâmplă în jurul lui. „A fost atât de ireal, încât nu mi-am permis să fiu altceva decât un observator pasiv“, afirmă el. „A fost ca și cum aș fi urmărit o piesă de teatru.“

Piesa s-a prelungit. Conform aranjamentului, Frank Meehan și Millard Pryor se aflau în partea de sud a punctului de control, așteptând predarea lui Fred, dar aceasta a fost amânată. Meehan s-a plimbat cu pași domoli de-a lungul graniței și s-a apropiat de Mercedes. „Hai, urcă în mașină, Frank“, a spus Vogel. Meehan s-a supus. Cei de la Stasi, în inconfundabilele lor jachete gri, erau mai alerți ca de obicei pe partea est-germană. Vogel a făcut puțin haz de ei întrebându-l pe Pryor dacă îl recunoștea pe vreunul din închisoare, însă nu părea să înțeleagă întârzierea.

Pe pod, Donovan a simțit nevoia să spună ceva. A încercat să facă o glumă. Poate că Vogel se certa cu Pryor de la comisi-oane. „Ar putea dura luni de zile.“ Șișkin a savurat umorul lui Donovan, ceea ce a fost un lucru bun. Acum îl avea pe Abel și ar fi putut pleca oricând cu el de pe pod. Dacă făcea acest lucru, americanii nu ar fi putut face prea multe pentru Pryor în cazul în care Stasi se hotăra să-l păstreze. În următoarele minute, lucrul care l-a ținut pe Șișkin pe pod a fost ceea ce Tolstoi ar fi putut numi onoarea lui. Asta și sentimentul că Donovan s-ar fi repezit la el furios, cu pumnii strânși, și poate totodată

o plăcere stranie de a fi suspendat deasupra apei, între două lumi, într-un moment important al istoriei.

Powers a început să-și facă griji. „Nu mă întorc înapoi“, i-a spus lui Murphy. Rușii îi spusese că, dacă ceva nu mergea bine, el urma să revină în partea lor, dar el a scris mai târziu că se hotărâse să fugă – sau să sară –, chiar și cu riscul de a fi nimerit de un glonț.

Meehan a stat în Mercedes cu Vogel și cu Pryor la Punctul de Control Charlie și s-a gândit: „Oh, Doamne, ce e de făcut?“ Fiecare punct de predare părea să îl aștepte pe celălalt, în cazul în care Vogel nu știa de fapt vreun lucru pe care nu îl spunea.

În jurul orei opt și cincizeci de minute, un bărbat de la Stasi s-a apropiat de Vogel, aflat la volan, și i-a șoptit ceva la ureche. Vogel a ascultat, apoi a spus pasagerilor săi: „Putem pleca acum.“

Meehan și Fred Pryor au ieșit și au mers câțiva metri până la semnul care îi anunța că intră în Sectorul american. Millard Pryor aștepta.

Un transmisionist militar a comunicat prin radio din jeepul său și s-a auzit un strigăt de pe capătul american al Podului Glienicke. Pryor era liber. Era vremea să se pună în mișcare.

Cine i-a făcut să aștepte? Poate că fusese un ofițer Stasi nenumit, fidel protocolului, dar aflat într-o situație care îl depășea. Mai probabil, a fost Josef Streit, procurorul general est-german, pe care Donovan și-l imaginase mergând în mâini la ordinul lui Șişkin. Donovan a avut dreptate atunci când s-a gândit că Streit nu deținea o putere reală, dar în timpul acelor câteva minute a putut simți ce înseamnă să fii cu degetul pe butonul de pauză atunci când în joc sunt interesele omenirii. În acele câteva minute timpul s-a oprit în loc pe pod și doar Streit îl putea lăsa să curgă iarăși. Nu s-a grăbit, iar Annette von Broecker i-a purtat o recunoștință veșnică. A sosit la timp pentru a trage un martor prietenos în spatele tufelor de pe partea americană și pentru a obține de la el suficiente detalii pentru primul articol de senzație al unei lungi cariere jurnalistice.

Între timp, convoaiele au dispărut. Unul dintre ele l-a dus pe Fisher să își vadă soția reală pentru prima oară în șapte ani. Celălalt l-a luat pe Powers la Tempelhof unde, împreună cu Donovan și Murphy, a decolat în avionul C-45 care, cu opt zile mai devreme îl adusese pe Donovan la Londra. Lui Powers i s-a făcut un examen medical în zona de încărcare a mărfurilor. În Frankfurt au schimbat cu avionul care îl adusese pe Fisher din New Jersey în ziua dinainte. Era echipat pentru uzul personal al generalului comandant al Forțelor Aeriene americane în Europa, iar, în timp ce se înălța deasupra Rinului, stewardesa a venit să preia comenzi de cocktailuri. Murphy și Donovan au cerut whisky scoțian. Powers a dorit un martini.

* * *

La Washington, după o lungă petrecere la Casa Albă, secretarul de presă al președintelui Kennedy a organizat pe neașteptate la ora 3:00 o conferință pentru a anunța că Powers era liber. În Berlin, corpul de presă s-a străduit să recupereze decalajul informațional cu un raport telegrafiat de la Podul Glienicke, care confirma începutul erei schimburilor de spioni ai Războiului Rece, dar nu purta numele autorului. Ca răsplătă, colegii lui von Broecker au dus-o la o cafenea locală, deși nu pentru masa de prânz sau pentru șampanie. După o jumătate de secol, ea privește afară peste râul Havel din locul în care și-a luat notițele pentru primul ei articol în exclusivitate. Se înfi-oară la amintirea frigului și a entuziasmului, și își amintește foarte limpede. „Mi-au cumpărat o ciocolată caldă.“

EPILOG

După ce și-a băut paharul cu martini, Powers a savurat o friptură bine pătrunsă, cu o foaie de salată verde și un cartof copt. A mâncat împreună cu Donovan și cu Murphy la o masă aranjată ca la restaurant, la 9 000 de metri deasupra golfului Biscaya. Apoi au stat de vorbă. Donovan știa prea bine că Powers fusese pus la stâlpul infamiei în presă pentru conduita lui la proces, dar nu a putut să nu admire nervii de oțel ai unui bărbat dispus să „piloteze un planor de spionaj instabil pe deasupra teritoriului din inima Rusiei ostile la aproape 23 000 de metri... [și care], în timp ce trecea peste Minsk, ar fi întins calm mâna după un sendviș cu salam“.

Când Powers a glumit că s-ar putea să aibă nevoie de un avocat acasă în Statele Unite, Donovan i-a spus că onorariul său anual consta într-o bucată de jambon de Virginia. A primit una prin poștă la Crăciunul următor.

Evenimentele care au urmat întoarcerii acasă au fost mai puțin plăcute. Cei de la CIA nu erau mândri de el și nici nu terminaseră cu el. Pentru a nu fi văzut de nimeni, i s-a spus să stea la bordul avionului Super Constellation când acesta s-a oprit în insulele Azore pentru a realimenta. De la baza aeriană Dover el a fost dus pentru interogare la Ashford Farms, un complex al Agenției din Maryland. Donovan și-a continuat drumul până la baza aeriană Andrews și acolo a fost întâmpinat de o sosie a lui Powers care a fugit împreună cu el la un elicopter ce aștepta, pentru a distra atenția presei.

În prima lui dimineață în Maryland, Powers s-a bucurat de o reîntâlnire emoționantă cu părinții lui și a aflat pentru prima oară de eforturile tatălui său de a-l elibera. După cum a scris ulterior, el își subestimase tatăl. După care au sosit cei din echipa de interogare. Întrebările lor au durat opt zile și i-au lăsat puternica impresie că Agenția era mai interesată să-și acopere propriile urme decât să afle ce i se întâmplase lui. Însă a existat un set de detalii operaționale la care agenții au

revenit mereu: altitudinea la care a fost lovit și felul în care a coborât. Ei au făcut referire la informații care erau în conflict cu versiunea lui Powers și care l-au nedumerit pe acesta, după cum o arată transcrierea declasificată:

Anchetatorul: Poți să spui cu certitudine că... nu ai coborât în etape?

Powers: Nu, am căzut continuu. Acesta e un lucru care mi-a fost menționat pe drum [de la Berlin] și pe care nu-l înțeleg... La 21 000 de metri avionul s-a dezmembrat și a căzut direct spre pământ din câte știu eu. Nu îmi dau seama ce fel de arc a făcut pe cer în timp ce cădea, dar mie mi s-a părut că a luat-o direct în jos.

După un minut anchetatorul a revenit la ceea ce Powers a spus că i se transmisese în cursul zborului de la Berlin:

Anchetatorul: Acum am, desigur, acces la aceleași informații... Și există unele care indică faptul că e posibil ca tu să te fi aflat undeva în jurul altitudinii de 21 000 sau 21 330 de metri, iar apoi, dintr-un motiv anume, ai urcat aproape de 22 550 de metri.

Powers: Nu. Nu am urcat.

Anchetatorul: După care ai coborât la aproximativ 18 288 de metri.

Powers: Nu.

Anchetatorul: Și apoi, cu o coborâre rapidă, de aproximativ 1 067 de metri pe secundă, ai ajuns până la altitudinea de 11 277 de metri și te-ai redresat. Nu s-a întâmplat absolut nimic din toate acestea?

Acele lucruri s-au întâmplat cu siguranță, dar ele nu au implicat avionul lui Powers. Anchetatorul descria în detalii remarcabile profilul de zbor al lui Igor Mentiukov, pilotul de avion Suhoi căruia i s-a ordonat să se izbească în U-2, căruia i s-a ordonat mai apoi să își oprească propulsorul auxiliar și a cărui „coborâre rapidă” a fost urmărită de operatorii

radar ruși și de spionii radio ai NSA care ascultaseră convorbirile lor din Iran.

Cei de la NSA reconstituiseră totodată ultimele momente ale lui Serghei Safronov în MIG-ul său și le-au adăugat la confuzia generală. John McCone, care îi urmase lui Allen Dulles în funcția de director al CIA după o carieră în afaceri (și care a fost la fel de impresionat de „date” pe cât de cinic era față de oameni) a ales să îi creadă pe agenții de la NSA, nu pe Powers. A declarat în mod clar acest lucru Congresului și unor jurnaliști aleși pe sprânceană, fapt care a afectat în mod serios reputația și cariera lui Powers. După aproape un sfert de secol, istoricii silitori încă acordau versiunii lui McCone aceeași recunoaștere ca și celei a lui Powers, deși McCone fusese la acea vreme un novice în sfera serviciilor secrete, iar relatarea lui Powers a avut marele merit de a fi bazată pe o experiență directă.

A fost complet greșit să se afirme că Powers a coborât lent până undeva în jurul altitudinii de 9 145 de metri înainte să se ejecteze. A fost complet greșit să se spună că a primit ordin să se sinucidă. Nu că editorialiștilor le-ar fi păsat prea mult. *New York Newsday* a declarat că ar trebui să uite de prima acordată retroactiv la salariu pentru că „făcuse o treabă de mântuială”. *Dallas Morning News* a refuzat să-l numească erou pentru că termenul ar trebui rezervat celor doi piloți de U-2 care, după cum „fusese raportat”, se aruncaseră în aer împreună cu avioanele când misiunea lor sub acoperire a mers prost. Nu există piloți de U-2 care să se fi aruncat în aer împreună cu avioanele lor.

Comentatorul cel mai indus în eroare și care, la rândul lui, a indus pe alții în eroare a fost William Tompkins, avocatul acuzării la procesul lui Abel, care manifesta încă un interes personal față de mitul maestrului spion sovietic. Rocada de spioni de pe Podul Glienicke, a spus el, a fost „ca și cum l-ai schimba pe Mickey Mantle pe un jucător de baseball mediocru”. Nu mai conta că în acest caz jucătorul mediocru fusese instruit, mobilizat și trimis să fotografieze cele mai sensibile zone nucleare ale Uniunii Sovietice într-un interval de timp mai scurt decât avusese nevoie Willie Fisher pentru a-și despacheta pensulele de pictor în Brooklyn.

La o audiere în cadrul Senatului din luna martie 1962, care a beneficiat de o asistență numeroasă, Powers a avut șansa de a-și explica regretele exprimate la procesul lui din Moscova: „A fost ușor să declar că îmi părea rău pentru că ceea ce voiam să spun prin asta, pe de o parte, și ceea ce voiam ca ei să creadă că aş spune, pe de alta, erau lucruri destul de diferite“, a afirmat el. „Principala mea părere de rău a fost că misiunea a eşuat, și îmi mai părea rău că mă aflam acolo.“

Audierea s-a încheiat cu ovații pentru pilot, iar el a fost exonerat de ancheta oficială care a precedat audierea. Însă relatarea lui referitoare la doborârea avionului a fost considerată suspectă multă vreme, până după sfârșitul Războiului Rece. Între timp, a fost reangajat de Kelly Johnson ca pilot de testare la compania Lockheed și asaltat cu oferte de publicare a memoriilor sale. Din respect pentru CIA, el nu și-a scris memoriile până în anii 1970, și chiar și atunci a trimis manuscrisul la cenzorii Agenției înainte de publicare. Știa că ar fi putut vinde mai multe exemplare dacă mergea cu el direct la tipar și încasa banii din vânzări unde putea.

„Zbura pe avioane U-2 din Palmdale [California], unde se făceau lucrări intensive de întreținere“, își amintește vechiul său prieten Tony Bevacqua. „Le aducea la baza aeriană Beale, în apropiere de Sacramento, unde eu pilotam avioane SR-71.“ După ce i-au fost lansate memoriile, el semna câteva zeci de exemplare și i le aducea lui Bevacqua odată cu zborurile sale de livrare la baza Beale pentru ca acesta să le distribuie piloților din frăția avioanelor de spionaj. „Probabil că i-am vândut sute de exemplare în acest fel“, își amintește Bevacqua.

La scurtă vreme după publicare, Powers a fost concediat de la Lockheed. CIA fusese de fapt cea care îi plătise salariul până atunci, însă Johnson a fost loial angajatorului său și nu a implicat Agenția în această poveste. Pur și simplu i-a spus lui Powers că nu mai era de lucru pentru el.

Înainte să se mute în California, Powers a divorțat de Barbara și s-a căsătorit cu o psihometristă a Agenției, Sue Downey, alături de care și-a clădit o viață nouă, crescându-i fiica și un fiu al lor născut în 1965 în Burbank, la poalele dealurilor

Verdugo. După ce i s-a spus că nu mai poate pilota avioanele de la Lockheed, el a zburat pentru un alt mare angajator din zonă, filiala locală a postului de televiziune NBC News. S-a prăbușit și a murit în 1975, în timp ce aducea elicopterul stației de televiziune înapoi în San Fernando Valley după ce documentase un incendiu iscat în vegetația joasă, pe coasta din apropiere de Santa Barbara. A rămas fără combustibil. Bevacqua s-a interesat după accident și s-a convins că nu a fost vorba de un asasinat. „Elicopterul avea un istoric, de care Gary era conștient, de a arăta că rezervoarele sunt goale când în realitate încă mai aveau combustibil“, a spus el. „Cei de la service reparaseră problema, dar nu i-au spus. Ce mod de a muri...”

Banalitatea acestui incident a fost aproape la fel de șocantă ca și primul accident al lui Powers, care continuă să producă reverberații. Cu doi ani înainte, James Nathan, un istoric tânăr de la University of Delaware, publicase un articol în revista *Military Affairs* intitulat „A Fragile Détente: The U2 Incident Re-examined“, în care a asamblat toate dovezile disponibile pentru a-și susține opinia că doborârea avionului U-2 fusese „plănuită“ de CIA pentru a ucide din fașă politica de destindere între superputeri. Bineînțeles că Hrușciiov ar fi fost de acord cu el. Fiul său încă e de acord, citând surse CIA nenumite care, spune el, i-au confirmat că intenția a fost din start ca Powers să nu mai ajungă niciodată în Norvegia.

În 1975, nu era greu să identifici grupurile de putere care aveau un interes față de periclitarea summitului de la Paris, printre care cei mai importanți erau constructorii de rachete din ambele tabere. Detaliile care au ieșit la lumină după terminarea Războiului Rece chiar fac posibilă reconstituirea unei povești în care persoanele din centrul programului U-2 însărcinate cu luarea deciziilor au atins exact acest scop. Totul începe în Adana în 1959: Stan Beerli, comandantul Detașamentului B, care deține recordul la păstrarea discreției în privința programului U-2, e mutat din Turcia la Washington. Înlocuitorul său, colonelul William Shelton, e un bărbat din forțele aeriene lipsit de experiență privind tradiția CIA și de înclinația de a respecta scrupulozitatea Operațiunii Quickmove. Spre sfârșitul lunii

aprilie 1960, Beerli e transferat din nou într-o misiune scurtă în nordul Norvegiei, despre care e asigurat că necesită abilitățile sale speciale (și care în același timp îl va ține ocupat în afara Washingtonului). În absența lui, decizia de a da sau nu undă verde Operațiunii Grand Slam va fi luată de generalul Bill Burke, un alt om al forțelor aeriene, deoarece Richard Bissell va fi plecat în afara orașului pe durata weekendului.

În săptămânile tensionate dinaintea zborurilor avioanelor U-2, Bissell îl întreabă pe Burke care e probabilitatea ca un U-2 să fie doborât de rachetele antiaeriene sovietice. Burke îi spune că există o probabilitate ridicată a unei interceptări reușite „în condițiile în care detectarea [avionului U-2 de către rețeaua sovietică de apărare] este realizată la timp“. Acest lucru înseamnă că oricine speră ca Powers să treacă neobservat trebuie să se asigure că el nu e detectat devreme. În situația opusă, ar fi înțelept din partea oricui speră ca el să fie doborât să facă tot ce îi stă în putință pentru a-i dezvălui misiunea în avans.

Beerli pleacă la Oslo crezând că 1 mai e unica dată fixată pentru zborul lui Powers. „Din câte am știut, 1 mai a fost singura zi“, spune el. „Când am plecat din Washington, acesta a fost planul.“ Dacă acest lucru a fost adevărat, nu era nevoie ca Powers sau echipa Quickmove să sosească în Peshawar înaintea nopții de sâmbătă, 30 aprilie. Totuși, până la acest moment, Powers așteptase în hangarul de acolo trei zile, datele lui anterioare de plecare fiind aparent anulate din cauza vremii proaste deasupra Rusiei. Avioanele U-2 făcuseră cinci curse între Adana și Peshawar. Din cauza kilometrajului acumulat în acele zboruri, cel mai fiabil avion din inventarul Detașamentului 10 fusese înlocuit cu cel mai puțin fiabil. Chiar mai rău, conform ambasadorului american de atunci la Kabul (informat ulterior de ministrul afghan de externe), toți ofițerii din forțele aeriene pakistaneze au aflat în avans de misiunea lui Powers. În cazul în care nu a fost telegrafiat în mod adecvat către forțele sovietice, codul final de demarare a misiunii e transmis din Turcia prin Pakistan pe o frecvență radio deschisă. Powers e, într-adevăr, depistat „la timp“.

Ițele unei conspirații sunt răsfirate de-a lungul înregistrărilor istorice. În practică, la fel ca întotdeauna, greșelile de management sunt explicația mai plauzibilă. Chiar dacă Burke „a compromis întreaga operațiune“, așa cum a susținut Beerli când a auzit mult mai târziu de nenumăratele erori de securitate, el a părut realmente distrus când fost informat despre doborârea lui Powers.

Joe „Veste Minunată“ Alsop, a fost cel mai puțin afectat. Același lucru a fost probabil adevărat despre prietenii și sursele lui din cadrul grupului de lobby în favoarea decalajului rachetelor militare, care îl includea pe colonelul Thomas Lanphier (pensionat) din cadrul diviziei Convair de la General Dynamics. La momentul doborârii avionului U-2, fiecare superputere dispunea de aproximativ zece focoaase nucleare operaționale. Cu două luni mai devreme, Lanphier susținuse în fața Congresului că, în cazul în care companiei aeriene Convair i s-ar fi permis să înceapă construirea de rachete Atlas în 1957, până acum ar fi fost produse patru sute de rachete. Cu o lună înaintea doborârii, el a făcut o pledoarie clară în favoarea unei comenzi de o sută de rachete Atlas și de douăzeci de rachete Titan. După data de 1 mai, el nu a trebuit să mai facă niciodată o pledoarie în acest sens. A fost semnat un contract cu Convair, iar până în 1963 Comandamentul Aerian Startegic al Forțelor Aeriene avea treisprezece escadrile de rachete Atlas, cu o sută treizeci și șapte de rachete balistice intercontinentale între ele. După douăzeci și șase de ani, fiecare superputere avea aproximativ nouă mii de focoaase nucleare. Harold Macmillan a numit afacearea avioanelor U-2 „o poveste foarte bizară“. Pentru industria de apărare, povestea a fost totodată una foarte fericită.

* * *

Fisher a zburat acasă împreună cu soția, Elena, și fiica sa, Evelyn. Ele se bucuraseră de câteva zile de cumpărături în abundența relativă a Berlinului de Est, iar acum se puteau bucura de compania iubitului și stoicului lor Willie.

Acesta era venerat oficial de KGB, dar prea celebru pentru a mai prezenta utilitate ca spion – sau pentru ca angajatorii lui să mai admită că el nu fusese niciodată prea util din start. Fisher a ținut discursuri, a explicat școlarilor gloria patriotică a muncii de spionaj și s-a plâns ocazional că nu fusese în măsură să își dedice viața artei.

În 1967, Burt Silverman a venit să-l caute la Moscova, să scrie o carte și să își ceară scuze pentru că nu reușise să îi scrie cât s-a aflat în închisoare. Aproape că a fost organizată o întâlnire printr-o serie de intermediari, dar a fost anulată în ultima clipă, când un reporter a prins de veste. Astfel încât Silverman i-a lăsat o scrisoare, în care și-a cerut scuze și a scris: „Tot ce pot să spun e că atunci vremurile erau diferite, iar eu nu eram mai presus de teamă... Poate că motivul pentru care mă aflu acum aici e să repar acea greșeală.

S-au scurs aproape zece ani de la procesul tău din Brooklyn. Multe lucruri ni s-au întâmplat tuturor de atunci – mie, prietenilor mei... și ție, de asemenea. Sperasem să ți le povestesc pe toate. Îmi imaginasem totodată o călătorie la Ermitaj unde să vorbim iarăși despre artă și pictură. M-am gândit de asemenea că am putea vorbi despre sentimentele tale legate de America și de oamenii pe care i-ai întâlnit acolo. Din câte se pare, acest lucru nu se va întâmpla. Poate altă dată – când ne vom putea întâlni ca simpli prieteni.“

Nu s-au revăzut niciodată. Fisher a murit de cancer pulmonar în octombrie 1971. Cenușa lui a fost depusă la cimitirul Donskoi cu numele lui real, iar câțiva reporteri occidentali au fost duși acolo pentru a vedea cu ochii lor adevărata identitate a maestrului spion care nu a cedat niciodată. Li s-a spus chiar și că era de origine britanică.

Arta i-a supraviețuit. Ambasada sovietică din Washington a respins o cerere pentru una dintre picturile lui exprimată de Robert Kennedy, însă o carte cu reproducerile peisajelor sale rusești a fost publicată de către KGB în 1999, iar două dintre pânzele lui americane se află încă în posesia Centrului Federal de Detenție din Manhattan.

* * *

Fred Pryor s-a străduit să uite ceea ce prietenii lui au numit experiența sa de tip Rip Van Winkle¹ în Berlin, pentru că era mai ușor să uite decât să ierte.

Familia a zburat direct acasă, oprindu-se doar pentru o scurtă conferință de presă la aeroportul Idlewild din New York. Millard și Mary, care cheltuiseră o sumă estimativă de 25 000 de dolari pentru a-și elibera fiul, au fost descriși ca „radiind de fericire”. Fred a fost energic și sobru, într-o cămașă albă bine călcată, jachetă și cravată în dungi. „Aș vrea să-mi reiau viața normală”, a spus el.

„Să-mi reiau” era poate o exprimare care genera confuzie, date fiind îndelungatele lui peregrinări întreprinse după facultate, dar el era hotărât să se apuce serios de treabă și să se alăture fratelui său în rândurile americanilor angajați pe un loc de muncă bine plătit. A găsit un post de profesor la University of Michigan și și-a publicat la scurtă vreme prima lui carte. S-a intitulat *The Communist Foreign Trade System* (*Sistemul comunist de comerț exterior*) și a inclus în prefață o mențiune scurtă referitoare la perioada petrecută în închisoare: „Cititorul poate judeca singur natura «spionajului» meu; pentru că această carte e în esență «documentul de spionaj» găsit în mașină la arestarea mea.”

Nu a fost un succes în termenii numărului de exemplare vândute, dar, timp de mai mulți ani, a rămas lucrarea de referință în domeniu.

În 1992, Pryor a depus o cerere prin care să i se permită accesul la dosarul lui Stasi. În 1994, cererea i-a fost aprobată, iar el a revenit într-un Berlin reunificat. În camera de lectură înființată până atunci pentru victimele poliției secrete în fostul sediu Stasi de pe Magdalenenstrasse, pura greutate a dosarului său de zece mii de pagini i-a conferit ceea ce pe moment a simțit a fi un statut special. Apoi cineva a apărut cu

¹ Personajul principal al povestirii omonime scrisă de Washington Irving și publicată în 1819 (n.tr.)

un dosar de cincisprezece mii de file, iar Pryor și-a reluat locul printre muritori.

A fost interesat îndeosebi să afle dacă vreunul dintre cei pe care îi interviewase se alăturase celor de la Stasi în acuzația de spionaj care i-a fost adusă. Nimeni nu făcuse acest lucru, deși unii dintre ei fuseseră denunțați de colegii lor cu privire la contactul pe care îl avuseseră cu el. Acest aspect l-a tulburat, dar nu atât de mult ca împrejurările în care l-a găsit pe bărbatul căruia îi acorda meritul de a-l fi eliberat.

Wolfgang Vogel se afla în închisoare, acuzat de șantaj de către statul german reunificat și de unii dintre cei a căror libertate o negociase. Când s-au întâlnit prima oară, Pryor a scris: „Eu mă aflu de o parte a gratiilor, iar el de cealaltă... [Acum] pozițiile noastre se inversaseră. Deși părea să facă față situației în care se găsea, eu am reușit cu greu să îmi păstrez calmul. El fusese în măsură să mă ajute să ies dintr-o închisoare a unui regim totalitar; dar acum eu nu îl puteam ajuta să iasă dintr-o închisoare a unui stat democratic.“

Vogel a executat doar o sentință scurtă și s-a retras confortabil la Schliersee, la o oră în sud de orașul München. La înmormântarea lui de acolo a participat un grup de personalități celebre ale unei epoci apuse a Berlinului, printre care Egon Krenz, ultimul lider comunist est-german, și ultimul ambasadur american în Berlinul de Est – Francis J. Meehan.

După ce a fost inundat de un șuvoi de amintiri la citirea dosarului său, Pryor s-a întors în Statele Unite și a trăit cu ele în gând timp de încă cinci ani. După care a făcut pasul următor. Dosarul a identificat numele anchetatorului său. S-a întors la Berlin și l-a căutat în cartea de telefoane. „Am mers acasă la el“, își amintește Pryor. „Soția sa a scos capul pe fereastră și m-a întrebat ce doream. I-am spus că voiam să discut cu soțul ei. I-am explicat cine eram, iar ea s-a retras și mi-a spus să revin în seara respectivă.“

Cei doi bărbați au mers la un bar și au băut bere timp de trei sferturi de oră.

„Am mers până acolo și înapoi. Nu l-am tachinat pe tema prăbușirii comunismului, nu i-am pus întrebări legate de viața

lui“, spune Pryor. „Am vrut să știu ce au plănuit să facă cu mine în cazul în care nu aş fi fost schimbat, pentru ce ar fi urmat să mă judece cu adevărat. El a fost reținut. Era o întâlnire între doi oameni care nu se plăceau unul pe altul. Dar nu și-a cerut deloc scuze. Încă mă crede vinovat. A spus: «Tu spionai. Noi ne-am făcut datoria.»“

NOTĂ

CU PRIVIRE LA SURSE

Majoritatea materialelor din această carte provin din interviuri pe care le-am luat, din 2007 până în 2009, în Rusia, Germania și Statele Unite unor participanți la evenimentele descrise și unor oameni care i-au cunoscut. Persoanele intervievate i-au inclus, în ordine alfabetică, pe: Nikolai Batuhtin, Stan Beerli, Tony Bevacqua, James Bozart, Iuri Drozdov, Jack Goff, Jean Goff, Marvin Makinen, Carl McAfee, Frank Meehan, Joe Murphy, Aleksandr Orlov, Gary Powers Jr., Frederic Pryor, Burt Silverman, Annette von Broecker și Mihail Voronov. Eileen Cline, Carolyn Cooper, Richard Cooper, Serghei Hrușciiov și Martin Skala, printre alții, au fost intervievați la telefon. Igor Mentiukov a fost găsit în casa lui din Belarus și interviuat pentru mine de Olga Sorokina.

Printre cele mai importante surse primare și online s-au numărat Casa Albă și alte documente oficiale referitoare la povestea avioanelor U-2 făcute disponibile de CIA la Center for the Study of Intelligence și de către Eisenhower Presidential Library. Mai multe documente clasificate despre doborârea avionului U-2, care includ o transcriere a anchetei Prettyman, ce a avut loc după eliberarea lui Powers, sunt disponibile la Arhivele Naționale din College Park, Maryland. Altele au fost făcute publice ca rezultat al cererilor înaintate de Chris Pocock în baza Legii privind accesul liber la informații. Am folosit relatări din ziarele și revistele aflate în arhivele *New York Times*, *Times* (Londra) și ale revistei *Time* pentru perspective contemporane asupra arestării și procesului lui Abel, consecințelor doborârii avionului U-2, eșecului înregistrat de summitul de la Paris, procesului lui Powers, construirii Zidului Berlinului și schimbului de prizonieri de pe Podul Glienicke. Amintiri din mass-media rusească ale evenimentelor de 1 mai 1960 au

fost și ele disponibile, deși majoritatea au fost publicate abia după dezmembrarea Uniunii Sovietice.

Cea mai bună cercetare condusă după Războiul Rece despre dorința lui Hrușciiov de destindere a relațiilor dintre superputeri e conținută în volumele *Khrushchev, the Man and His Era*, de Wiliam Taubman, și *Khrushchev's Cold War*, de Timothy Naftali și Aleksandr Fursenko. *Like Father, Like Son*, de Vin Arthey și *The U2 Spyplane: Toward the Unknown*, de Chris Pocock, reprezintă cele mai competente studii despre William Fisher, respectiv despre avionul U-2. Deși erorile din această carte îmi aparțin, am apelat, de asemenea, pentru detalii la lucrările *Bombshell*, de Joseph Albright și Marcia Kuntzel, *The Mitrokhin Archive*, de Christopher Andrews și Vasili Mitrohin, *Abel*, de Louise Bernikow, *By Any Means Necessary*, de William E. Burrows, *My Silent War*, de Kim Philby, *The Shadow Network*, de Edward Van Der Rhoer, *Sacred Secrets*, de Jerrold și Leona Schechter, și *Special Tasks*, de Anatoli Sudoplatov. Pentru perspective asupra afacerii avioanelor U-2 m-am inspirat din *The Man Who Touched the Sky*, de Johnny Acton, *Mayday*, de Michael Beschloss, *Reflections of a Cold Warrior*, de Richard Bissell, *Remembering the Dragon Lady*, de Linda Rios Bromley și Gerald E. McIlmoyle, *Red Mood Rising*, de Matthew Brzezinsky, *The Craft of Intelligence*, de Allen Dulles, *Waging Peace: The White House Years*, de Dwight D. Eisenhower, *Spyplane*, de Norman Polmar, *Spy Wife*, de Barbara Powers, și *Skunk Works*, de Ben Rich. Pentru contextul schimbului de spioni de pe Podul Glienicke m-am folosit de *Negotiator*, de Philip Bigger, *K Blows Top*, de Peter Carlson, *Strangers on a Bridge*, de James B. Donovan, *Stasiland*, de Anna Funder, *Nikita Khrushchev and the Creation of a Superpower*, de Serghei Hrușciiov, *Spy Trader*, de Craig R. Whitney, și *Joe Alsop's Cold War*, de Edwin M. Yoder Jr.

MULȚUMIRI

Jumătate de secol înseamnă mai mult de jumătate din viață pentru majoritatea oamenilor. Am fost norocos să găsesc supraviețuitori ai poveștilor relatate în această carte și le sunt recunoscător celor care au fost de acord să le spună, mai ales când acest lucru a însemnat ca ei să renunțe la tăcerea pe care au fost obligați să o respecte pe durata Războiului Rece. Majoritatea sunt menționați în nota referitoare la surse, dar îi sunt mai ales îndatorat lui Frederic Pryor, singurul supraviețuitor al schimbului de prizonieri de pe 10 februarie 1962, pentru evocarea unui episod unic și dureros din viața sa.

Numeroase alte persoane au ajutat la documentarea și scrierea acestei cărți, printre care un loc important îl ocupă Chris Pocock și Vin Arthey. Amândoi sunt experți fără ale căror sfaturi generoase proiectul meu n-ar fi putut fi definitivat. În Rusia, aș fi fost pierdut fără unica și energica Olga Sorokina. Pentru disponibilitatea lor de a-mi răspunde la e-mail, de a-mi oferi cifre și statistici, de a-mi tolera absențele lungi și aparițiile bruște, aș vrea, de asemenea, să le mulțumesc lui Christopher Andrews, Joseph Albright, Tom Baldwin, Stan Beerli, Tony Bevacqua, Grace Blundy, Linda Rios Bromley, David Chappell, Daniel Finkelstein, Thomas Fuchs, Tim Hames, James Harding, Iuri Kobaladze, Margarita Kondrașeva, James Nathan, Rebecca Nicolson, Norbert Potzl, John Ray, David Reynolds, Laura Swanson, Alla Vareldzjan, Konstantin Eršov și Liudmila Erșova.

Mulțumirile mele lui Bill Hamilton pentru sprijinul său consecvent și înțelepciunea sa, lui Bill Thomas pentru acceptarea provocării, lui Charlie Conrad pentru faptul de a conferi sens rezultatului final și Jennei Ciongoli, lui Rachel Rokicki, Julie Cepler și celorlalți din echipa de la Broadway Books pentru răbdarea lor uimitoare. Îi sunt de asemenea recunoscător lui George Lucas, din New York, pentru prânz, și lui Mike Jones,

din Londra, pentru tot ceea ce va urma. În Wiltshire, Jon și Hilary Stock mi-au îngăduit să stau în casa lor. În Chelsea, Matthew și Kate Whittell m-au lăsat să le folosesc barca. În Putney și Marblehead, Jim, Jane, Fran și Ted m-au ajutat să am grijă de Bruno, Louis și Enzo, dar cele mai profunde mulțumiri ale mele sunt pentru Karen, care a avut permanent grijă de toată lumea.

INDEX

A

Abakumov, Viktor 40, 41
Adana, Turcia (bază U-2) 10,
65-66, 71, 105, 111-113,
174-175, 180, 183, 185,
193, 194, 196, 197, 21,
218, 219, 223, 225, 251,
255, 258, 276, 329, 333,
344-345
Agenția Națională de
Securitate (NSA) 102, 196,
251, 265, 342
Aivazian, Boris 222, 229-231,
233, 235, 252
Alldredge, Noah 328-329, 333
Alsop, Joe 188, 207-208,
267, 270-271, 346, 352
Amory, Robert 81
Andras, Tamas 311
Anul Geofizic
 Internațional 129
Aria 51 72
Arnold, Eberhard 115

B

Baikonur 23, 284
Bailey, George 292, 294
Baker, Barry 28-29
Barnes, Jim 87
Batuhtin, Nikolai 164-165,
223, 228-229, 252-253,
262, 351

Bear Mountain, parcul 44,
55, 60
Beerli, Stan 10, 29, 193-197,
211-212, 214-217, 219,
225-226, 228, 235,
239-240, 249-250, 259,
270, 344-346, 351, 535
Beitz, Berthold 331
Bentley, Elizabeth Terrill 31,
45
Beria, Lavrenti 39, 41, 46,
176
Bevacqua, Tony 58-59, 76,
89, 92, 104, 343, 351, 353
Biriuzov, Serghei 11, 214,
216, 220, 227-228, 230, 233,
235, 239, 256
Biroul de Servicii Strategice
 (OSS) 148, 309, 321
Biroul Federal de Investigații
 (FBI) 22, 31, 43, 45, 47,
49, 53, 63-64, 102,
124-125, 133-134,
136-139, 141, 143,
145-146, 150, 152, 156,
161, 276, 282
Bissell, Richard 10, 94-96,
100-102, 105-107, 112,
173, 175, 182, 184, 189-
191, 195, 212, 215, 217,
223, 250-251, 270, 345,
352

Blandy, William (amiral) 29
 Blasco, Paul 143-144
 Blunt, Anthony 34
 Bodo, Norvegia 225-226,
 239, 259, 272
 Bohr, Niels 45
 Borisoglebski, Viktor 288
 Bozart, James 12, 50-52,
 124-125, 151-152, 158,
 351
 Bradley, Pat 28
 Brandt, Willie 144, 244, 296
 Brejnev, Leonid 12, 290-291
 Bridges, Styles 132
 Bruce, Duane 317-319, 331
 Buharin, Nikolai 273
 Burgess, Guy 34, 282
 Burke, Bill 217, 223-224,
 345-346
 Bush, George W. 270

C

Caen, Herb 313
 Cairncross, John 34
 Cape Canaveral 128, 131-
 132, 177, 185, 189, 206
 Capp, Al 69
 Carey, Howard 173
 Cei Cinci de la Cambridge 34,
 44
 CEKA 36-38
 Chapman, Anna 22
 Cheney, Dick 270
 Cherbonneaux, Jim 175-178,
 211
 Chiang, Kai-Shek 42
 Christner, Robert 284

Clark, Dave 12, 89-93, 106,
 169-170
 Clay, Lucius 118, 295, 316,
 331
 Cohen, Lona 45-46, 53
 Cohen, Morris 45-46, 53, 135
 Collins, William 85-78
 Convair, General Dynamics
 68, 206, 346
 Cooper, Carolyn 118, 351
 Cordes, Harry 95, 184
 Cornwell, David
vezi le Carré, John
 Craft of Intelligence,
 The (Dulles) 133, 352
 Curry, Sol 278

D

David Clark (companie) 20,
 89, 93, 196
 De Gaulle, Charles 269
 Deutsch, Arnold 44
 Donovan, James 9, 11, 13,
 148-150, 156-163,
 306-311, 314-315, 318,
 321-328, 331-340, 352
 Doolittle, James „Jimmy”
 221-222
 Dr. Strangelove (film) 70, 80,
 174
 Drozdov, Iuri 9, 306, 308,
 324, 326, 327, 334, 337,
 351
 Dulles, Allen 10, 81-83, 94,
 96, 101, 106, 109-111,
 124, 133, 140, 160-161,
 189, 195, 207, 216, 220,

223, 250, 255, 260, 265,
267, 271, 283, 286, 342,
352

E

Eden, Sir Anthony 105

Eglin (bază aeriană) 191-193

Eisenhower, Dwight D. 10,
11, 21, 51, 68, 81, 83, 90,
95, 96, 101, 105, 108-112,
130, 155-156, 167, 170,
176, 178, 181, 187-190,
199, 200, 203, 204,
207-209, 211, 213, 215,
220, 221, 223, 233, 235,
250, 255-257, 259-260,
263, 266-269, 271, 272,
275, 283, 286, 287, 334,
351, 352

Eisenhower, John

Elțin, Boris 164

Engels (bază aeriană) 10, 107

English Electric Lightning
193

Ericson, Bob 10, 167, 169,
172, 212-215, 217, 219,
224, 227, 234, 237

Excelsior I (balon de înaltă
altitudine) 169

F

Feiffer, Jules 55

Feldblum, Eduard 235

Fisher, Elena Lebedeva 36,
307

Fisher, Heinrich 35

Fisher, William 9-12, 22, 24,
33, 35-46, 49, 52-55,
57-58, 60-62, 72, 109,
110, 123, 125-128,
131-139, 140-147,
149-150, 156-163,
205-206, 259, 286, 291,
298, 306-308, 329, 333,
336-339, 342, 346, 347,
352

Fleming, Ian 41

Flickinger, Don 47-48, 88-90

Fuchs, Klaus 45-46, 353

G

Gaither (Raportul) 188

Gamber, Edward F. 124-125,
139, 141, 143, 144

Garst, Roswell 203, 263

Garthoff, Ray 209

Gibney, Frank 207

Glenn Martin (companie)
130

Glenn, John 65, 89

Glienicke (Podul) 9-11, 24,
36, 328, 332, 333, 338,
339, 342, 351-352

Goff, Jack 74-76, 86, 89,
259, 351

Goodpaster, Andrew 190,
215, 221, 250

Gorbaciov, Mihail 24

Grace, Frank 87-88, 172,
173, 353

Graver, Bob 322-323, 325,
328, 323-333

Greene, Graham 32

Grinev, Mihail 281, 283, 287,
289
Groom Lake (Aria 51) 72,
94-95, 97, 100, 101, 167,
172
Groopman, Samuel 135
Gruşin, Pavel 165, 179

H

Haber, William 316
Hagerty, James 130
Hale, Mike 193
Hale, Nathan 167, 171, 275,
285, 313
Hall, Ted 46
Hargens, Christian Wilhelm
289
Harriman, Averell 194
Harris, Kitty 43
Harwell (laborator de
cercetare) 46
Hayhanen, Reino 9, 12,
49-50, 52, 56-58, 60, 61,
63, 64, 93, 123-127,
133-134, 137, 140-141,
144, 150-151, 157-158,
160, 306
Heiner, Neil 133-134, 136
Henkin, Kiril 53
Henry, James 91-92
Herter, Christian 267-268,
283
Hohenschönhausen
(închisoare) 12, 297, 318,
329, 334
Hochschule für
Planökonomie 119

Hoover, J. Edgar 31, 45, 124
Hruşcirov, Elena 282, 307
Hruşcirov, Nikita 10-12,
21, 43, 63, 68, 80, 86,
106, 109-111, 119, 126,
155, 179, 187-188, 190,
198-201, 203-204,
207-209, 215-216,
220-221, 227, 230,
232-233, 235, 254-261,
263, 264, 266-270, 272,
282, 286-295, 305, 334,
344, 352
Hruşcirov, Serghei 199-200,
204, 214, 215, 239, 267,
351-352
Hutchins, Robert
Maynard 313

J

Jackson, Reuben B. 104,
181-182
Jaffe, Sam 279-280, 282
Johnson, Kelly 12, 70-72,
81-83, 90, 94-98, 100,
188, 264, 265, 295, 343
Johnson, Lyndon B. 155, 295
Johnson, Tufti 226, 259
Jones, E.K. 177, 211
Jukov 140

K

Kennan, George 30
Kennedy, John F. 11, 19, 4
7, 68, 220, 271-272, 275,
292-295, 305, 316, 324

Kennedy, Robert 35, 273, 347
 KGB 9, 10, 31, 34, 36, 37, 40, 43-45, 47, 49, 53, 58, 63, 73, 78, 123, 128, 132, 134-137, 140, 150, 157, 179, 240, 244, 253, 261, 263-264, 274-276, 281, 285, 287, 306-309, 311, 313, 318, 323-324, 329, 333-335, 347
 Kincheloe, Iven 192
 King, Bob 250
 Kirton, Edwin 284
 Kistiakowsky, George 221
 Kittinger, Joe 169-170, 172
 Kluehs, Alfred 331-332
 Knutson, Marty 10, 96, 99, 107-108, 110, 172, 195-197, 211
 Koroliov, Serghei 130, 154, 156, 176, 178, 179, 185, 202, 284
 Korotkov, Aleksandr 49
 Koval, George 46
 Kozlov, Frol 199, 203
 Krenz, Egon 349
 Krumins, Zigurd 312, 329
 Krupp 319, 326, 331
 Kurceatov, Igor 30, 31, 45-46

L

Land, Edwin „Din“ 81-82, 111
 Lanphier, Thomas, Jr. 204-206, 346

le Carré, John (David Cornwell) 296, 323
 Lebedeva, Elena 36
 LeMay, Curtis 203, 287
 Lenin, Vladimir 35, 37-39, 49
 LeVier, Tony 94-95, 99, 100
 Levine, Dave 145
 Lewind, Carolyn 51-52
Life (revistă) 29, 33, 278, 281, 288, 312
 Lightner, Allan 331, 333, 335
 Li'l Abner (Capp) 69
 Lockheed (companie) 12, 20, 68, 69, 72, 82, 94, 97, 131, 172, 196, 225, 329, 343, 344
 Lovelace (clinică), Albuquerque 88-89, 177
 Lovell, Sir Bernard 256, 201-202

M

MacDonald, Joe 134, 136-137
 Machu Picchu 114
 Maclean, Donald 34, 43
 Macmillan, Harold 68, 256, 268-269, 346
 Maiman, Theodore 268
 Maki, Hannah 60, 124
 Makinen, Marvin 13, 245-246, 311, 327
 Malinovski, Rodion 214, 227, 268
 McAfee, Carl 12, 247-248, 261, 272-273, 277-279,

281-282, 288, 290-291,
307, 351
McCarthy, Joseph 51, 58,
146, 157
McCone, John 265, 342
McElroy, John 173
McIlmoyle, Jerry 87-88, 92,
93, 96, 352
McNamara, Robert 299, 315
Meehan, Francis J. 12, 264,
265, 326, 331, 337-338,
349, 351
Mentiukov, Igor 11, 222,
230-233, 235, 241, 351
Mielke, Erich 293
Milam, Victor 59
Miller, Herb 109
Mitrohin, Vasili 38, 58,
134, 352
Mitscher, Marc 204-205
Molotov, Viaceslav 40, 43
Morrell, Edwin 284
Morris, James 275
Mulhern, John T. 124-125
Murphy, Jim 333
Murphy, Joe 10, 113, 171,
175, 184, 335-340, 351
Murphy, Mildred 146
Murphy, Robert 199-200
Morrow, Edward R. 51

N

Nathan, James 344, 353
Newton, Dick 258
Nixon, Richard M. 68, 200,
207, 209, 272, 280, 283
Nole, Jack 168-169, 172

Norton, Virginia 247, 261,
278, 280

O

Operațiunea Blue Book 71
Orlov, Aleksandr (fiul) 216
Orlov, Aleksandr „Suedezul“
9, 44, 135, 228, 351
Oswald, Lee Harvey 220
Ovington (studiouri) 53, 63,
125, 236, 145, 150-151

P

Pakistan 23, 78, 175-176,
211-212, 218-219, 260,
296, 345
Pamir 23, 78, 178, 210-211,
220, 223, 226-227
Parker, Alexander 278-279,
290
Pearson, Drew 296
Perengosky, John 194-195
Philby, Kim 34, 124, 135, 352
Polaroid (companie) 81
Pollock, Jackson 54, 60
Pound, Virginia 73-75, 102,
226, 247-248, 259, 261,
272, 288, 307
Powers, Barbara 83, 84,
102, 104, 11, 181-182,
216, 223, 225, 248, 262,
278-279, 287-288, 290,
343, 352
Powers, [Francis] Gary 9-13,
21, 23, 24, 29, 73-77,
84-89, 93, 96, 99, 101-104,
112, 113, 169, 172-175,

- 182, 184, 190, 196, 204,
212-213, 217-220,
222-240, 249, 251,
253-257, 260-267,
270-279, 281-290, 298,
301, 306, 307, 310-319,
324, 327-330, 333,
335-346, 351
- Powers, Ida 278, 280
- Powers, Oliver 12, 74, 102,
247-248, 259, 261, 276,
279, 291, 307-308
- Powers, Sue Downey 343
- Powers-Hileman, Jessica 73,
75, 102, 104, 288
- Proiectul Manhattan 30, 43
- Pryor, Frederic 9, 12, 20, 24,
114-120, 244-246, 294,
296-301, 308, 315-321,
325, 326, 328, 329, 331,
334, 336-338, 348-351,
353
- Pryor, Mary 316-317, 319
- Pryor, Millard 12, 114, 320,
331, 337-338
- Q**
- Quarles, Donald 187
- R**
- Radzinski, Edvard 38
- Reuters 243, 331-332, 337
- Rhodes, Roy 137, 157
- Rich, Ben 69, 176, 352
- Right Stuff, The (Wolfe) 164
- Rogers, Frank W. 278
- Rosenberg, Ethel și Julius
46, 47, 51, 53, 60, 150,
289
- Rostow, Walt 223, 250
- Rudenko, Roman 11, 253,
254, 281, 283-287
- Rutan, Burt 97
- S**
- Safronov, Serghei 222,
229-231, 233, 235, 252,
265, 342
- Santa Fe, New Mexico 43
- Savițki, Evgheni 11,
230-233, 235
- Schechter, Jerrold 43
- Scherhorn, Heinrich 39
- Schorr, Daniel 295
- Schumann, Conrad 295
- Schwartz, Jerry 55
- Semipalatinsk 23, 79, 177,
213, 214
- Shelton, William 212,
217-219, 224, 225, 258,
260, 344
- Shultz, James 284
- Silverman, Burt 12, 34,
53-56, 58, 61-63, 127,
133, 145-146, 150,
152-154, 158, 182, 328,
347, 351
- Silverman, Helen Worthman
145-146, 152, 182
- Skala, Martin 296-297, 351
- SMERȘ 40
- Sobell, Helen și Morton 60,
160

Sociedad de Hermanos 115
Spionul care venea din frig
 (le Carré) 296, 323
 Squillante, Vincent
 „Jimmy“ 160
 Stalin, Iosif 27, 29, 30, 37,
 38-40, 44, 62, 63, 123,
 135, 140, 179, 323, 273,
 311
 Stasi 12, 19, 20, 119, 244,
 245, 293-294, 297-301,
 305, 308, 315, 317-318,
 320-321, 325, 337, 338,
 348, 349
 Stevens, Ed 288, 290
 Stockman, Harvey 105-107,
 110
 Streit, Josef 325-327, 338
 Strong, Philip 81, 97
 Sudoplatov, Pavel 9, 38, 39,
 41, 42, 352
 Sulzberger, C.L. 270
 Sulzberger, Marina 270
 summitul marilor puteri,
 Paris 10, 21, 68, 199, 208,
 211, 215, 220-221,
 254-257, 259, 263, 268,
 269, 272, 283, 286, 334,
 344, 351
 Sun Valley, Idaho 194
 Svirin, Mihail 125
 Symington, Stuart 108, 155,
 188, 206-207, 209

Ș
 Șelepin, Aleksandr 253-254,
 263, 266

Şişkin, Ivan 10, 324,
 324-328, 333-338

T

Tadjikistan 78
 Thompson, Llewellyn 11,
 256-258, 267
Time (revistă) 43, 119,
 127-129, 131, 170, 186,
 312, 313, 351
 Tompkins, William F. 11,
 138, 144, 147, 152,
 157-160, 342
 Troțki, Leon 9, 38, 73, 143
 Truman, Harry 29-30
 Twining, Nathan 83, 189

U

Ulbricht, Walter 292-294,
 296-297, 305, 315
 Universitatea Liberă din
 Berlinul de Vest 9, 13,
 118, 244, 246, 317
 Upchurch, Wesley 59
 USS Arkansas 27

V

Venona (proiect de
 decodificare a telegramelor
 sovietice) 31, 46
 Vito, Carmine 107, 249-250
 Vogel, Wolfgang 12, 294,
 301, 308, 314-321,
 324-327, 329, 331, 334,
 337-338, 349
 Voluntari (rețea de spioni) 45

von Braun, Wernher 130,
156, 186
von Broecker, Annette 18,
19, 21, 243, 331, 332,
337-339, 351
Voronov, Mihail 210, 217,
222, 228-229, 233-235,
251-252, 262-263, 351
Votințev, Iuri 179, 211-212,
217
Vovk, Iuri 231, 235

W

Wallenberg, Raoul 311
Washington Post 162, 188,
255

Wilkinson, Fred T. 306,
328, 329, 333, 335,
336
Wilson, Charles E. 132
Witkin, Richard 128, 131
Wolfe, Tom 164, 174
Wright Field (laborator
medical) 90-91

Y

Yeager, Chuck 193

Z

Zahedan, Baluchistan
(bază aeriană)
195-197

Colecția Bestseller

Confesiunile unui asasin economic, John Perkins

Clubul Bilderberg, Cristina Martin

Criza de un trilion de dolari, Charles R. Morris

Wall Street – istoria crahului din 1929,

Gordon Thomas & Max-Morgan Witts

Istoria lumii de la Big Bang până în prezent,

Cynthia Stokes Brown

CIA – o istorie secretă, Tim Weiner

Profețiile maya pentru 2012, Gerald Benedict

Putin și noua Rusie, Michael Stürmer

Asasini și asasinate, Paul Donnelley

Cea mai lungă săptămână, Nick Page

Sfârșitul secolului american, Paul Starobin

vor apărea:

Istoria societăților secrete, Michael Streeter

Mari enigme ale istoriei, Paul Donnelley

Steagul roșu, David Priestland